

Horváth Dezső

Dani Jani

Algyó, hol vagy?

TARTALOM

Nauszikaa

Harácsisten, meg az Isten

Tökös vacsora

Dani Jani

Miszter Varga

A falábú

Három dobás

A kemence

Apóka meg anyóka

Mese, Lacinak

Jönnek a rabok

Algyó, hol vagy?

Kesztyűt dobtak

© Horváth Dezső 2003

Kutyáknak harca ez egy konc felett...

(Madách Imre: Az ember tragédiája)

Nauszikaa

Itt nyugszik Füsti Molnár Benjamin. Élt nyolcvankét évet. Földi életében gőzekétől a csöndben járó zsebóráig mindent megjavított, de a szobrokhoz annyi köze volt csak, hogy életét adta értük. Vagy miattuk? Béke poraira!

*

Átok az öregség. Az életből csak az otthon-ülés maradt. Meg az, hogy Tata, vigyázzon magára! Vigyázzon, vigyázzon. Mire vigyázzon? Hogy el ne felejtse, hogyan kell ülni a sarokban? Gyufával nem játszik, tűzvész nem fenyegeti. Arra ügyeljen, hogyan kell kiülni a napra, mindig-fázós derekát odavetni neki? Aki nála jobban tudja, az fösti magát. A futó nyulat ugyan meg nem fogná már, de magával csak elvan.

Az a rossz ebben az életben, hogy összemegy az ember. Volt ő fineszes Bálint, keményfejű Bálint, akaratos bolond, gyék kend Bálint, és mi lett belőle? Tata, vigyázzon magára!

Ha egyedül volt, nappal meg-meglódult a feje, és mire kiegyenesedett, fél órával, vagy kettővel odébb járt az óra. Senki nem látta, nem baj. Az éjjel volt a rosszabb. Nincsen az a vénember, aki végigalszik egy egész éjszakát. Csak belekóstol, mint a levesbe vagy mákos tésztába, és tolja félre. Nekem ebből elég. Megnézem inkább, lesz-e eső. Udvaros volt a Hold, hamarosan lesz. Ej, itt porzik az öreg Göncöl szekere, nem lesz ebből semmi se. Aztán inni kéne, kimenni, bejönni - éjjel a legrosszabb öregnek lenni.

- Hallod, lányom? Valami hivatalt ha kinéznél nekem.

- Az hiányzik éppen. Etetnének engem a fenével a népek előlről is, hátulról is, ha megtudnák, hogy dolgozni küldöm.

- Arra te soha se adj, amit a népek mondanak. Amit az apósod mond, csak arra figyelj. Az pedig nem azt mondja, hogy küldd el dolgozni, hanem azt, hogy engedd el. Valami éjjeli munkát találjatok nekem.

- De Tata, az Istenért! Hát nincsen magának enni valója, inni valója? Nincsen ruhája, cipője?

- A grófnak se ment jobban a sora.

- Hát akkor?

- De annak nem fájt meg a dereka a fekvésben. Én meg azt se tudom, melyik oldalamat tapogassam.

Olvassa az újságban, kitalálták, kiállítás csinálnak szobrokból. Kint az utcán, a ligetben, kis tisztáson. Amikor legtöbb az idegen, hadd csudálják.

- Ki lesz a szobrok éjjeli pásztora?

- Az öregisten tudja.

- Na látod, elmennék oda baglyokat ijeszteni.

Nem hagyta a menyét két hétig.

- Szóltál?

- Nem szóltam.

- Hát akkor szóljál. Ott dolgozol, lépned se kell érte.

- Értse meg, nem magának való.

- Hát mi való énnekem? A kétméteres agyagpakolás, az való nekem? Vigyázz, lányom, jól vigyázz, ha szerencséd lesz, te is megvénülsz egyszer. Akkor majd megtudod! De megemlegeted te még, amit én mondok.

Olyan örömmel állt be első este, mintha lakodalomba menne. Itt a birtok, a huszonkét szobor. Ezeknek kell mondani egész éjszaka, hogy nyughassatok. Férjete a bőrötökbe, mert rajtatok tartom a szememet.

Kutya hiányzik csak, hogy egészen pásztor lehessen. Legalább egy pulit is faraghattak volna ide.

Ennyi szobrot együtt még nem látott. És mind szép. Itt van ez az őzike. Nem bak, csak suta, de olyan jól kicsinálta a szobrász, tisztességes vadász rálőne a bokorból. Hegyezi a fülét, mintha neszt hallana. Vagy csak azt nézi, jön-e utána a gidája?

Mennyei fényességgel vannak körül világítva, ezeket ugyan nem kell félteni. Elült már a város zaja, malaclopóval ide senki nem jön, hogy alája dugjon valamit. A kicsiket oda is ragasztották a talapzathoz. Ennek a menyecskének akkorára domborodott a fara, mire szobor lett belőle, daru is nyögve emelné. Na, a gőzeke azért elhúzná. Különben formás annak minden porcikája, ha ilyen világos nem lenne, meg is simogatná.

Még ez a szoborcsinálás is okos dolog. Fogja magát valaki, üti-veri a követ, amíg fehérrép nem lesz belőle. Az asszony verve jó! Emennek meg, hát ennek karon ülő gyereket adott a kezébe: fogjad, lányom, amíg világ a világ! A szobrász gyereke lehet, mert igen szereti az asszony. A csípeje állásán is látszik, ezt a gyereket nagyon szereti. A gyerekre meg az van ráírva, mintha most venné észre először, hogy neki van a világon a legszebb anyja.

Másnap már kikönyököl a partra. Azt figyelte, mit spekulál éjjel a Tisza. Kitelik a munkaidejéből, hogy jártassa az eszét. Mennyire megijesztette ez az emberiséget! Meggondolja magát, úgy játszik, mint a gyerek a verébbel. Madzagot köt a lábára, aztán földobja. Megy a szerencsétlen, bele a vak világba, amíg rá nem jön, fogva van, mint eddig. Mink meg a Tisza markában vagyunk, szintén fogva. Ha meggondolja magát, azt mondja, elég a játékból, emberek.

Most is olyan, karikákkal rajzolja be a sima vizet. Fordul, mordul, örvénylik, gyerünk vissza a szobrokhoz! Oda legyen az eszünk, ahonnet a kenyeret adják.

Legjobban a Nusikát szerette. Hallod, Nusi, jól vagy? Formás egy teremtés vagy, az biztos. Akárki elvehetne.

Ha valaki azt mondaná, hogy a Nusika nem Nusika, hanem szép királylány a hajókázó phajákoknál, akkor megmagyarázná neki, hogy az se igaz. Csak elírták a nevét. Hányszor elírnak valamit! Na, Nusika, ezt akarták ide tenni, de megszaladt a ceruza. Az lett belőle, hogy Nauszikaa. Dadogott, aki írta, azért tett két betűt a végére. Az a szerencse, az nem dadogott, aki a szobrot faragta, mert igen szép lett.

Ismerte ő akkor is, amikor még igazi szoknyában járt. Lehet annak hatvankettő vagy hatvanhárom éve. Az is Nusika volt, éppen Nusika. De szép teremtés volt, Istenem, de szép! Kikalapálni nem lehetett volna szebbre, nem hiába volt uradalmi kovács az apja. Rá se nagyon mert nézni, olyan helyre teremtés volt, mégis mindig látta. Hibája csak annyi volt, mire meg merte volna igazi szándékkal kérdezni, bekötötték a fejét. Borbélylegény vette el. Legalább hét évvel volt idősebb nála, ideje is, hogy férjhez ment. Persze, hogy férjhez ment.

Tisztára ilyen volt az is. A kis pisze! Hogyan tud ennek még most is csudálkozni a két szeme! Ha megütné a lottót, ezt az egyet megvenné. Oda tenné az asztal közepére, kitenné eléje a szalonnát, kenyeret, úgy vacsorálna.

Hej, Nusika, mit lett belőled azóta? Legalább a gyerekeidből fõn van-e még valaki a föld tetején? Hátha az unokája éppen. Ha idejön a szobrász, ha találkozik vele egyáltalán, megkérdezi tőle. Ez a kislány kinek a fáján termett, mûvész úr? Ha meg nem sértem.

Minden este avval kezdte a szolgálatot, hogy Nusikát megsimogatta. Illetlenség nincsen abban, mert csak a feje van kifaragva. Sajnálta is szegényt, hogy lefejezte a szobrász. Kossuth Lajost is sajnálta, falujában õ is lefejezve hallgatta minden tavaszon a Talpra magyart. Pirkadat után is úgy ment el, hogy Isten veled, Nusika. Szép éjszakánk volt, Isten áldjon! Éjjelente el-elnézett a padok irányába, hogyan döngetik egymást a szerelmesek, de mindig ide húzódott vissza.

Hátára terítette a kabátot, leült a villany alá, és csak ült, ült, amíg el nem bóbiskolt. Amikor gyerek volt, akkor is megijedt mindig, ha fölbredt. Hová lettek a marhák? A Zsömle meg a Bimbó. Az anyjuk keservit, belementek a zabba. Két szobára valót kilegeltek belõle.

Most arra ébred, hová lettek a szobrok? De bolond is tud lenni az emberfia. Áll a helyén mindegyik, mintha ide teremtették volna. Hát ez meg mi? Szól a kuvik? Mit törődik õ az ilyen babonával. Lehet, hogy nem is szól, csak álmodta. Az a nagyobb baj, hogy hideg van. Az ébresztette föl. Hiába van nappal gatyarohasztó meleg, reggelre mindig lehül. Valami jó azért ebben is van, mert ha hideg van, már csak egy kakaslépés, és itt a hajnal. Hatkor pedig Isten megáldjon, Nusika!

Húzza össze magán a kabátot, akkor veszi észre, hogy két kölök kóvályog a szobrok között. Hát ezek még nem alszanak? Bolond népség a mai fiatalság, ennek se éjjele, se nappala, csak jön-megy, mint zsidóban a fájás. Ráérnének nyolcvanéves korukban kóvályogni, amikor nem tudnak aludni. De ha ezeknek éppen az hiányzik az éjszakából, hogy szobrot nézzenek, hát nézzenek. Ide legalább nincsen kiírva, hogy nyitva ettõl eddig.

Micsoda világ ez! Alszik otthon a szobrász, most fordul a másik oldalára. Azt se tudja, hogy ez a két gyerek a világon van, ezek meg azt is tudják, mit gondolt õ két évvel ezelõtt, amikor az asszonykát vésõvel simogatta, és bele tette karjába a gyerkõcöt. Az asszonyka gondolatát is belefარagta: ide nézzetek emberek! Ilyen szép csimotám van.

Nem azért fizetik a szoborpásztort, hogy az eszét jártassa, hanem azért, hogy a szeme is kéznél legyen. Mit hajladozik ez a kölök? Ott van nála egy táska, abban matat. Fényképezni akar? Sötét van ahhoz, öcskös!

Fényképezni az istennyilát! Hosszúszárú csavarhúzó! Vesz elõ. Mit akar ez evvel?

Járja körül az egyik szobrot, mint a nyomtató ló. Amelyikre az van írva: A festõ. Ő inkább ablakos tótnak mondaná, mert ott van elõtte egy tok, üresen. Azt nézegeti, mekkora üveg kellene bele, de most nem az számít, hanem az, hogy a gyerek elkezd fészegetni.

Na, édes öcsém, most az egyszer elszámítottad magadat. Mit gondolsz, magnak ültettek ide ki engemet? Fogja a botját, indul a gyerekhez. Ropog a kavics, hallja a gyerek, de oda se bagózik. Leguggol egy kicsit, ahol hasítékot lát, dugja be a csavarhúzót.

- Hát te, az anyád Krisztusát, te mit akarsz?

Ránéz a gyerek:

- Tatám, maga most visszamegy a padra, és alszik tovább. Nem lát, nem hall, csak alszik.

- Még te dirigálsz nekem, te taknyos!

Zsebbe nyúl a gyerek, kiveszi a bicskát, komótosan kinyitja, marokra fogja a nyelét, belevágja a szobor talpába.

- Nem hallotta? Visszamegy a padra, szemére húzza a kalapot, bele ne süssön a nap, ha majd fölkel.

- Nem hagyod azt a szobrot?

- Eszemben sincs.

- Agyoncsaplak, ha még egyet moccansz.

Hirtelen nyomott egy nagyot a csavarhúzóval a hosszú hajú, lepattant a szobor a talpáról. Hanyatt esett az ablakos tót. Utána hajolni már nem tudott a legény, mert a furkósbot lódult a levegőben, mint a cséphadaró. Akkorát csapott a gyerek kezére, szerencséje van, ha el nem törött.

A másik suhanc fölkapta fél kézzel a táskát, a másikkal meg az apró gyerek szobrát csapta a hóna alá. A bokorból kiáltott ki:

- Ha megmozdul, lelövöm. Föl a kezekkel!

Mint a fronton. Meg van ez örülve?

- Majd fölrakod te, ha elérlek! A kedves édesanyád keserves istenit!

Mire istenigazából körülnézett, két gyerek meg egy szobor hiányzott a frontról. Az üveges meg lenn van a földön. De abból se lesz már se füst, se tót többet.

Elfelejtette hirtelen, hogy hideg a hajnal. Arra gondolt, legjobb lenne egyenesen a Tiszának menni. Mit mond ő majd, ha kérdezik? Elvitték a szobrot? Ki vitte el? Hát maga akkor potyára rondítja a gyöpöt? Reklámnak állítottuk ide, vagy éjjeliőrnek?

Fél szóval se mondtak neki semmi rosszat reggel, csak fölvették a jegyzőkönyvet. Azt is belevették, hogy az egyik gyerek kezén nyomnak muszáj lenni, mert azt a furkósbot jól eltalálta.

Aláírta Béni bácsi, és azt mondta, kitelt az esztendő. Csak öreg ő már erre a munkára. Hiába csapja be a világot, hogy bírja még erővel, ide nem erő kell, hanem tekintély. Olyan, hogy szedje a lábát a nyaka köré, aki meglátja, és fusson, amerre lát. Azt felelték neki, este értesítéssel lesznek. Ha találnak mást, nem kell neki kiállni, de ha nem, nincs más hátra, maradnia kell. Aludjon addig nyugodtan.

Könnyű azt mondani. Dél is elmúlik, mire lehunyja a szemét, de akkor megint jön az az átok gyerek, a csavarhúzóval. Nem ő jött, érte jöttek. Gyerünk, Béni bácsi, de ne féljen, mert az a két gyerek még egyszer elő nem jön.

- Szóltatok a rendőrnek?

- Szóltunk.

- Utánuk ment?

- Nem tudjuk.

- Kutyaival. A kutya megmutatná, hová lett a szobor.

- Azt mondták, éjjel ide néznek majd.

Úgy füstölt egész éjjel a pipája, nem győzött köhögni tőle. Járt a szobrok között. Ezt nem kell féltetni, ez két embernek is nehéz. Az is nehéz. Futni se lehet vele, eldugni se lehet. Marad az a háton fekvő apróság, de leginkább ez a legszebb, a Nusika. Ha megállt a járásban, itt állt meg mellette.

Azt ígérte a fia, a Matyi, ő is kinéz majd éjjel. Ne féljen, édesapám, semmit ne féljen, csak kiáltson egy nagyot, úgy elfutnak, mintha puskaporral sózná az ülepüket.

- Csak becsületből megyek, fiam. Teneked megmondom, félek.

- Maradjon akkor, majd én kiállok.

- Akkor is félek, ha te állsz ki. Kettőnek kellene oda kimenni.

- Menjünk ketten.

- Az se jó. Én alhatom egész nap, ha akarok, de te dolgozol. Hajtod az autót, neked észnél kell lenned. Pislantasz egy laposat, már neki is mentél három fának.

- Alszok majd odakint. Lefekszem a padra, maga meg virraszt. Ha baj van, nem is szól, csak meglöki az oldalamat.

Kár volt erről is lebeszélni Matyit. Eső is készül, dörög és villámlik, lélek nem jár már az utcákon. Akinek esze van, most jön szobrot lopni.

Elmúlik az éjfél, nincsen semmi. Elüti az egyet - de nehéz ébren lenni! Negyed, fél, de hosszú az éjszaka. Összehajtja a kabátot, leteszi Nusika tövébe. Úgy ül rá, hogy háta melegét őrizze a fatalapzat. Izeg-mozog, nem jön senki. Ha esze van, nem is jön, mert a bottal örökre meg van jelölve az a gyerek. Ha csontja nem törött, akkor vasból van.

Valami japán kakas lehet a szomszédban, mert igen gyerekhangon kukorékol. Az eső eddig elmaradt, de a felhő itt maradt, azért nem látszik, hogy hajnalodik. Egyet-kettőt még rúg az éjszaka, aztán Isten áldjon, Nusika! De előtte leadja a jelentést, hogy minden szobor ott áll a helyén. Csöndes volt az éjszaka.

Jön két rendőr.

- Semmi?

- Semmi.

- Ne féljen, nem jön ide még egyszer. Aki megúsza, nem kockáztat másodszor.

- Könnyű maguknak.

- Miért könnyű?

- Ketten vannak.

- Naés?

- Meg fiatalok.

- Az is megeshet, hogy mi is megöregszünk. Ne féljen, bácsikám, föl a fejjel. Minálunk nem divat a szoborlopás.

- Mégis loptak.

- Tíz év is elmúlik, mire megint előfordul.

- Nem jó az, ha a rendőr jövendöl.

- Valami ficsúrok lehettek. Berúgtak, meg akarták mutatni, ők a janik. Egyszer a szemetes edényt húzzák a szobor fejére, máskor a lámpákat célozzák agyon.

- Részeg ember nem jár csavarhúzóval.

A rendőrök úgy döntöttek, nem érdemes tovább vitatkozni.

- Nyugodalmat, bácsikám!

- Nektek is, ha időtök van rá.

Érdekes ez a városi nép. Jön a reggel, megint elkezd bóklászni. Mennek dolgozni? Vasárnap lesz, miért mennének? Előveszi kulcsra járó zsebóráját, most van rajta négy. Akkor pedig biztos, hogy négy az óra. Vasutastól vette, ettől volt pontos a pesti gyors is.

Bekattintja az órát, teszi a zsebbe, hát ropog a sóder. Hátrafordul, hárman jönnek.

Megdörren az ég, már esik is. Csak nyáron tud ilyen eső lenni. Szél semmi, a lámpák körül mintha nádszálak esnének. A villámok egymásba kapaszkodnak, a dörgés csattan, gurgulázik, megint csattan. Már kopog is a jég. Mint a galambtojás, akkora jegek esnek.

Szent Péter soha nem kormányozhatta volna jobbkor ide az egek csatornáit. Úgy eláztatja innen a három gyereket, mintha ott se lettek volna.

Hiába várja, hogy legalább az eresz alá beugranak, arra se néznek. Fölfelé inkább, és a göndör ezt mondja:

- Hahó! Halihó!

És vigyorog hozzá.

- Tudod-e, öreg, hogy most van a sátánok hajnala?

Elibük lép, a szélső szobornál megáll. A botot szorítja. Remeg a keze, de szorítja.

- Állj, ne tovább!

- Ne hülyéskedj, öreg!

A remegés megáll a boton, csak a szorítás duplázódik. A hangjába megy át a remegés.

- Azt mondtam, ne mozdulj!

A három ördög összekapaszkodik, mint amikor adj király katonát játszanak, és nekiugranak. Hiába gyors a gondolat, hogy nagyot kellene innen most szaladni, a lábak lassan járnak. Ott fekszik már a földön, a gyerekek meg benn viháncolnak a szobrok között. Körbefogják Nusikát, bakugrásokkal kerülgetik, aztán mennek tovább. A szép asszonynál az egyik kiáll a körből, kigombolja a nadrágját, és mint a nóniusi csődör, odaveret a keble közepére. Fölugrik az öreg:

- Te állat, te!

Erre azt mondja a hosszúkás legény:

- Hírig!

Ugrálnak, forognak, és ami szobor az útjukba kerül, föllökik. A kis sutát megnyergelik, hárman ülnek a hátára, aztán hasba rúgják, amikor fölborul.

- Úgyse mosta még jégeső a hasadat!

Menne utánuk a szobrok csősze, de a nyolcvan év útját állja. Csak fordulni tud, ahogy ők ugrálnak. Odahúzódik Nusikához. Őt akarja megvédeni, de neki menedék az inkább.

Veri a jég a lányka fejét.

A három kölk libasorban rombol. Tenyerükkel odacsapnak a kőemberek fejére, potyognak le a talpukról.

A toronyban meghúzzák a hajnali harangot.

A göndör gyerek odaér hozzá. Beleköp a tenyerébe, homlokon vágja. Dőlne hátra, de megfogja. Fölrántott térdével még hasba rúgja.

- Ámen.

Nincs több villám, nincs mennydörgés, csak harangszó van. Minden harang most kondul meg. Ide jön mind, zúgnak, búgnak, akadoznak. Nusika is leugrik a helyéről, nem jószántából. Odaborul a mellére. Nem is ugrik, nem is simul, mint a labdát, hozzávágják. Jön a másik legény, másik fejjel. Megkövezünk, vén gazember!

Zúgnak a harangok, jobban zúgnak. Magsajnálják, abbahagyják. Csak a kicsinek súgnak oda:

- Csöndíts, testvér!

Magsajnálta a jégeső is. Azt mondja a kis felhőnek:

- Mosd tisztára, kicsi hűgunk!

*

Itt nyugszik Füstí Molnár Benjamin. Békében nyugodjék.

Harácsisten, meg az Isten

Gyorsfutár vágat a Pokol és a Mennyország között, a senki földjén. Az út is porozna lova lábától, annyira fut, de senki és semmi földje ez, senki és semmi nincsen rajta. Még por se. Behúzza a „vérszféket” - megrántja a gyeplőt -, egyszerre blokkol a ló mind a négy lábára. Szántaná a földet, de föld sincsen ott. Előre bukfeneczik le róla, odamegy a kapuhoz, és megdöngeti háromszor. Szent Péter kikukucskál a kisablakon, aztán kiszól:

Bújj be, de itt ne maradj!

Idézőt hoztam, Szentséges Öregapám!

Ki az istenharagja akarna innen akárkit is máshová idézni? Innen sehová se vezet út, aki idáig eljut, a megföllebbezhetetlen örökkévalóság vár rá, mennyei fényességgel.

Nem akárkit, a magasságos Atyaúristent szólította magához az Úr! Az istenedet!

Mit beszélsz, te ütődött? Az Atyaúristennél nagyobb úr a világon sincsen.

De van. A Harácsisten.

Hát az meg miféle szerzet? Tücsök vagy bogár?

Ne húzd az időt, Öregapám, mert nagyon sürgős. És megütheted te is a bokádat, ha viccelsz. Ha kimondja a törvényetek, hogy Isten nevét hiába ne vegyed, akkor ez sokszorosan vonatkozik az új istenre is. Hétköznap láthatatlan, vasárnap pedig fölfoghatatlan, ugyanúgy, mint a régi. És csak hódolat illeti, nem bírálát. Már össze is ült az Ítélszék.

Gyere közelebb! Neked lázad van, gyermekem.

Jól mondtam: az Ítélszék elé várják a teremtő Atyaistent. Tulajdon kezébe kell átadnom az idézést.

Most nem lehet. Mennyei ebéd után vagyunk, elszunnyadt egy kicsit. Még a világ teremtése előtti ősidőkből maradt meg ez a szokása. Majd én aláírom a fecnidet, hogy átvettem.

Mondtam, tulajdon kezébe kell átadnom, azonnali indulás terhe mellett.

Vakargatta a feje búbját Szent Péter. Csak igaz az, amit még a genezáreti tó mellett beszéltek a halászok: semmi nem lehet tökéletes. Ha sok a hal, szakad a háló, ha meg nem szakad, nem is fognak semmit. Mégis beszaladt valami porszem a teremtés fogaskerekei közé, ha van evilági lény, aki így mer beszélni.

Márpedig én föl nem keltem, mert parancsom van rá, hogy nem kelhetem. A Herkópáternek se.

Az Isten azonban nem azért mindenható és mindentudó, hogy akár szunnyadtában is ne tudja, mi történik a világban. És éppen itt, a Mennyország kapujában? Érces hangján szól:

Ki akar itt akármit?

Futár jött, Szentséges Istenem.

Kinek a futára? Engedd ide szíнем elé, ahogy írva vagyon.

Ilyen pogány beszéddel én nem engedhetem. Azt mondja, magához szólított az úr. Téged, Uram, az úr!? Csak Lucifer képes ilyen balga beszédre.

Nagyot nevetett erre az Isten, gurgulázása végigszaladt a Föld körül háromszor, kora tavaszi mennydörgést keltve.

Ne háborogj, inkább nézz a kalendáriumodra, jó öreg szolgám, Péter! Április elseje van, a bolondok neve napja. Nézd meg a nagykönyvben, ki az istenborja az a Harács.

Az én matrikulámba csak azok neve látszik, akik befejezték földi pályájukat, és hozzánk költöztek. Te ne tudnád, Atyám? Akik még csak készülődnek rá, azok betűi összekeverve már itt vannak, de senki nem tudja összerakni. Harács? Harács? A Harács sehol sincsen.

Nyújtózkodott egy nagyot az Isten, ásított is, ahogy illik, hirtelen jött szunnyadásának minden nyomát kidörgölte szeméből, meg is mosta orcáját, hogy a Napra lehetett nézni, de őrá nem. Magára öltötte teljes mennyei fényességét, maga mellé rendelte arkangyalait. A kisebb angyalok rendre igazítottak rajta valamit, valósággal ráncbaszedték, hogy teljes pompájában léphessen ki a kapun. Jóságos atyaisággal kézen fogta a komisz futárt, az pedig kaján vigyorral vezette a lovához.

Állj meg, Vendel! És az Isten lova?

Ez is az, csak a másik istené.

Tréfálsz, fiam? Lucifer nem isten! Szent Mihálynak van még lova az arkangyalaim között, a megholtak utolsó útjára, fából, de láthatod, ő se isten.

A miénk a még nagyobbak az istállójából való.

Mondtam már, mást nem ismerek.

Ideje fölfrissíteni elmédet. Csöndben súgom csak, hogy meg ne hallják. Az örökkévalóságához képest igen fiatal még, de követeli a trónt, és mindennap csattogtatja az ostorát. Ráadásul emberhússal él. A zsebeken át rágja áldozatát.

Mindennap? Április elsejét csak egyet adtam egy évben.

Áthelyezte azt is. Március 20-ára. Akkor van az adóbevallások napja. Nézz be egyszer a székházába, a legnagyobb palotába. Kész bolondokháza az egész ország egészen éjfélig. És törvénybe hozta, egész évben mindenki neki áldozzon vastag előleggel.

Na, most akkor a körmére nézek ennek a zsvány világnak!

Ezt mondta az Isten, és már ott is állott a bíróság előtt. Mennydörögte a bíró:

Vádlott, álljon föl!

Körülnézett, mert nem tudta hirtelen, kihez beszélnek. Hogyan álljon föl, ha még le se ült? Lehet itt valaki más is, akiről a Mindentudó se tudhat? Fogta magát, leült. A bíró mondta tovább:

Neve? Született? Anyja neve?

Elnevette magát.

Ha lúd, legyen kövér. Nevem: Teremtő és Mindenható Isten. Minden teremtett világ ura, parancsolója és kormányzója. Nem születtem, öröktől fogva vagyok, és mindörökké leszek. Anyám nincsen.

Tehát anyátlan árva vagy. Ez mentő körülmény lehet. Istenem, te szegény! Micsoda cudar gyerekkorod lehetett! Mindig mások lábkapcája voltál? Megállapítom, a vádlott az idézésre pontosan megjelent, a kilátásba helyezett elővezetés foganatosítására nem volt szükség.

Hadarta mindezt a bíró, mint aki ezermilliomodszor mondja minden tárgyalás monoton mottóját. Fölpislantott félbevágott szemüvege mögül, és rá is ripakodott azonnal:

Nem azt mondtam, hogy vádlott, álljon föl? Rendetlenséget nem tűrök magam körül.

Tetszeni látszott a cirkusz a Teremtőnek, még nevetett is hozzá. Teátrális mozdulattal fölállt. Hadart a bíró tovább:

A méltóságos Harács keresete nyomán állasz bíráid előtt, te nyomorult, aki a világ teremtőjének mered mondani magad.

Ízlelgette a szavakat az Isten. Még ilyen címet se kaptam, mondogatta magában. Nem baj az, ha valaki, mindig tökéletesnek tudja magát, egyszer megkapja a magáét:

Te nyomorult...? Te nyomorult? A Világ Teremtője vagyok!

Ezt már hallottam. És a világ kormányzójának is mondogod magad. Istenkáromlást szólasz, tudod-e? Az a cím elfoglalva már. Hányszor mondjam, Harácsisten a neve, ő kormányozza a világot, és végre az ő bírái előtt állasz. Személyi számod?

Az meg micsoda?

Azt se tudod? Regisztrációs megkülönböztetésre szolgáló tizenegyjegyű szám. Olyan, mint nyáj körül a puli. Egy füttyentésre, számítógépes pittyentésre összetereli a széjjelszóródott, elbitangolt kereseteket is.

Szegény vagyok én a tizenegyjegyűre. Nekem a legelső is elég.

Szegény vagy? Van szegénységi bizonyítványod?

Annyira szegény, még az sincsen.

Akkor duma sincsen. Ügyész úr, ismertesse a vádat.

Föláll egy ocsmányságában verhetetlen kanördög, lópatájával, a ballal, hármat dobbant, kétméteres lángnyelvet öltöget sisteregve az Isten felé, de vissza is rántja hirtelen. Undorodva fölüti a Bibliát.

Az egész Ószövetség és Újszövetség minden sora vádirat. Indítványozom, hogy ma csak a Teremtés Könyvét tárgyaljuk.

Köszönöm, azt ismerjük. *Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.* Micsoda főnnhéjázó kezdés! Miközben elmulasztottad az adóbevallást határidőre leadni.

Itt ma mindenki megbolondult, vagy csak játssza a bolondot? Miféle buborék merészel nekem a legbensőbb magánügyemben határidőt szabni? Hat nap alatt megalkotám a világot...

Tudom, tudom. *Elválasztám a sötétséget a világosságtól, hogy legyen reggel és este.*

Pontosan mondogod. Alkoték az égre napot és holdat, hogy világítsanak a földre. Mennyezetel elválasztám a felső vizeket az alsó vizektől, elnevezvén a mennyezetet égnek. Elválasztám az egybegyűjtött vizeket a földtől is, a földre teremték gyöngye füvet, és gyümölcsöt hozó fát.

Unalommal: *A tengerekbe teremték nyüzsgő állatokat, a föld fölé pedig röpdőső madarakat.*

Barmokat, csúszó-mászókat, és szárazföldi vadakat is a földre. Megáldottam őket, hogy szaporodjanak és sokasodjanak, töltsék be a földet és a tengereket. Látám, hogy mindez jó, alkoték tehát embert a magam képére és hasonlatosságára, és hogy el ne unja magát, asszonyt is adtam mellé. Megáldottam őket is, hogy szaporodjanak és sokasodjanak, és töltsék be a

földet. Hatalmat adék nekik, hogy uralkodjanak a tenger halai, a föld csúszómászói, minden állata fölött. Láttam, hogy mindaz, amit teremtettem vala, igen jó.

Nekünk is jó.

Határidőt magam szabtam csak magamnak, hat teljes napot, és azt másodpercre be is tartottam. A hetediket pedig megszenteltem. Talán ezt meritek a szememre vetni?

Dehogyan ezt! Közben elfelejtettél fizetni személyi jövedelemadót. Feketemunkával teremtetted a világot? (Haraggal) Adócsalással vádolkodok, mert általános forgalmi adót se fizettél. Áfa nélkül akarsz Isten lenni? Hol élsz te? Csak úgy teremtgetünk, teremtgetünk, az állampénztár meg üres?

Levettem Lucifert a pokol fenekére, az összes lázadó angyalával együtt. Kinek fizetnék én adót?

Harácsnak, a mi urunknak, istenünknek!

(Lefelé fenyeget.) Megállj, megállj, te mocskos Lucifer, egyszer még kitekerem a nyakadat!

A kanördög fölsistergett, tetőtől talpig áttüzesedett, megint lángnyelveket öltögetett, de a Bíró leintette.

Nem képezi a pör tárgyát, hagyd. Ez a mániája. (Az Istenhez) Kezdjük előlről: készítettél adóbevallást?

Nem készítettem.

Fizettél adót?

Nem fizettem.

Pedig írva vagyon, hogy adjátok meg a császárnak, ami a császáré...!

Az se képezi a pör tárgyát. Mennyi volt a bevételed?

Miféle bevétel?

Pénzben.

A pénz Lucifer ármánykodására lett, nem az én művem, tehát nem is fizethettek érte.

Úgy látszik, mindent nekem kell ma kibogársznom? Számológépet tesz ki az asztalra. Mekkoraak voltak a költségeid?

A világot a semmiből teremtém...

Figyelmeztetlek, veszélyes vizekre evezel. A materializmus szerint a semmiből semmi nem lehet, valami pedig soha, ezt a kijelentésedet azonnal vond vissza.

Az emberiségnek szánt gumicsont az csupán, amit materializmusnak mondasz, hadd rágódjon rajta időtlen időkig. Egyedül én tudom az igazságot, tehát ismétlem: a semmiből alkoték.

Makacs vagy, akár az öszvér. Ha te akartad, legyen. Ha semmiből teremtettél, akkor annak, a mi szerencsénkre, beszerzési ára, beszámítható és leszámítható értéke sincsen. Pötyögteti a számológépet. Marad tehát tisztán a világ teremtésének szellemi értéke?

A világ végezetéig marad, az pedig soha el nem jön. És ezt akarod te adód alá vonni?

Hatalmas haszontól esnénk el, ha lemondanánk róla. Nem én akarom, törvény van rá.

De nem az én törvényem! Én csak azt mondtam, dolgozzon mindenki, hogy éhen ne haljon, de azt nem, hogy más meg húzza le a bőrét. Bár a tigris, de a sakál is megteszi, hogy megeszi a gnút is, amikor kipottyan belőle a borja, ezt a férget akarjátok követni? Még a családi pótlékot is megadóztatnátok?

Igazat szóltál az előbb: valóban szegény vagy. A te törvényednek csak tíz parancsolatja van. Addig tudsz csak számolni? Nézz bele a világ nagy törvénykönyveibe, és meglátod tulajdon szegénységed. Hammurabi király híres oszlopán is több van. Tíz paragrafussal akarod elkormányozni a világot? Ne öl? Ne paráználkodjál? Gyerekség. Naponta megszegik. Vessed csalfa szemeidet akármelyik kocajogász törvénytárára! Két szobát is betölt. A te tízed úgy elbújna benne, meg se találnád. Időtlen idők óta létezik fejadó, kapuadó, füstadó, fizetik az állami sarcot a szeszfőzdék, a kocsmák, a halászhálók, a malmok után. Elszegényedne különben az állam, és az én állam is fölkopna. Nem a szavakkal játszom, azt az egyet el ne felejtse, hogy most az állam én vagyok.

De se a gyilkolásért, se a paráználkodásért nem szedhettek soha adót. Ha a kettő futószalagon kapcsolódik egybe, és háború a neve, akkor se.

Utólag se?

Azt akarod mondani, ha tovább gubbasztok az ősködben, és méla semmittevésben töltöm napjaimat, ahogy időtlen idők óta tettem a világ megteremtéséig, akkor most nem állnék előtted?

Erre mérget vehetsz.

Most az egyszer te is igazat szólsz. Mert ha semmi és senki sincsen, akkor te se vagy, és az átokverte Lucifer sincsen, aki zsoldjában tart tégedet.

Ne beszélj mindig mellé! Tehát beismered bűnösségedet?

Te megint léptéket tévesztesz! Bűnöm nincsen, nem is volt, és nem is lesz, nincsen beismerni valóm. Kicsit elbambultam, elismerem, mert akkor még elfelejtettem, hogy oldalburjánzással szaporodik a gonoszság, de most majd megmutatom, ki az isten ezen a világon! Kisöpröm én is Auegiász istállóját.

(Fölsistereg megint, és kénköves lángnyelveket ereget magából.) Vigyázat, visszacsap bennünket a Pokolba!

Tízmillió kedves magyaromból tizenötmillió hitvány adócsalót akartok? Fejögulyásként, fejőházban, fejőgéppel fejitek, akihez hozzáfértek, akárhogy rúg és harap is közben? Ha nagyon rúg, lekötöztitek? Vagy oldalba vágjátok bunkós bottal, mint kanász a kandisznót? Hiénaként marcangoljátok azt a szerencsétlen zöldségest, akit rajtakaptok, mert a lőrinces dinnyénél előbb nyúlt a pénz után, mint a blokkot megírta volna? Elfogta a halálfélelem, amikor meglátott benneteket, elkapta a szívinfarktus, amikor ellenőreitek írni kezdték a jegyzőkönyvet. Már ott a mentő, de titeket ez se hat meg? Amit elkezdtek, azt be is fejezték, ha mindnyájan belepusztulnak is?

Alaptörvény: kockázat nélkül nincsen üzlet.

De rendőreitek beszedik a közlekedési kihágások büntetéseit, anélkül, hogy blokkot adnának.

Sajnos, vannak még hiányosságok: nem minden rendőr teszi még meg. De mi eddig soha nem mondtuk, hogy kisangyalokat alkalmazunk. És azt se, hogy a bűnre vezető utakat fehérruhás szüzek szegélyezik, kezükben liliummal. Egészen más leánykák állnak ottan mostanában.

(Jelentéktelennek tartja, nem is figyel rá.) Kórházak, klinikák ítélnék halálra embereket, mert nincsen elég pénz a műtétekre. Professzor hagyta el tanszékét és klinikáját, mert megfegyelmezték: többet költött, mint amennyit szabad. Annyira beleivódott mindenkibe, hogy szabad országban szabad ember csak azt teszi, amit szabad? Hiába védekezett, hogy egyetlen fillért nem magára költött?

És ez mind kinek a bűne?

Talán az enyém, mert azt is én teremtem, aki fegyelmezte. Kárpótoljátok magatokat, a léhák, a semmittevők, a szélhámosok meg akkora autókkal járnak, mint a bikaistálló, és nyakbavaló aranyláncuk lehúzza a nyakukat. Nincsen annyi ujjuk, ahány gyűrűt viselnek! Kurvává teszik a fél országot, a legszerencsétlenebb sorsot hagyva a lányokra. Hóban, fagyban, jeges szélben, döglesztő melegben vadásszák a férfiakat, és meg is találják. Orvosi nyomorék lesz pár éven belül mindegyikből, de futtatóik minden szorításból kifürdik magukat. Áruházaitok előtt sorozatban kopasztják a járókelőket, hamis bankókkal fizetnek jó magyar forintokért, de ekkora elefántságra ránézni se mertek, nemhogy megbüntetnétek őket. Ti csak a szerencsétleneket üldöztitek, a vagyonosokat dajkáljátok és dédelgetitek. Kirakatpöröket csináltok, de a nagy halak mindig kiúsznak a hálóból, a kicsiket meg nyomorékká pofozza a törvény.

Állj meg, végre! Itt vádlott vagy, nem ítéltő.

Haszonlesőitek egymással versengve emelnek palotákat a pénznek. Bankokkal van tele már a fél világ. Ahány sarok, annyi bank. És rátestálnak minden terhet nyomorú népemre. A templom egere hozzá képest tözsér, mert legalább fődél van a feje fölött. Koldusbotra jut mindennap az ország, és hajléktalanná válik. Világháborúk nem tudnak akkora tarvágást véghezvinni, amekkorát ti játszva megcsináltok. Pinochet népnyzó hatalma lett a példaképetek? Hát legyen! Rettegjete és szegényedjete! Fejjéte csak a mínuszokat is, ha a nulla már nem adja le a tejet. Feneketlen zsákotok soha meg ne teljen! Ahogy a szűrőn ezerfelé fut szét a tej, úgy folyjon el ezerfelé az emberekből kifejt mérhetetlen bevételek is, és igya el a homok, mint sivatag a vizet. De ehhez ne akarjátok megszerezni az egyházamat is!

Megint az egyházzal takaródzol? Azzal az egyházzal éppen elég a bajunk.

A legutolsó csalóban is megszólal egyszer-egyszer a lelkiismeret, és megbánja bűneit. Az adócsaló nem bánja, és nem is gyónja meg. Papjaimnak, amikor áldoztatnak, megreszket a kezük a szent ostya alatt. Tudván tudják, hivatalos csalót áldoztatnak, de ők se tartják bűnnek.

Pedig a legmocskosabb bűn, ami csak létezik. Szerencsére a mi pokoli seregünk résen van, és mind itt folytatja a tüzes katlanban.

A szívem hasad meg, amikor látom, papjaim és püspökeim is töletek tanulnak. Vinnék megkeresztelni a kisdedet, hogy megnyílhasson előtte a mennyek országának a kapuja, de elébe állnak a nagy kérdéssel: *befizették az egyházi adót?* Keresztelő János, amikor a Jordán vizében keresztelt, senkitől nem kérdezte meg. Esküdnének a fiatalok, eltelve szerelemmel: *befizették az egyházi adót?* Temetnék, aki Istenben megboldogult, de akkor is ott a kérdés: *befizették az egyházi adót?* A legocsmányabb adóhivatallal vetekednek pásztoraim? Adományozási jó szándékkal töltöttem meg az emberiséget, de nekik ez is kevés? Jönnek a lelki bunkósbotokkal?

A világ, bizony, így megyen.

Megkapja valaki a fizetését, de már előre levonják az adóelőleget. Attól kezdve ha kulcsa beletörik a budiajtóba, ha kenyeret vesz a péktől, ha cipőjét suszterhoz viszi, mindnek előre kifizeti a maga adóját is. Adó hátán adó, és mind az ő hátán, kénytelen cipelni, mint némely

hattyú a porontyait. Csakhogy a hattyú családalapítási szédületében cselekszi, amit tesz, a szerencsétlen ember pedig kemény parancsotok szerint. Rázná le magáról a bilincseket, ezer ötletet kifundál, hogy szabaduljon mérhetetlen terhétől. Ezerszer megátkozlak újra meg újra titeket. Tiszavirágéletű, sanda pénzügyminiszterek dédelgessenek benneteket, kőbölcsőben ringassanak, simogassanak szőrös-mocskos kezükkel, és csak utólag tudják meg, hogy ők eresztették a sírba a kormányokat. Tulajdon halálos ítéletét írja alá az a miniszterelnök, amelyik rosszul választja ki a miniszterét, mégis bal kézzel választ mindegyik. Építsetek magatoknak még több fényes palotát, fogadjátok föl elszámoltató és pénzbehajtó mesterségre a földönfutóvá tett, hivatásukból kiebrudalt, tisztességre szánt tanárokat, tanítókat, orvosokat, mérnököket, ha ki tudjátok fordítani gerincüket a maguk valóságából. De kísérje minden lépésteget minden alkotó ember szilaj haragja és megvetése. Ha a magam képére és hasonlatosságára teremtetem az embert a földre, ne felejtsetek el, egész életre szóló alkotókedvet is tettem bele a magaméból. Ha engem kérdőre akartok vonni, mert a semmiből világot alkoték, hasonlítsanak ebben is hozzám. Az író embert is úgy nyúzzátok, hogy örüljön, ha nem neki kell fizetnie könyve kiadásáért?

Kérdőre is vonunk mindenkit, és ez nekünk untig elég. Lásd be végre, feketemunkával csak ilyen világot tudtál teremteni.

sz: Még egy pont, ahol megvethetjük lábunkat, és kifordíthatjuk sarkaiból a világot.

(Akkorát dobbant, belerendül az ég és föld.) De tizenegyedik parancsolatnak be nem veszem az adózást, ha még jobban befektettedek, akkor se!

Újabb füstös dörrenés, kettéhasad a szín. Bal oldalon kénköves pokolszag árad, Szodoma és Gomorra pusztítása kíséretében, orkánok és tornádók aláfestésével tüzetokádó kanördögök táncolnak, jobb oldalon mennyei fényesség ragyog, és ájtatos angyalok kara énekel:

Hozsánna néked, Istenünk! Maradj velünk, és szabadíts meg a gonosztól, örökkön örökké és mindörökké, ámen!

rdögök: Adó, adó, édes adó, mindörökre hadd folyjon...

Tökös vacsora

Elöntötte a hullám Samu lelkét, megcsapatván az idők múlásától. Összetanakodott három kapakasza-kerülő barátjával, akikkel hajdanán a nagy magyar vidéket járta, és előhalászta Jóskát, minden idők legjobb masinisztáját. Azok voltak ám a szép idők! Megmondták, hová akarnak eljutni, kit keresnek, és akár alhattak is útközben. Amikor odaértek, akkor szólt: a delikvens tálalva, akár dolgozhattok is. Mintha a kocsiba lett volna beletáplálva mindenki. Megegyeztek most, körutazásra mennek, vissza a nagyfülű világba.

Akkoriban még mindenki meg akarta váltani a nyomorú népet, de mind másként, mert a hazuról hozott harangok is másként szóltak bennük, meg a szerkesztők ásatag kolompjai is. Tornyot lehetne rakni harangszóbból, akármelyikük lelkében zenebona támadna, ha a sok csendülés együtt megszólalna. Erőnek erejével se tudná visszafogni Jóska a kocsi száját, hogy bele ne szaladjon az árokba.

Samu fölsőtanyai származék. Úgy kergették el hazuról, mint alsótanyai lelki testvéröccsét, a Pistát: tanulj, fiam, csak paraszt ne maradj! Nézd meg apádat-anyádat, és fuss, amerre látsz, de jó messzire. Egy alomból is szülehetnek teljesen ellentétes érzelmek, közöttük is volt akkora különbség, a Hold-Föld távolságának kikiáltására szolgáló lézercenti se tudná pontosan bemérni, de ebben hajszára egyeztek. Samuék öten voltak testvérek, legidősebb bátyja éppen mostanában szállott a sírba, Pista pedig úgy állt az Úr színe előtt, mint Arany János: öreg szülék gyermekeként jött a világra. Itt találtak egymásra a csúvárosban. Jóska kocsija volt a csúváros akkor is, ha nagy fene Volga volt, vagy incifinci kicsi kocsi. Molnár hordta benne az örölni valót.

Velük volt még Zsigabiga, akinek az esze kereke úgy hányja a szikrákat, mint a vándorköszörüs köve, ha rálép a hajtókára. (Hol vannak már a vándorköszörüsök is!) Világ vándora volt, tünemény lélek. Mint a higany, olyan volt. Úgy el tudott tűnni, néha hetekig nem látták, de amikor megint előjött, olyan hetvenhét témát hozott, százszor megnyalták utána a szájukat egyenként. Azt vallotta, mindegy, hol legel a marha, csak a tejet hozza haza. Induláskor megegyeztek, mindenki elvezeti a többi életének legemlékezetesebb tanyájába. Könnyű volt, akármerre indultak, mindegyiküknek akadt útközben is legemlékezetesebb. És mindenhol úgy fogadták őket, mintha hazajöttek volna.

Estére kelvén, a nosztalgiajárat végén bekanyarodtak Samuék tanyájába. Itt született, neki ez a legkedvesebb. November vége volt, kezdett már foga lenni az időnek, begyújtották a kemencét, mert azt föltétlenül meghagyták. Nem szalmával most, mert szalma nem volt, szárízék se, csak akácfával. Amikor parazsa lett, beraktak öt kanadai sütőtököt, meg egypár krumplit. Más koszt nem nagyon tartózkodott a tanyában, hozni pedig nem akart senki.

Fölséges eledel a kanadai tök.

Amíg a kemence be nem melegedett, fázósan elüldögéltek, nekivetvén hátukat, de aztán kezdtek János vitézt játszani: lehánytak magukról dolmányt, nyakravalót. Azért is, mert Samu belevágott élete legnagyobb kalandjának előtálalásába.

Nem lehetett azt begombolkozva hallgatni.

Azért vágott bele, mert valaki elkottyantotta magát: ebből a tanyából együttő helyben is ki lehetne hajózni legalább kétkötetes regényt. Samu legyintett, elkésett már vele. Amikor még könnyebben forgott az esze kereke, akkor kellett volna. Mostanáig talán átrágtá volna magát a

kiadók kásahegyén, de akkor azzal áltatta magát, ráér még. Hadd érjen, aminek érnie kell. Mert a legjobb téma olyan, mint a sütőtök. Ha meg nem érik, hiába sütik.

Elkezdett durrogni a kemencében a krumpli.

- Tizenkilenc éve már. Fejben lassan érő gyerek voltam, de amióta az eszemet tudtam, mindig lenni akartam valami. Menni, menni, menni, minél messzebb a tanyától. Nem úgy, ahogy a világháborús katonatörténet mondja, valahol a hómezőn, nagy Oroszországban.

Az pedig úgy mondja, hogy elment két katona, a szibériai erdő szélére, dolgát végezni. Elneveti erőlködés közben magát az egyik.

- Mit nevetsz?

- Csak eszembe jutott édesanyánk.

- És itt neveted ki?

- Mindig azt mondta, messzire menjetek a tanyától. Ami azt illeti, jó messzire eljöttünk.

A tanyai élettől akarták messzire küldeni, és mivel mindent másként akart, mint ahogy otthon volt, legjobban ő akart menni. Nem létezett az a legkisebb csábítás, amire első szóra ne pördült volna. Szellő ha rezdült, üzenetnek vette. Amikor a köszörüst meglátta a vasúti megállóban kölkök korában, vele is elment volna a világ végére is. Alig tudták visszatartani. Két bátyja karóval kergette el a köszörüst, ne csalogassa szikrázó kövekkel az öccsüket.

Pedig az a köszörüs csak dolgozott.

Tanulni ment, mert az ő esze vágott legjobban, és amikor leérettségizett, kezdte észrevenni, neki sok dolog másként jár már. Ő bemehet a faluba szilveszterkor, házibuliba is. Már a hatodikban ropta a táncot, annyira tetszett neki. Fiatalabbak sportja az ilyesmi, az ő korosztálya lassan-lassan megtalálta a párját, de aki későn érik, ezt is meg lehet bocsátani. Az volt ám a nagy álmom, a házibuli! Begyűjtötték a bugyikat, úgy sorsolták össze a lányokat a fiúkkal. Éhnyála is elcsordult, amikor még csak készült rá. Ott van a kalapban a sok bugyi, csak belenyúl bekötött szemmel, és már mehet is vele.

- A hatodikon voltam tehát. Ittunk is jó nagyokat. Szilvesztert szárazon nem lehet megúszni akkor se, ha közben soha nem ittam. Az előkelőbbek pezsgőt hoztak, a paraszti ivadékok meg demizsont, ahogy mindig. Meg ágyaspálinkát. Jót tesz az a lányoknak is. Egyiket se akartam megsérteni, mindből nyeltem jó nagyokat. Az ágyas ízlett legjobban. A csacsi nem tud úgy berúgni, ahogy én belerévedtem a keverék italba. Már a sorsolásra se emlékeztem. A többiek mondták, röhögve, utólag, hogy a kislány orcája is lángba borult, amikor elcipelte.

Hamvas bőrű, gyönyörű teremtetést tessék elképzelni. A mostani lányok egészen mások, még a tojáshéj a fenekükön van, de már szedik a tablettát, attól pedig föl puffad még a bőrük is. Az érett őszibarack lehet olyan kívánatos, amilyennel a sors Évát előállította. Samut a köszörüs se csábította nagyobb hévvel annakidején.

Egész józansága alatt arra áhítozott, de jó lenne, ha az ő bugyija tévedne a kezébe. Ha más húzná ki, abba talán a bicskáját is beleeresztené. Azóta egyfolytában veri a fejét a falba, mert erre se emlékszik. Erre nem emlékezni? Miféle baromember az ilyen! Inkább barom, mint ember!

Meg kellett itt állnia, mert a társaság szívesen időzött ezen a tájon. Az, hogy mellyes-faros volt a kislány, csak bevezető volt a körülírásban. Olyan kemény volt minden porcikája, amikor izgalomba jött, a bakbolha is elkábult volna rajta. És szét is lehetett volna roppantani a keménységén! Bimbaja hegyével a blúzát is majdnem átszúrta, mert melltartót minek viselt

volna. Minek ide a legdemokratikusabb ruhadarab, amely a csüggőket fölemeli, a hatalmasokat meg visszaszorítja, amikor itt se emelni, se szorítani nem kellett. Tánc közben Samu is kitérte a maga ingét, hogy jobban cicerézze a bőrét.

Erre még emlékszik, de a későbbiekre, sajnos, nem. Esküszik viszont égre-földre, amikor vízszintbe kerültek, akármekkora szégyen is, ő azonnyomban elaludt. Mit csinálhatott közben szegény kislány, nem tudja, de nagyon sajnálja. Lehet, hogy sírt, lehet, hogy úgy is eljátszódott vele. Az is meglehet, esztlenségét kihasználva valósággal megerősakolta.

- Téged megerősakolni? Ez is megérne két kötetet.

Mindenestre az lett belőle, hogy Gyümölcsoltó Boldogasszony előtt előállt a leány, hogy terhes.

- Ki volt az a gazember! - háborodott föl Samu.

- Ki lett volna? Te voltál! Szilveszterkor.

- Éééén? Én ugyan nem, kicsi galambom! Keress magadnak nagyobb bolondot! Vedd tudomásul, el nem veszek, és a gyerekednek is keresd meg az igazi apját, ha nem akarsz egyedül fölnevelni.

Éva azonban nem keresett. Amikor már az anyja is megtudta, hogyan áll a világ előtt, kapta magát, és elment Samuékhöz, várandós örömanya képében, de vadanyósként távozott. Samu szépen kikísérte, és be is csukta mögötte a tanyakaput, rábízva a továbbiakban a kutyákra, ha nem akarna elmenni. A kikutyáztatott vadanyós mit tehetett volna, azokra öntötte rá minden átkát, de Samu azt már nem hallotta.

- Ugassatok csak egymásra!

Meghallotta viszont az egész benti falu. Főleg a lányos családok. Híre ment, hogy alávalóbb férfiú nincsen a világon. Ilyen gyönyörű lányt törbe csalni, és a leghitványabb módon cserbenhagyni? Ki kellene herélni az ilyent.

- De jól tették volna! - hangzott föl a nevetés a kemence mellett.

Samu azonban keményen tartotta az elhatározását, tájára se nézett többet. Amikor először megmozdult a gyerek az anyja hasában, akkor se volt ott, nem hajtotta rá fejét, nem tapasztotta rá a fülét. Számára ez a lány többet nem létezett. Szent István napján azonban elindult a hír szelek szárnyán, hogy Samu apa lett. A füle botját se mozdította rá most se.

Mire a szoptatási idő letelt, hivatalos iratot kapott, menjen vérvizgálatra. Apasági keresetet nyújtott be ellene az újszülött nevében a vadanyós. Levelezőként jogra járt akkor már Samu, összehányta az összes paragrafust, ami erről a cífraságról szól, és majdnem hetykén nyújtotta oda a karját: ide a rozsdás bököt! Majd most kiderül, nem az ő lánya az a béka!

Az derült csak ki, hogy nem zárható ki az apaság. Lehet százhuszonötezer más is, de abban Samu is benne van. És apa kell a gyereknek. Megítélték a kicsi Évának a gyerektartást. Mert kislány lett a csöppség, hogy el ne felejtsem.

Samu azonban nem lett volna jogász, ha nem föllebbezett volna. Antropológiai vizsgálatot kért saját maga és kikiáltott gyermeke ellen. Be is rendelték.

- Ki volt az is csinálva! Olyan szűk kis folyosón álltunk, egymás szuszogását is éreztük. Valóságos kutyaszorító volt. Ott állt a vadanyós, teljes fegyverzetben, és velem szemben a két Éva. Álltunk legalább fél órát, de fél szó nem sok, annyit se szóltunk egymáshoz.

- Nem kívántad meg újra?

- Hagyták, hogy álljunk. Hátha az idő ott old meg mindent, a küszöb előtt.

Először Évát szólították. Samu szerint ez is ki volt csinálva, mert a gyereket addig az ő kezébe nyomta az asszisztens. Lélektan is van a világon, hátha megszólal benne a vér szava, és azonnal kebelére öleli az anyját is. Megátalkodott farizeus azonban, messzire tartotta magától, bár jól beleizzadt, azt nem tagadja. Csak azért izzadt meg, mert azt se tudta, hogyan kell egy kisgyereket megfogni. Úgy mégse tehetne, mintha kéve zabot tartana. Ráadásul a gyerek, ahogy észrevette, hogy más fogja, akkora bögést rendezett, mindenki őket nézte.

Már csak ez hiányzott. Legszívesebben letette volna, és elfutott volna a világ végére. Nyugalom, nyugalom, miért nem vigyáztál? Kellett neked annyit innod, hogy azt se tudad, fiú vagy, vagy lány?

Apró patakok indultak el az inge alatt.

Elhatározta, ha hazamegy, Egérfogó címen írja meg saját balgaságát. Benne van az egérfogóban. Még jó, hogy nem olyat vetettek neki, amelyik a rugójával rácsap, ahogy az egér farkára szokott. Családi jó egérfogó volt! Belemászott a bugyiszagra, saját akarata szerint, és nem tud kikecmeregni belőle, úgy körül van tuskézve.

- Amikor engem szólítottak, jól megfigyeltem mindent. Leltárba vették még a fülem cimpájának az állását is, fejemnek minden hajlatát föltérképezték, de amikor ki kellett volna mondaniuk a döntő szót, hogy nem én vagyok az apa, nem mondták ki. Még nem alakultak ki végérvényesen a viszonyok, várniuk kell, amíg a csöppség be nem tölti a tizennyolc évet, ezt mondták.

A jog azonban jog, mindenképpen apát akar a gyerekek, bekönyvelték tehát a neki szóló rubrikába megint Samut. És a gyerektartást is megerősítették. Majd pörölje vissza tizennyolc év múlva! Amikor a fizetését fölvette, mindig láthatta, neki már gyereke is van, aki ha nem is a vérét, de a pénzét szívja.

Megnősült, két szép fia született. Amikor már szóból értők lettek, elmondta nekik tündérszép anyjuk, hogy él valahol egy féltestvér, mégpedig egy kislány. A két kajla fiú azonnal elkezdte nagyon kívánni, hadd lássák ők is, de halasztódott, egyre halasztódott. Samu még nem akarta.

Amikor nagyobbik fia gimnáziumba lépett, megint jött egy hullám, akkor végre elszánta magát. Levelet írt Évának, engedné el hozzá méhének első gyümölcsét.

Jött a kislány postafordultával, húsvét napján. Az állomáson fogadta az egész család.

- Gyere kislányom, itt vannak a féltestvéreid - hívta bemutatkozásra a hites feleség. - Ez pedig a pótapád!

Elámult a szép lány. Mindig azt hitte, az ő apja öreg, görbelábú és kopasz, ez meg itt, aki előtte áll, még szépnak is mondható. Szódásüveg aljából való szemüvege sincsen! És nem is könyvkukac.

De jó neki, hogy igazi édesapja van!

A nyakába csimpaszkodott, és forró pusztit nyomott az arcára.

Megint lángot vetett Samu vére.

- Itt maradt egy hétig, a gyerekek úgy ajnározták, mintha igazi testvér lenne. Vitték végig a városon, bálból ki, diszkóba be. Tetszett nekik, hogy a haverok feje majdnem szétfakadt: ez a ti igazi tesótok? Akkorákat nevettek, majdnem szétszakadt a ház. A két kölkök szeméből könny csurrant ki, amikor föltették a vonatra. A kislány szája is lepittyedt, és addig integetett, amíg a kanyar el nem takarta.

Járta tovább a gimnáziumot.

Hogy milyen nyomokat hagyott benne a látogatás, arról semmit nem tud Samu, de fizette tovább is a tartásdíjat.

Amikor beszegődött újságírónak, meghívták a legelőkelőbb étterembe, bevetésre. Terülj-asztalkámat játszott előtte a belügyes. Darázsfészek a sajtó háza, mindenféle ember belekerül, jó vigyázni rájuk! Még békacombot is fölkinált neki, csak jelentsen rendszeresen.

- Azt már tudjuk, hogy szépen eregeti a tintát a tolla, csak azt kérnénk, hogy írjon nekünk is.

Megakadt a torkán a falat, majdnem mellé nyelt. Mindenesre ő ott az asztalnál bevallotta, a menü olyan jó, ilyet ő még életében nem evett, azt se bánná, ha menzajegyre is ilyet adnának minden héten. Köszöni azonban szépen, de folytatása nem lehet. Se írásban, se szóban.

- Gondolja meg az elvtárs! Tudunk ám mi másként is beszélni!

- Jó is az, ha tudnak. Nagyon kilógna a lóláb, ha csak etetni tudnának! Mert etetni a paraszt is tud, lovat is, marhát is, disznót is.

Elváltak szépen.

- De erről egy szót se, senkinek, megértve?

Ugyan hány ilyen emberük van már? Amikor visszaért, akkor tudta meg, a legtöbb kezdő átesett ezen a hasatömös beszélőn, de föltehetően csak azok merték bevallani, akik nem zupáltak be.

Mindennek ára van. A becsületnek is.

Egy hét se telhetett bele, magához szólította az úr, elvtárs képében, titkos üzenettel, belefoglalva az is, hogy erről se szóljon senkinek. A pártbizottság első titkára akart vele beszélni. Vele? Amikor még meg se melegedett alatta a szék? Máris észrevették volna? Mégiscsak hatalom a sajtó. Olvassák, számon tartják. Kapta magát, elment.

Nyájas szívélyességgel fogadta a titkár. Konyak, kávé, minden volt. F fiatal újságíró kaphat ekkora traktát? Mekkora jár akkor az idősebbeknek? Ha ő otthon elbeszéli, a füle is kétfelé áll, aki hallja.

Hosszú-hosszú kanyarodások után kibújt a szeg a zsákból.

- Ismered Évát?

- Ismerem.

- Szép teremtés.

- Az.

- Ki lehet a gyerek apja?

Ötvenet biztosan ugrott a vérnyomása. Honnan tudná? Nem tartotta a gyertyát senkinek. Ezen jót nevetett az első titkár. Nem a tanácselnök vajon? Mert abból még ezt is ki lehet nézni. Az a szerencsétlen kislány viszont KISZ-iskolás volt éppen, ezért tartozott a titkár hatáskörébe. Neki kötelessége vigyázni az intézet jó hírére, és meg is találja a tetteit, ha addig él is. Samu hátán megint megindultak a kis patakok, de kapásból rávágta: nem hiszi, hogy akkora bunkóval szóba állt volna a lány.

- Nana! Alamuszi macska nagy árkot ugrik.

Semmire nem mentek egymással, legalábbis így látta.

De miért éppen őt kérdezte a titkár?

Amikor látogatóba jött hozzájuk a kicsi Éva, akkor fészkelte bele magát a fejébe a gyanú: csak nem a titkár az apa? A bajusza hiányzik, de még a nevetése is olyan. Mindig szívesen látogatta a KISZ-iskolát, akkor is, ha nem ő volt az előadó, bár előadást is mindenkinél többet vállalt. Egy kis külön korrepetálás könnyen előadhatja magát. Amikor például a többiek városnézésre mentek. Fönn, a szobában, puha ágy is van hozzá. Még csak azt se kell mondani, hogy a vén kecske is megnyalja a sót. Jó kiállású, szemrevaló férfi, lepik a nők. Ráadásul első titkár! A felesége hozzá volt szokva, hogy a pártérdekek későn engedik haza, és dögfáradtan. Más mindenki tudta, kevés mutatós lány úszta meg akkoriban. Olyan szép bizonyítványok születtek ebből kifolyólag, avval büszkélkedett az egész apparátus.

És a legjobb oktató címet is megkapta a titkár.

Tanyahelyen azt mondják, az egér is megunja az egy lukra járást, miért ne nyalta volna meg a mézet ő is?

Azóta régen fejére állt a világ, régtől fogva nincsenek titkárok, de ha találkozik vele, mindig jobban látja benne a kicsi Évát. A mozdulatában, a nevetésében, mindenben. Szegény csöppség, éppen ilyen hólyag-apa jutna neki? Mindig megfordul a fejében, ezeket kellene közös antropológiai vizsgálatra elvinni! Mert most már biztosan meg lehetne állapítani, ki az apa, és ki nem az! És akkor ő visszakövetelhetné az összes ide fizetett pénzét!

Utánaszámolnak most a kemence melegében. A kicsi Éva idén tizennyolc éves. Kiköpött anyja lehet fölépítés tekintetében, mellyes-fáros, és a bimbaja biztosan átszúrja a blúzát is.

Belegondol még egyszer Samu, és elérzékenyül. Emlékezetét mintha tisztítaná az ágyaspálinka is. Mert azóta mindig csinál ilyet is, és elővette most is. Egyre nehezebben hiszi, hogy lehetett a világon olyan pillanat, amikor ő nem tette volna meg, ami föl volt tálalva neki. Az igaz, hogy nem emlékezett rá mostanáig, de mintha derengene már valami.

Ha két szép fia születhetett törvényes házasságban, miért ne születhetett volna előtte tünemény lánya is?

- Elviszed az antropológiára?

- Lekéstem azt a vonatot. Elgondolom, milyen megalázó lenne szegénynek, ha most kellene apát cserélnie. Hadd higgye inkább, van egy hitvány apja, aki nem vállalta. Aki nem szódásüvegből csináltatja a szemüvegét. És két beleváló féltestvére is van.

- Egyetem alatt is fizeted a gyerektartást?

- Azon kapom magamat, egyre többször, lehet nekem egy gyönyörű kislányom is. A világ legszebb teremtese! Ha ti azt egyszer meglátnátok, sorba jönnétek, hogy fiatoknak megkérjétek.

*

Megsült a tök a kemencében, vele a krumpli is. Mindenki kapott a tányérjára egy felet. Olyan a formája, mint a hegedűnek. Zsigabiga tálalta, de beleállt az ördög, és a tövéhez mindnek odatett jobbról is, balról is egy sült krumplit. Mintha két tojás lenne.

- Ne forgassátok, csak egyétek!

Dani Jani

- Hallod, fiam?
 - Nem hallom.
 - Mit nem hallasz?
 - Hogy dobolnak.
 - Akkor eredj, hallgasd meg!
 - Nem hallgatom! Tegnap se doboltak semmit.
 - Azt dobolták, kutyaoltás lesz.
 - Nem azt dobolták, hanem azt, hogy eboltás lesz. És hogy kiirtják azt az ebet, amelyiket nem oltatnak be. Vegyék tudomásul, nekünk kutyánk van, és nem ebünk. Az ebet kiirthatják, de a Bogár megmarad.
 - Menj csak, hallgasd meg azért.
 - Menjen apám, ha kíváncsi rá.
 - Én nem mehetek, mert fáj a lábom. Meg azért se mehetek, mert lukas már a fejem, és kiesik belőle, amit beledobolnak. Ellenben te, ha meghallgatod, két hét múlva is el tudod mondani.
 - Az eboltást is elfelejtettem.
 - Mert nincsen ebünk, csak kutyánk van. Azt is be kell oltatnunk, mert ebnek nézik.
- Lecsapta a biciklikereket Dani Jani, és elfutott meghallgatni a kisbírót.
- Na, mit mondott?
 - Amit szokott. Hogy föl hívatik a község lakossága.
 - Mire hívatik föl?
 - Arra, hogy bőg a tehén az istállóban.
 - Melyik istállóban?
 - Túl a Dunán, nem hallatszík ide.
 - Kié az a tehén?
 - A sváboké volt, de a svábok elmentek, a marhájuk meg itt maradt.
 - Mi lesz vele? Ha enni nem kap, elpusztul.
 - Ezt mondta az Ecet Pali is, a kisbíró. Hogy jelentkezzen, aki innen ki akar települni, oda meg be akar települni. Övé lesz a ház is, a tehén is, a föld is.
 - Másé az, gyermekem. A ház is, a tehén is, a föld is. És nem is tudnánk mi azt kifizetni.
 - Nem is kell. Ingyen adják.
 - A vasutat se adják ingyen.
 - De bizony hogy ingyen adják! Minden család külön vagonot kap. Ágyat, disznót, mindent vihet.
 - Akkor a sváb is elvihetett mindent?
 - Azt már nem! Az övé is a telepesé lesz.

Estig aztán nem szóltak egymáshoz. Jani csinálta tovább a biciklikerekből a szélkereket. A háború alatt kiszerezte a kilótt tankból a dinamót, most kitalálta, villanyt csináltat vele. Addig kujtorgott, amíg két biciklikereket nem talált. Az egyik küllői közé szélterelő lapátokat szerkesztett, leásott egy cölöpöt, és fölülrre fölrakta a kereket. Ha fúj a szél, forgott. Koplalóban mindig a szélből volt a legtöbb. A vágányába, ahol a gumi szokott lenni, hajtószíjat vágott, és meghajtatta vele a másik kerék tengelyét. Irtóatosan gyorsan forgott a második, annak a vágányán is átvezetett egy szíjat, és a dinamót pörgette vele. Mire este lett, világított is. De csak addig, amíg a szél el nem állt.

Két ágyuk volt, meg egy priccs. Az egyik ágyban az apja feküdt, a másikban Juliska, a nővére, a priccs meg megmaradt Janinak. Hej, de jó priccs volt az! Azon lehetett kitalálni a villanygépet is.

Megszólal az apja a sötétben:

- Azt mondd, édes fiam, hogy bög a tehen?
- Nem én mondom, hanem az Ecet Pali.
- És nincsen, aki vessen neki?
- Nincsen, mert elvitték.
- Akkor az sincsen, aki megfejje?
- Az sincsen.
- Nekünk meg az nincsen, amit fejhetnénk.
- Hogyan lenne, amikor nem is volt.
- Itt kéne hagynunk Koplalót.
- És hová mennénk?
- Megfejni a tehenet.
- A svábok tehenit? Az soha nem ad nekünk tejet. Annak a fajtája is sváb.
- A gazdátlan tehenet!

Éjnek évadján el kellett mindent mondaniuk előlről, mert Juliska semmit nem tudott róla. Ha holnap bemennének a községházára, föliratkozni, egy hét múlva már indulhatnának is. Jani, aki elmúlt már húszéves, akár megfontolt ember is lehetett volna, azt mondta, ő sehová nem megy.

- Mert te csak koplalni szeretsz.

Ezt Juliska mondta. Neki tehát tetszene a menés. Ez azt is jelenti, még mindig nincsen senkije.

- Koplalni, koplalni! Hol talállok én ilyen jó szelet?
- A szél mindenhol fúj, de a tehen nem bög mindenhol.

Ezt az apja mondta a sötétben.

- Amire mi odaérünk, régen nem bög már, hanem fölfordul.
- Csak akad jó ember, aki ad neki valamit.
- Ha megeteti, magának eteti.
- Nem biztos az. Akkor nem dobolták volna ki.

*

Másnap népgyűlés, mind a hárman ott vannak. Idegen ember a dobogón, hatalmas elnökség közepén, és azt szónokolja, hogy jogos örökségünket, ezeréves jussunkat megyünk visszafoglalni. Jani azt sítja a nővérének, irtózatos nagy bajnak kell itt lennie, ha minden ezeréves.

- A hazátlan bitangok, folkszbundista fasiszták veszni hagyott fél országa lett a miénk - szavalta tovább az idegen.

- Bőg a tehen az istállóban! Amíg másé volt, addig etettük, és most, amikor a miénk, most hagyjuk elpusztulni?

Sokan vannak, akik közbekiabálnak, hogy nem hagyjuk, de Jani megint azt sítgta, neki nagyon gyanús az egész. Ez is a bőgő tehenet mondja. Összebeszél a kisbíróval?

Az asztal sarkán papiros is volt, mindjárt föl is lehetett iratkozni. Aki már sokat koplalt Koplalón, oda is ment. Janiék egy darabig tanakodtak még, de aztán csak odaállt Jani is, mint a család esze, és ráírta: id. Dani János, és két gyereke.

Amikor indultak, mindenki ott volt, csak a szónokló idegen nem. Pedig már el is nevezték Mózes elvtársnak. Mert ő vezeti őket az ígéret földjére. Na, őket nem vezeti senki.

*

Egyetlen koszos malacuk futkározott a vagonban. Le is fogyott, mert akkora helye volt, löverseny is lehetett volna benne rendezni. A kosztja meg? Vékony moslék csak, semmi más. Este hol az egyikhez, hol a másikhoz bújt a szalmára. Vakargatták a hasát, és avval aludtak el, hogy vigasztalták: kicsit várj csak, addig bírd ki, amíg odaérünk. Annyit ehetsz, hogy belerepedsz. És maguk is azt gondolták, ők is annyit ehetnek.

Jani minden állomás nevét fölírta egy papirosra, de csak nappal. Hadd tudja meg a világ, hogy ő ebben a faluban is járt, meg abban a városban is. Éjjel inkább álmódott. Itt van a tankdinamó, itt van a szélkerék, tátva marad majd a falu szája, ha meglátja, hogyan világítanak ők! És mindig szép kislány simogatta, mielőtt fölébredt. Tündérszép lányok, majdnem olyan szépek, mint a jegyzőék Piroskája. Pedig csak a koszos malac rőfögött az ujjai alatt.

Hej, ha bevág ez a telepesség, hazajön ő, biztosan hazajön, összeüti a bokáját a jegyző előtt, hogy még a nagyharang is belekondul, és azt mondja neki, adja hozzá édes feleségnek a Piroskát. Nála különb férjet úgyse találna. Biztosan megkérdezi majd a jegyző, mihez ért ő, de akkor majd azt mondja, mindenhez.

A fene egye meg, mindig akkor döccent legnagyobbat a vonat, amikor a legszebbet álmodta. Addig soha nem jutott el, hogy nem neked neveltem én a lányomat, Jani fiam!

Egyszer arra ébred, hogy kitaszították a vagonokat egy várakozóvágányra, és a mozdonyt is elvitték. A vasutast pedig rendőr váltotta föl. Tíz óra is elmúlt, és még mindig nem szólt hozzájuk senki. Ha viszont el akart menni valaki, rászólt a rendőr: Vissza!

- Összetéveszt bennünket a svábokkal, Biztos elvtárs!

A rendőr nem szólt semmit, csak mutatott: vissza!

Hej, Mózes, de megváltoztál!

Délben, amikor már mindenki a vagon előtt tüzelt, két téglá között, és főzte a krumplit, ezt-azt, jött három ember. Daniék látták, a rendőr jelent nekik. Ennyire rabok lennének ők? Egy csomóba hívtak mindenkit, keményen, katonásan, de úgy, hogy tisztos távolság maradjon közöttük. Az öreg Dani azonnal rákezdte:

- Követelem a magam és a családom nevében, azonnal vigyenek vissza. Az az állam, amelyik minket ide bolondított, vigyen vissza!

A rendőr elkezdte igazítani a derékszíját, és csak ennyit mondott: nana! A középen álló ember meg azt, sajnos, nem lehet.

- Miért ne lehetne? Ha a vonat ide elhozott bennünket, haza is tud vinni. A fiam fölírta az útvonalat, ha netán elfelejtette volna.

- Azért nem lehet, mert tífusz van.

- Micsoda?

- Hastífusz. Amíg el nem múlik, innen senki nem tehet egy lépést se.

- Minekünk odahaza házat, kertet, marhát ígértek, nem tífuszt!

- Tegyen róla, ha tud.

- Maga mindig ilyen flegmán beszél?

- Csak amióta tífusz van.

- És mióta van?

- Egy hónapja.

- Jó sokáig bírja a flegmaságot.

- Muszáj. Nekünk is nehéz, elhiheti.

- Álljon meg, kedves uram vagy elvtársam! Ha itt egy hónapja tífusz van, akkor minket elindítani se lett volna szabad. Még ki se dobolták egy hónappal ezelőtt a telepítést. Bolondot csináltak belőlünk?

- Arról nem mi tehetünk, hogy maguknak mit mondtak, és mit nem mondtak. Egy biztos, addig senki be nem teheti a lábát a faluba, amíg a tífusznak vége nem lesz. És vizet csak fölforralva szabad inni.

- És akit itt ér el a tífusz?

- Ha meghalna, eltemetjük. Addig kosztot mindenkinek mi adunk. Meghízni senki nem fog tőle, de ahhoz elég lesz, hogy szerencsés esetben mindenki megmaradjon. Ha senkivel nem érintkeznek, talán remény van rá, hogy ebbe a táborba nem jön be a betegség.

Táborba? Miféle tábor ez? Hadifogolytábor nem lehet, mert akik itt vannak, katonák soha nem voltak. Internálótábor se, mert a légynek se ártottak. Táborra büntetni valakit csak azért, mert mindig azt várta, forduljon jobbra a sorsa? Azt kellene inkább táborba elvinni, akár Ebesre is, aki ki merte doboltatni, hogy ideát bög a tehén. Azt kéne bezárni, ha máshová nem, a tífusztáborba, mert az megérdemli, de nagyon.

Oda akart menni a három emberhez, de azok úgy szedték a lábukat, mintha ő lenne a két lábon járó hastífusz. Utánuk kiáltotta tehát még egyszer, hogy az megérdemelné a sorsát. Csak a rendőr fordult vissza:

- Fogja be a pofáját!

Kezdett nagyon nem tetszeni a világ.

*

Két teljes hétig a tájukra se néztek. Még a lőtávolon posztoló rendőrt se cserélték.

Nincsen azonban az a tífusz, amelyik el ne múlna, de csak annak, aki túléli. Vége lett ennek is. Kihirdette délben ugyanaz a három ember - tehát túléltek ők is! -, hogy vége a zárlatnak, de csak sötét este mehetnek új hazát foglalni.

- Sötétben. Pont. Vitát ezen nem nyitunk.

- Tisztára mebolondult itt mindenki - Janiban fortyogott így a méreg, de lett már annyi esze, nem mondta ki hangosan. Le is feküdt a sváb, mire odaértek hozzá.

Dehogyan tudták ők, hogy a sváb ugyanúgy várta a kitelepítést, mint ők a bebocsátást, de a tífusz őt se engedte. Azt meg főleg honnan tudták volna, hogy időközben lefűjték a telepítést. A sváb se tudta. Ilyen fontos dolgokat nem lehet senkinek az orrára kötni, nehogy megtudja az ellenség, aki tudvalévően soha nem nyugszik, sőt, mindig résen áll. Még tífusz idején is. Állt az öreg sváb az udvaron, gatyaszárban, és mintha örült is volna neki, csak a hátsó szobában kell összehúzódnia, és nem a vasútra mennie.

Ami késik, el is múlhat!

Daniék azonban neki támadtak a betelepítőknek:

- Nekünk külön ház lett megígérve!

- Aki ígérte, a tífusztól nem tudhatott. Akinek ellenben nem tetszik, reggel indul vissza a vonat, vissza is mehet. Ingyen, ahogy jött. És követelheti a külön házat, külön tehénnel, attól, aki megígérte.

Hiába van vége a tífusznak, ez a pasas most is flegma.

A tehén valóban elbőgte magát, amikor a viharlámpával rávilágítottak az istállóban. Nem látszott rajta, hogy nem lenne, aki vessen neki. Kimondták a telepítők, hogy ezután nem Meinczingerék fejk, hanem Daniék, és kész. Jó éjszakát!

Biztos, ami biztos, szék hátával szorították magukra az ajtót, és a fejszét is odatámasztották az ágy lábához. A sváb meg a vasvillát tette az ágy fejéhez, hogy kéznél legyen, ha netán kell. A vasúti unalom mennybéli nyugalom volt ehhez az éjszakához képest.

Hárman mentek reggel megfejni a tehenet. Juliska ült alá először, mert rendes helyen az asszony nép dolga a fejsz. Rózsai, a tehén, elkezdte járni a táncot, és föl is rúgta Juliskát. Nekidurálta magát Jani, ő fogta a sajtárt, de hajszára úgy járt ő is. Fölkapta a vasvillát, majd megtanítja ő ezt a folkszbundista vadállatot! Végig is vágott volna rajta, ha rá nem szól a sváb:

- Az Istenért, ne bántsa!

- Nekünk tej kell!

- Azért ne bántsa. Nem szokott hozzá, hogy vasvillával fejk.

- Ehhez magának semmi köze nincsen! A tehén a mienk, azt teszünk vele, amit akarunk!

Időbe telt, amíg abban maradtak, jöjjön ki Liza, a sváb feleség, és fejje meg ő. Elkezdett kedveskedni Rózsának, tele is lett a sajtár, mire fölkel alóla. Közben megegyeztek, saját tehenük tejéből két litert minden fejszből megvehetnek a három gyereknek. De a zsír, ami a vindó fenekén van, és a telepítők tegnap este kés hegyével megfelezték, feles ezután is.

Vindó? Miféle szó ez? Otthon bődön a neve. Itt a sajtárt is zséternek mondják.

*

Cifra nappalok és rejtélyes éjszakák következnek. A kutyák az új kutyákkal voltak elfoglalva, mivel éppen a szerelem napjait habzsolják, a férfiak gyűlésbe jártak, az asszonyok pedig mostak és főztek. Főzőkanál mellett, az egy sparherdnél könnyebb békét kötni, mint az éjszakába menő gyűlések után.

De sok talicskát megkentek akkor! Egyedül csak Daniéknak kellett házat és zsírt feleznük, a többiek külön házat kaptak akkor is, ha kitelepítették a svábot, meg akkor is, ha csak a szomszéd faluba költöztették át. Vagy a falu másik végére, a Telekből a Bükkbe. Amikor telepesek egyik oldalukról a másikra fordultak első álmukban, sok padlásról lecsúszott egy-egy zsák kukorica, és a veremből is előmászott a krumpli. Az új kutya, ha volt egyáltalán, a régiek után koslatott, nem zavarta őket senki.

Sötét volt a második éjszaka, dörgött és villámlott, és akkora szél volt, majdnem elvitte a házakat. Ez a legjobb idő meglátogatni a régi házat. Ment haza a Sörkedombra Marci, talicskával persze, és kocsmából tántorgott haza a Majer-gyerek is. Sötétben minden tehén tarka, és minden ember gyanús, egy darabig nézegették egymást, azután úgy verték egymást kerítésléccel, a vér is kibuggyant belőlük. Végre az egyiknek kicsusszant a száján a jesszum-mária! A Marci sziszegte, mert az ő fején dudorodott jobban a púp. Akkor tudták meg, hogy mindegyik a sógorát veri. Úgy kibékültek ennek örömeire, tovább már együtt mentek kukoricát visszalopni.

Olyan lopás volt ez, egyikük se gyónta meg később.

Eltelt egy hónap, külön házat kaptak Daniék is. Fönn a Bükkben, de vihették a megfelezett ház fele bútorát is magukkal, a tehenet is, és övük lett az új hely mindene. Bútora, szekere. A földalap is adott öt malacot, kész gazdaság ez már. Kunbecsében hat hold földet is kaptak. A lehető legkavicsosabbat, mert akik hamarabb megérkeztek, és élelmesebbek voltak, a javát mind elvitték, de akinek eddig annyi se volt, miért lázadozott volna? A Nagy Janiék, akik Cibakról jöttek, megszántották, az egyik felébe száznapos kukoricát vetettek, a másikba krumplit ültettek. Egyébként nem nagyon komáztak senkivel. Habókos ember ez a Jani, az apja meg süket is, bolond is, de élni nekik is kell, miért ne segítettek volna rajtuk. Befogták a két szép lovat, és szántottak nekik. Legalább mi tartsunk össze, akiket ide-oda taszigál az Isten.

*

Ők már a kukoricát is kapával vetették, mert ahhoz se gép, se fogat nem kell. Úgy, mint a krumplit. Minden lépésre vágtak egy gödröt, kötényükből beledobtak egy marék trágyát, a zsebükből két szem magot, és betakarták. Kétszer megkapálják majd, és ősszel leszedik, más gond ezzel nem lesz.

Hogy addig mit esznek, azt még nem tudták. Jani azt se bánta már, ha visszajönne egy kicsit a tífusz, mert ott legalább enni adtak. Ha nem is sokat. Olyan gyöngécske tífuszra gondolt csak, amilyen a világon sincsen.

Elindult egyszer bócorogni. Vasárnap délután volt, megtehetette. Eső után voltak, fölment a hegyre, és füttyürészve szedte a gombát. Lám csak, jó az Isten, gondoskodik a maga telepe-seiről. Adja az esőt, az eső meg a gombát. Másik vasárnap tovább ment. Talált egy teljesen üres magtárat az erdő szélén, de az úgy ki volt fosztva, jobban már nem lehetett volna. Talán még a háború fosztotta ki, és azóta nem tért magához. Mit kezdhet egy telepes üres gyomorral az üres magtárban, azt még nem tudta, de ha már itt van, bement. Le is ült a foghíjas lépcsőre, és belegondolt az ő nagy szerencsétlenségébe. A Piroska is megjelent előtte, gyönyörűen, szépen, és amikor megszimogatta volna, el is tűnt mindjárt. Elbóbiskolt egy kicsit, majdnem

leszédült a grádicsról. Biztosan nem várja meg otthon a tündér, mert nem is merte neki megmondani, hogy vagy ő, vagy senki.

Fölkelt, fölment a lépcsőn. Gyönyörűen lesöpörve az emelet is, falevelek kergették csak egymást. Ezért kár lett volna följönnie, de elnyúlni itt a legjobb. Le is hasal az egyik faoszlop mellé, becsukja mind a két szemét, hogy jobban lássa Piroskáját. Már majdnem koppan a szeme az álomtól, amikor azt hallja, a deszkák alatt mörög valami. Fölugrott, a sarkával kopogtatta a deszkát, de mivel itt-ott furesán szólt vissza, lement, keresett egy darab vasat, visszament, aládugta az egyik deszkának, és majdnem hanyatt esett az ámulattól. Összedarált gabonával volt tele a gerenda köze. A szagán ugyan megérezte, hogy egerek darálták, sőt, a közepét ki is ették, csak a korpáját hagyták, de akkor is vagyonnal ér föl az ilyen találmány. Na, az öt sovány malac, meg a hatodik, amelyiket hazulról hoztak, nem pusztul már éhen! Csak egérhúgyszaga ne lenne!

Visszaigazította a deszkát, lábujjhegyen somfordált ki a magtárból, mintha az egész falu szeme rajta lenne. Bokor mögé dugta el a vasat, és futott hazáig. Zsákokat dobott a kordéba, és ment vissza. Minden deszkát fölfeszített, minden korpát zsákba rakott. Madzagból hámot kötött magának, és húzta haza.

Bár ne húzta volna! Megkeverték otthon a moslékot, és a malacok rá se néztek. A fene a béleteket! Talán grófi ólban születettek? Majd megeszitek, ha éhesek lesztek!

Ott maradt előttük a moslék másnap is. Hozzá se nyúltak. Harmadnapon mind megették. Győzött volna a kanászpedagógia? Az ugyan nem, de a moslék álltában elkezdett erjedni, az erjedés elvette az avas húgyszagot, lehetett habzsolni. Na, ha csak ennyi az orvosság, akkor ezt előre is lehet gyártani. Bekeverték az újabb adagot, kitették a napra, hogy hamarabb erjedjen.

Annyi esze azért volt a Janinak, hogy a fölfeszített deszkákat is hazahozta, sőt az alattuk lévőket is lefeszegette. Jó, hogy egyedül csinálta, mert a famíliát kitorpte volna a nyavalya, látván, hogyan billeg ég és föld között, egyszál gerendákon. Mintha mindig cirkuszos akart volna lenni. Otthon disznóólat kalapált a deszkákból. Azt nem lehet mondani, hogy nagyon örült volna a hat malac az új alkotmánynak, mindjárt nekiesett mind, hogy szétszedje, de nem boldogult vele. Hogy az egérhúgyszagú deszkán milyen álom esik, senki nem kérdezte tőlük.

*

Azt mondja Bodzahegy párttitkár asszonya az egyik gyűlés előtt, hogy Janira számítanának a pártban.

- Remélem, ezt nem komolyan gondolja!

Megrökönyödik a párttitkár, nincsen ilyen hangokhoz szokva.

- Legalább mi, proletárok, tartsunk össze!

- Összetartanék én a fekete ördöggel is, ha érdemes lenne.

- Hogyan mondhat ilyet?

- Figyeljen rám, asszonyom! Én vinném legelől a zászlót, mert régtől fogva bizsereg utána a markom.

- Látja, János, ezt vártam magától. Közöttünk a helye.

- Mondom, vinném...

- Ott van. Fogja, vigye. Az egész falu erre vár.

- Vinném, ha látnám, hogy egyenesen beszélnek.

- Mi mindig nyíltan, mindig őszintén, és mindig egyenesen beszélünk. A proletariátus nevében csak így szólhatunk.

- Kivéve azt, amikor görbén.

Vörös már a párttitkár a füle hegyéig. Foga között sziszegi, mint a vipera:

- Ha azonnal nem mond rá példát, elvitetem!

- Kérem, asszonyom, parancsoljon! Vitessen, de azonnal! Vissza oda, ahonnan elhoztak. Mert bolonddá tettek bennünket.

- Arra mondjon példát, hogy nem volt egyenes a szavunk! A párt szava. A nép szava! Mert az nekünk szent, érti? Azt nem lehet befröcskölni!

- Sajnos, tudok mondani. Akár százat is.

- Egyet mondjon, de azonnal!

- Jó, mondok egyet. Otthon azt mondtuk, hazátlan bitang a gróf úr, mert azt se engedi meg, hogy a szegény ember a tehenét behajtsa az erdejébe.

- Igazuk is volt. A marha nem olyan marha, hogy fát egyen, tehát semmi kárt nem tesz az erdőben.

- Na, látja?

- Maguk akkor is a párt szavát mondták.

- Itt meg azt halljuk, hazátlan bitang az, aki beereszti az állam erdejébe a tehenét. Mert nem ehetjük meg az aranytojást tojó tyúkot. Az erdő ugyanaz, a tehén ugyanaz, a hazátlan bitang is ugyanazt jelenti, mégis egészen más lett az ige. Én ezt, kedves elvtársnő, proletárgyomrommal se tudom megemészteni. Ne legyen harag belőle, vigye más a zászlót, és daloljon hozzá más.

- Jól vigyázzon, Dani Jani! Még egyszer nem hívjuk!

Jól megrágta ezt az utolsó mondatot hazafelé menet. Éjszaka, amikor nem tudott aludni se ő, se az apja, csak a Juliska, meg is beszélte az apjával.

- Rosszul szóltál, fiam!

- De az igazat mondtam.

- Az igazság nem a szegény embernek való. Azt csak az úri népek engedhették meg maguknak, hogy az igazukért akár az akasztófa alá is odaálljanak. Nekünk csak az lehet az igazunk, amiből hasznunk lesz. Olyan az igazság, mint a kölni. Gyöngé bõrre való.

- Most már mi vagyunk az urak, mi is megtehetjük - motyogta Jani, és elaludt.

*

Mínta egész éjjel erről beszéltek volna, úgy mondta reggel az apjának, visszamegy meg nézni, otthon mire fordult a világ. Néhány telepest visszazállít az állam, ha velük megy, fizetnie se kell. Azt, persze, nem mondta meg, hogy az éjjel is Piroskával álmodott, és ő megint összeütögette a bokáját, odaállt a jegyző elé, és bejelentette, édes feleségnek kéri a világ legszebb lányát.

Bebújtatta egy zsákba azt a malacot, amelyik velük jött, mert tudta, ínséges időkben malac a valuta. Azért ezt választotta, mert ez már járt vonaton. Ha ide elzötyögött, hadd utazzon vissza is. Ha van igazság a földön, ha proletárigazság van, akkor ez az. Meg azért is, mert ez pöndült

legjobban. Valóságos südő lett volna már, ha mindig annyit kapott volna enni, amennyit kívánt.

- Rossz helyre születél te, Muki, ez a te legnagyobb bajod - vigasztalta magát is, malacát is, amikor hátsó felét betaszította a zsákba. Bekötötte a száját, hátára csapta, és végigfűtyörészte vele a nyolc kilométert, ami az állomásra vitt.

Pesten elköszönt a visszaköltözőktől, az ő vonatjuk úgyis másfelé megy, és került egyet az utcán. Sírt a malac a hátán, nem smakkolt neki, hogy ide-oda lödörög. Se enni, se inni nem kapott, ez is rosszul esett neki. Ha lett volna, akkor se kapott volna, mert az a malac, amelyik útközben levét ereszt a hátára, az nem utazásra való.

Húszan is mennek utána. Mind azt mondja, megvinné.

- Száz az ára!

- Maga megőrült?

- Száz, ha mondom!

- Hatvanat adok érte!

- Hatvan, látatlanban. De ha meg is mutatom, száz.

- Mutassa!

- Ingyen a rendőrnek se!

Letette a zsákot a lába közé, körülményesen ki is bontotta, de csak a hátulját mutatta. Praktika volt ebben, ha netán meg akarna ugrani, jobb, ha befelé ugrik. Nem a malac ugrott, csak az ára ugrált.

- Hetvenet adok érte!

- Kilencven!

- Hetvenöt!

- Kilencven! Egy fillérrel se kevesebb.

- Hetvenhat!

- Maga nem ért magyarul? A kilencven az kilencven - és bekötötte a zsák száját. Egy természetes asszonyság sírta előre magát:

- Ne adja másnak, én megveszem.

- Kilencven forint, és már viheti is.

- Nyolcvanat adok!

- Isten megáldja!

- Nyolcvanegy!

- Nyolcvannyolc!

Addig csavargatták a számokat, amíg a nyolcvannégnél megálltak. Tartotta a tenyerét Jani, ahogy a vásárokon látta, hogy majd belecsap az asszonyság, mint minden alku végén szokás, de nem járt amaz vásárban talán soha. Csak a zsákot húzta, és beletette a pénzt a markába.

- Zsák nélkül, öreganyám!

Pedig tudta, zsák nélkül haza nem ér a malac. Teljes forintot kapott érte.

Jobban dagadt az új pénztől a zsebe, mint hátán a malac, és attól se kellett tartania, hogy végigcsurog a leve. Akinek nyolcvanöt forintja van, az már majdnem úr. Kenyeret is vehet, szalonnát is. Vehetni lehetne, de egyrészt most olyan világ van, hogy se kenyeret nem árulnak, se szalonnát, másrészt hozott ő magának hazulról lekváros kenyeret. Amíg átment a Déliből a Keletibe, megette. Megkereste a vonatját, beült a legsötétebb sarokba, és úgy tett, mint aki rettenetesen álmos. Mire a vonat elindult, el is aludt.

Debrecenben látott az állomáson egy asszonyt. Egyik gyereke aludt a térdén, egy másik a másik térdén kókadozott, a harmadik az üres mellét rágta, a negyedik meg úgy üvöltött, mint az ő hat malacuk együtt, amikor még korpát se kaptak. Szentséges Isten! Hát veletek mi lesz? Megkérdezi az asszonyt, mi baja az üvöltőnek?

- Éhes.

Keserves világ! Neki meg van nyolcvanöt forintja. Odament a jegyváltó ablakhoz, megkérdezte, mennyiért adnának neki egy jegyet Nyírábrányba, ha netán kérne, aztán visszament az asszonyhoz, és a kezébe nyomott négy forintot. Ő pedig rágyújtott egy füttyre, és elindult - gyalog.

*

Azért ment oda, mert azt hallotta útközben, ott rakják ki a vagonokból a sót. Ha ő kósóba fekteti be vagyunkáját, a fél országot megveheti rajta. Otthon, az új hazájában már a vörösre főstött marhasó is elfogyott, konyhasót látni se lehetett.

Négy vagonból hányták ki. Kérdezi őket:

- Hogyan mérik?

- Lapáttal.

- Azt látom, de mit kérnek érte?

- Forintot. Azt is lapáttal.

Jani ugyan átlátta, hogy bűnös az üzlet, mert nem a magukét árulják, de ha egyenes úton nem lehet hozzájutni, akkor az a legjobb, ha csavarnak egyet az igazság szarván. Az apja is azt mondta, az igazság az úri népeknek van fönntartva, nem a szegénynek, és a becsületes hazugság nem vétek. Atyafiasan megegyeztek: ő adja az összes pénzét, és annyi sót visz el, amennyit a hátán elbír.

Nagy hát sóval indult el a vagonoktól, kiegyenesedni se tudott alatta, de nem sokáig nyomta a hátát. Jött szembe vele egy kereskedő, lebegett a szélben a szakálla, és elkezdett handabandázni, hogy lopják a sóját. Lopta az öreganyád, mondta Jani, de csak magában, mert ekkora urat ő még vasútállomáson nem is látott. Négy rendőr is előkerült azonnal, segítettek levenni a hátáról. Se malac, se pénz, se só, örülhetett, hogy üres zsebbel és egy jó nagy farbarúgással visszamehetett Debrecenbe.

*

Eszébe jutott, még a front előtt beadtak egy bőrt a tímárnak, aztán el is felejtették. Ha az meglenne, de jó volna! Megvolt a tímár is, emlékezett is a bőrre, sőt a bőr is megvolt, de tizenhat forint az ára.

- Adnám én a dupláját is, mert ajándék nekünk ez most, de nincsen egy megveszekedett fillérem se.

- A bőr akkor is a tied, majd megküldöd, ha lesz.

Majdnem kezet csókolt érte.

Másnap már el is adta a böszörményi piacon, és vitte is a tizenhat forintot a mesternek. Észrevette azonban a tímár, üzleti érzékkel nyakig van ez a gyerek, ajánlatot tett neki mindjárt. Elvihet annyi bőrt, amennyit elbír, ha eladja, elszámolnak. Ennél jobb üzletet a zsidó se csinálhatna, gondolta, és belecsapott a csávában pácolódott kézbe: áll az alku!

- Ez borjúbőr, nézd, milyen ruganyos - kezdte bevezetni a bőrös tudományokba a tímár. - Olyan tapintatú, mint a bársony. Ahogy akarod, úgy gyűrheted, mindig kirúgja magát. A lóbőr szemre majdnem ilyen, de csak szemre. Más a fogása. Kérgesebb. Ezt is el lehet adni, még cipőnek is jó. Veszik a népek, akármilyen, csak bőr legyen. Ez a másik kecskebőr. Fogásra is elég jó, de pöttyök vannak rajta. Ezt nézd meg! Ennek van a legszebb színe. Lakkcipőnek való. Fiatal kutyabőr. Az a nagy darab, ott a szegen, az a marhabőr.

Elővette a kvadrátot, rátette a bőrökre, és számolgatott fejben. Tíz kvadrátot adott elsőre, fölírta egy könyvbe, és vihette is. Hogy mikor tartozik kifizetni, azt nem írta föl. Két nap alatt mindent eladott, és ment vissza a kordéval másik adagért. Leszámolta az árát, fölpackolt, és indult is. Hat hétre házaló bőrös lett. Először még benyitogatott a házakba, de rájött, sok idő elmegy így. Kiabálni kezdte: új bőrt vegyenek! Új bőrt vegyenek! Menyasszonynak, vőlegénynek, új bőrt! A világon a legjobb bőrt! Új bőrt!

Suszter előtt mindig megállt, és ott kiabált legjobban. Jött a suszter, hogyne jött volna, új cipőt régen nem tudott már csinálni. Odajöttek az utcai népek is, mert akkor a legjobb a vásár, ha szakember is van ott. A suszter pedig az. Mindenki a legjobbat vihette, mert tudta, a következőnek a maradék lesz a legjobb. Piaci tudományokban ez a tétel a legfontosabb. Zsírért, szalonáért, kolbászért is adta, ha pénz nem volt. Azt árulta tovább, amit kapott érte.

Szíven ütötte a hír, amit az egyik vásárban hallott. Koplaló jegyzőjét családotól kitelepítették. De nem úgy, ahogy őket is, túl a Dunánra, hanem senki nem tudta, hová. Ahová a kulákokat, meg a népellenégeket vitték. Piroskát is, természetesen. Az otthoni párttitkár jutott eszébe, akinek majdnem vitte a zászlaját. Hát ilyen emberek ezek? Mindenre képesek? A világ legszebb lányát is elviszik, rizst termelni? Az ő egyetlen Piroskáját? Akkor ő abba a faluba többet be nem teszi a lábát.

Ment vissza a tímárhoz, kifizette minden adósságát, mert ő azonnal indul haza. Öt pár női cipőnek, meg három lábi csizmának való bőrt adott a tímár, amikor elköszönt tőle, hogy ne üres kézzel menjen haza. És megígérte, föltekinti az otthoni helyzetet, meg is írja majd. Megígérte, hogyne ígérte volna meg, de nem tartotta be. Mintha Piroška elvesztéséért is a bőrös szakma lett volna a hibás. Mert ha ő a bőrösbe bele nem botlik, még otthon érhetne volna.

*

Mire hazaért, avval fogadták, gyarapodott a földjük. Kunbecsében még négy holdat mértek, így összesen tíz holdjuk lett. Hogy az Isten háta mögött van? Ja, aki eltífuszolta az időt, érje be vele. Legalább szidhatja Árpádot, hogy követ is vett a fehér lovon, nemcsak földet, de jólesett mégis a munka. A magukéban!

Jött a telekkönyvezés. Kiderült, nincs meg az aranykorona, jár nekik még három hold. Ki is mérték a Hossziföldön. Hadd jöjjön! Negyvenkilencben újra telekkönyveztek, akkor meg azt mondták, adjanak le Kunbecséből egy darabot, mert állami gazdaság lesz. Adnak helyette tartalékföldet, senki ne féljen, a nép államában a proletárt károsodás nem érheti. Erre ő azt mondta, tisztelteti az elvtársakat, ahányan vannak, mindet, de ezt a játékot ő nem veszi komolyan.

- Hogyhogy nem veszed, Dani elvtárs?

- Ki van mondva, hogy földet vissza nem adunk! Nem én mondtam ki, én csak hallottam. Ez a föld a miénk, állami gazdaság meg ott legyen, ahol marad neki. Kenyér helyett trágyát vettem, hogy teremjen is valamit ez a kavics, de vegyék végre tudomásul, nem az állami gazdaság borsója alá trágyáztam. Vegyék el, ha tudják, de jól vigyázzanak, rossz vége lehet annak.

Ránéztek, azt mondták, tisztára megalondult. Meg azt, szerencséje, hogy telepes, mert mindjárt másként beszélne velem. Ötven őszén aztán látja, az ő földjükön is húzzák a szalagot, és ütögetik le a cöveket. Tudta, honnan fúj a szél, azt is tudta, ellene már semmit nem tehet, de megkérdezte azért:

- Megint földosztás van, elvtársaim?

Most meg azt mondták, a bíbort még levághatja, utána semmi. Még csak rá se léphet a saját földjére. De a beszolgáltatást még behajtották rajtuk is. Olyan tiszta lett a padlás, akár a magtár volt, de annak nem volt dupla fenéke. Mit esznek, mit vetnek, a tervet nem érdekelte.

Másik párttitkár van már, és az megint mondja, lépjenek be, mert az ilyen világosfejű embereknek a pártban van a helyük.

- Megmondtam már, és most se mondom másként: ha tudnám, hogy igazándiból nekünk akarnak jót, én vinném legelőt a zászlót.

Megrökönyödve néz az eretnek szózatára az új titkár.

- Csak nem hiszi, János, hogy szeretett és bölcs vezérünk becsap minket?

Ezt felelte rá:

- Én már semmit se hiszek. De élni még szeretnék.

- Jó lesz vigyázni, Dani Jani! Figyelünk mi téged, el ne felejtsd, még éjjeli álmodban se, hogy a szemünk rajtad van. És aki a fajtájának hátat fordít, annak az Atyaúrsten kegyelmezzon.

Uram, irgalmazz!

*

Ötvenhatban fogta a kalapját, és disszidált. Eladta a tankmotorból eszkábált fűrészgépet, az árát megfelezte apja és nővére között, aztán el se köszönt, úgy ment el. Nem mert volna a szemébe nézni az itthon maradónak.

Mégis a Somló oldalában talákoztam vele. Szakálla csak kéthetes volt, de a kalapja húszéves. Füttyült és dalolt, ahogy a száján kifért: Nem akar az ökörcsorda legelni...

- Adjon Isten, Dani Jani!

Néz rám, nem ismer meg.

- Kicsoda maga? Mit akar?

- Csak a pecerájt nézem.

A tankmotortól most se tágitott. Gőzekét szerkesztett belőle. A gőzhöz ugyan semmi köze nem volt, de hajszára úgy működött, mint a gőzeke. Drótkötél húzta fölfelé a hegyoldalban az ekét. A peceráj szó megütötte a fülét.

- Ismerős a képed, azt nem mondhatod, hogy meg nem ismernélek, csak azt nem tudom, ki vagy. Nem te vagy a Gysuzi?

- Nem.

- Akkor a Sanyi?

- Az se.

- Látod, milyen marha az ember, ha egy kicsit elkezd öregedni? Te vagy a Jani!

- Már csak egyet kérdezhet, de az is fölösleges.

- Hát te vagy az? Nahát! Ha rám nem szólsz, meg se ismerlek.

Behúzódtunk a bokor hűvösébe. Elővette a kulcsát, mert dicsekedni akart.

- A párizsi lakásom kulcsa. Jártál már Párizsban? El is hiszem, hogy nem, mert oda nem akárki mehet. De én mehettem. Úgy indultam én, hogy útközben majdcsak teremődik valami feleségnek való. Lett is volna, akár minden napra másik, de mind avval kezdte, hogy dirigált. Hogy mosakodjak, hogy fésülködjek meg. Hogy nyírassam meg magamat, hogy tiszta inget vegyek, hogy nyakkendőm is legyen, meg lakkcipőm is. Nekem, galambom, sok asszony nem dirigált még, nem dirigálsz te se! Mentem tovább, mindig tovább, amíg Párizsba nem értem.

- Szép város lehet.

- Szép vagy nem szép, én azt nem néztem, de nagyon nekem való. Az olyan ember, amilyen én vagyok, ott aranyat ér. Ha az utcát kellett söpörni, söpröttem. Ha csőtörés volt, és gödröt kellett ásnom, ástam. Ha kocsit kellett mosni, megfogtam a slagot, és kocsit mostam. Úriember lettem, akkor dolgoztam, amikor kedvem volt rá. És soha nem volt az a kemény munka, amit igen előkelően meg ne fizettek volna. Már addig is eljutottunk, hogy megkérdezték, nem akarok-e francia állampolgár lenni. Nekem az is elég, egész életemre, hogy magyar vagyok, hagyjanak engem a hülyeségeikkel. Már csak az kéne, az állampolgárság! Aztán eszébe jutna valakinek, de jó katona lenne mősziő Jani Dani! Akkora marha azért nem vagyok! Hagyjanak engem békén.

- Nem hagyták?

- De hagytak. Nem nagyon törődik ott a magamfajta emberekkel senki. Be nem törtem sehová, le nem ütöttem senkit, élhettem világomat. Hatvanháromban aztán jött a hír, beteg az apám, ha még látni akarom, jöjtek, de azonnal. Ugrottam haza, még láthattam, de látszott rajta, nem sok van már hátra neki. Gondoltam, fölösleges nekem kétszer járnom, ha már ilyen szomorúság vár rám, inkább maradok még. Kapós lettem a fehérség előtt, azt se tagadhatom, tehát jól is esett itthon lennem. Azelőtt? Rám se néztek. Most? Nem győzők elbújni előlük.

- A párizsi szag tenné?

- Nincsen énrajtam a párizsi szagból semmi, de akinek jó az orra, a magyar szagtól is elfordulna. Lakásom van Párizsban! Ez a valami! Némelyik fehércseléddel még két szót se váltottam, máris avval kezd, hozzám jönne feleségnek. Állj meg, Lujza! Neked ennyire sürgős? Akkor inkább nem. Volt egy kedvemre való, jártam is hozzájuk, olyan szépen alakultak a dolgok, de abba meg belekapott valami oldalszél, és más kötötte be a fejét. Pedig magamban már Piroskának neveztettem. Na, gondoltam, ebből ennyi nekem éppen elég, megyek vissza. Csakhogy észrevettem, lejárt az útlevelem. Nagy baj ebből nem lehet, megyek föl a követségre, majd meghosszabbítják. Rettenetes eleganciával fogadnak, azt se tudják, hová ültessenek, de amikor megtudják, hogyan jártam, elkezdik vakargatni a fejük búbját. Nehéz lesz, mősziő, nagyon nehéz! Uraságod nem francia állampolgár? Igaza van, mondom neki, valóban nem vagyok az, de lakásom van Párizsban. Mutatom neki a kulcsot, mert azt mindig magamnál hordom. Azt mondja rá, nagyon jó kulcs lehet, de az itteni zárat nem nyitja. A határt pedig semmiképpen nem lehet megnyitni vele. Majd értesítenek, ha többet tudnak mondani.

- Tehát itthon maradt?

- Csak öregszik az ember! Vágjak neki, mint ötvenhatban? És ha elkapnak? Vénségemre dugjanak börtönbe? Elővettem a régi eszemet, megszerkesztettem ezt a pecerájt, kapkodnak utánam az emberek. A véretem nem hagyom kiszívni, csak annyit dolgozom, amennyi nekem elég. Járnak erre franciák is, néznek is nagyokat, amikor megszólítom őket franciául. Körülfényképeznek, aztán tovább állnak. Szüvenír vagyok nekik.

- Koplalón mikor járt?

- Elmentem egyszer oda is. Tudod, volt ott valamikor egy gyönyörű kislány, a Piroska. Kényszer-kitelepítésben volt részük, senki nem tudja, miért. Éjjel törtek rájuk, adtak negyed órát, hogy összekapkodjanak ezt-azt, és vitték őket. Szegény, szépséges szép Piroskám! Senki nem védte őket, a törvény volt az úr, bár később kiderült, törvény se volt rá. Később nem a mi falunkba jöttek vissza. Hiába kerestem, még apróhirdetést is adtam föl, nem jelentkezett. Pedig olyan szépen megírtam, amilyen szépen csak tudtam, hogy elveszett kedvesemet keresem.

- Voltam nemrég otthon. Egyetlen telepest se látni.

- Az öreg Bálint bácsi tartott ki legtovább. Egészen haláláig. Tudod, az, aki a bolond Kati nénivel állt össze. Vagy Cibakról jött, vagy Szentesről, már nem tudom. Földhözragadt volt szegény mindig, az is maradt. Amíg én a pecerájt tartottam a jövő gépének, addig ő egyjármos tehénfogattal bajlódott. Neki az volt a csúc. Amikor én begyújtottam a tankomat, az ellenség is kifutott volna a faluból. Amikor ő befogta a Zsömlét, a gyerekek csaptak körülötte akkora zajt, hogy attól is kifutott az ellenség.

- Hová lett a többi?

- Úgy jöttünk mi, mint Mózes népe az Ígéret földjére. Házat kaptunk, földet kaptunk, állatot kaptunk, szerszámot is, csak éppen dolgozni nem tudtunk. Elfogyott a svábról maradt koszt, a föld meg keveset termelt a kezünk alatt. Ráadásul jött a kolhoz. Ha elkerülni már nem lehet, akkor inkább ment mindenki haza. Vagy elment a városba, bányába, gyárba, és él, ahogy tud. Ha él még.

- Maga pedig?

- Tavasztól ősziig jól megy a sorom, látod. A kapától elszoktak az emberek, a pecerájjal kapós lettem. Ha mégis marad egy kis időm, csavargok egyet. Bejárom az erdőket, réteket, gyűjtöm a gyógyfüvet.

- Télen?

- Minden tél nehezebb. Behúzódok valahová, és várom a tavaszt. Mire belegebednék a semmittevésbe, meg is érkezik mindig. Csóstül jönnek az emberek, hogy nekik is dolgozzak, de én elkezdek válogatni. Aki szebben kér, annak hamarabb engedek. Ha azt akarják, hogy hozzájuk menjek, akkor legalább a párizsi modort tanulják meg. Annál alább én már nem adhatom.

- Úgy tűnik, változni akar a világ nálunk is.

- Ne hidd te azt! Ti új mechanizmust emlegettek, de nem lesz abból semmi. Befullad időnap előtt, meglátod. Tudod, hogyan olvassa azt a francia? Mesanizmusnak. Magyarra fordítva: mesenizmus. Szép, nagy mesenizmus, semmi más.

Miszter Varga

Húzta a cigány, majdnem beleszakadt. Ha egyszer Amerikában lehet cigány valaki, ne sajnálja a gyantát. Az öreg kopasznak azt húzta, hogy *Árok is van, gödör is van*. Csak ült az öreg, és eleredt a könnye. Pénzt adott a cigánynak. A másíknak, a csupa csontnak meg azt muzsikálta, hogy *Nótás kedvű volt az apám...* A csontos is elsírta magát.

- Bocsánat, uraim!

Ő is pénzt adott a cigánynak, és azt mondta, húzza tovább. A végén megint bocsánatot kért.

Lépett volna tovább a hegedű, holdvilágra nyílt mosolyával, de megfogta egy hosszúnyakú úr. Amikor megszólalt, mintha birka bégetett volna.

- Ismerős Ön itt, Uram?

- Először vagyunk itt. A légitársaság hozott ki bennünket, hogy kedvre derítsük azokat, akik hazalátogatni készülnek.

- Felvilágosítást kértem volna.

- Hátha adhatok.

- Szoktak itt hangosan énekelni?

Fölhúzta a cigány a vállát. Igen előkelő hely ez ahhoz, de ha a hegedű megszólal, ahhoz nóta jár.

Föllállt valaki az asztal mellől, odatartotta fülét a hegedűhöz, és azt kérte, húzza megint: *Nem sajnálta rá a napot, Kettőt-hármat egybetoldott...*

Harsogott a hangja a hegedű mellől, kanyargott a vége. Mindenki őt nézte. Két kezével hol a levegőbe meszelt, hol meg a vonó alá diktálta a taktust. A bégetős odament hozzá:

- A bátraké a világ, köszönöm, Uram! Szokatlan még nekünk az együttlét. Ha itt bemegy az ember egy ital borra, ki nem nyithatja a száját. Meg minek is nyitná? Még azt hinnék, koldulni akar. Itt csak ül a nép, csak iszik, de nem dalol. Kiapad annak a lelke, aki nem dalol. Nem is igen beszél senkivel. Csak ül, csak iszik. Ha megengedi, Varjas vagyok.

Elfogadja emez a kinyújtott kezét, meg is hajol hozzá:

- Varga vagyok. Varga Illés.

- Örvendek.

- Egészségünkre!

Hordták körbe a borokat a pincérek.

- Szürkebarát?

- Van, Uram!

- Somlai?

- Hozom, Uram!

- Tokaji?

- Egészségére, Uram!

Leányságába belehervadt öreg hölgyhöz hajol oda a cigány:

- A nótáját, keziccsókolom!

Fordult volna el legszívesebben, de nem tudta, illik-e. Küldje el a cigányt? Legyen tiszta amerikai? Vagy csináljon úgy, mint ezek a többiek? Fölhajtanak egy pohárral, és két perc múlva mindenki testvér? Így testvér, meg úgy testvér? Csak azért, mert magyar vagy te is, meg én is? Elfelejtí azonnal, hogy a civilizáció országában vagyunk?

Mindenki őt nézi. Halljuk! Halljuk!

Húron a vonó, első rezdülésre a banda is húzná. Pirul a nő. Nem számított nyilvánosságra. Úgy gondolta, megvárják a repülőt, beülnek, és szótlanul hazajönnek. Legszívesebben elküldené a cigányt, de azt se meri.

- Jaj, nem is tudom.

- Az otthonit, keziccsókolom, az otthonit. Azt nem lehet elfelejteni. A legszebbet, ha lehet. A legeslegszebbet.

- Nem tudom, kérem.

- Mindenki kiskegyedet várja. Segíthetek?

Nekilódult a vonó, és a tiszavirág pillebánatát úgy belefűzte mindenkinek a lelke közepébe, hogy aki állt, állva maradt, aki ült, meg se mozdult. Varga Illés emelkedett csak föl. Neki ülve ne muzsikáljon senki! Átfogja a primás nyakát, úgy éneklí vele:

Temető a Tisza, mikor kivirágzik.

Millió kis lepke...

- Tiszteltetem a gusztusát, Asszonyom! Hol tanulta?

Visszaült a hölgy mellé, előre hajolt a pohár fölé, hátra csapta lógó haját, megint visszahajolt:

- Hol tanulta, Kiskegyed?

- Nem is tanultam, csak hallottam.

- Akkor a Tiszát se látta?

- Nem.

- Ha a Tiszát nem látta, akkor a virágját se?

- Gyönyörű lehet.

- Közönséges férög.

- Micsoda?

- Férög. A tiszavirág férög. Tiszavirág-férög.

Majdnem fölpattant Hervadt Virág, hogy féreg, aki mondja. Így beszélni hölgyi társaságban? Fölvágta a fejét, úgy fordult el tőle, és csak ennyit mondott:

- És azt maga honnan tudja?

- A partjáról. Ott születtem.

Odakiáltotta a cigányt.

- Ácsi! Hát ezt tudod-e? *A kanyargós Tisza partján, ott születtem...*

A cigány is tudta, a banda is játszotta, csak abbahagyni volt nehéz. Még a végére se értek, Varga már ezt kezdte: *Lement a nap a maga járásán...* Azután ez jött: *Átalmennék én a Tiszán ladikon*. Billegett is hozzá: *ladikon, de ladikon*. Mint a kígyóról a bőr, úgy vedlette le a többi is magáról az amerikai mázt. A kanyargós Tiszát még csak maga énekelte a primás fülébe, a naplementét már a férfiak fele nyújtotta hosszúra. Amióta átlibbentette őket ide a hazai szél, a sárgarigót talán ki se mondták. A fülemüléről otthon se nagyon tudták, miféle madár, de volt, aki harmatos finomsággal fülemilét énekelt. A rózsámat meg rúzsámnak mondta.

De nagyokat néztek az odakint szerzett asszonyok. Hogyan tud az ő férjük ilyen hamar tűzbe jönni? Elkezd sivalkodni egy kelekótya magyar, erre körülfogják, összeölelkeznek azon, hogy *Átalmennék én a Tiszán*. Be se mutatkoznak egymásnak.

Hiába tanulták meg a magyart, ki törni, ki tisztán beszélni, ladikról eddig nem volt szó. Mi lehet az? Valami őshazai csodabogár? Hát a rohadt tök? Ami az ablakban virít? Hogy nevetnek ezek rajta! Miért lehet azon könnyezni, hogy nem akar az ökörcsorda legelni? És az árva leány haját megsíratni?

Jó nagyot néztek az asszonyok, de még nagyobbak azok a férfiak, akik ugyan kint születtek, de az oldalbordájuk magyar magból hajtott ki. Ki látott már akkora illetlenséget, hogy egy férjes asszony csak úgy fölugrik, fogja magát, otthagyja élete párját, összekapaszkodik egy vadidegen emberrel jobbról, egy vadidegen emberrel balról, és forog, mint akinek meglódukt a feje. Lesik a szomszédot, az milyen ábrázatot vág hozzá.

Visszajön az asszony, eszébe se jut, hogy mentegeződdzék. Inkább ő kezdi:

- Ne nézzél már ilyen borjúi ábrázattal, édes fiam! Ez volt a köröcsárdás. Egész Amerikában nem jártak még ennél szebbet. Tetszett?

- Igen..., kicsit...

- Na, gyere! Ha kicsit tetszett ülve, majd tetszik nagyon is. Jární kell ezt, nem nézni. Ne úgy fogd a derekamat, mintha simogatnál! Kapaszkodj bele! A másikkal meg a szomszédodéba kapaszkodj, nehogy elszaladjon! Ne máléskodj, minek ide bocsánat meg istennyila! Fogd meg, hadd forogjon! Nem kényes az, megmarkolászták odahaza éppen elégszer. Ugye, kedves szomszédasszony?

Nem jó az, ha tánc közben sokat beszél valaki. Varga Illés ugyan se szó, se beszéd, behúzta a körbe Hervadt Virágot, de amikor azt hallotta emez, hogy megszorongatták az ő derekát otthon jobban is, kifordult a karikából.

- Nagyot téved, asszonyom! Énvelem nem szalmakazalban tanították a szerelmet. Miszter Varga, kérem, kísérjen vissza!

Varga azt mondta rá, igen szívesen, ha vár egy kicsinkét, de ezt a táncot végig járja. Mert annál nagyobb bűn a világon sincsen, mint ha a megkezdett táncot hagyja valaki félbe. Húzd rá cigány, rogyásig!

Semmi violencia nem támadt abból, hogy két férfi került egymás mellé. Úgy járták egymásba fogózkodva, hogy a pincérek tányérral a kezükben megálltak bámulni.

Szuszogva ült le Illés a szomszédja mellé:

- Kiskegyed hamar abbahagyta. Ki tudja, lesz-e még ennél jobb alkalom az életben?

- Eddig is megvoltam nélküle. Az ugrabugrálás akkor is esztelenség, ha magyar.

- Oh!

- Csak ne fitymáljon, kérem! Ha megvédeni nem tudott, legalább ne fitymáljon! Most nem Ázsiában vagyunk, hanem Amerikában. New Yorkban, ha nem tudná.

- Yes, yes, kedves Virág!

- Mi lesz itt, ha összes hazai szegényünket itt teregetjük ki? Látja a pincéreket? Úgy bámultak, mintha pápuák lennének. És engem megsértett valaki. Azt nem vette észre?

- Hogyne, hogyne, észrevettem. Éppen gondoltam, kivonom lovagi kardomat, és kivágom a csutkát mindenki torkából, aki csak pisszenni mer Önre. Sajnálom, Kisasszony, de őseim kardjával nem szolgálhatok. Nekik csak kaszára futotta, a kard igen drága volt. Ellenben, ha meg nem sértem, mondanék valamit. Én ugyan csak tanyai iskolában jártam, de a mi tanítónk azt tanította, Magyarország nem Ázsiában van, hanem Európa kellős közepén. És amikor én eljöttem, bizonyíthatom, még akkor is ott volt. Hacsak azóta el nem fújta az alszél vagy a fölszél. Igaza lehet, persze, kegyednek, furcsa szelek járnak mostanában, nagy a huzat. A magasságos Isten tudja csak, hol van Magyarország. Valami ázsiai kis vérmag is szorulhatott belénk, az is igaz. Csak akkora, hogy nem is látjuk. Azt se tudjuk, mikor hajt ki bennünk. Ne is törődjünk vele, bolond beszéd az ilyesmi. Sokkal fontosabb, hogy nem is tudja kegyed, milyen bogár a tiszavirág.

- Tündéri növény lehet. Sírokra rakják?

- Férög!

- Nem éretem, Misztter Varga. Harmadszor mondja már, hogy férög. Undorító. Legalább magyarul mondaná: féreg, ha nem tudná.

A szíve környéke is elneveti magát. Mégiscsak ugrik az öreglány, csak legyen, aki ugratja.

- Tudni tudom én, de az akkor is csak férög. Lehet, hogy ázsiai szaga van, de férög. Nagyapám, szegény, Isten nyugosztalja, avval szokta férgelni a horgokat. Igyunk az egészségére. Isten éltesen minden tiszavirágot, de ne sokáig.

- Hogyan lehetne féregről dalt írni? És miért ne sokáig éljen?

- Ahogy elnézem fehér kezeit, ha hófehér kacsójára rákapaszkodna egy, és ott kezdene vedleni, ott bújna ki tulajdon bőréből, visítana akkorát, mintha sánta egér kapaszkodna fölfelé - meg ne sértem! - a térde hajlatában. Eszébe se jutna énekelni, hogy *a mi szerelmünk is olyan kérész élet.*

Elkapta a cigány a hangot, húzta volna tovább, de rákiáltott Illés:

- Misztter Ácsi! Mindig ugyanazt? Hát azt soha se énekeljük, hogy *Nád a házam teteje?*

Két kezének két ujjával böködte az ütemet bele a levegőbe, és himbálózott hozzá: *Rászállott a cinege...*

Tolmács lett megint a férjeből és a feleségekből. Mi az, hogy nád? Mi az, hogy cinege? Akkor miért szakad le a teteje?

Bőven tanulhatták a magyar rejtelmeket, mert Illés minden pohár alján új nótát talált. És dollárt ragasztott a cigány homlokára. Jó szélesen megnyálazta, rásimította.

- Nesze, komám, és ne mondd, hogy a gyantát otthon felejtetted!

A pohár után nyúlt, de megállt a keze félúton. Nekidült az asztalnak. Még nem tudni, kapaszkodik-e belé, vagy föl akarja borítani. Elcsöndesedett mindenki.

- Ide figyeljenek, jóemberek! *Ha meghalok, jóemberek, anyám mellé temessetek!* Nem vagyok én részeg, ha annak látszom is. Nem azért jár az én szám, mert megszaladt egy kerék a fejemben. Azért jár, mert huszonhét év óta nem járt. Meg azért jár, mert én most megyek haza a háborúból. Könnyű maguknak, maguk kijöttek Amerikába, és hazamennek Amerikából. Én meg elmentem a háborúba, és itt kötöttem ki. Tudják maguk, mi a háború? Magukból kiköpött amerikai lett, maguk nem tudják, mi a háború. Azt se tudják, a magyar katona, amikor leszerelt, mindig énekelt. Amíg be nem bukott a nagykapun, be nem állt a szája.

Odafigyelt mindenki.

- Igaza van Önnek, Miszter Varga! Mi, katonák tudjuk igazán, mi a háború. Bocsánatot kérek, szíves engedelmeikkel, még be se mutatkoztam. Kelemen Elemér vagyok, szíves engedelmeikkel. Mi, ugye, mindnyájan indulunk haza. Ki először, ki másodszor, ki sokadszor, de olyan is lehet, aki először és utoljára megy, szíves engedelmeikkel. Kisded hazánk szép földjére, őseink vérrrel öntözött halmára szállunk vissza valamennyien. A légitársaságnak köszönhetjük, hogy ilyen jó hangulatban várhatjuk a gépet. Mintegy átzsilipelünk lélekben az új hazából az óhaza vizeire. Csak éppen egymásról nem tudunk szinte semmit. Egy a nyelvünk, egy a szívünk, mégse tudunk semmit. Azt indítványozom, mondaná el ki-ki sorban, mi szél hozta ide, és hogyan szolgált ideát a szerencséje. Mi volt otthon, mire vitte a szabadság szent honában? Ön például, Varga úr, bocsánat, ha tévedek, netán Vargha úr, mi volt otthon? Mulatásából látom, van tartása. Gondolja, meglátja egykori birtokát?

- Gondolom. Biztos vagyok benne, ámbár én az úrnak kártyát nem osztottam. Hacsak valami gólyamadárral össze nem csókolózunk útközben, biztosan meglátom. Kilenc fűzfát szúrtam le a birtok végébe, amikor a fejembe nyomták a leventesapkát. Megnézem, mekkora fa lett belőlük.

- Na lám! Nagyenyedi kilenc fűzfa?

- Nagyenyedi a fenét.

- Ősei birtoka hol húzódik?

- Sehol. Rossz a tájolója, Kelemen úr. Nekem nincsenek őseim.

- Hogyhogy? A családfája! Az előkelő nagyapák.

- Lehet, hogy előkelők, mert azóta ki is szánhatták őket. Ha a földből elő kelnek, mindjárt előkelők lesznek.

Az asztal túlsó végén belevakkant egy férfi:

- Káderezünk, káderezünk?

Visszafelel Kelemen:

- Nem tudom, mi az. Megtisztelne, ha világosabban mondaná.

- Ne játssza meg magát, öreg! Nem tudja, mi a káderezés?

Vérig sértette a lekezelő megszólítás. Ne játssza meg magát, öreg! Hogy beszélhet vele így valaki?

- Esküszöm, nem tudom, miről beszél. De nem is érdekel.

- Mikor jött ki, nagyságos úr?

- Ezerkilencszáznegyvenöt március 21-én szakadtam el szeretett szép hazámtól. Századom akkor esett fogságba. Mire a gyűrű bezárult volna, sikerült kihasználnom az utolsó lehetőséget.

Flegma legyintés a válasz.

- Akkor nem szóltam semmit. Akkor nem tudhatja, mi a káderezés.

Most a fordítógépek másképpen dolgoztak. Ki mikor jött ki, aszerint fordított. Vagy hallgatott.

A nagy tanakodásnak az lett a vége, hogy megint fölállt Kelemen:

- Új szituáció, kérem szépen. Felvilágosítást kértem szomszédaimtól az iménti megjegyzésre. Meg kell állapítanom belőle, nem egyformán hallgatták indítványomat. Az erőszakos ráhatás, kérem, éntőlem áll a legtávolabb. Akinek kényelmetlen beszélni, természetesen ne próbálkozzék. Az ismerkedés kedvéért akartam. Háttha kiderülne, hogy nem is vagyunk annyira idegenek egymásnak. Legalább mi, katonák tartsunk össze! Nem igaz, Vargha úr?

Varga Illés, kezében egy pohár borral azt mondta rá, mennyire nagy marhák tudunk mi lenni, ha eszünk nincsen. Félhangosan mondta, kevesen hallották. Annyi azért már volt benne, hogy akkor is mondaná, ha senki nem hallaná. Teljes hangerővel.

- Mindenki marha, aki ezt a katonatisztet meghallgatja.

Hervadt Virág rémülten kapaszkodott bele a kabátjába. Húzta volna vissza a székre.

- Aki otthagya a századát, jobb, ha hallgat.

- Hol van az már, Miszter Varga?

Akkorát ütött a mellére Illés, megdöndült bele. Mintha színpadon állna:

- Itt van belül. Minden megszökött katonatiszt itt van belül.

Öten-hatan körülállták, csitították, de nem boldogultak vele.

- Az utolsó pillanatban. Mielőtt a gyűrű bezárult szép hazám földjén. De a kis férög-katona benn maradt a gyűrűben. És az nem mondhatja, elszakadtam szeretett szép hazámtól. Ez meg prédikál.

Töltötték volna bele a bort, háttha más vágányra vált át tőle, de félre söpörte a poharakat. Összekoccantotta a sarkát, kezét szalutálásra rántotta:

- Százados úr, Varga Illés közlevente alázatosan jelentem, el méltóztatott árulni századát. Végeztem, leléphet!

Olyan hangosan mondta, erre fülelt már az egész terem. Csak azt nem tudta senki, mit kell most tenni.

- Kikérem magamnak! - hápogott Kelemen.

- Ne ugasson! Most én beszélek.

Hogy mi lett volna ebből New York repülőterén, nem lehet tudni. Hervadt Virág szerint kénköves esőnek kellett volna esnie, a földnek megnyílnia, hogy egyetlen harapással lenyelje a magyarok nagy szégyenét. A primás szerint nem kell ide kéneső, se földindulás, csak egy jó hegedű. Intett a bandának, és sátáni vigyorral rákezdte:

Kis kutya, nagy kutya, ne ugass hiába!

Rácsapott Illés az asztalra:

- Ide gyere, te ácsi! Ide húzd a fülembé. Füttyülünk a tisztokra. *Kis kutya, nagy kutya...*

Az első sor végén mindig megállította.

- Egy centivel se tovább! De még egyszer!

Kelemen Elemért azok se tudták megvigasztalni, akik nagyon akarták. Vád egész életében nem érte, erre előáll ez a birkapásztor, teleissza magát, és azt mondta, elárulta a csapatát. Mert belekapaszzkodott az utolsó szalmaszálba? Ő minden parancsot teljesített. Minden parancsot tovább adott. Mert nem akarta otthagyni a fogát? Ő nem árult el senkit, csak egyenest eljött ide.

Ilyen összecsapást Hervadt Virág eddigi életében nem látott. Igen, kérem, hogyan kérem, ehhez volt szokva. Itt meg, ez a faragatlan Varga elkezd kötekedni azzal a talpig úriemberrel? Ki tudja, miért, mégis a faragatlanhoz húzódott.

- Szégyellheti magát.

Félve mondta, mert hátha most meg vele kezd ki ez a szegény bolond. Illés ráemelte a szemét, mintha testvére lenne.

- Tudom, édes, megbuktam.

- Alaposan.

- Úgy megyek haza a háborúból, hogy elestem Amerikában.

Hagyja már azt a nyavalyás háborút! Ki beszél itt már a háborúról? Itt arról van szó, hogy nem Ázsiában vagyunk, hanem Amerikában. Az emberi szabadság itt szent. Itt nem lehet csak úgy nekimenni az embereknek. Nem tudom, milyen családból származik, de csalódtam magában. Tartást vártam magától. Nemes gesztus illik a magyarhoz, nem kocsmai handabanda.

Kávét hoztak, Illés kettőt kért. Fölhajtotta, kiment, megmosdott, úgy ült vissza a hölgy mellé. Rá se figyelt már a muzsikára.

- Ön azt hitte, az ital beszél belőlem?

- Csak azt nem tudom, melyik. Mert végigkóstolta a teljes kínálatot.

- Mert mind a hazámból való. És azt is mondta, tartást várt tőlem. Nemes gesztust.

- Szóról szóra.

- Milyen tartást? Aki előkelő tud maradni akkor is, amikor a torkát szorongatja a méreg, annak van tartása?

- Félrebeszél, Illés! Tudtommal a maga torkát senki nem szorongatta. Ismerte azelőtt Kelemen?

- Nem is láttam.

- Hallott róla valamit?

- Annyit se, hogy a világon van.

- Mégis sértegeti.

- Mert megérdemli.

- Mennyivel rosszabb ő, mint Ön, vagy én. Mindnyájan haza akarunk menni.

- Nem tudom, talán semmivel. De azt nem írom alá, hogy egyformák vagyunk.
- Mi baja van vele?
- Nem tetszik a tartása.
- Nem? Előkelőség, jó modor, született elegancia, minden megvan benne.
- Füttyülök a modorára. Olyan az, mint a függöny az ablakon. Azért van, hogy ne lehessen belátni rajta. Ez a jó modor. Mindent eltakar. Az a bajom vele, hogy hasonlít valakire.
- Én uram, teremtőm, bocsásd meg a mi vétkeinket! Hasonlítani merészel valakire. Orra, füle, szája?
- Mindene. Még az esze járása is. Pardon: a tartása.
- Kire?
- Egy amerikaira.
- Látja, ez kizárt dolog. Magyar ember nem hasonlíthat amerikaira.
- Szép hölgyem, Ön a világról igen keveset tud. Csak azt látja, fölhajtok egy pohárral, és részeg leszek. És beszélek össze-vissza.
- Sajnálom érte.
- De azt már nem tudja, milyen aljas tud lenni az ember. Milyen szembeköpní való szemét.
- Kelemen úr?
- Dehogy Kelemen! Saját magam.
- Jóságos egek! Rabolt? Gyilkolt? Mi történt magával?
- Csak engedelmeskedtem. Egy ilyen tisztnek engedelmeskedtem.
- Parancsból lelőtt valakit?
- Nem lőttem. Puskát én csak más kezében láttam. Elvertem egy embert az ételes fazéktól. Megdermedt Hervadt Virág. Szólt a muzsika, de inkább közelebb húzódott hozzá.
- A saját fazekától verte el?
- Nem. Az amerikaiakétól.
- Mert ez volt a dolga.
- Ez. Azt mondták, verjem el.
- Magyar?
- Németet. Olyan volt, mint az ázott veréb.
- Lopni akart?
- Lopni? Amit más meghagyott, azt akarta elvinni.
- De maga nem engedte.
- Megparancsolta az amerikai, hogy hozzá nem nyúlhat senki.
- Nahát! Biztosan oka volt rá.
- De az a német éhes volt!

- Éhes volt, éhes volt. Egy kis önmegtartóztatásra mindenkinek szüksége van. Még az ételes fazék szélén is.

- Nem érti? A háború végén. Olyan éhes lehetett az a német, hogy a gyomra két fala egymást marta. Annak a kegyeletes önmegtartóztatás talán az utolsó ítélet lett volna. Mégse magának kérte az ételt, hanem a családjának. Én pedig ráüvöltöttem, ahogy a torkomon kifért. Mint az őrmester a leventepiaccon. Hogy bent is meghallja az amerikai, mennyire használható ember vagyok én. Mert engem meg azért etettek, azért itattak, hogy mást elverjek a húsos fazéktól. Szépen meg se tudtam volna mondani neki, hogy hallja maga, jámbor ember, menjen haza. Ez az amerikaiaké, ezt nem lehet. De Aranyaszájú Szent János se tudta volna megmondani, miért nem lehet, csak nem lehet. Ráüvöltöttem az ázott verébre, a zörgő csontú németre: mars! Jött reggeli után, adtam neki! Jött ebéd után? Mars! Jött-e vacsora után, azt már nem tudom, akkor már fegyveres katona vigyázta az udvart.

Ekkora embertelenség hallatán Hervadt Virág teljesen megbékélt Vargával. Akin ennyire erőt vesz a bűnbánat, ha gyilkolt volna, nála akkor is kéznél lenne a megbocsátás. Még mindig nem a horpadt hasú németet sajnálta, láthatatlan családjával együtt. Apró gondolataival őket elintézte avval, hogy kinek ez a sors jut, kinek az. Neki most éppen az jut, hogy föloldozza Vargát, mielőtt hazatérne. Vargának meg egyesegyedül erre volt a legnagyobb szüksége. Előbb azonban gyónja meg töről hegyre, magról magra, szemből szembe, és esedezék az emberiség bocsánataért. Majd a végén mondja csak ki, ha ki kell mondania egyáltalán, hogy uram, az Ön vétkei meg vannak bocsátva.

Varga ebből csak azt vette észre, hogy a lárvaarcot vér kezdi átjárni. Hogy emberi ábrázat kezd visszanézni rá. Édesanyja szokott így nézni otthon. Mondd csak, kis cselédem, mi történt veled!

- Érdekelne az útja.

Minden tányért, minden poharat félretolt az asztalon a férfi. Nem kellett kétszer biztatni, hogy beszéljen.

- Az úgy volt, hogy belenyomták az én fejembe is a leventesapkát. Azt mondták, ez a katonasapka kisöccse. Úgy viselkedjünk, hogy akármikor leröpülhet a fejünkről, jöhet helyette a rohamsisak. Föltörte a cipő a lábunkat? Nem baj, legalább jobban viseli el a bakancsot. Hozzá edződik.

Edződünk is három hétig. Csak mentünk, csak mentünk. Reggel mindig a hátunkba sütött a nap, este a szemünk előtt ment el aludni. Hová visz az utunk? Senki nem tudta. Csak annyi oltódott belénk, jobb menni, ha már egyszer elindultunk, mert füstöl mögöttünk a világ. Első héten még akkora hanggal énekeltünk, valamire való ellenség a mi hangunktól azonnal fogta volna a cókókját, és meg se állt volna hazáig. Nótaszóval még meggyőztünk volna akárkit, legalábbis így gondoltuk, hogy a mi kezünkben van a szebb jövő. A második héten már nem nagyon tetszett, hogy az jár jól, aki fölfér a szénapadlásra. Úgy bújtunk be estelente a szalmakazlakba, mint a vakondok a föld alá. Csak mi hátrafelé bújtunk, mint a rák.

Ha valaki elkezdett énekelni menet közben, rákiabáltunk, keressen jobb bolondot hozzá. A harmadik héten már az járt az eszünkben, hogy kötözni való nagy marhák vagyunk mi. Ha a Dzsingisz kán el tudott jönni onnan istenharagjából, Mongóliából mihozzánk, félszemű embereivel, akkor a Sztalin Jóska csak utánunk tüsszent egy nagyot, és mi szépen elhasalunk tőle. Vagy fölszállunk a levegőbe, mint lúdtoll pihéje a vánkosról. Három napig evett a tétlenség bennünket egy fenyőerdő meg egy falu között. Régen benn jártunk már Németországban, kezdett nagyon nem tetszeni a dolog. Bekerítették bennünket, mint a disznókat, körülűzdelték a kerítést örökkel. Saját leventéink adták az őrséget. Na, jól néztünk ki.

Beleestünk saját rabságunkba. Meg se mondták, hol vagyunk. Levélírás nincsen. Semmi sincsen, csak vagyunk. Most már azt se mondogatják, hogy mi állítjuk meg a vörös ármádiát, ha úgy hozza a sors. Lassan az sincsen, aki mondhatná. A főnökeink addig-addig jártak be a faluba híreket szerezni, amíg el nem felejtették, melyik gyalogút vezet vissza. Az egyik őr odavágta a puskáját a drótkerítés cölöpjéhez, hátára csapta a kabátját, odaszisszent hozzám:

- Gyere, Illés!

- Hová?

- Nem mindegy? Beléd kap a vérhas, azon veszed észre magadat, hogy hátulról csurog el az életed. Szép halál lesz, még fintorogsz is hozzá, amikor kilépsz a világ kéményén.

Olyan tisztességes magyarázat volt ez, hogy én a kabátomért se mentem vissza. Hátha beáll valaki őrnek helyette, aztán puskával zárják ránk a vérhast. Gyerünk!

Kérdezem, tud-e németül. Nem tud, de nem is kell, mert aki ránk néz, akárki fia-borja, mindjárt tudja, mit akarunk mondani. Szóltam én azért a falumbéli kis Smidéliusznak. Református pap volt az apja, taníttatta a gyereket, az tudott németül.

- Gyere, Pista!

- Hová mentek?

- Szedjük a vadalmát.

Megyünk be az erdőbe, odaérünk egy kis házhoz. Vadászok csinálhatták. Kicsi vályú állt ki az egyik lépcső oldalából, folyt belőle a víz. Odavezették a forrást, hogy nagyobb legyen a rangja. Körüljártuk a házat, kívül semmi jele, hogy valaki is lakná. Addig ütögettük két kővel a lakatot, amíg szét nem pattant. Szalma volt belül, a fala meg tele volt rajzolva meztelen nőkkel. Azt mondta a koma, aki eddig őr volt, hogy ő bemegy aludni. Különben is ő az idősebb, ő a parancsnok. Osszuk be magunk között, mettől meddig melyikünk örködik, csak őt föl ne keltsük. Ha már betátja a száját az ablakon az orosz tank, csak akkor szóljunk neki.

Összenéztünk Simidéliusszal. Mit akar ez? Hogy ő a parancsnok? Majd holnap avval áll elő, hogy a parancsnok éhes. A parancsnok inni kíván. Nem forrásvizet, hanem bort. Akkor mi menjünk, és lopjunk neki? Irtózatosan fáradt volt, látszott is rajta, alig tette le a fejét, már koppant is a szeme pillája. Mire igazán álmra fordulhatott, mi már messziről néztünk vissza a kis házra.

Kerék friss nyoma vitt előttünk az úton, valahová csak elvezet bennünket. Meg is ígértük egymásnak, ugyanúgy kitartunk mi egymás mellett, mint egyik csapás a másik csapás mellett.

Szerencsétlen Kelemen hol kiment, hol bejött. Nem találta a helyét. Avval vigasztalta magát, semmi okot nem adott a veszekedésre. Többet ivott szegény egér, ennyi az egész. De hogy mondhatta őt hitvány árulónak? Taknyos kölök lehetett ez még a háborúban, puskaport se szagolt. Mit tudott ez a világról? Haljunk meg valamennyien, ahányan csak vagyunk? Szépen, együtt, mert akkor leszünk igazán hősök? Hogy közben meg is menekülhetnél? Csak halj meg a hazáért. Te leszel a másvilágon a kisangyal. Gyerekes beszéd, mégis bántotta.

Hervadt Virág néha ránézett, hol a kezével, hol a fejével intett neki, hogy ne törődjön vele, láthatja, milyen állapotban van, de Varga minden szavára figyelt.

- És kitartottak egymás mellett?

- Mint két testvér. Annál is jobban. Kierünk az erdőből, ott szánt egy paraszt. Egy lóval, meg egy tehénnel. Olyan sovány volt mindegyik, ha a nagy erőlködésben összeért az oldaluk, biztosan megkondult bennük a velős csont. A gazda még soványabb. Bodzabokor mögött

álltunk meg, annak már kezdett kibújni a levele. Nem akartuk, hogy észrevegyen bennünket. Smidéliusz azt mondta, ő odamegy hozzá madárlátta kenyeret kérni. Szántani senki nem jön el kenyér nélkül, hátha megszán bennünket. Ne menj, Pista, ne menj! Két oka is van, amiért ne menj. Ha ennek te vinnéd a kenyeret, a lábodat is megcsókolná érte. Imába foglalná a nevedet. De az is lehet, hogy rád fogja a vasvillát. Háború van, és te idegen vagy. Kibújsz az erdőből, elkezd visszafelé verni a szíve. Mire megszólalnál, hogy így bitte schön, meg úgy kérem szépen, megállna benned a vasvilla.

Lelőttek a mi falunk fölött egy repülőt. Ugráltak ki belőle az ejtőernyősök. Olyan volt tőlük az ég, mintha valami piktör pitypanggal füstötte volna tele. Közibük csavart a szél, az egyik ide vágódott, a másik oda. Répaföldre esik az egyik, éppen egyelik a répát. Mire földet ért a lába, a Juhász Józsi belevágta a szívébe a bicskát. Ne menj, Pista!

Hát akkor mit csináljunk? Már luk sincs a nadrágszíjon. A korgást is abbahagyta a gyomrom. Van egy kis domb a földön, hol eltakarja az ekét, hol meg előbukkan mögüle. Megáll a díszes fogat, vödört fog a szántó ember, egyet hajol, egyet lép. Járja a barázdát. Mi is van most? Mindjárt május. Ülteti a krumplit. Lehet még fagy, de addig úgyse bújuk ki a zöldje. Érted, Pista? Ott a krumpli előttünk. Meg is főzhetjük, meg is süthetjük. Ahogy uraságod óhajtja.

Azt mondja erre Pista, ő nem lop. Evilági életében még el nem vette a másét, ezét a szerencsétlenét meg főleg nem tudná elvenni. Nézzem meg jól! Olyan ez a ló meg a girhes tehén együtt, legszívesebben sírva fakadna. Inkább imádkozik áldásos esőkért, hogy több teremjen neki.

Ne lopj, te csak imádkozzál! A hátizsákom száját belefördítettem az övébe, mindent átöntöttem abba. Még el se tűnt a halom mögött a vödörrel az ember, ugrottam ki a bokorból, be a barázdába. Amit ő szépen elrakott, azt én fölkapkodtam. Az ötödiknél jutott eszembe, mekkora bitang vagyok én. Nem egy krumplit veszek föl egyszerre, egy egész majdani bokorral. Jön majd nézni, hogyan kel a krumpli. Vagy jön kapálni. Ejnye na, hát itt mi történt? Itt sincs, itt sincs, meg itt se. Vaddisznók túrták volna ki? Veri majd a falba a fejét, hogyan hagyhatott ki ekkora darabot. Fél zsák krumplit dobott ki az ablakon. Én lopok, és őt eszi majd érte a fene. Elfogott az irgalom, minden másodikat meghagytam. Ne mondd, te Fritz, hogy kódisgyomrú magyar levante evett ki a vagonodból.

Visszahúzódtunk az erdőbe, jó mélyen, bent tüzet raktunk, ahol már a füstjét se láthatta. Apró kis mogyorók voltak csak, de nézni is jó volt, hogyan feketednek meg a parázsban. Annyira tetszett a Pistának, hogy elkezdte mondani, ha vége lesz a háborúnak, ő megkeresi ezt az embert, és ledolgozza nála a krumpli árát. Én meg azt kezdtem mondani, árvaganéban mennyire jó krumplit sütni. Az étvágyát evvel se tudtam elvenni. Akkor már durrogni kezdtek a galambtojások, szétcsaptuk a parazsat, kapargattuk ki belőle valamennyit. Egyik-másik úgy megégett, csak a feketeség maradt belőle. Jól megnéztem, mit csinál a pap gyereke a lopott falatokkal, ha éhes. Hát az, kérem, olyan tanulékony volt, másnap már egyetemen taníthatta volna a tudományát. Dobáltam föl a levegőbe, egyik kezemből a másikba, hogy hamarabb hűljön. Dobálta ő is, mint pipás ember a parazsat. A tojásos kutyának nem égeti meg úgy a száját a beletömködött forró tojás, ahogy a mienket megégette. Nem győztük kivárni, amíg meghül, fűjtattunk hozzá, mint a mozdony, aztán szépen bekaptuk. Akkor szívtuk csak a levegőt, amikor a lisztes bele szétfröccsent a szánkban, de ki nem köptünk volna belőle egy morzsát se. A nyelvünk úgy bedagadt, vagy csak úgy éreztük, alig fért már a szánkba. Az Isten büntetése, mondta a papgyerek, amikor feléből-harmadából már jóllakott, de abba is belenyugodott, amit én mondtam. Én pedig azt mondtam, ez a krumpli csak ajándéka lehet az Istennek.

Mit tesz az, akinek úgysincs hová menni? Tele a bendő, lefekszik aludni. Tudományt is gyárt az elhatározáshoz. Ha éjjel alszunk, megfázunk, ha nappal megyünk, megfognak bennünket. Fordítsunk rajta, talán tovább jutunk.

Az utakat jól elkerültük, úgy jártak azon a német autók, mint a hangyák. Mentünk toronyiránt, pedig tornyot se láttunk. Elmaradnak egyszer az autók, mi csak megyünk. Kegyetlen nagy csöndesség van, csak megyünk. Egyszer csak elénk vágódik egy katona, akkorát ordít, mintha mi akartuk volna lelőni. Hogy mit kiáltott, azt még Pista se értette, pedig ő tanult németül. Szabály az szabály, nem az a fontos itt, ki mit ordít, hanem az, hogyan rakja föl a kezét. Nyújtózkodtunk mi ijedtünkben akkorát, a Göncölszekér rúdját is elértük volna. A katona meg csak nyomkodja oldalunkhoz a géppisztolyt. Azonnal tudtuk, merre kell mennünk.

Mutogat az ember kézzel-lábbal, de nem biztos, hogy megérti a másik. Egy oldalba bökéssel mindent megért. Ennél jobb szinkrontolmács talán nincs is. Sötét utcán kocogunk végig, bevisznek bennünket az iskolába. Várunk, csak várunk, előkerül egy kopasz atyafi. Honnan tudta, hogy Smidéliusz ért németül, azt nem tudom, de két perc múlva már úgy beszélnek egymással, mintha az egész református egyházat ők alapították volna ketten. Mondom a Pistának, szólaljon meg néha magyarul is, ha el nem felejtette ijedtében, hadd tudjam meg én is, hányadán állunk. Int egyet, hogy nyughassak, mert most fontos dolgok születnek. Ebbe a szülésbe az én agyam majdnem belegabalyodott, pedig már le is ülhattünk.

Annyit mond egyszer a Pista, tekintsük magunkat fogolynak.

- Ha fölröppenni nem kell, akár gólyamadár is lehetek.
- Nem olyan fogoly, te ökör. Hadifogoly.
- De szépen tudod mondani! Tehát rabok vagyunk. De kinek a rabjai?
- Amerikáé. Az Amerikai Egyesült Államoké.

Sokat beszélni nem tudtunk, csak annyit mondtam: Pista, Pista, el ne feledd a kerék nyomát. Mindig együtt, mint két kerék. Int, hogy ne féljek. Egyszer aztán előáll egy akkora ember, hogy nálunk a szomszéd faluban se tartanának mészáros, ha ekkora teremne a környéken. Különbösen értelmes a fizimiskája, de nem értek egy mukkot se, mit beszél a kopasszal. Csak a szája húzódik mindig szélesebbre. Egyszer aztán odafordul hozzánk, és megszólal magyarul:

- Üdvözlöm az urakat!

Na, Smidéliusz, belőled hamar urat csináltak, de énbelőlem mi lesz? Ha kertbenező szeme lenne, akkor se szólíthatna engemet úrnak, mégis hozzám jön először kezet fogni. Arra is emlékszem, valami Bába vagy Bimbó volt a neve, meg hogy azt mondja, apja is, anyja is magyar. Gondolom magamban mindjárt, evvel ne dicsekedj, jó Bimbó komám, ilyen szerencsével nem tégedet áldott meg egyedül a teremtő. Mondom is neki, azt mondja meg inkább, hová jutottunk? Mi a fészkes nyavalyát akar velünk az amerikai hadsereg?

Arra voltak leginkább kíváncsiak, mit jelent a fejünkben ez a sapka. Milyen alakulathoz tartozunk? Mondom én, a krumpliültető leventék alakulatához.

- Talán éhesek az urak?

Ami nyál mozdulni tudott kiszikkadt számban, mind nekilódult. Bevittek bennünket a tornaterembe, az volt az ebédlőjük. Hozták a húst meg a főzeléket, és csak nézték, mekkora igyekezettel terelgetjük befelé. Na, itt kezdődött az én bajom.

- Éspedig?

- Jót akart a Bimbó, azt indítványozta a kopasz parancsnoknak, hadd maradjunk a konyha körül. Úgy sincsen, aki szívesen mosogatna. Vacsora után mindjárt be is állhattunk. Én még csak hagyján, de a Pista igencsak fintorgatta az orrát. Nem sok mosogató rongyot markolászott addig, dagadt hassal különben is gusztustalan a mosogatás. Üressel meg még rosszabb, de mi azon már túl voltunk. Nem sokat törődhetek vele, hogy papnak a fia, ebben a hivatalban őt is meghagyták, meg engem is.

Ettünk, mosogattunk, ennyi volt a dolgunk. A katonák pedig bent kártyáztak az ebédlőben. Viszek egyszer egy rakás tányért, alig látszotam ki mögüle. Megbotlottam az asztal lábában, lódult egyet a kezemben a torony, ami benne volt, mind leesett. Nálunk, otthon, ha eltörött egyetlen tányér, azonnal feje tetejére állt a világ, itt meg csak nevetnek a katonák, ahogy tudnak. Csapkodják a térdüket, hogyan lehet úgy eldobni egy rakást, hogy mind összetörjön. Ugrik az egyik, hozza a következő tornyot, hogy dobjam el. Ha mind eltörik most is, annyi csokoládét ad, nem győzöm megenni. Hát így megy ezeknél a háború? Söpörtem és törtem a tányért, amíg meg nem untam. Ha nem akartam dobni, elgáncsoltak. Beállították Pistát is, és fogadtak ránk, melyikünk tud egyszerre többet összetörni.

Csak féltünk mi, hogy börtje lesz ennek, gondoltam, ajánlok nekik egy jobb játékot. Dobálják ők, és az nyer, akié nem törik össze. Magasról ráejtettem az asztalra, nem törött. Ejtem a másikat, az se törik. Ésszel csináltam persze, horpadásával lefelé. Ami levegő alája szorult, megvédte. Öt perc múlva már mind tányérejtegetést játszott. Hol törött, hol meg nem. Ami eltörött, azt mi söpörtük össze, és vittük ki, az udvar végébe.

Megyek egyszer, úgy este, jó sötétben, mert az elsötétítés akkor még tartott, viszem a maradékot a benzines hordóba. Minden adag után valami istentelen bűdös nyavalyával kellett leöntenünk. Nem értettem, hogy miért, de ha náluk ez a szokás, egye fene. Azt se tudtam, miért gyufával mossák a ruhát. Kupacba rakják, meglocsolják benzinnel, és gyufát dobnak rá. Az biztos, soha nem kell mosni utána. Otthon az ilyen ruhában még öt évig templomba jártunk volna, ezek meg elfüstölik? Na, megyek ki este, fordítom bele a vödört a hordóba, megkocogtatja valaki a kerítést. Úgy megijedtem, a térdem is megroggyant bele. Makog valamit németül. Nekem ugyan makoghat, úgyse értem. Ahogy hozzászokik a szemem a sötéthez, látom, valami lábost nyújtogat. Mit akarhat ez? Mit akarha? Akinek üres lábos van a kezében, mit akarhat? Telelöttyintem paradicsommártással, hát az úgy megörült, azt hittem, átcsúszik kezét csókolni.

Mondom este, ide figyelj, Pista! Van itt egy templom egere, olyan sovány, mint a krumplit ültető paraszt. Adtam neki a mártásból. Elkezd vakarózni, hogy nem jó vége lesz ennek, ne csináljam máskor. Nem jó vége? Hát loptam én? Azt adtam neki, ami moslékba se lenne jó. Nincsen olyan bolond disznó, amelyik a bűdös moslékot is megenné. Erre még nem tettem bűdösítőt, hadd egye meg jó étvággal. Éppen ezért lesz baj, mondja tovább. Mert ezek az amerikaiak attól félnek legjobban, hogy eléri őket a járvány.

Ezt én megint nem értettem. Miért az amerikaiat érne el, ha a német eszi meg a maradékot? Aludni azért jól tudtam, el is felejtettem a lábost. Reggeli után viszem a maradékot, ott van a hordó mellett a lábos, meg egy fazék is! Bedugták a kerítés alatt. Nézegetek jobbra, nézegetek balra, a bokor mögött elkezd pisszegni valaki. Az az ember volt, akinek a bőrét a csontjától kéthónapos hízlalással se lehetett volna elválasztani. Egyszerre reszketett azért, hogy mindjárt megkapja a maradékot, meg azért, hogy nem kapja meg. A kávé beleöntöttem a fazékába, a lábost pedig megraktam kenyérrel, vajjal, szalámmal. Egy-két félbehagyott konzervet is a tetejére borítottam. Kampót hajlított az öreg drótból, csak átnyúlt vele a kerítés alatt, és húzta a lábost. Akkora alagutat kapart a drót alá, maga is átfért volna rajta. A fazékba is bele akarta akasztani, de inkább odavittem neki, nehogy kilötyödjön.

- Igazi magyar jóság lakik magában, Miszter Varga! Az éhezöket segíteni, nincsen ennél szebb a világon.

- Mondtam, erre fizettem rá. Alig emelkedek föl, ott áll mögöttem egy tiszt. Hajszára olyan, mint ez az Elemér. Piros, mint a paprika, a keze meg úgy jár, azt hittem, fölroppen mérgében. Nekem aztán magyarázhatsz, ebből én úgyse értek semmit. Hogy mégis mondjak valamit, rákezek: *kék a kökény recece, ha megérik fekete*. De ezt olyan tudományos ábrázattal mondtam, Elemér majdnem fölment tőle a mennyekbe. Cipel befelé, meg se áll velem, amíg a kopasz főnök elé nem állunk. Igazítgatom a kötényemet, hogy valami ember formáját mutassak, de a kopasz nem szól semmit. Küldenek Bimbóért, az meg Smidéliuszt is hozza magával.

- Megmondtam, ugye, hogy baj lesz ebből. Még engem is bele keversz?

- Ne félj te tőlem, Smidikém, nem lesz teneked ebből semmi bajod. Legalább jóllakik az a német, ha már a másiknak megettük a krumpliját.

Annyira nyakas azért volt a pap fia, mellém állt. Azt hazudta, ő is szokott adni a maradékból. Elkezdte erre a Bába vagy Bimbó, akinek apja-anyja úgy vándorolt ki, de ő már idekint született, hogy nagyot vétkeltünk a tábori rend ellen. Étket kiszolgáltatni nincsen jogunk, a mások maradékát elajándékozni pedig egyenesen barbárság. Nem akarnak megsérteni bennünket, mert nem tudják, nálunk mi a szokás, de ez kész barbárság. Tele van az már bacillus-sal, nyakunkon a járvány, ha nem vigyázunk. Azért kell a bűdösítő minden adag tetejére.

Hiába mondtam én, hogy azon a németen a kolera is csak hizlalni tudna, parancsba adták, meg ne lássák még egyszer, mert akkor kívül találjuk magunkat igen hamar. Elhúzták velem a hordókat, legalább három méterrel beljebb, körül is árkoltatták, és a lábosok alagútját karókkal verették tele. Az Elemér-képű meg kint is magyarázza, hogy becsukat, kidobát, ha megszegem a szabályzatot. Orvos volt a szerencsétlen, azt hitte, megélni csak gumikesztyűben lehet.

Pistának mondom bent, mennyivel másként látja a világot, akinek tele van a hasa. Még a jótékonyságról, az emberszeretetről is elfelejt prédikálni. Pista rávágja, a prédikációt hagyjam, mert annak semmi köze nincsen ehhez. Ez most háború, és háborúban minden másként érvényes. Ha az a parancs, hogy lőnöd kell, akkor lősz. Ha meg az a parancs, hogy leöntöd a maradékot bűdösítővel, leöntöd. És megköszönöd szépen, hogy leönthetted. A többi nem a te dolgod.

Okos beszéd ez annak, aki beveszi. Ha a magyar parancsolja, hogy lőjek, lövök? Ha a német parancsolja, akkor is lövök? Ha az angol, az amerikai vagy a négus parancsolja, akkor is lövök? Hát én csak ennyit érek, hogy fogom a puskát, és durr bele? Ők meg szépen felelnek érte? Az én lövésemért ne felelgessen senki. Akkora adagot adok káposztástésztából a németnek, hogy a szomszéd is jóllakhat belőle.

Viszem kifelé, ott lapul a kerítés mellett. Ahogy a kutya is másik átjárót bont a kerítésen, ha befűzik előtte a drótot, másik alagút van a karók mellett. Kis lábos, nagy fazék, ott áll előtte. Csapnám bele a cvekedlit, hátrasandítok, látom ám, két katonával jön az Elemér. Majdnem futva. Na, Illés, neked trombitáltak. Mit tehet ilyenkor a szegény ember? Elkezdtem ordítani, hogy a zupás őrmesterek is tanulhattak volna tőlem káromkodást. Bele a német szemébe. Még köpök is hozzá, hogy lássák, mennyire hűséges mosogatója vagyok én a seregnek. A német csak állt, mint aki megkukult. Levette a kalapját, és csak állt. Neki csak annyi bűne volt, hogy éhes volt. Egyállító helyében elkezdett sírni. Most is előttem van a képe. Nem tudott azon még a könny se lecsorogni egyenest, hegyek meg völgyek voltak kirakva rajta, csontból csinálva.

Ahol egy kis simaság teremhetett volna, ott meg ráncokból volt annyi, amennyi csak ráfért. És külön remegett valamennyi.

Nem értette a német se, mit kiabálok, és nem értette Elemér se. Ami remény csak belefér egy emberbe, mind széjjelrogyott az egyikben, a másik meg megveregette a vállamat.

Este nem vittem ki a maradékot. Smidéliusz azt mondta, nem látott senkit. Nem volt ott reggel se, egy hét múlva se, egy hónap múlva se. Pedig mindig úgy vittem, ha agyon lőnek, akkor is adok neki. Most jött elő megint, amint Kelemen Elemért megláttam.

Hervadt Virág előtt is ott termett a csontbőr német. Tele ráncsal, levett kalappal. Állt, csak állt, nem szólt semmit, és a két szeméből csorgott a sírás. Már szólították őket, hogy tessék beszállni, indul a repülő.

A falábú

Legszebbik lábával temették el Kozma Balázst. Tizenöt közül a legszebbet tette bele a koporsóba Molnár Terus.

Ez a lába akart lenni a kézfogói faláb. Futórózsával irogatta tele. Ölelkeztek, csavarodtak rajta a szálak, mindegyiken öt szép rózsza. Minden virág fölött két szép galamb. A legtetejét mintha elkaszálták volna. Mert a Varga Julis, a kis púpos postás azt mondta, nem jön többet ide. Leteszi a nagytarisznyát, és fölmegey Pestre. A sógora szerezte be egy gyárba, telefonköz-pontosnak.

- Ne menj el, Julis!

Elment. Azt mondta, nincsen itt jövője.

- Eljőnnél énhozzám. Két éve mindig az ablakon leslek.

- Tudom, Balázs.

- Csak ha bejöttél, akkor nem tudtam mondani semmit. Pedig egész hónapban mindig azt motyogtam, mit mondok majd.

- Azért megyek el.

- Amiért nem mondtam?

- Tudtam én, mit mondana, ha szólna. Attól félttem egész hónapban, egyszer ki találja mondani.

- Akkor fölösleges is lett volna, ha mondom?

- Jólesett volna azért.

- Nem mertem. Félttem, hogy az én virágomat elcsapja a fagy.

Leült a postás, betakarta ölét a nagy táskával, de nem támaszkodott neki a szék hátának. Csak ült, és nem tudta Balázs, ide néz-e még, vagy Pesten jár már az esze.

- Magának egészséges asszony kell, Balázs. Vagy özvegyasszony. De az is egészséges.

- Téged vártalak.

- Maga egészségesnek született, megérdemli, hogy egészséges legyen a családja is.

- Nem az számít, ki hogyan születik. Mire viszi, az számít.

- Én nem akarok férjhez menni.

- Miért nem, Julis?

- Aki beteg, ne menjen férjhez. Annak a gyereke is beteg lehet.

- Nem biztos. Hallottam, hogy nem biztos.

- De az lehet. Én már kipróbáltam, milyen így a világ, de nekimennék a Tiszának, ha meg tudnám, hogy a fiam vagy a lányom is púpos lett. Az én szívem egyálltó helyében ott mindjárt meghasadna.

Sokáig maradt most, de keveset beszélt. Amikor fölállt, azt mondta, ne kísérje ki. Másik postás jön ezután, az hozza a rokkantságát. Nyújtotta a kezét:

- Isten megáldja, Balázs!

Úgy nyújtotta, mint aki fél, hogy az egészet viszik, ha a hegyét megfogják. Balázs meg azt látta, hogy a hegyét nyújtja, de ott a többi is. Biccentős lábával előre lépett, két kézzel fogta meg a lány két karját, húzta magához.

- Ne menj el, Julis!

- Vigyázzon magára, Balázs!

Senki se látta, hogyan kóstol bele két istenmadara a boldogság tengerébe. Csak egy kicsit húzta arrébb az ajakát Julis, aztán annyit se ellenkezett.

- Jó feleség lenne belőled.

Ha meg nem érzi, hogy hegyet talál a hátán Balázs keze, most biztosan azt mondaná:

- Itt maradok mégis. Megmondom a postán, vegyenek vissza.

Élete első csókját csókolta ez is, az is. Minden elszalasztott perc egyszerre veti ezer szikráját. Ekkora tenger mézbe ki tudna mérget keverni? Pedig a csöngők és kolompok szép szavába belereccsent a repedt harang. Telefonközpont van Pesten.

- Ne felejtse el!

- Maradj itt! Olyan vagy, a tányért kitörölném utánad.

- Magának egészséges lány kell.

Se csöngő, se kolomp nem szólt már, csak a fazékhangú harang. Harminchárom esztendő húzta a kötelét. Erősebben, mindig jobban, aztán engedte fölszaladni. Kondult még kettőt, már nem is szólt. Vége a világnak.

Balázs az ablakból nézte. Amíg csak látni lehetett, mindig nézte. Amikor a kiserdő eltakarta, fogta a rózsanyitogató bicskát, beledobta a kútba. Nem nőtt tovább a futórózsa, galamb se termett rája.

*

Szegény gyerek volt Kozma Balázs. Anyja volt csak, apja elmaradt a háborúban.

- Hallod, kicsi fiam? Azt mondja a Jóska bátyád, tudod, a Molnár Jóska bátyád, aki ott lakik fenn a Pityerdombon, hogy oda venne gulyásnak.

- Édesanyám is eljön?

- Nem, fiam, csak egy gulyás kell oda.

- Akkor én se megyek.

- Este hazajöhetsz.

- Este félek.

- Mire lemegy a nap, itthon leszel.

- Muszáj, édesanyám?

- Nehezen élünk. Jó kosztod lenne, ünneplős ruhád is lenne, meg választási malacunk is lenne. Azt mondja a Jóska bátyád, harmados krumplit is adna. Kapálhatnék harmadosat.

- Jó a harmados?

- Nagyon jó. Szegénynek a legjobb.

- Akkor elmegyek.

Őrizte a teheneket, és ha madárfészket látott, fölmászott érte. Ki nem szedte, csak megnézte, tojás van-e benne, tökös veréb, tollas galamb, vagy semmi se.

Két szép ökre is volt Jóska bácsinak. Okos két ökör. Kötél nélkül eresztette őket a váluhoz. Ittak egy nagyot, megrázták a fejüket az utolsó kortyra, aztán mentek a rúd mellé. Csak fölemelte a jármot Jóska bácsi, csapta bele a nyakát jobbról az egyik, aztán balról a másik. Tűzhette be az igaszeget, mehetett szántani, kukoricát kapálni.

Ezt a két ökröt ha hajthatta volna egyszer Balázs! Tegnap már mehetett előttük, amíg ki nem értek a kapun. Egésznap azt játszotta a réten, hogy ökröket hajt. Fölmászott a petrence tetejére, az volt a szénásszekér. Durrogatott lefelé, hajtotta őket délig. Ne, te Lamos! Ne, te Sármán! Hóha hó!

- Na, fűjjetek egyet! Dolgoztatok eleget, itt a széna, egyetek.

Másnap ott állt a két ökör a rúdnál, Jóska bácsi meg nincsen sehol. Ugrott Balázs, majd ő. Emelné a rudat, első nekifutásra nem megy. Fölemelte derékig, visszajette.

Ha egy gulyás ökröt akar hajtani, akárhogy is, de fölemeli. Alája guggolt a hegyének, becsúsztatta a vállát, föl is emelte. Mit szól majd a Jóska bácsi? Hát ezt a két ökröt ki fogta be? Csak nem te voltál, kis szógám?

Ott ugrándozott már a lelke Jóska bácsi előtt.

- Könnyű volt, csak fölemeltem a rudat. Megfogtam, fölemeltem. Nem hiszi el, Jóska bátyám?

- Erő kell ahhoz, te gyerek! Meg tekintély. Akárki csenevész kölöknek meg se mozdul a két ökör.

Rogyadozik a térde, de kinyúlik azért. Táncol vele a rúd, megáll mégis.

- Lamos, gyere!

Üti be a nyakát az ökör. Akkorát vág a fejével, megtántorodik tőle a szekér rúdja. A másik marha meg azt látta, viszik előle az igát, lépett kettőt, hogy a nyaka elérje. Az első lépés széjjelreccsentette kicsi Balázs bokáját.

Ugrik oda Jóska bácsi. Áll a két ökör, a gyerek meg lent feküdt, a Sármán lábánál.

Bekötötték fehér gyolccsal, szalmát tettek a szekérbe, fölfektették, hazavitték.

- Édes fiam, drága gyermekem! Mi lesz most teveled? Mi lesz most veled, egyetlen magzatom?

Gyöngyös homloka alól halvány sugár nézett elő:

- Befogtam az ökröket, édesanyám! Én fogtam be, egyedül. A Lamost is, meg a Sármánt is.

- Tudom, fiam, erős voltál.

Mire a két ökör az orvoshoz is elvitte, az orvos meg kórházba küldte, térdben kellett levágni a bal lábát.

*

Süt a nap száz ágra, pedig még csak május van. Ülteti a babot Balázs. Nyomja a bal lábát a földbe, kihúzza, dob a helyére három szemet, bekaparja földdel. Ha mellé esik a bab, belekotorja. Lép tovább, nyúl a zsebbe, dobja a lukba. Zöldbabnak is jó lesz, meg száraznak is marad.

Ha megáll, a homlokát törüli. A kukorica már a földben, beszegte napraforgóval, tett közéje tököket is, csak a bab van hátra. Ha hajtanák, akkor se tudna gyorsabban dolgozni.

Nem hajtja más, csak az, hogy a kétlábú ember többet végez.

- Kell-e a segítség, Balázs?

Hátranéz, a Terus ángyi áll ott.

- Hoztam ebédet.

- Van még a tegnapiból. Leeresztettem a kútba, csak meleg kell alája.

- Minek melegítenéd, ha ez meleg?

Ment előre, a tanyába az asszony.

- Azt mondja meg, Terus ángyi, miért etet engem? Megvagyok én a magam kosztján. Még kalácsot is tudok sütni. Ott a sok munka, maga meg jön ide. Ha egyik nap nem, jön a másikon.

Molnár Terus nem szólt semmit, ment ki, összeszedni a tojást. Marék zöldet vetett a malacnak, a tegnapi krumplilevest fölhúzta a kútból. Beleszagolt kétszer is. Hidegnek hideg a kút, savanyú ez mégis. Odaadta a malacnak.

- Nem fáradsz, Balázs? - kérdezte odabent.

- Kitaláltam, hogyan lehet gyorsan vetni. Ültető lábat faragtam. Csak lépek, vetek, lépek, vetek.

Számolva rakta be a tojást Terus néni a kötényből a szakajtóba, de azért figyelt a szóra.

- Mindent kitalálsz. Püspök lehetett volna belőled, annyi eszed van. Hány lábat faragtal mostanáig?

- Kíváncsi rá, igazán kíváncsi? Még senkinek nem mutattam, de nem is kérdezték. Pedig ennyi biztosan nincsen senkinek.

Ment előre, be a szobába. A kemencétől az ablakig álltak a falábak, mintha őrmester állította volna sorba.

Végigfutott a hideg az asszony hátán. Szentséges jó Isten! Ha várandós menyecske látná, elvetélné a magzatát. Bunkó a feje mindegyiknek, csak ágya van benne a lábna. Csatos szíj lóg le a tetejéről.

- Ezt csináltam legelőször.

Talpa is van neki, még bütyök is a bokájánál. Szabályos láb, fából. Az öt ujj is rajta van. Szobrász nem faragná ki jobban.

- Ezt még nem láttam. Nem viseled?

- Csak szemre jó. Néztem a jobb lábomat, úgy faragtam. Hátha nem veszik észre, hogy nem igazi. Addig néztem, addig néztem, ez is jobblábos lett.

- Ha kint látnám, meg nem mondanám, hogy meggyfán termett.

- Ez a baja. Talpa van, de nem hajlik. A bokája se. Nézésre jó, másra nem.

- Nem próbáltad közben?

- Az igazit is akkor próbálja az ember, amikor készen van.

Idomtalan darab a másik. Ennek is van talpa, de hátul éppen akkora, mint elől. Görbe, mint a hintalóé.

- Ez már jó lett. Könnyű is, erős is, de kinőttem.

- Minek őrződ?

- Öröömöm volt benne. Addig én csak mankóval jártam. Egy lábbal, két kézzel. Evvel léphettem először úgy, hogy hátra tettem a kezemet. Mint a többi gyerek. Ezt én nem dobhatom kemencébe.

Mire a virággal faragotthoz értek volna, fordult kifelé Balázs. Hamar talált magának fontos munkát Terus néni is, de azért rápillantott most is. Olyan ügyesen kifaragta, talán még örülni is tudott volna, ha nem az övék lett volna valamikor az a két ökör.

Összekötötte a szennyest, meghagyta, mit egyen a malac, mit a kutya, és mit Balázs.

- Holnap jövök. Vasárnap lesz, jó ebédet főzök.

- Pihenjen inkább. Legalább pihenjen. Nekem mindegy, mi van, hétfő-e vagy szombat, vasárnap vagy karácsony, de maga pihenjen.

- Költözz hozzánk.

- Koloncnak nem megyek senki nyakára.

Bicegett kifelé, ültetni a babot. Óvatosan ment, mert veszélyes a kert. Ott a vakondok, ha nem figyel, belecsúszik a lába a túrásba. Vagy elesik, vagy a dereka rándul bele.

Jó, hogy eszébe jutott. Megkeresi, és kifordítja a földből. Ha egyszer nincsen belátás benne, pusztuljon. Ment a szilvafa alá, oda volt támasztva az ásó. Mindent állva tesz le, ne kelljen hajolnia érte.

Mintha kígyó hasalna a földben, olyan a túrás. Nézi, melyik ponton mozdul. Na, öreg komám, tudod-e már a cirkumdedéruntot? Kezdi ásni. Puha a föld, kézzel is tudja nyomni az ásót. Fölfordítja a földet, vissza is teszi ugyanoda.

A harag egyik fele már elszállt.

Most jut eszébe, még nem is látott vakondokat. Milyen is az ember, látatlanban is kimondja a sentenciát: pusztulj az utamból, mert most én jövök. Honnan tudná a szerencsétlen, hogy rajta kívül más is van ezen a világon?

Mire kifordul a földből a fekete kis ártatlan, már meg van mentve. De szép a szőre! Valóságos bársony! A két első lábán akad meg a szeme. Hát ez még elszaladni se tud. Rendesen lábra állni se tud. Csak evez a föld alatt, mintha vízben úszna. Szegény, szerencsétlen állat!

- Eredj, egykomám! Elég nagy a világ, mi ketten megférünk egymástól. Aki fölül van, mindig az vigyázzon.

*

Faragott mást is telente, de először csak lábat. Terus ángyi minden őszön küldte a szekér fát. Hársfa is volt benne, kőris is, akácfa fejszébe, kaszanyélnek való, gereblyébe, mibe. Lerakták a fát, jött az asszony, nézte, hogyan válogatja Balázs a haszonnak valót. Viszi be a szobába, száradjon, amíg nem fűt, nehogy megrepedjen.

Egyedül maradt Terus ángyi is, magtalan özvegynek. Mondogatták is neki a magafajta asszonyok:

- Úgy ajnározod, mintha édes gyereked lenne.
- Senkije sincsen.
- Mindig nem őrizheted. Jóraivaló embert kommandáltak, miért nem mész hozzá?
- A kettőnek sincsen köze egymáshoz. Baláznak adósa vagyok. Minálunk lett nyomorék.
- Hóttá napjáig nem lehetsz adósa.
- Attól félek legjobban. Úgy lehet, nekem nemsokára meghúzzák a harangot. Nem lesz, aki ajtót nyisson rá.
- Megszokta az már a falábat, mint te az igazit.
- A lábát megszokhatta, de azt, hogy szerencsétlen, nem lehet megszokni.

*

A fagyok mindennap kukorékolták, hogy itt a tél, de hó nem jött. Délre fölszállt a köd, sütött a nap, odahagyta Balázs a faragószéket, ment ki, fát vágni. A java már benn van, de hátha erősebb foga lesz a télnek. Magas tuskót hoztak neki évekkal ezelőtt, a legjobb favágító. Nem kell hajolnia hozzá.

Ejnye, de formás kis fa ez! Nem is látott még ilyet. Cseresznye lehet? Vadkörte? A környéken ilyesmi sincsen is. Méri a lábához, éppen jó.

Kocog be a szekercéért, kimelegszik bele. Dobja le a bekecset, megy utána az ujjas, a forgács meg röpköd a fáról. Ha péterszeget fog a szekerce, megszikrázik bele, olyan kemény.

- Alabástrom lábat faragok belőle!

Mintha benne volna már a szekercében. Tudta a fa is, mikor fordítsa a másik oldalát. Csak a nagyját itt kint, a többit majd beszorítja a faragójancsi álla alá.

- De szép fa ez! Istenem, de szép!

Felhőbe bújt a Nap, oda se nézett. Dara esett, csak faragott tovább.

Azon veszi észre magát, hogy köhög. Nyúl a fejéhez, az meg meleg.

- Jó hogy van itthon kenyér. Ha nem jön Terus néni, baj akkor sincsen. Csak addig megy ki, amíg a disznónak ad valamit. Bedurrant a kemencébe, és faraghat. Belefaragja egész életét ebbe a fába. Van annyira kemény, megmarad azután is, amikor ő már nem lesz. Csak néznek majd az emberek, ha látják. Ugyan ki faragta? Ki faragta volna? Benne van: K. B.

Az első kép az lesz, hogy fekszik a fűvön. Hanyatt fekszik. Legel mellette hat tehén. Tehénnek igazándiból csak három tehén, mert kettő még csak üsző, és ott van a Samu. A kisbika. Ez lesz az alsó körben. Fölötte két ökör lesz, befogva a járomba. A Lamos meg a Sármán. Ki se találják, az igazszeg miért sincsen a helyére téve. Nem baj.

Egész éjszaka, ha megébredt, azt tervezte, mi lesz még rajta. Reggel nem gyújtott be, mégis melege volt. Lódult is egyet vele a világ, amikor fölkel, de nem hagyta magát. A malacnak enni muszáj, ahhoz föl kell kelnie. Jól is néznénk ki, ha mindenféle kis nátha meg fejkalimpálás ágyban tartaná az embert.

A faláb végén délre már kisütött a nap, estére ott legelt a három tehén, a két üsző meg Samu, a kisbika. Húzta volna az ágy, de nem ment, amíg maga is be nem feküdt közéjük.

A két ökörnek a feje fért csak rá másnap, nyakukon a járom. Ha a Jóska bácsi látná, ha még láthatná szegény, biztosan névrül szólítaná mindet.

Nem jól aludt az éjjel. Ha betakaródzott, tüzet fogott a dunyha, ha lerúgta, a csontja is fázott. Ha álom jött rá, elhozta hozzá Julist is. Először csak ült a széken, aztán elment, de visszajött. Sudárszép Juliska jött vissza. Mindig erre ébredt:

- Ne legyen beteg, Balázs.

Fölnéz, nincsen Julis. Csak sötét van, és kint esik a hó. Nehezen kel a reggel. Ha dolga nem lenne, maradna. Hegyezi a bicskát, vési bele a fába a biciklit, szép karcsú lánnyal, postás tarisznyával. A világ minden szépszavú csöngője szól hozzá.

Délben ledült az ágyra, elnyomta az álom. Gurul be a bicikli. Itt a Julis. Ül a széken, és nevet. A másik kezét is kinyújtja.

- Maradj itt, Julis.

A lány csak nevet. Álomszép lány, csak nevet. Nyújtja a kezét, föl is áll, ide is jön.

- Táncoljunk, Balázs!

- Soha nem próbáltam, de ha te akarod, kis Juliskám, táncoljunk.

Pillék tánca sem lehet szebb. Már a lakodalomban táncolnak. Húzzák a muzsikások, ők meg csak táncolnak hozzá. Állnak körben a népek, és mindenki őket nézi. Istenem, de szép pár! Valaki elkiáltja magát:

- Eladó a menyasszony!

Bent lecsúszik a takaró. Kint meg esik a hó.

Három dobás

Ömlik a nép a búcsúba, ahogy a víz ömlik a malomfejre, ha a molnár fölhúzza a zsilipet. A természetes asszonyosság mindig azt kiabálja, cukorkát tessék, cukorkát tessék, a másik meg azt, hogy ide nézz, törökméz! Itt van a dobozos, az érti igazán a módját. Mintha tótul mondaná. Időbe telik, amíg érteni lehet. Három dobás egy forint! Heraam dobees egy forint! Vele kiabál a sok gyerek: heerom dobeees egy forint! A sokadalom túlsó felén is harsogja: heerom dobeees! Az ingyen reklám a legjobb reklám.

Sátrak állnak, megrakva kutyariasztó pisztollyal, dugót lövő fapuskával, tükörrel lányoknak, amelyiknek a hátulján galambok csókolódnak, a gyerekeké meg olyan, hogy sörétet lehet hajkurászni a hátulján, bele a lukba. Fésű, nyaklánc, fakanál, similabda, minden van itt. Tóth Józsi a similabdát markolássza, és azt mondja, ez a legnagyobb család a világon. Fűrészpor van benne. Már csak az hiányzik, a szárított ganét is aranypapirosba csomagolják, és gumiszálon rángassák.

Bivalykergető öblös hangon óbégat a ringlises. Ide, ide, hölgyek, urak! Máma ingyér, holnap pénzér! Úgy megforgatom, hogy a füle is kétfelé áll! Hölgyek, urak, ide, ide! Ez aztán tudja, mitől döglik a légy. Tarhonyán nevelt repedtsarkú parasztlánynak senki nem mondta még: parancsoljon, kisasszony! Hódolatom, hölgyem! Csókolom a kezét, még egy menet, kismagysága? Vagy a legényeknek: van szerencsém, fiatalúr? A másiknak meg ezt: maga mit bámul, vén majom? A legkisebb szolgálammal rúgatom ki a fogát, ha elindul a verkli.

Egy pillanatra abbahagyja a rikácsolást, megemeli a kalapot is, és meg is hajol. Üdvözet, üdvözet! Hogy vagyunk, hogy vagyunk? Snájdig úriembernek szól az üdvözet, de a szemében akkora gyűlölet van, szénát lehetne forgatni vele. Csak két percig nyomhatnák a víz alá, elég lenne neked is, nekem is!

Kicsike kis bőrönddel járja a búcsúkat a nyakkendős vigéc. A Báthory gyerek indul akkorával reggelenként borotválni a bírót meg a jegyzőt. Ennyiből is meg lehet élni? A ringlises hordja a böhömnagy szerkezetet, elfoglalja vele a fél falut, ez meg beáll az árnyékba, mégis patakban dől hozzá a pénz.

Még nem állt be az árnyékba, még csak nézelődik. Ide telepedjen, vagy oda? Ahol mozog a nép, az a jó, de a sok ordibálót ki nem állja. A harangláb köze, az lesz a legjobb.

Komótosan szemlélődik, aztán bemege az első házba, ólajtót kérni. Megkérdezik ott, mi végre kellene? Vigyorog ez, és azt mondja, olyan idők járnak most, disznót ölteni igen nehéz, leszúrja hát az ólajtót. Mivelhogy ő a késes.

Üres az ól, viheti az ajtót, de nem örökre! Megígéri, biztosan visszahozza. Nem viszi a hátán a szomszéd faluig.

A harangláb se viszi. Itt van ez a szájtáti parasztember, mindjárt a kapuban, rászól:

- Minek hívják magát?

- Istvánnak.

- István, István, de milyen István?

- Buti István.

- Hát maga az? Reggel óta magát keresem. Fogja meg azt az ólajtót, és hozza.

István azt gondolja, éppen elviheti, az idejéből kitelik, meg nem is illik úriemberhez az ólajtó. Legalább kitanulja, hogyan lehet kis munkával nagy pénzt keresni. Valami lehet ezeknek a szemében, ami kihúzza a pénzt a többi ember zsebéből.

Léceket köt az úriember a haranglábra. Direkt jó, kétszer két lábra állították a harangot. Ráfekteti az ólajtót a lécekre, letakarja papirossal, rajszeeggel is megszurkálja, aztán nyitja a kicsi bőröndöt. Kis bicska, nagy bicska, ollóval is, pipaszurkálóval is. Ötven is van, vagy száz is. Kinyitva mind. Mintha haragból tenné, úgy vágja bele valamennyit az ólajtóba. Szépen, sorban, ahogy a katonák állnak indulás előtt.

Nézője is annyi van már, alig férnek. Ejnye, a kiskésit, micsoda jó bicskák ezek. Szarvas a nyele, azt nézd meg, sógor! Buti István mondja, de a sógor más véleményen van. Nem a nyél a fontos, hanem a pilingája. Azt ott, azt nézd meg! Ha a hátodba szúrnám, kigyünne a mellyeden!

Buti Pista csak nézi, és azt mondja, minden mesterségnek megvan a maga mottója. Egyik bicska se áll egyenesen a hidas ajtajában. Mintha alszél döntötte volna meg valamennyit. És a nyele mindegyiknek bunkós. Vagy begörbül. Ez a vigécképű városi ember előveszi azonban a nagy szívét, és a kezébe nyom három karikát. Aki neki a legtöbbet segített, az dobhat először. Csak csöndben mondja, majdnem súgja, hogy öt forint lenne a három karika. Aki úgy dobja rá a legszebb bicskára, hogy rajta is marad, viheti, csak a karikát adja vissza.

Jobban talál a sugdosás, mintha kiabálná.

Pista csak nézi, hol a táblát, hol a három karikát. Azt gondolja, nem jó ezt elsietni. A három karika egészen estig három karika.

- Adjon hármát! - mondja a sógor. Főzőkanál nyeléről húzza le a pasas, nekikészülődik a sógor, odaáll a spárga mellé, mert onnan gilt a dobás, és egymás után a kések közé hajigálja mind a hármát.

Pista csak nézi. A táblát is, egyenként a bicskákat, meg a markában a három karikát, és azt gondolja, nem szabad elsietni. Úgy szórta a sógor, mintha vetne.

A sok buta népség is nekiesik, mint bolond borjú az anyjának, szórja a pénzt, és nincsen belőle semmi haszna. A fifikát kell kitanulni először. Ami a földön fölül van, fifikája van annak.

Minden karika ugrik egyet a bicska fején, ha eltalálja egyáltalán, és leesik. Nem a porba, mert valami kötényfélét kihúzott alá a késes. Vagy ott marad a táblán, a bicska tövével.

Még mosolyint is egyet Pista. Hadd dobálják, még ha mellé is, úgylis megmarad neki a legszebb. Az a szarvasnyelű, avval kenyeret is lehet szegni, olyan hosszú a pengéje, de a szalonnára is jó. A fogása is kezebeli, látszik rajta, finom ember csinálta. Nem elsietni! A karika meglehetősen, de pörgetni nem szabad. Akár a kútba szórná, aki pörgeti.

Most várni kell egy kicsit, mert a harangozónak eszébe jut, hogy dél van. Húzná a levesmarsot. Hogyan húzza, ha itt van a késes? Talpig úriember az, maga köti el a kötelet, oldalra áll vele, és meg is húzza. Még harangozni is tud? Volt ez már talán minden, csak akasztott ember nem. Jól húzza, ki is tart az Úrangyala végéig, három versre osztva a szavát. Minden üdvözlégnél kondít egyet, nehogy eltévessze valaki. A sok búcsús ember ezt is csak nézi. Még többen veszik utána a karikát. Aki harangozni is tud, nem az ördög embere.

A ringlisest meg a guta ütögeti.

Buti Pista a harangszó alatt is a bicskát nézte. El lehet azt találni, csak ész kell hozzá.

- Megengedi az úr, hogy eldobáljam a három karikát?

- Az egész világ uraságodé!

- Pista te! A körmödre verek, ha elcseszed! - A sógor nyomakodik mellé a tömegben.

Csípi egy kicsit a bőrét az uraságod, nem is érti, miért fikciózik vele ez az idegen. Kinevettetni akarja? Ez az éhenkórász senki, ez nevelteti ki, aki déli harangszóval is képes megetetni a népeket?

Morzsolgatja kezében az egyik karikát, és próbálgatja, hogyan dobja. Ha úgy tesz, mintha kaszálna, elviszi a lendület. De azért megpróbálja azt a mozdulatot is. Ha meg emígy dobja, a mellétől kiindulva, mintha csak legyintené, leugrik a nyeléről. Úgy van ráfaragva a réz, ledobja magáról.

- Megvárod, Pista, amíg kivirágzik?

Ujja bögyének minden sejtjével érzi már a karikát, de forgatja még. Itt ez a forrasztás rajta, eddig észre se vette. Itt lehet a kutya elásva. Ez húzhatja félre. Akkor pedig az a legjobb, ha mégis forog a levegőben. Ráforogja magát a bicskára.

Nekifohászódik, talán azt is mondja, Uram, Jézus, segíts, és eldobja az elsőt.

Lefordul, mint eddig az összes.

- Uraságod keze aranyból van!

A második se talált.

- Ejha! Pedzi már! Majdnem, majdnem!

Tetszett a vigécnek, hogy minden szavát nevetik, rákapcsolt tehát:

- Attrakcióóó, uraim, attrakcióóó! A legszebb bicskám forog végveszélyben. Most segíts meg, Mária, Boldogságos Szűzanya! Neked harangoztam az előbb.

Koppan a harmadik is, és elgurul.

Nevetnek az emberek.

- Adjon még hármat!

- Amíg a készlet tart, mind uraságodé. Árában adom, öt forint. Melyik tetszett meg ennyire?

Pista harapdálja a szája szélét, és azt gondolja, nagy szélhámos vagy te, édes öcsém, ha a más ólja ajtajából is megélsz. Hízót is vehetnél, annyi pénzt összeszedtél már. Ide jössz a kis bőrönddel, és hazamész a disznóval?

- Leginkább ez tetszene nekem - mondja, és megmutatja. Úgy mutatja meg, hogy rádobja a karikát. Utána is hajol, mintha röptében is kormányozná. Belecsavarodik a dereka is, úgy figyel, most mi lesz. Megy a karika, hej, de nagyon szépen megy! A világ legszebb karikája! Mintha cérnán húznák, neki egyenesen a kés fejének. Fordul egyet rajta, aztán még egyet, és mint a bűgőcsiga, amikor lejár, billen egyet. Csak le ne ess, az Isten is megáld!

Tapsra fakad a bámész sereg. Megvan az első bicska!

Elhül a késes, érzi, hogy emberére akadt. A fene parasztja, ha ez egyszer beletalál...! Hollárét csap mégis, elkezd kiabálni, itt van a világ legszerencésebb embere. Az ajándék három karikából nem, de a másik háromból az elsővel viszi a legszebb bicskát. Ilyet még nem láttak, ilyet még nem pipáltak.

- Parancsoljon uraságod! - nyújtja át neki. Kicsi kendővel meg is törüli. Pista bekattintja, tenné a zsebébe, de elkéri a sógor. Az éle a legfontosabb, azt kell megnézni.

Morzsolgatja a másik karikát, amíg a forrasztásra rá nem talál. Hátra lép, hogy előre hajolhasson, terpeszbe áll, és mintha csak pihét röptetne, olyan gyöngéden küldi el azt is. Minden szem követi. Mintha egyenesen a bicskára született volna, úgy pottyán rá a másikra, és le is csúszik, egészen a tövére.

Szünetet volt kénytelen tartani a ringlises, mert mindenki átpártolt ide. Az egeres tükrös is átugrott, az asszonyra hagyva a boltot, mert ilyet még nem látott. A sógor kezébe ment a másik bicska is.

Elfelejtette a hollárét a vigéc, elkezdte szívni a fogát.

Pista a harmadik karikát morzsolgatta már. Kóstolgatta az ujjjaival. Egy kicsit karikázott a karjával, próbálgatta megint, hogyan eressze el, aztán oda ejtette a tábla közepére.

Lássatok csodát, bámész búcsús népek! A harmadik is talált.

A ringlises kezébe kapta a trombitáját, és a késes füle mellett fújta a trillát. Táncolt is hozzá.

Aki már megvette a maga karikáját, az is dugdosta Pista markába. Dobjál nekem is. Nekem is. Nekem is. Ide is kérünk, késdobáló úr! Hármat a legjavából!

A füle cimpájától a lába bütykéig vörös lett a vigéc. Kirángatta az összes bicskát, behányta kicsi bőröndjébe, és úgy elfutott, mintha itt se lett volna.

A gyereksereg vonítva futott vele a gödrökig. A dobozos nótáját kiabálta, emelt áron: hááreeem dobees, öt forint!

A kemence

- Még mindig nem alszol?

- Zötyög a hasamban a traktor. Ha elnyom a buzgóság, akkor meg álmomban is szántok. Arra ébredek föl, hogy ráz a traktor. Vagy nekimegy a fának. Tegnap éjjel a villanyoszlop jött nekem. El is vágtam derékban. A föld meg lángot vetett, ahová a drót lecsapott. Nekem már aludni se jó. Majd megvirrad, csak te aludj.

- Abba kellene hagynod.

- Mit?

- A traktort.

- Hová mennék? Püspöknek?

- Van könnyebb munka is. Könnyebb munka, könnyebb pénz.

- Amennyi nekünk kell, annyi van. Két évet ha kibírok, itt a nyugdíj. Ha itt hagyom a gépet, mehetek udvart söpreni.

- Megittad a teát?

- Meg. Aludj.

- Beszélük bent, hogy portát nézett a Vendel.

Nagy csönd lett erre. Elüti az óra az éjfél, csönd. Üti az egyet, csönd. Mégis elaludt volna az ember? Dehogyan alszik! Ébren rázza a traktor.

- Alszol, Margit?

- Nem.

- Ki mondta a Vendelt?

- A Varga Pista. Az ő kertjét nézte állítólag, mit kér érte.

- Vendel nem szólt?

- Nekem nem.

- Ica se?

- Az se. Kérdezzem?

- Hagyd rá. Majd kiböki, ha akarja.

- Mindenki elmegy, csak mi maradunk.

- Nem baj. Itt csönd van.

- Lesz itt csönd akkora, akár a kriptában. Te elmész majd szántani, én meg gyönyörködöm a fene nagy csöndben. A fejem szétreped tőle. Hat sor fogyott el a hosszúházakból, megy mindenki, csak mi vagyunk olyan szent emberek, hogy maradunk? Ha elkezdik bontani a házukat, megyek én is a gyerekek után, de nem maradok.

- Maradjunk!

- Itt akarsz megvénülni?

- Itt. Itt is születtem.

- Attól még lakhatnánk tisztességes házban.

- Az a tisztességes, amiért megdolgoztam. Énrám senki ne mondja, hogy loptam az árát.

- Nem mindenki lopta. Adnak kölcsönt is.

- Az én házam kulcsára ne a bank vigyázzon. Ez a mienk, megvettük, ki is fizettük, el is férünk benne.

- Ki is állhatsz az udvarra minden hajnalban kukorékolni. Kínlódta, hogy a mienk legyen, de a gyerekek nem jönnek haza bele. Az unokáidnak, ha magában élő koldusról beszélnek, tudod mi jut eszébe? A Tata meg a Mama. Ezért rázattad szét a beledet? Hogy ránk se néz a család?

- Majd megtanulja az unokád is, egytől egyig, hogy mindenkinek dolgozni kell. Ha mindenki beül az asztal mellé, a fenenagy hivatalba, mint az apja meg az anyja, fölkapik az álluk.

Reggelig az ketyegett a fejében, hogy ő a traktoros koldus. Nem baj, még két évet zötyög rajta, aztán vége. Itt a kis ház, nagy kert, tesz-vesz benne. Disznók is vannak, talán tehenet is vesz, vagy üszöből nevel. Ha emezek elmennek, nagyobb lesz a nyugalom.

- Csak megkérdezem én az Icát - mondja a felesége, amikor reggel beleteszi a teát az olajos aktatáskába.

- Meg ne tedd! Ezt az egyet meg ne tedd. Aki el akar menni, az mondja, hogy Isten megáldjon. Majd kiböki, ha már nem fér el benne.

Könnyű neki, ül a traktorra, indítja, bizgeti, búgatja, eszébe se jut a másik. Margit néni azonban itthon marad, benne nem tud elaludni ilyen hamar a kíváncsiság. Honnan van ezeknek pénzük házra? Megütötték a lottót? Akkor is szólhatna, ha menni akar.

Fogy a major, régóta fogy. Kopik. A többiek se verték nagydobra, csak elmentek. Mégis más az, ahogy mások elszivárogtak. A Feri meg a Vendel szülei egykonyhás cselédek voltak, amíg iskolába föl nem mentek, föl se tűnt, hogy nem édestestvérek. Csak amikor az egyik irkájára azt írták, hogy Csontos Ferenc, a másikéra meg azt, hogy Berta Vendel, akkor gondoltak bele a világ nagy dolgába. Otthon már így rontott be Ferkó a házba:

- A Berta Vendelt elverték, mert nem csinálta meg a leckét.

Ha tejfölös bablevest főzött Mariska néni, átszólt a másik asztalhoz:

- Gyere, kis szógám, neked is főztem.

Valér néni meg a palacsintából dugott oda Vendel tányérjára:

- Ezt meg teneked sütöttem, kis cselédem.

Margit néni faluból jött, hiába mondták neki, nem állt rá az esze, hogyan fért meg együtt két család. Két asszony, két ember, négy öreg - két anyós! -, meg tizenegy gyerek jobbról, tizenegy balról. Amikor ő ide került, külön konyha volt már, két szobával, de hamarosan a konyhából is szoba lett. Az eresz alját nyújtotta meg Feri az apjával, ott főztek. Igen jól sikerült, hozzáláttak a másik oldalon is. Abban laktak az öregek, amíg el nem mentek a föld alá. Olyan volt a háznak ez a vége, mintha két szárnyat eresztett volna. Hosszú volt a cselédek háza, végig az egész sor így csinálta volna, de akkor ablak nélkül marad a közepe. Mégis jó annak, aki a végen lakik. Ablakot vághat rá. Beljebb már csak fél szárnyak nőttek.

Katonának is együtt ment Vendel meg Feri. Szerencsájuk volt, haza is együtt jöttek. Beállt a téesz, traktorra ment az egyik, bikákhoz a másik.

- Gyere hozzánk, Feri! Kirázza a beledet a körmös. Mintha egész nap palacsintasütőben ülnél.
- A tiedet meg kinyomja a bika.
- Kölökbikák ezek. Mire eszükbe jutna, hogy üsző is van a világon, addigra éppen ők nincsenek ezen a világon. Olyan mind, mint a tejes bárány.
- Nem is attól félek én, hogy üszőnek néznek. Egyszer esik a baj, hallottam példát.
- És a traktorra nem?
- Észzen kell lenni azon is.

Úgy elfogyott a major, csak ők maradtak. A gyerekek ki erre, ki arra. Aki elköltözött, elbontotta a maga lakását. Ez ugyan rákényszerített mindenkit, hogy sort tartson, mert középről mégse lehetett kioperálni szobát-konyhát. A nagy eperfa alá ha vasárnaponként kiült a két asszony, meg a két ember, csak arról beszélt, mennyien ültek itt még tavaly.

- Azt mondta a Matyi bácsi is, bottal se lehetne bekergetni, mégis bement. Még akkor is azt mondta, de a padomat meghagyjátok, mert én ide visszajövök. Egyszer se jött.
- Beszélük, beteg lett. Doktorokkal komázik, azért nem jön. Amíg itt volt, semmi baja nem volt, bent meg elborította minden nyavalya. Amije csak van belül, mindene beteg. Megette a rozsdá.
- Oda jutunk mi is.
- A faluba?
- A fenét. A doktorhoz.
- Azt hagyjuk utoljára.

Most ők se ülnek ki a fa alá. Margit néni várja, majd kiböki az Ica, de nem böki. Átmegy sóért, nem szól. Hát eceted van-e? Holnap hozok, megadom. Akkor se mondja. Na, várj csak, kiugrasztom én belőled!

Fogja a meszelőt meg a lavórt, elkezd meszelni. Amióta ezt a házat a hátán hordja a föld, a két szomszéd mindig egyszerre meszelt.

Kinéz az Ica. Hát ez meg mit akar? Nem is szól, csak meszel? Eddig a sárgát is együtt rakták bele, hogy egyforma legyen a fal. Az alját is egyszerre húzták el feketével, mert hogyan is nézne ki, ha egyik följebb van, a másik meg lejjebb. Szélről kezdték, össze tartottak. Ahol találkoztak, ott lett vége. Ez meg se szó, se beszéd, csak meszel?

Kinézte Margit néni a két ablak közepét, fölnyúlt az eresz alá, és egy rántásra lehúzta a fal aljáig. A feketéig. Járt a keze, mintha külön olajozták volna erre a meszelésre. Odaesett azért, jön-e már az Ica, de nem jött. Pedig ha jönne, mondaná neki:

- Te nem meszelsz? Itt a búcsú, ne szégyenkezzünk.
- Mink itt már nem meszelünk.
- Neeem?
- De nem ám! Ezt a viskót meszeletlenül is el lehet bontani.
- Lehetni lehet, de minek rontanád el?
- Házat épülünk odabe.
- Házat?

- A porta megvan, a téglá megvan, összeállt a család, fölrajuk. Mire megérik a szőlő, bent vagyunk.

Elmotyogta magában ezt is Margit néni, meg mást is, de Ica nem jött ki. Csak a tyúkok jöttek fürödni a porba. Bolond a tyúk, a csorgás alatt szeret legjobban fürdeni, de most ráfizet. Olyan otthonosan illeszti be magát a tenyérre való kicsi gödörbe, mintha a másik végén lenne, de akkorát kap a feje tetejére a hosszú meszelővel, hogy kettőt még tud fordulni a lábán, hármát ver még a szárnyával, rikácsol egy nagyot, aztán átszenderül a levesbe való tyúkok közé.

Ezt már nem tudja elviselni Berta Vendelné, otthagya a tűzön a hagymát, ugrik ki az udvarra. Mire fölfogja, hogy az ő legkedvesebb kopasznyakú fehér tyúkjá múlt ki meszelő által az evilági porból, már kiabál a szomszédasszony:

- Ha nem tudsz vigyázni a mocskos tyúkjaidra, egytől egyig mindnek kitekerem a nyakát.

Ilonka először azt gondolja, hozzá vágja a tuskó mellől a kislejzét - az előbb hasogatott gyújtóst vele -, a másik gondolata meg ez: ha egyszer elvette az Isten az eszét, maradjon is nála. Mondani meg ennyit mondott:

- Ne tekergesd te ki senkinek és semminek a nyakát, mert ahhoz te igen kicsiny pont vagy. De ha nem férsz bele abba az utálatos bőrödbe, én belerázlak egyszer, meglátod.

A két ember nem tudott szóhoz jutni délben. Az egyik azért, mert se tányér, se leves, csak a hosszúszerű meszelő, a másik meg azért, mert paprikás krumplit várt, és paprikás csirkét kapott.

- Hol az ebéd, Margit?

Hítes felesége ezt tálalta az asztalra:

- Ez a mocskok, ez a lepcsesszájú senki, látván látja, hogy meszelek, erre az összes tyúkját ideereszti a fal alá. Hogy fürödjék össze a friss meszelést.

- Te, Margit, vigyázz a szádra!

A Vendel felesége meg evvel várta az urát:

- Azt hittem, megtépem, mint a ludat.

- Haragot akarsz egy koszos tyúk miatt?

- Egy tyúk? A becsület, nem a tyúk. Hol él ez, hogy csak fogja magát, és agyonveregeti az én tyúkjaimat?

- Őszig bírjátok már ki! A magasságos Atyaúrsten se tud eligazodni két hibbant asszonynak az esze járásán.

De a kopasznyakú fele mind elfogyott. Két macska telepedett be az asztal alá, az egyik fekete volt, mint az ördög, a másik fehér, mint a patyolat. Ahogy az egereken megosztottak, a csontból is kijárt nekik az egyenlőség. A fehér azonban olyan farba rúgást kapott most, az udvar közepén huppant egy nagyot. Meg nem értette, mi esett beléjük.

A házból olyan szépen leválasztotta a kőműves Vendelék részét, mintha operálták volna. Be is kérdezett Csontosékhoz:

- Ablakot ne vágjak erre a falra is?

Egy szó nem sok, annyit se mondott rá Margit néni.

- Ha nem, nem. Én csak jót akartam.

Tavasztól nem beszélt egymással a két család. Most odament Vendel a traktorhoz. Megvárta, amíg kikanyarodik a vetőgéppel az út szélére.

- Hallod, Ferenc? Ezt érdemlettük mi a világtól, hogy szólni se tudjunk egymáshoz?
 - Nincsen beleszólásom. Te nem bírtad ki a cselédszagot, nem énnekem van sátortetős házam odabent.
 - Messze van az istálló. Jön a tél, jön a hó, indulj te neki hajnalok hajnalán a nagy hónak! Senki nem tapossa ki előtted az utat. Messze van az orvos is, a baj meg mindig közelebb.
 - Mondom, nincsen beleszólásom.
 - Az asszonyokat kellene megbékíteni.
 - Az asszonyok dolgába sincsen beleszólásom.
 - Nincs?
 - Nincsen.
 - Ha nem, akkor nem. Akkor Isten megáldjon!
- Nyújtaná a kezét Vendel, nem nyúl érte Ferenc.
- Megáldjon.
 - Volna még egy szavam.
 - Lesz majd több is.
 - Bökd ki, mi bajod!
 - Nem érek rá szemináriumozni. Vetek, nem látod?
 - Ott a kemence.
 - Ott van.
 - Kettőnké.
 - Kettőnké.
 - Tíz éve nem sült benne semmi.
 - Macskák fiáltak benne.
 - Elvinném a felét. Sok jó téglá van benne.
 - Sok.
 - Gyere be, ha bent jársz.
 - Nekem arra nem visz utam.
- Rálépett a gázra, nagyot mordult a traktor, meglódult a vetőgép. A faros majdnem leesett róla. A tükörből látja, Vendel csak áll. Megy tovább, még mindig áll. Már a füstöt is elfújta róla a szél, még mindig nem megy a biciklihez. Szentnek lehetne kifaragni, úgy áll. Leugrik a traktorról, szalad vissza.
- De nagy marhák vagyunk mink, Vendel.
 - Azok vagyunk.
 - Ne legyen harag miközöttünk.

- Nem ezt érdemlettük.

- Jó lett a ház?

- Összejött.

- Ha kutyát nem uszítasz rám, szombaton benézek.

- Mintha haza jönnél, úgy gyere.

- A kemencének meg vidd el a felét. Amelyiket jobban szereted, azt vidd el.

Nagy szekér téglá jött ki belőle. Nagyra építették, hogy az egész sor benne süthessen. A kint való kemence mindig vastag, hogy télen se fázzon meg a kenyér.

Hej, Vendel, de kár volt neked abba a kemencébe csákányt vágnod!

Eltelik egy hét, kettő, Feri nem jön új házat nézni. Jön helyette a postás, az is csak soká. Bírósági idézőt hoz.

- Nem vétettem én senkinek.

Bent a bíró azt mondja, ő az alperes.

- Semmit nem hibáztam, bíró úr.

- Elismeri, hogy elbontotta a közös kemencét?

- Elismerem, de csak a felét. A kéményét nem is feleztem, mindet ott hagytam.

- Mit mond erre a felperes?

Ha Csontos Ferenc jött volna a tárgyalásra, semmit nem mondott volna. De nem ő jött, hanem Csontos Ferencné.

- Tekintetes bíróság, hát hogyan tudok én fél kemencében egész kenyeret sütni?

- Figyeljen ide, alperes. Maguk együtt laktak Csontosékkal?

- Amióta az eszünket tudjuk, mindig.

- Volt harag maguk között?

- Egészen tavaszig nem volt.

- És most ide jönnek fél kemencéért veszekedni?

Lelépett a pulpitusról, odaállt közéjük.

- Most nem bíróként mondom, amit mondok. Cselédházban születtem én is. Égett bőr a képeken, amikor megkaptam az iratokat. Ilyenre minálunk azt mondták, a kutya is akkor veszik meg, amikor legjobban megy a sora. Fogjanak kezét itt előttem, aztán menjenek haza.

Vendel szólalt meg először.

- Én még most se tudom, mire megy ki a játék.

Margit néni vörös, mint a pulykakakas.

- Ha békülni akarok, nem megyek bírósághoz, de a magam igazáért a világ végére is elmegyek.

Nyel egyet a bíró, visszaül a székébe.

- Felperes keresettel élt, hogy maga azzal, hogy elvitte a téglá felét, elbontotta a kemencét. Igaz, hogy a másik fele ott maradt, de fél kemence nem kemence.

- Valóságosan így van, bíró úr.
 - Addig közös volt?
 - Közös, mert már csak ketten maradtunk. Gondold meg, Margit! Tíz esztendeje nem sült abban kenyér.
 - Én evvel az illetővel nem beszélek. Én a tekintetes bírósággal beszélek.
 - Ki süt mostanában kenyeret? Ott a bolt, megveszed.
 - De a majorban nincsen bolt! - vág közbe Csontosné.
 - Minden szavad igaz, Margit, de pékkenyeret eszel mégis. Visz az urad.
 - És ha egyszer nem hoz? Ha beteg lesz? Minekünk már mindenre el kell készülnünk, tekintetes bíróság.
 - Liszted sincsen. Fád sincsen.
 - Kemencém nincsen! Ha kell, kerül liszt, kerül fa, de kemence nem kerül.
 - Hát így állunk - tárja szét két karját a bíró.
 - És az se igaz, tekintetes bíróság, hogy tíz éve nem sült benne semmi. Igen jó kemence volt, lakodalomkor mindig kalács sült benne. A ludat is abban sütöttük.
 - Alperes?
 - Ez is igaz, bíró úr. Tavaly kalács is sült benne, lúd is. Amikor a kisebbik lányom férjhez ment. De ha ketten maradtak, kinek akarnak akkor lakodalmat tartani?
 - A máii világban minden előadódhat. Egyikszor széjjelmennek a népek, másikszoz össze-mennek. Én nem tudok kemence nélkül meglenni.
 - Mennyit ér egy kemence?
 - Pénzben annak nincsen ára.
 - Maga tud kemencét rakni, alperes?
 - Még csak az kéne! Olyan is lenne az! - rikácsolja Margit.
 - Ne beszéljen bele! Majd ha magát kérdezem, akkor beszéljen.
- Odafordul Vendelhez:
- Mester kell hozzá?
 - Jó kemencéhez jó mester.
 - Meg tudja csináltatni?
 - A békesség kedvéért mindent.
 - Megcsináltatja?
 - Igen nehezen.
 - Miért?
 - Mert én azt a téglát beépítettem az ólba. Bontsam el, vigyem vissza, rakassak belőle kemencét? Itt meg rakassak új ólat? Bele is ivódott abba már a disznószag, milyen kalács sült benne?
 - Kár volt elsietni.

- Megegyeztünk Ferencsel.

- Miért nem a római pápával egyezkedtél? Mert akinek új háza van, annak már derogál azt mondani, figyelj ide, Margit, hát hogyan is leszünk avval a kemencével? Még a maga kemencéjébe se szólhat bele a magamfajta? Akinek új háza van, a vánkost is kihúzhatja a fejünk alól? Ez a nagy demokrácia?

A bíró megint rászólt: hallgasson! Ránéz az órájára, aztán Vendelre.

- Tehát?

- Ha megengedi a tisztelt bíróság, új téglából fölrakatom. Viszem az újat, hozom a régit.

- Felperes?

- Nem bánom.

- Álljanak föl. Kihirdetem az ítéletet.

Kihirdette. Új kemence legyen a régi helyén. Pontosan akkora, pontosan ott. És a kemence Csontos Ferencé lesz. Indoka: fél kemence nem kemence.

Elment a két ügyfél.

- Na, Klárka, ehhez szóljon! Amíg koldusszegények voltak, megfértek. Egymás tányérjáról ettek, semmi bajuk nem volt. Maga asszony, mondja meg, miféle filoxéra eshetett ebbe a szerencsétlen fehérnépbe? Kenyeret biztosan nem süt. Öreg már a dagasztásra. Talán a teknője sincsen meg. De kemence nélkül nem tud megélni.

A gépirónő azt mondja, ilyet még nem látott, az biztos.

Jött a kocsi, hozta a téglát. Jött a kőműves, rakta a boltozatos kemencét.

- Itt tessék aláírni.

- Én aztán nem! Látni akarom, hogyan süt.

- Talán süssek is benne kenyeret? Futó bolondnak néz maga engem?

- Csak azt akarom látni, milyen a tüze.

- Amíg meg nem szárad, vétek bele tüzet rakni.

- Annyi eszem nekem is van. Csak annyit, hogy a füst jöjjön rajta. Abból én már látom, milyen huzat van benne.

Csóvát dugott bele a kőműves, meggyújtotta.

- Kár volt ezért annyit erőlködni.

- Nem magára tartozik. Hol írjam alá a papirosát? Borraivalót meg ott adnak, ahol fizetnek. Isten megáldja.

Avval a szent meggyőződéssel ment el a kőműves, hogy ennél jámborabb asszonyt is megégettek már boszorkányságért. Vasvillával hányták el az anyja alól, az biztos. Lement a nap, mire minden szerszámával elkotródott.

Jön haza Csontos, rá se néz a kemencére. Az egész traktor a gyomrában zötyög. Égeti, forgatja, legszívesebben ordítana tőle.

- Egy szavad sincsen a kemencére?

- Főztél teát?

- Teát, teát. A kemencéről beszélek.
 - Éppen bele való vagy.
 - Te aztán hagynád, mi?
 - Ez legyen a te legnagyobb örömed. Kenyeret sütni soha nem is tudtál.
 - Nem is akarok. Tudod, mi lesz ennek a sorsa?
 - Ha Szent Péter meg nem könyörül rajta, és oldalba nem csapja egy villámmal, ott eszi meg a fene száz év múlva, ahol van.
 - Ahogy aláírtam a papirost, akkor gondoltam rá. Minek nekem a kemence? Hagyjuk ezt a sok jó téglát bitangba menni? Az van benne az ítéletben, hogy ez a kemence a mienk. Mert mi vagyunk az utolsó lakók. Ha a mienk, azt teszünk vele, amit akarunk.
 - És mit akarsz?
 - Azt, hogy ma telihold van. Világos van, lebontjuk.
 - Mit?
 - Mit, mit? A kemencét.
 - Te jószágos Isten! Hát van teneked eszed egy csöpp is? Még meg se száradt.
 - Addig könnyű szétszedni. Csak nem azt akarod, hogy kerülgessem itt életem végéig? Hogy azt mondják a népek, ezért e kemencéért ment pörre?
- Nem tudni, a traktor zötyögése szorította jobban Csontos Ferencet, vagy a sóhajtás, ami most szakadt ki belőle.
- De megvert az Isten engem teveled!
 - Ész is kell ide, nemcsak sátortető.

Apóka meg anyóka

Avval jött ki apóka a kórházból, hogy addig éljen, ameddig jólesik neki. Ha húzza vissza az ágy, maradjon benne, de ha kikíváncozik kertet ásni, menyecskek után futni, akkor ne induljon. A patikaszeret pedig szedje, ahogy rá van írva.

- Sok az egy embernek, doktor úr! Felezzük meg!

Az orvos azt mondta neki, ha marad a jó kedve, a jövő héten felelhetnek.

- Ha ezt tudtam volna, nótaszóval jövök be a kórházba.

Anyókanak olyasmit is mondtak, amitől elsírta magát. Vigyázzon rá tisztességgel, de ne nagyon reménykedjen. Egy hét, kettő. Étellel se nagyon kínálja, sokat enni úgyse tud. Kanál leves ha lemegy, és meg is marad, az is elég. Akkora daganat nőtt a gyomrában, mint a ma született gyermek feje.

- Vegyék ki a gyerek fejét, megfizetek érte.

Apóka támasznak hányta a lábát, nem vállalta a kést. Nincsen abban becsület, ha úgy metélnek vissza valakit a másvilágból. Két háborúban vigyázott rá, nehogy belelőjenek valami meggymagot, most meg simuljon a kés alá? Ha magától nem nyúlik a hetvenhat év, hagyjuk rá!

Jártak hozzá az ismerősök, engedje megválni magát. Húsz évig élhet a maga erejéből.

- Ha egyszer kítették a pontot, nincsen az a radír, amelyik kivigye onnan. Hogyan állok én meg Szent Péter előtt? Hát a gyomrod hol hagytad, Pista fiam? Mondjam neki, hogy odaadtam a kutyáknak? Eljön majd a ti időtök is, meglátjátok. Ha szerencsétek lesz, megöregedtek, de előbb-utóbb akkor is elmentek. Vagy bottal, vagy bot nélkül.

- Mindent tudnak már az orvosok. Egy hét múlva csak a varrás látszik.

- Szokni kéne. Lehet, hogy jó lenne, de ha nem sikerül, vissza tudják-e tenni a régit?

Senki nem merte mondani, itt már csak nyerni lehet, veszíteni nem.

Otthon apóka viselte a kalapot, sokat beszélni erről nem lehetett. Ha cukor kellett a boltból, anyóka megkérdezte, kell-e igazán.

- Elfogyott?

- Zörög az alján, de holnap vasárnap lesz.

- Hozzál akkor. Amennyit jónak látsz, annyit hozzál. Legyen inkább itthon, hogy ne kelljen futkosni érte.

Nem esett nehezebb anyókanak. Mindent megbeszéltek, mert apóka a legjobb ember a világon. Nem anyóka hírelte róla, ő meg se szólalt. Legföljebb ennyit mondott:

- Hozzám való tekintettel mindig jó volt. Engem még meg nem sértett, énram rossz szót még nem mondott. Annyit se, hogy eridj odább.

A népek beszéltek, hogy jó ember.

Kint, a kamrában sírta el magát anyóka. Sót és cukrot megbeszéltek egymással, csak ezt nem. Hogy mi legyen ezután. Annyit se mondhat neki, készüljön az útra, mert közel van a harangszó.

Nagyon örült apóka, amikor hazaérték. Lefeküdt, pedig azt mondta, nem is fáradt. Csak azért, hogy összevesse, fekvésileg ez-e a jobb, vagy a benti. Hej, de jó kis ágy ez! Nem is ágy, csak sezlón, de többet ér száz másiknál. A használati piacon vette, akkor is kopottas volt a közepe, de lehet azon segíteni. Rávet az ember egy pokrócot, senki meg nem mondja, mi van alatta.

Másik ágy is van, a konyha másik sarkán, de az a gyereket várja.

- Akármikor megjöhet, azt ne bántsuk. Ne legyen szégyene, hogy ágya sincsen, ahová fejét lehajthatná.

Huszonkilenc éve már, hogy várja a gyereket. Amerikába ment el a háborúból, de hazajöhet akármikor. A benti szoba meg nem arra való, hogy beteg ember feküdjön benne. Ott az alma, a krumpli, ott az a kis bor is, ami a lugasról lejtött, de különben se menne be. Mit csinálna ő odabent? Nézze, hogyan tojik a pók? Jobb, ha nincsen egyedül. Tesz-vesz az anyus, telik az idő. Végezkeldik, aztán leül az ágy szélére.

- Mondanék valamit, anyus.

- Megsütöm neked, megfőzöm neked, akármit kívánsz.

- Ne a hasamra gondolj. Nem jó az, ha mindig a gyomrán jár az embernek az esze. Mintha mondták is volna odabent, az enyém üres már nem lesz soha. Húsféle van benne, vagy mi. Jó rágós lehet, azért tart sokáig.

Anyóka megfagyott az ijedségtől. Olyan sovány, hogy összenőtt a bőre a csontjával, mégis nevet. Még hülyéskedik is. Azt mondja, most kellene gyűjteni stafírungra, amikor kicsi kell a kosztra.

- Más is van ezen a világon, nemcsak a gyomor. Ámbár, azt hiszem, nem jó nyomon járnak a doktorok. Azt mondják, olyan erős a sósav benne, a vasat is elmarná. Csak ki kellene gombolni a lajbit rajta, a többit elvégezné a sósav. Vagy belevágni egy kicsit, hogy a subája kinyíljon kicsinkét. Amikor már elég, be is lehetne gombolni.

- Te aztán megcsinálnád.

- Mást mondanék én neked, anyus. El se hiszed, de mégis volt valami jó is a kórházban. Úgy mentem be oda, mint bika a vágóhídra, aztán, látod, a végén még meg is szerettem. A szaga is csavargatta először az orromat, de az igen jó volt, hogy mindig gondoltak ránk. Vizitáltak, meg-megvizsgáltak. Olyan is volt, aki alól az éjjelit is elvitték. Ha szegény, ha gazdag, egyformán. De leginkább az tetszett nekem, hogy mindennap megfürdettek. Köznap is, ünnepen is. Csak odaszóltam a nővérnek:

- Melegvizünk van-e, nővérke?

- Megnézem, Pista bácsi.

Mindig volt melegvíz.

- Úgy szeretted fürdeni? Itthon egyszer se mondtad.

- Orvosság volt annak minden csöppje. Annál is többet ért. Nem kád ám, hogy beleül az ember, aztán ázik, mint cukor a kávéban. Úgy esett a víz, mint a záporosó. Odaálltam, csurgott végig rajtam. Mondtam is a nővérnek, vigyázzon, mert baj lesz ennek a vége. Minden fürdés fiatalít legalább öt évet. Számolja ki, hányszor kell még aláállnom, amíg meg találom kergetni a folyosón.

Anyóka erre azt mondta, hogy vén bolond, te. Még ott is helytelenkedésen járkált az eszed?

Örült neki, hogy ilyeneket mond. Akármit mondana, most mind jó lenne. Ha nevetni is tud hozzá, még jobb. Csak sokáig mondhatná! Mi lesz övele, ha egyedül marad?

- Mi volt a jó abban a vízben, apus?

- Tudom is én? Az talán, hogy meleg volt. Fönt elkezdte, a lábom bütykéig csurgott. Öntözött, mint a májusi eső. Azt bánom csak, hogy eddig nem csináltam itthonra is egyet. Akkor jut csak eszébe minden az emberfiának, amikor odafönt írják már a behívót. Pedig nem is lenne nehéz megcsinálni. Fölkötném az öntözőkanna rózsáját egy cső végére, és folya ki belőle a meleg víz. Ha meggyógyít egy kicsit az itthoni levegő, hogy lábra állhassak, meg is csinálom. Föl a vödört a gerendára, bele a csövet, megszívom, mint a hordót, rá a rózsát, kész a kórház.

Hiába fektette le anyus, csak fölült, úgy magyarázott.

- Jobb lesz, mint a kórházi, meglátod. Más az, ha itthon van.

Nem állhatta meg azonban anyóka, hogy bele ne botolják a nagy kórházimádatba:

- De itt nincsen ám olyan ápoló, akinek sóhajtás a szoknyája.

- Csak te ápolgass egy kicsit, elengedem azt a sóhajtást.

- Annyira szeretnél fürdeni, apus?

- Minden porcikámnak jót tenne. Mint aratás után a vasárnapi ing, olyan jól esne.

- Ha én csinálnék neked fürdőt?

- Te? Hogyan tudnál te nekem olyan fürdőt?

Föltette anyóka a mosófazekat a tűzre, beleöntött két vödör vizet, fát rakott a parázsra, aztán visszaült az ágy végére.

- Be se tudod hozni a teknőt.

- Minek ide a teknő? Mátá nem teknőben fürdünk.

Gőzt vetett a víz, beleállította apókát a lavórba. Literes bögrével öntögette rá a vizet. A nyakára öntötte, hogy végigcsurogjon rajta.

- Mint a nyári eső! Meglátod majd te is. Hozzál be még vizet, öntsél a fazékba. Pihenek egy kicsit, aztán én is megöntözlek téged.

Este félrebeszélte. Nehezen lélegzett. Mindig azt mondta, zavarja el anyus a feje fölül a gombás macskákat.

- Nincsen itt macska. Egy sincs a házban. Te látod őket?

- Kaffognak mind, szedik szét a fejemet. Vágd ki őket az ajtón, a mocskos dögöket. Olyan gombás macskát, mint az a szélső, még nem is láttam.

Anyóka megnyitotta az ajtót, fogott egy törülközőt, avval siccentette kifelé a gombás macskákat. A legyintés esett jól neki, vagy a friss levegő? Csöndesedett egy kicsit. Fölnézett, odanyúlt anyóka kezéhez.

- Jó volt a fürdő, anyus. Ezt kellett volna nekünk hamarabb megtanulni. Orvosság van benne. Megöntözlek mindjárt, ha meleg lesz a víz. Pohárral adhatnák az orvosságot, meglátod, az se érne annyit. Nem is tudom, hogyan lehet ennyire jó a fürdés. A vére is másként fordul utána az embernek. Látod, ez a gyerek is, vagy mi, aki idenőtt a hasamba, ez is elaludt tőle.

Utána aludt apóka is.

Mese, Lacinak

Aki már nevetni tud a kórházban, meg is mutatja, hogy tud. Most azon kajánkodnak a fölnttek, hogy ennek a pöttöm gyereknek is megvan a magához való esze. Alig látszik ki a fűből, de csavaros esze már van. Bejön a mütös, körbekajtatja a két szobát, kiabálja a nevét, meg se nyikkan. A gyerekekébe is bekiabál, meg a miénkbe is. Mert amelyik gyerek már nem bírja az odaát való hancúrozást, átjön hozzánk pihenni.

Van itt egy századosféle. A legjámborabb lehet ebből a fajtából, mert ennyire a jámborságot se lehet játszani, ha a magja nincsen benne már eleitől fogva. Sokat kínlódott a mandulájával, de várt addig, amíg a gyerekét is ki nem lehetett szedni. Szegény csöppség, ne szenvedjen szülei hiányától, együtt jöttek be. Előbb kikapta a doktor bácsi a gyerekét, aztán nekiesett az apja torkának. Na, százados úr, sejahaj, téged aztán jól megszenvedtetett. Ha az övé ilyen, mennyit kínlódhat utána a gyerek?

Első dolga, hogy hozzá megy, amikor kitántorog a mütöből. Nem hisz a szemének. A fia ágyán ott ugrál az egész szoba, de legjobban a fia ficákol. Látott a nagyok között is olyat, aki félbehagyta a sakkot, amikor elment, és leült a tábla elé, amikor túl volt rajta. Úgy beadta a mattot, csak úgy ropogott. A százados úr, sejahaj, az meg befordult a fal felé, és úgy belázasodott, a szomszédok cserélgették a torkán a vizes törülközőt. Döglesztő kánikula van, a csapból is huszonzét fokos víz folyik, de kitalálta az egyik, megforgatja a levegőben a nedves törülközőt, úgy lehül, annál jobb borogatás nincsen is.

A százados is elmosolyintja magát, amikor másodszorra is jön a mütös, ölbe kapja Lacikát, és elviszi. Veszedelmet érzett a kis kölkök, elbújt a névtelenség mögé. Nincs név, nincs gyerek. Tudós koponyának, ha fél napig kergetnék karikás ostorral a körtöltésen, akkor se jutna eszébe ekkora csel.

Hozta az asszony, azt hittük, az anyja. Tettek-vettek, elrendezték az ágyat ketten. Pizsamába bújt a gyerek, aztán az ágyba húzódott. Az asszony elment, nem szólt semmit. Azt se, hogy vigyázzunk a gyerekére. Miféle anya az, aki semmit se szól, amikor kés alá hozza tulajdon fiát?

A csöndes vádat vissza is vonom mindjárt. Csak rá kell nézni az apróságra, látszik rajta, intézetből jött. Tekintete csupa menekülés, daccal van tele. Dehogy dac! A sündiszno se dacból hegyezi tuskéit, csak védekeznek.

Mire visszahozzák, kicsi gombóc lesz belőle a lepedő közepén. Kifejti a mütös, ágyába teszi, és otthagyja. Egy szó nem sok, annyit se szól neki. Sír a gyerek, sír nagyon. Elrágja a sírás hangját, de úgy ömlik belőle a zokogás, hogy rángatózik bele az ágy is.

Mindig így van a gyerekeknél, a fölnttek föl se veszik. Fél óra múlva majd abbahagyja. Különbösen se búcsúban vagyunk, hanem kórházban. Kórházzal vele jár a sírás. A szomszédja is hátat fordít neki, megvan a maga baja, ha akarná, akkor se tudná dajkálni más gyerekét. A senki gyerekét.

Fölkelek, odamegyek Lacihoz. A lázpapirosról olvasom le a nevét. Leülök az ágyára, ölembe veszem a buksi fejét, kitörülöm szeméből a haját, és ajnározom mindenféle bolond beszéddel. Te, kis Lacika, most ne sírj, mert te most erős gyerek vagy. Te vagy a legerősebb. Az egész iskolában te vagy a legerősebb. Aki ezt kibírta, aki ezen átesett, az erősebb mint Fanyúvó, Vasgyúró meg Hegyhengergető együtt.

Csöndesedik a rázkódás, a többi gyerek meg megérzi a mese szagát, oda telepszik mellénk.

Aki ezt kiállta, az ne sírjon. Annak más dolga már nincsen, csak gyógyulnia kell. Ne beszélj, Lacika, Halyagos Lacika, neked beszélni még nem szabad, de holnap már beszélhetsz is. Holnapután meg, az ilyen erős legény, mint te vagy, kiállhat a ház elé, és ha jön a legvadabb csikó, azt is elkaphatja. Csak elébe ugrasz, és elkiáltod magadat: állj meg, te csikó! Úgy megáll előtted, mint a szopós bárány, te meg ráfordulsz a hátára, hasba rúgod két lábbal, és köd előtted, köd utánad. Jól kapaszkodj, le ne ess, mert föl is emelkedik veled. Az lesz a táltos paripa.

A sereg apróság mind elkezd irigyelni Lacikát. Én is megfogom a táltost! Én is megfogom a pajipát!

Idegének minden rángása kisimul, most már ő hajtja bele fejét az idegen kézbe. Nézi az arcomat, le nem venné rólam a szemét. Ekkora sereg gyereknek régen nem meséltem még, mondom tovább:

- Parazsat eszik a paripa, vaslapátról, azért tud röpködni. Jól kapaszkodj, Lacika, le ne csusszanj, mert nyereg sincsen rajta, ellenben van alattatok akkora tenger, hogy annak se széle, se hossza nincsen. Most meg sűrű erdő van alattatok, de te csak neved, neved, mert úgy szálltok fölötte, mint a villámos vihar!

A szeme már nevet, a száját is hozzá igazítja a halovány mosolyhoz, az egész fejét meg fúrja bele a kezembe. Ezt kellene fölírni receptre, a mesét. Az emberi szót, reggel, délben, este, evés előtt, evés után. Megvágják a kicsi torkát. Az előbb még öklendezett, most meg mindjárt elneveti magát.

- Hirtelen megáll a táltos a levegőben, most kapaszkodj, le ne ess! Tudod, mitől ijedt meg? A legeslegrútabb vén boszorkány jön szembe veletek, a vasorrú bába, rettenetes sasmadár képében. Most vigyázz, téged akar lekapni a lovad hátáról. Kirántod a kardodat, föltartod a fejed fölé, kettőbe vágja a sasmadarat. A fele boszorkány leesik a jobb oldalon, a másik fele meg a balon. Most kapd el a kantárszárat, most szorítsd legjobban a lovadat, mert sokkal nagyobb veszedelem közeledik.

Megszólal valaki hátul.

- Ennek aztán mesélhet. Nem látja, hogy süket is, meg néma is?

Jönnek a rabok

Egy reccsenés, egy roppanás, füst és dörej, már ugrik is ki a masiniszta a lánctalpas traktorból.

- A szentségit! Élsz még, Péter?

- Élni élek, csak egy kicsit megszedültem.

- Meg egy kicsit csupa vér a fejed.

Hiába vetett keresztet magára Csamangó Péter, hiába mondta el a fohászt, hogy Uram, Jézus, segíts!, amikor az első almafára rátekerte a drótkötelet, és amikor fölbőgött a száz lóerő, kupán vágta a drótkötél. Mintha intenék a felső hatalmak: így jár, aki a saját fájára kezét emel! Nincsen igazuk, persze, a felső hatalmaknak, a fákra az alsóbb hatalmak emeltek kezét, ő csak beállt segíteni. Más embert úgyse találnának rá a közelben, és az a kicsi pénz is jól jön, amit ezért a munkáért fizetnek. Ha tétlenül nézné, legföljebb a guta ütögetné meg, apróra. Innen mindenképpen el kell menniük, holnap már költözhetnek is, aztán a tanyára tekerik rá a kötelet. Előbb majd megkötik az eperfához, körülkerülik vele a házat, na, most, Nagy Professzor, vedd be a testedet, és mire visszanéz majd Professzor Pista, port lát csak, mintha az atombomba csapott volna ide.

A lánctalpas traktor a Professzor, alkalmanként Nagy Professzor, a szintén terjedelmes Pista nevű kezelője mi más is lehetne, ha nem Professzor Pista? Volt ideje eltérébélyesedni a fülkében, mehetett árkon-bokron, meg se döccent alatta az ülés.

Betámogatta Pétert Professzor Pista az udvarba, össze is szaladt a tanya népe. Sírt az anyja, jajgatott a felesége, bömbölt a lánya is, mert ilyen véresnek még soha nem látta az apját. Csak az apja, az öregebb fahitű Csamangó Péter vigyorgott magában: éppen úgy megy minden, ahogy mennie kell.

- Mit motyog kend?

- Azt csak, hogy kezdenek jól menni a dolgok.

Nem törődtek vele, öreg már, híg a veleje, hadd mondja a magáét. Kiáztatták Péter hajából a belecsomósodó vért, bekötötték a fejét egy vánkoscihával. Csontja nem törött, a bőre meg begyógyul magától. Professzor Pista kezdte el csak a kioktatást:

- Nem megmondtam, Péter bátyám, hogyan kell csinálni? Rátesszük a kötelet, oda, ahol kezd elágazni. Van a kötél végén egy nagy kampó, beleakasztjuk a szárába, és futunk hátra, mint a nyúl. Mindig hátra, és soha nem előre! Olyan messzire hátra, hogy se az ága, se a töve el ne érjen bennünket. Nem megmondtam?

- Mondtad, Pista, mondtad.

- Isteni szerencse, hogy nem a kampó ütött fejbe. Mert akkor már fönn lebegne a lelked Szent Péter kapuja előtt.

- Azért nem futottam, mert akkor hagyjam el őket, amikor kivégezzük? Gyere, igyunk meg inkább erre a nagy ijedtségre egy felest. Jól tudja azt a magyar ember, lehet a munka akármilyen sürgős, igyunk meg egy felest.

Hozta a poharát az öreg Csamangó is. Vigyorgott is hozzá: meglátjátok, jóra fordul minden.

- Itt már, Péter bátyám, meg ne sértsem, de csak a fák fordulhatnak jóra. Ahogy elindul a Nagy Professzor, pördülnek egyet, és már kinn is vannak. Na, Isten-Isten, a kiforduló fák egészségére!

Azt mondta rá az öreg, ne siessen az áldomással, mert állnak még a fák.

- De csak addig, amíg itt benn vagyunk. Amikor kimegyünk, szolgálai alázattal hajolnak meg előttünk. Lánctalpas ellen nincs orvosság.

Megisszák az első felest, aztán a másodikat is, és indulnak újra. Péter turbános fejjel megy. Csináljuk, ha muszáj! A szája rágásából lehetne csak látni, mi megy végbe benne, de hosszú a kötél, poros az ablak, a traktorból az se látszik. Fölbög a nagy gép, aztán le is esik a hangja. Kiugrik belőle Pista:

- Jönnek a rabok!

Három csikosruhás rab lépett be a tanyakapun. Hát ezeket honnan szalasztották? Megszöktek a börtönből? Vigyázat, emberiség, most észnél kell lenni, de nagyon! Három rab, egyszerre? Mennyi dohány lehet ezeknek a fejére kitűzve?

Futott kifelé a gyerek-Péter, mint a veszedelem.

- Idesapám, meggyüttek a rabok!

- Ki hívta őket?

- Csak gyüttek.

Hamar kikovácsolódott a terv. A gyerek-Péter kimegy az útra, oda van támasztva a traktor bódéjához a bicikli, bemegy a rendőrért, amilyen gyorsan csak tud. Az apja-Péter bemegy a tanyába, és megpróbálja szóval tartani őket. Pista meg ide bújik a kazal mögé, hogy lásson is mindent, és el is futhasson, ha baj találna lenni.

Bemegy Péter, asztalnál ül már a három rab, apja meg a lopóból ereszti nekik a bort. De ismerős ez a három ember! Akár ismerős, akár nem, rajtuk van a csikos pizsama, akkor is rabok. Még ha nevetnek is. Mocskos a kezük, földes a göncük, ki tudja, mióta bujkálnak már. Föláll mind a három, kezet nyújt, és bemutatkozik: Varga, Csupity, Paplógó. Na, ha ti ezek vagytok, akkor az én seggem napkeleti bölcs! Megkérdezi azért:

- Meddig szól az eltávozás, atyafiak?

- Reggelig, csak reggelig. Nyolcra bent kell lennünk, ha zsidógyerekek potyognak az égből, akkor is.

- Mióta mennek rabruhában szabadságra a rabok?

- Amióta turbánban járnak a fanyüvők.

- Igeen?

- Igen.

Az öreg Csamangó azt mondja, odateszi a húst a bográcsba.

- Miféle húst?

- A birkát.

- Honnan vette?

- Levágtam.

- Mikor?

- Most nyúztam meg. Nem vetted észre, hogy nem ugattak a kutyák? Leszedték volna a pizsamát is ezekről az emberekről, ha nem velem lettek volna elfoglalva. Alig győztem arrébb rugdosni őket.

- Maga, a bice lábával?

- Nekiszorítottam a falnak, összemarkoltam a száját, elvágtam a nyakát.

- A birka a magáé, azt csinál velem, amit akar. De mit akar?

Kibiceg, mint akinek dolga van. Alig lép ki, bevágódik az ajtó, berobban rajta a nagyhasú rendőr.

- Föl a kezekkel!

A három rab leteszi a poharat, és kényelmesen emeli föl a kezét.

- Gyorsabban, gyorsabban!

Nebet a három rab. Izzad a rendőr, és ideges. Nem szereti, ha kinevetik. Attól még idegesebb lesz. Mutatni viszont éppen azt nem akarja, hogy ideges. A rendőr, ha intézkedik, legyen határozott, legyen bátor, de soha ne legyen ideges.

- Megvagytok, galambocskáim? Kijöttetek egy kis friss levegőre? És közben beszaladtatok a csőbe?

Varga mondana valamit, biztosan azt, hogy nincsen is jobb a friss levegőnél, de mire mozdulna a szája, már kergetik is vissza bele a szót.

- Kuss legyen, mert agyonlőlek!

Paplógónak akkora a hasa, alig fér el vele az asztal mellett, nehéz is fölfelé nyúlászzkodnia, nem is szokta meg, neki ennyi is elég a játékból. Úgy ejti le mind a két kezét, erőt is ad bele, hogy koccannak a poharak az asztalon.

- Elég, őrmester!

A rendőr csak arra gondolhat, szakács lehet a rabok között. Ha ránézne egy igazi bírót a pofájára, még ha izzad is a pizsamapka alatt, duplájára emelné föl a büntetését, kérdés nélkül is.

- Itt én szabom a porciót, te féreg! Fordulj a fal felé, angyalkám, mert beléd találok eresztetni egy szem borsót!

Bejön a Professzor Pista, és bálakötöző madzaggal mindegyiknek hátra köti a kezét. Bebiceg az öreg Csamangó, és gyökeret ver a lába.

- Megörültél, Miska?

- Ránt rajta egyet a rendőr, és bepöndöríti a három mellé. Meg is kötöztetné, de eszébe jut, nyomorék emberrel mégse teheti. Bot nélkül lépni se tudna, de talán állni se. Inkább kilöködi mindet az udvarra, és fal mellé állítja őket. Szembe a fallal, hátul a kéz. Azt nem érti csak, hogy mind nevet, az öreg meg azt motyogja állandóan, hogy kezdenek jól menni a dolgok. Ha ezek nevetnek, valahol lenni kell még belőlük, és akármikor rajtuk üthetnek. Csak jó lett volna segítséget kérni előre! Ámbár, mire azok kiérkeznek, bottal üthetik ezek nyomát.

Egészséges nagyokat szippantanak kint. Nem a tiszta levegő miatt, hanem azért, mert odabent most tették rá a hagymára a belsőséget. Kuttyák-macskák ott sündörögnek az ajtó előtt, a macskák még a rabok lábához is hozzádörgölődnek, és egyenesre vágják föl a farkukat. Bele lehet ebbe bolondulni. Két bikavezető láncot akaszt le a traktoros az istálló ajtaja mellől, hozzáköti a három rabot.

- Gyerünk, édeseim!

Nem mennek azok egy lépést se, mert szépen ringó fekete kocsi kanyarodik be a tanya kapuján. Kéri mászik elő belőle. Odavágódik a rendőr, és jelenti katonásan, peckesen, hogy három szökött rabot letartóztatott.

- Nagyon jól tette, őrmester, a városi népek úgyis nyugtalanok már. Rettenetesen veszélyes bűnözőket fogott el.

- Első az éberség, Kéri elvtárs!

- De tudja-e, kicsodák? - És kezét nyújt neki.

- Jelentem tisztelettel, még nem sikerült azonosítanom őket.

- Pedig nagyon kellene. Ott a rádió a kocsimban, beszélhet a központba is, erősítést is kérhet. De mit csinál, ha megkérdezik, név szerint kicsodák? Kérje csak el az igazolványukat!

- Raboknak nem lehet igazolványuk. Ha van, lopták.

- Én azért csak megpróbálnám.

Most ér oda hozzá a bicegő Csamangó, és alig győz lelkendezni. A három rab meg még mindig nevet.

- Kérem az igazolványát! - szól rá Paplógóra az őrmester, aki nyilván szakács a börtönben, ennél fogva ha valaki, ő igazán könnyen szerezhet igazolványt.

- Adnám én, de megkötözte a kezemet. Itt van a farzsebemben, piszkálja ki.

Int a rendőr Professzor Pistának, nyúljon oda ő. Neki nagyon vigyáznia kell, nem teheti ki magát veszedelemnek, hogy belerúgjon kettő, amíg a harmadik zsebében kotorászik. Fölhúzza Pista a rabzubonyt, és elkezd kiverni a veríték. Szépen vasalt patyolatting van alatta. Lejjebb húzza a rabnadrág korcát, az alatt meg sűrű nadrág. Már a hátán is gyöngyözik az izzadság. Belenyúl a farzsebbe, és igazi igazolványt vesz ki belőle. Majdnem elsüllyed tőle a rendőr is. Azonnal maga kezdi kiszabadítani kötelékeiből mind a hármat. Hebeg-habog, hogy nem tehet róla, bejelentés érkezett három rabnak a tanyák között való garázdálkodásáról, neki kötelessége volt azonnal intézkedni.

Megdicsérték, elmehet. Menne is, de még mindig nem érti, hogyan kerülnek ezek ide? Honnan vették a rabruhát? Játszanak, mint a gyerekek? Beöltöznek maskarába? Nem tehetett mást, megszondázta a traktorost. Ide fűjj öcsém, bele a közepébe! A szódás is a lovát rúgta farba, amikor elszerették a szeretőjét. Ahogy színét változtatta a szonda, úgy kéült-zöldült Professzor Pista, és úgy nyugodott meg a rendőr. Mégse jött hiába. Hadd lássák ezek a megyei nagyok, hogy ő aztán érti, hol keresse a bajt.

- Iszogatunk, iszogatunk? És ha én most leveszlek a traktorról?

- Nehéz azt levenni, aki rajta sincsen

- De rajta voltál!

- Miért nem akkor hozta a szondát? Letelt a munkaidőm, annyit iszom, amennyit akarok.

- Lassabban, öcsi, lassabban! És az elvtárs fejét miért kötötték be? Mert leisszuk magunkat a sárga földig, és nem nézünk se Istent, se embert, csak bele a vak világba?

A fiatalabb Csamangó azt mondja erre, ő a hibás, ne bántsa érte a Pistát.

- Ráfizetsz te még, meglátod. Ha én egyszer kivetem rád a hálót, meg is foglak.

Professzor Pistába is beleköltözött azért annyi lelemény, hogy megfordította a széljárást:

- És ha maga is belefújna egybe? Fújja csak meg! Itt mindjárt, a sok elvtárs előtt.

A sok elvtársban azonban föltámadt a becsület, és azt mondta, nem kéri a vizsgálatot. Menjen haza, pihenje ki magát. Hasba is rúgta azonnal a motort, lába közé kapta, és elporzott, mint a vihar. Az öreg Csamangó mondta csak, kár volt elengedni. Jutott volna neki is egy kis paprikás. Beterelte az urakat, de most már a tiszta szobába. Abrosz az asztalon, fehér, mint a gyolcs, pohár az abroszon, tiszta, mint a kristály, a bor pedig sárga, mint az arany. El is mondta mindjárt a mondókáját, hogy erőt, egészséget, mindenkinek békességet kíván. Kéri ezt úgy vette, pohárköszöntőre pohárköszöntő a felelet, és olyan beszédet kanyarított az egyszerű emberek boldogulásáról, komolyabb helyen székfoglalónak is elment volna.

Szeme-szája tátva maradt a családnak. Megélt ez a tanya legalább százhusz évet, pedig alátalpalva se volt jó sokáig, de ilyen beszédet még nem tartottak benne. Noé apánk bárkáját is belekeverte. Ha a teremtő százhusz évig várt, amíg az emberek megjavulnak, mégse lettek jobbak egy centivel se, akkor a tanyák romlásának is most jött el az ideje. Azt is beleszötte, akik itt vannak, agitálni jártak ide 1960-ban - most koppant csak a fia-Csamangó fejében, honnan ismeri ő ezeket! -, és most ünnepelhetnek csak igazán. Micsoda nehéz idők voltak azok! Nekiestek a falunak novemberben, és még január közepén se akart átbillenni. Nem hát, mert nem is falu volt ez még akkor, hanem tanya. Ha egy faluba bemegy háromszáz népnevelő, észre lehet venni, de tanyán meg se kottyán. El nem hitte volna, ha a jós Sára jövendölte volna, akkor se, hogy huszonhat év múlva vendégségbe hívja őket, aki annakidején minden áldott nap megszökött előlük. Dolgozik az idő, és vannak emberek, akik nem átallják beismerni, akár nyilvánosan is, hogy jót tett nekik ez a rendszer.

- Mink azért ezt másként látjuk - bökte oda a legöregebb Csamangó Péter, a fia pedig most vette észre, nem hívatlan jöttek ezek ide. De miért most hívta őket az apja? Mindennek a szekéren kellene már lennie, mert holnap elhúzzák a fejük fölül a házat, és most jut eszükbe birkás vendégséget tartani? Mindenesetre ő inkább kimegy a bográcsra vigyázni. Ha egyszer belevágott az apja, csinálja végig egyedül.

Odakint odapártolt hozzá a ringó kocsifőrfje is. A barátság jeleként kezébe is vehette az alumínium kanalat, bele is áztathatta a paprikásba, ott, ahol legjobban bugyogott, és mintát is vehetett belőle. Az első kanálra még nem szólt semmit - van itt gyakorlat! -, de másodszor is vett. Körbekergette vele belülről a száját, hogy minden sejtje érezze, akkor jó a birka, ha nem béget, hanem rotyog.

- Sava-borsa jól el van találva, az biztos!

A legjobb alkalom az ilyen elismerés arra, hogy megkérdezze Péter:

- Maga, ugye, mindenkit ismer ezek közül?

- Tudni tudom, hogy kicsodák, de igazándiból talán a saját feleségük se ismeri őket.

- Nagykutyanak kell annak lenni, aki rabruhában meri járni a határt.

- A börtönből valók.

- Mégis rabok?

- Fenét. Főnökök.

- És a ruha?

- A legegyszerűbb. Kapok egypár kesztyűt, hogy ne legyen olajos a kezem, ha bele kell nyúlnom a motorba. Ha új kell, leadom a régit, és adnak újat.

- Ruha ez, nem kesztyű!

- Az hát. Kiselejteznek egy csomó rabruhát, mert az se lehet, hogy az égre mosolyogjon csupasz fenéke annak, akire ráhúzzák a vizes lepedőt. Mielőtt kidobnák a rongyokat, megvesznek húsz fillérért egy selejt-garnitúrát, de van annyi eszük, hogy nem veszik föl. Olyan koszos az, mint az én kesztyűm, amikor cserélem. Bemennek a raktárba, vesznek helyette újat, és ott hagyják a régit. Ez is darab, az is darab.

- Mégis rabruha az. Én bebújnék benne a föld alá.

- Nem vagyunk egyformák. Tudja maga, hány okos ember van odabent? Nyilván nem a pöcepucolóra akarnak hasonlítani benne, hanem a lecsukott professzorra.

- Akkor is!

- Vesznek egy tanyát, mert valamirevaló városi ember tanya nélkül meg nem lehet már. Tanyára ez a ruha a legjobb.

- És a maga főnöke? - kínálja neki megint a kanalat.

- Igénytelen, mint a fészket rakó galamb. Neki nincs tanyája, nincs kertje, nincs felesége se, kocsija se.

- Ha itt a másé, sofőrrel, minek venne? Ha benyal valahol, van, aki hazafurikázza.

Szerencse, hogy kiszólt Kéri a verandáról, a nagy ivások meséjére nem maradt idő.

- Menjen be, hozza ki az elnököt!

A sánta öreg ott bújik ki a hóna alatt, mond is neki valamit.

- A földmérőt is hozza ki!

Csak utána kérdezi meg, mire kell ide a földmérő. Jó emberünk az is, csak azért, mondja az öreg.

Fordul az autó, kihajol a sofőr:

- Mi lesz itt? Névnap? Keresztelő? Kisgyűlés? Valaki kimegy Amerikába?

- Holnap elbontják a házat!

- Birkával? - tekeri tovább a kormányt. Ki tudja, ki hogyan szeret megbolondulni a mai világban?

*

Az öreg Csamangó rakta a tányérra a bürgét, és a fia vitte a vendégek elé. Aki a húst földarabolja, aki a sótpaprikát belerakja, mindig az porciózzon. Hozta is a hírt a fia, hogyan indulnak meg a termékeny életnedvek az asztal mellett. Mire ő is bekocogott közéjük, az első menetben már be is törülköztek vele. Meg is tapsolták érte.

- Azt mondja meg, Péter bátyám, miért mondogatja, hogy a legjobb úton megy minden?

- Csak azért, mert úgy mén.

Kiegészítette még avval, egyenek is, igyanak is bátran, mert se a birkát, se a bort nem akarja átvinni az új helyre.

Elfehérédett Kéri. Nem akarja átvinni? Hát mit akar? Csak nem azt, amit a Bogár Pista tett? A kötél egyik végét rákötötte a fára, a másikat meg a nyakára. Akkor lennének ám csak benne a slamasztikában! Itt a megye színe-java, amikor fölakasztja magát?

- Búsulni otthon is ráérnek, emberek! Amíg együtt vagyunk, addig igyunk!

Még rejtélyesebb. Ameddig együtt vagyunk? És utána?

- Úgy értem én, hogy amíg bor is van, én se akarok elmenni, meg talán más se. És ha végre ennyire egy véleményen vagyunk, annak csak az lehet a mottója, hogy igyunk, aztán megint igyunk!

Normális főstő két sátánfejet is megföstene egyetlen vigyorgásából, itt nagy baj már nem lehet. Szusszannak egyet a vendégek, a gombóc is lemegy a torkukon. Utánalöttyintenek egy pohárral, nehogy visszaforduljon.

- Azért mondtam én, tisztólt uraim, mert huszonegyben hajszálla így volt. Akkor fordult jóra a mi sorsunk, amikor engem megrúgott a csikó. A fiamat nem a csikó rúgta meg, hanem a traktor. Ennyit fejlődöttünk azóta.

Birka mellett, pohár mellett minden történetre ki van éhezve a népség. Az elnök biztatja legjobban.

- Mekkora volt az a csikó?

- Kétéves, deres. Mint a tündér, olyan volt. Lépnem is tudott, csak táncolni.

- Meg rúgni - röhintett az elnök. - Onnan számíthatjuk a bicegésit is?

- Áldozócsütörtökön volt, május 25-én, ha jól emlékszem. Vagy 26-án? De az áldozócsütörtök az biztos. Odaadtam a csikót a sógoromnak, hadd maradjon meg magyarnak.

- A sógor?

- A csikó!

Egyszerre mondta mindenki, most már egy szót se értenek.

- A Dobó-iskolánál húzták meg a határt a hatalmak.

- Milyen határról beszél, Csamangó bátyám? Már akkor is tagosítottak?

Ezt természetesen a földmérő kérdezte.

- Akkor csak igazán! Az országot tagosították.

Na, ebbe kár volt belemenni. Ha ennyi ember előtt emlegetik a Trianont, éjjel után már a turulmadarat éneklük. Az öreg nem törődött vele, mondta tovább:

- Vezetem ki a Lacit az istállóból. Ki tudja, találkozunk-e még ebben az életben? Veregettem a pofáját, az meg bújt bele a nyakamba. Laci, Laci, látod, milyen a politika? Minket áttesznek amoda, de tégedet nem engedünk át. Végigveregettem a nyakát, a hátát, a hasát, az meg, szegény, úgy elérzékenyült, hogy mindig nyúlt utánam a fejével. Odaadtam a kötőféket a sógornak, rácsaptam a farára, hogy eredj, Laci! Nem erre számíthatott, rángatta a fejét az idegen kézben, és akkorát rúgott, elterültem az eperfa alatt. Elkezdtek nézni a sógorék, megvagyok-e még, vagy átagosítottak már a másvilágra.

- És ettől kezdett jól menni a sora?

- Látom, nem értik. Ha az a rúgás akkor nem lett volna, akkor maguk most nem innák a boromat. Ha az a csikó nem lett volna, az egész ország szegényebb lett volna evvel a csücsökkel, amennyivel a határ itt kikönyököl. Máshol egyenes, mint a nyíl, itt meg olyan, mint amikor én az asztalra fektetem a könyökömet. Tudják-e, mitől lett ez a könyök?

A földmérő még csak most kezdte érezni a bort belülről, ennél fogva ő akart legokosabbnak látszani.

- Mert a határt is arrébb rúgta a csikó.

- Dehogy a csikó! A Laci engem rúgott meg. A könyök azért van ott, mert ott volt a Gárgyán bíró tanyája. Ha az a tanya ott nem lett volna, akkor se innák az én boromat.

Aki keveset ivott, az se értette már. Kéri veselkedett neki, hogy kibogozza:

- Tehát táncos lovon vettük meg a kicsi darabot, ahogy Árpád is fehér lovon az országot.

- Azt én nem mondtam, és nem is mondhattam. Az a ló csikó volt akkor még! Inkább fehér menyecskén. Mert ahogy én nem tudok bográcsos bürgén földet venni, ugyanúgy nem lehetett fehér csikón se. A menyecske azonban más, mert az beleárthatja magát a politikába. Ahogy mozgatja a farát, úgy igazodik a határ.

Könyököl mind, és szájátva hallgat. Van már csikó, ágyékon rúgott ember is van, farát hánytorgató menyecske is. Akkor itt nagy disznóságnak kellett történnie.

- Földet csak fufanggal lehet venni, amikor a határt nyirbálják.

- Meg lórúgással - nyögi be a szuszogó Paplógó.

- Mondtam már, nem ló, hanem csikó! Aki a kettőt nem tudja megkülönböztetni a háromtól, az ne szóljon bele. Ott hagytam abba, hogy elterültem a gyöpön, és azt se tudtam, fölérzek-e még, vagy valóban útban vagyok Szent Péter felé. És ha odaérek, kinyitja-e előttem a kaput? Ámbár áldozócsütörtökön délben legalább egy órára nyitva marad a mennyország, aki jókor érkezik, belibbenhet rajta. Elég az hozzá, hogy küldi az én apám - Isten nyugosztalja szegényt!
- a bátyámat, menjen az urakhoz, hátha van közöttük orvos.

- Miféle urak között? - értetlenkedik megint Paplógó.

- Mondtam már, hogy áldozócsütörtök volt 1921-ben. Nem értik a magyar beszédet?

- Érteni értjük, csak azt nem tudjuk, az urak hogyan kerülnek bele az áldozócsütörtökbe.

- Akkor húzták a határt, nem tanulták az iskolában? Fut a bátyám az idegenekhez, ott találja közöttük a tanítót is. Mondja neki, segítség kellene, mert csikórúgás történt. A tolmácsok mindjárt fordították az idegen uraknak, azok meg ugrálnak be a fiákerbe. Három fiáker hordta őket, jönnek be mindnyájan az udvarunkba. Orvos nem volt közöttük, de a tanító úr kitalálta, megmaradok, mert a tanyai ember kemény fából van faragva, és a csikó csak két éves volt.

- A menyecskét mondja már, ne az idegeneket!

- Előjönnek a menyecskék is, csak legyetek türelemmel. Nem sértelek talán benneteket, ha tegezlek, kor szerint akár a gyerekeim is lehetnétek. Fogjátok meg inkább a poharaitokat, nehogy megmelegedjen bennük a bor. Te pedig, Péter fiam, öntsd tele mindet, mert most hosszú történet következik. Ott hagytam abba, özönlött be a sok ember az udvarba, és nézgette, mi lesz velem. Az apám nyakon öntött egy vödör vízzel, a bátyámnak meg azt mondta, kösse vissza a Lacit az istállóba. Én fölérzettem, de a Lacit nem volt könnyű visszavinni. Mindenki meg akarta tapogatni. Kezdték a tisztetek, aztán lejjebb-lejjebb, a végén a tanító úr is megsimogatta. Szép csikó, jó csikó, nem tudom, hány nyelven mondogatták, de ez akkor

engem nem is nagyon érdekelt. A francia tiszt mindjárt meg akarta venni. Érthetett a lóhoz, mert a Laci úgy kezdett belebújni a nyakába, mint azelőtt az enyémbe. Engem bevettek a házba, illett is behívni az urakat is. Úgy van ez, amikor a háborúban egymást lövik a népek, minden perc számít, de a határ ráér. Ha fél órával később vernek le egy cöveket, vagy hárommal hamarabb, az még ugyanolyan cövek marad. Apám, ha már behívta őket, borral is megkínálta. Annyi poharunk nem volt, de nem olyan fajta a sok hivatalos ember, hogy akkor kezdjen el finnyáskodni, amikor bort lát. Olyan szépen ittak pohárból is, bögréből is, üvegből is, mintha most akarnák megkötni a békét. Na, amíg ezek minálunk iszogattak, és csodálkoztak, milyen a tanya, és milyen aranyos szíve van a magyar parasztnak, a Gárgyán bíró tanyájából áthajkurásztak egy birkát, és bele is léptették a bográcsba. Csak akkor vették észre, amikor a szaga is beköszönt hozzánk. Mentek ám kifelé! Nemcsak a szoknya után bolondul a férfi, megy az az orra után is. Mind belenyalt a bográcsba, és mind azt mondta, becsülni kell azt a népet, amelyik a szőrös birkából ilyen eledelt tud főzni.

Itt mindenki nyelt egy nagyot, erre megkérdezte:

- Ennétek még, gyerekeim? Jut még porció mindenkinek.

Hárították, megtönni se lehetne jobban őket, de a menyecskéket el ne felejtse.

- Gyurka bácsi, a tanító beszélt legtöbbet, a tolmácsok alig győzték. Olajozta először a nyelvüket a jó bor, de később inkább összeakasztotta. Ez a legjobb család a környéken, ilyeneket mondott a tanító úr, és ez is odaát lesz nemsokára. Azt is mondta, nem jól van megszerkesztve a világ, ha olyan emberekre bízzák a kijelölést, akik nem is látták. Leülnek az asztalhoz, ceruzával megrajzolják a térképen, aztán ideadják nekünk, hogy cövekeljük ki. Elválasztják az apát gyerekétől, testvért a testvérétől. Olyan is van, hogy ideát a ház, az istálló azonban amoda esik, és a gazda, ha át akar menni etetni, az is megesik, hogy rálőnek.

Szájtátva hallgatta a család is. Mennyi idő eltelt már azóta, és ennyire részletesen még soha nem hallotta.

- Ahányan voltak, mind megvárták a kész pörköltet. Kihozták a disznóbontó nagy asztalt az udvarra, arra terített anyám meg a néném. Az eperfa alá tették, mert májusban már ereje van a napnak akkor is, ha éjszaka Pongrác riogatja a termést. Mert akkor úgy sikerült a kalendárium, hogy a fagyosságok is ide estek. Úgy ettek, mintha teljes hete már erre koplaltak volna. A legrátartibb tiszt is úgy lapátolta befelé, mintha szándékos ételmérgezésről az egész hadtudomány nem is hallott volna.

- Az este is majdnem ott érte őket, még vacsorára is jutott nekik a húsból. És ittak, ittak, ittak. Amikor lemenőben volt már a nap, és hideg kerekedett, nótaszóval cihelődtek be Szegedre. Hogy a torkuk útközben se száradjon ki, minden fiákerba egy-egy demizson bort állítottak be. Befogott Gárgyán bíró is, és ment velük a városba. Nem akart ott senki szállodába menni, oda kormányoztatták magukat a lányos ház elé. Előkérték a legjobb borokat, a legszebb leánkákat, és úgy mulattak, mintha másnapra semmi dolguk nem lenne.

- Összekeveredett bennük a sokféle ital, meg a sokféle nő. Átdorbézolták az éjszakát, reggelre olyan lett mindenki, mint a mosott pacal, csak a Gárgyán bíró nem, meg az apám. Ők csak fizettek, és kicsiket ittak. A lányok egyszer-egyszer szerencsét akartak próbálni velük is, meg is markolástták őket istenesen, de beljebb nem mentek. Legyen nekik több eszük, mint a győztes hatalmaknak! Lányt, italt, mindent összeszámoltattak reggel, berakták a hivatalosokat a frissen pucolt fiákerekbe, és föl se ébredtek, amíg idekint föl nem ébresztették őket. A karókat leverő napszámosok a fejüket is elfordították, olyan csúful néztek ki. A francia tiszt elővette a térképet, a térdire terítette, rátette az ujját az útra, és le is kókadt a feje azonnal.

Annyi lélekjelenlét még volt a vendégekben, hogy szóról szóra el tudták képzelni az egészet. Mi lehet itt, ha alszik a szövetséges hatalmak határkijelölő bizottsága? A fiákerló is megszokta, hogy arra megy, amerre a száját húzzák, fölállt a Gárgyán az elsőnek a fűrécére, és szépen eltérítette az egész menetet. Csöndben mondta csak, hogy a kocsis hallja, de a többiek föl ne ébredjenek:

- Józsi, balra! Húzd a száját, a testvérék földje is hadd maradjon ideát.

Volt ott egy elhagyatottabb út is, azon mentek egy darabig, aztán visszakanyarodtak az eredetire. A napszámosok tudták, nem hiába dolgoznak, birka jár nekik a kerülőért, olyan szépen kicövekelték a határt, mintha a legegyszerűbb úton járnának. Gyurka bácsi úgy tett, mintha semmit nem látna, csak mosolygott magában.

- Értitek már, gyermekeim? Ha nem hiszitek el, menjetek ki a tanyából, ott látjátok a Gárgyán-tanya helyét. Azt már összedöntötték. Beleesett a nagy táblába. Mert a mi szövetkezetünk a szövetséges hatalmaknál is nagyobb kárt csinált, amikor ide tűzte ki a nagy tábla helyét.

Aki még józanabb volt a többenél, elkezdte magyarázni, mekkora jóság lakik a szövetkezetben. Jóska, a földmérő volt a legjózanabb, ő mondott legtöbbet. Azért kell a nagy tábla, mert a nagyé a jövő. A kicsike parcellák kora lejárt, a szőlőkombájnnak is, a repülőnek is terület kell. Olyan kombájn lesz itt, a kállai-kettőst is el tudja táncolni, de a picurka táblában mozdulni se tudna.

- Érdekes a maguk szocializmusa - vágott közbe a turbános Péter. - Mindenki határoz, mindenki áldását adja rá, csak azt nem kérdezik meg, aki itt lakik. Mit szólnának hozzá, ha mi is szerveznénk egy bizottságot, és kimondanánk, nem megyünk sehova?

- Azt mondanánk, kedves Péterem, hogy bizottság csak az lehet, akit a tagság megválaszt. Kell a jelölőbizottság, az előterjeszti személyre szóló javaslatát. Előtte illetékes helyekkel egyeztetni elképzeléseit, kiegészíti azok segítő gondolataival, a tagság pedig rámondja az áment. Ez így megy, mert ennek ez a mottója. És nincsen is kiből bizottságot szervezni, mert a többiek elmentek már.

Az elnökből folydogált ez a bölcsesség, de nem sokat törődött vele, hallgatja-e még valaki. A két Csamangó azonban nagyon figyelt, és egyszerre akart felelni rá mindegyik. Jó, hogy Kéri is figyelt, és jó, hogy megkoccantotta a poharát: szólni kíván. Ő csak akkor tudott beszélni, ha a teljes figyelem garantálva van.

- Kedves Barátaim! Ettünk, ittünk, jót mulattunk, akár haza is mehetnénk. Köszönjük a szíves látást. Mielőtt útra kelünk, vegyük észre, lapul itt még valami a bokorban. Azt mondom én az egész családnak, értse meg az idők szavát. Az idők szava pedig most is az, ami az agitálás alatt volt: széllal szemben nem lehet... hogy széllal szemben semmit nem lehet csinálni.

Az ilyen kenetes beszédek mindig kihozták a sodrából az öreg Csamangót, most azonban csendes maradt, és józan.

- Ide tehát szőlőt teszten?

- Azt.

- Százegy hektárt?

- Annyit.

- Jól tesztetek, mert ez a föld másra nem jó. Csak a szőlőt szereti. De ki vigyáz majd rá, amikor érik?

- Ki vigyázna? Arra való a mezőőr. Puskája is van.

- Csősz régen is volt, és mi mégis loptuk a körtét. Ki lehet azt figyelni, merre jár.
 - Majd ide rendszeresítjük, Péter bátyám.
 - A ti dolgotok, ebbe én nem szólok bele. És ha télen jönnek az emberek, metszeni a szőlőt, ki főz nekik teát?
 - Benn a konyha, megfőzi, az autó meg kihozza.
 - Sok benzin megy rá, nem hozza ki. És ha leszeditek a szőlőt este, az autó meg csak reggel jön ki? Akkor hová teszitek?
 - Benne hagyjuk a ládában.
 - Annál könnyebb elvinni. Gyümölcsöt, szőlőt őrizetlenül csak a bolond hagy. Az udvarunkra behozhatnátok, a feleségem megfőzhetné a teát, én vigyázhatnám a szőlőt. Mikor értitek meg, hogy miránk itt van a legnagyobb szükség, ahol vagyunk.
 - Halálra röhögné magát a pilóta. Megy a szép nagy tábla fölött a gépe, aztán látná, itt van a szélén egy tanya.
 - Ha minket innen elüldöztök, nem adok rá öt évet, építenetek kell egy másik házat.
 - Akkor majd építünk!
 - De könnyen mondjátok: építünk, építünk. Ha kihül a tea, visszavisszük és megmelegítjük. Nem veszitek észre, hogy ebből áll az egész ország? Most elbontjuk, mert az van benne a tervben, aztán majd építünk másikat, mert akkor meg az lesz benne a tervben. És ha egyszer az állam azt találja mondani, egy fillért se ad téglára, mert neki sincsen?
 - A téesznek mindig lesz.
 - Jóskám, van nálad egy colostok? Add ide, légy szíves. Ha kihajtogatok belőle valamit - hajtogatja, amíg téglalap nem lesz -, akkor rámondhatom, hogy ez a százegy hektár?
 - Rá.
 - De ez akkor is százegy, ha nem így tartom, hanem emígy! Mondjuk, elindul a fiáker, és én azt mondom a kocsisnak, Józsi, balra! Itt szépen elfordul, és megy tovább. Megint mondom, balra, Józsi! Ez a tanya, amelyik átvészelte az első világháború tagosítását, most vesszen el? Meghúzhatná ez magát itt a tábla sarkában.
 - Azt nem lehet.
 - Miért nem lehet?
 - Azért, mert nem lehet. Nem így van a tervben. Ha változtatni akarok, össze kell hívnom a bizottságot, új tervet kell készíttetnem, jóvá kell hagyatnom, föl kell terjesztenem, mondjam még? Rámeleg még egy esztendő. Tudja maga, mekkora veszteség egy esztendő?
- Körbejár a colostok, a rabruhások is úgy tesznek, mintha értenének hozzá. Kéri is igazít rajta, és azt mondja, ne így tegyétek, hanem így.
- De hogyan?
 - Nem mindegy? Csikórúgással, nemzetközi bizottsággal, fiákerokkal, itatással, városi kurvák-
kal meg lehetett oldani valamit annakidején, most egy nyavalyás colstokot nem tudunk közös erővel arrébb fordítani? És ha tíz év múlva az derül ki, hogy nem kell a borunk a kutyanak se, akkor kiszedjük a szőlőt, és visszaradjuk a tanyákat?

Kuruttyolt már a kecskéka a fűzfán, annak is a legmagasabb ágán, zengett a nóta, ahogy a részeg emberek száján kifért, csak az öreg Csamangó törülgette még kenyérral a tányérját.

- Látod, fiam, azért gondoltam én, amikor ráesett a drót a fejedre, hogy el kellene vágni a birkának a nyakát. Sántulás nélkül megúszad, az a jó. A jó fej mindent kibír.

És el ne felejtsd, irtózatossapása kell ide, hogy a szegény ember boldogulni tudjon.

Algyó, hol vagy?

1. Torpedó

Bolond szakma a mienk. Megesik, ha a legjobbat akarjuk, akkor is rosszul sül el, máskor meg, ha megbotlunk, akkor is jóra fordul. Újságíróskodásom első tanácsválasztása volt akkoriban - 1971 májusában jártunk -, amikor sorra alakultak az új végrehajtó bizottságok. Sokan reménykedtek még, hátha hoz valamit az új gazdasági mechanizmus, az újság fejébe vette, minden falu és minden város eme legfontosabb eseményéről rövidke híradásban számol be.

Rám Kistelek esett.

Hol van ide Kistelek?

Általában az esti órákban zajlott le az egyetlen párt győztes tanácsának alakuló ülése, és minden este mindig szorított a lapzártá. Hiába volt megátalkodott szokásom, hogy semmit le nem írok, ahol ott nem voltam, kénytelen voltam beérni avval, hogy előre megszerveztem, ki telefonálja majd be az eredményt. Könnyen tervezhettünk, tudni lehetett, hány tagja lesz a testületnek, és az a hány ember összes cafrangjával mekkora helyre írható le. Sorokban számol a szerkesztő, meghagyta tehát, ennyi meg ennyi sor lehet. Se több, se kevesebb. Világnagy címmel íródott a nagy mű: Megalakult Kistelek tanácsa. És benne az a bizonyos mondat: „A nagyközségi tanács végrehajtó bizottságába titkos szavazással a következő tanácsstagok kerültek be...” Sokszor nehezebb húsz sorban megírni valamit, mint százban, néminemű tupírozási nyomok fődözhetők föl ebben az egy mondatban is. Mindenki tudta, hogy Kistelek nagyközség, itt fölösleges szószátyárkodás volt megint leírnom. Az igaz, soha nem vettem részt addig egyetlen választáson se, ennél fogva szentül hittem, a színtiszta igazat írom, amikor azt állítom, hogy titkos szavazással választódnak ki ilyen fontos posztra az emberek, és jól is jött ez a két szócska, töltelék szempontjából is. Meg is jelent másnap, május 7-én.

Azt se gondolta volna senki, Algyón csattan az ostor.

Este, amikor itt alakult meg a tanács, előálltak a járási pártmunkás nevével. Nem tudhatom, a főntről jött elvtárs ellen akartak jobban tiltakozni, vagy csupán azt érzékeltették volna legszívesebben, hogy Algyó is ki tudja állítani elnökét is meg végrehajtó bizottságát is, a lényeg, hogy a titkosan megválasztott tanácsstagok elkezdtek követelőzni: ők is hadd szavazzanak titkosan! Ha Kisteleken lehet, kerek a világ, miért ne lehetne náluk is? Tudták azonban, akiknek tudniuk kellett, azonnal elbukhat a pártmunkás, ha a titkos féreg beteszi a lábát, idézték hát a kemény választási törvényt: a vébétagekat kézföltartással kell megszavazni.

Hiába vallottam én magamban mindig is, hogy a tiszta közélet legnagyobb gyásza, ha ott válik valami titkossá, ahol a legteljesebb nyitottság kellene, nyílt lesz viszont, ahová pedig a teljes titkosság kellene, minden hatalom ezt a kettőt akarja összekeverni. Hosszú huzavona után hatalmi szóval mondták ki, mondhat az a hülye újság akármit, titkos szavazás nem lesz.

Megtorpedózták a töltelékül született legokosabb gondolatomat.

Sajnos, még azt se mondhatom, mennyivel más lett volna az élet, ha normális változatban játszódik minden, mert ezer más szorító csavar is volt a hatalom keze-ügyében, hogy mindig az történjen, aminek történnie kell, de hadd könyveljem el magamnak: majdnem beleszóltam Algyó életébe. Hazudnék ha tagadnám: most is jólesik visszagondolnom rá.

Kicsi kell a boldogsághoz. Néha a tévedés is elég.

Akkor jut mindez eszembe, amikor a hajdanában Vitézteleknek, aztán Vitéztelepnek nevezett tiszántúli területre megyek, amit az én időmben már csak a Rákóczi Téesz földjének emlegettek. Tagja lett akkor a végrehajtó bizottságnak Parónai János is, a szövetkezet elnöke. Ha sikerülne találkoznom vele, rákérdeznék, hogyan zajlott le az incidens.

Annak is van már legalább huszonöt éve, hogy vele jöttem ki először ide. Valami közgyűlés-féle lehetett, és kemencés pogácsával fogadták a vendégeket. Ő mondta útközben, vitézek földje volt ez, de aki mostanában kiejti a régi nevét, mindjárt hazátlan bitang lesz belőle. Hogy a hajdani vitézek vérében volt-e benne a jó munka, vagy jobban lehetett rájuk ijeszteni, már akkor se tudtam, de azt igen, hogy Algyő akkori négy szövetkezetéből csak ez az egy zárta nyereséggel az évet.

Hétköznapi parasztember volt az elnökük. Azt is elmondta, amikor nem kerülhette el a megválasztást, így szólt az emberekhez: Ha már egyszer nem rajtunk múlt, hogy belépünk vagy nem lépünk, legalább jól csináljuk a dolgunkat. Rá is szólt a járási elvtárs: Parónai elvtárs, ezt nem így kellett volna mondani! De én csak így tudok beszélni.

Ne hánytorgassa föl senki, hogy huszonvalahány évvel később nem akarok ráismerni erre a vidékre. Akkor nyakig sárban jártunk, most aszfaltos úton jöhettünk. Ahová az olajosok betették a lábukat, műút kellett oda. Előzni akar egy kocsit bennünket, álljunk félre! Le is húzódunk, de akkor vesszük észre, már be is kanyarodott mögöttünk a téeszmajor kapujába. Visszatolatunk hozzá, kiderül, jobbat nem is találhattunk volna. Ő volt a legutolsó elnök. Mondhatnám másodiknak is, talán szebben is hangzana, mert más falvakban akár évenként volt kettő, de többet mondok avval, hogy az ő idejében ment széjjel teljesen a kolhoz.

2. Minimenkő vitézei

Majdnem olyan ez a vidék, mint Magyarország. Trianon után süthették ki rá, hogy körös-körül saját magával határos. Akármerre fordulunk is a hajdani Rákóczi Téesz földjén, mindenfelé Rákóczi Téeszt találunk. A Tápai réten is Rákóczi lett a Tiszatájából, és Rákóczi névre hallgat a marosleleiek szövetkezete is. Az országra, persze, csak neve szerint hasonlít, mert a vele határos két másik Rákóczi talán ükapáik ükapja idején se tartozott hozzájuk.

Kicsike volt mindig az algyői, a megyében a legkisebb, összesen ötszáz hektárral, ennél fogva mindig fenyegette a veszedelem, hogy egyesítik valamelyik másikkal, anélkül, hogy a nevén változtatniuk kellett volna, de mivel az övék mindig megállt a lábán, miközben a többi erősen lengedezett a viharokban, egészen mostanáig megúszták.

Csikós Mihály tehát az, akivel a hajdani téeszmajor kapujában összetalálkozunk. Tisztázzuk először, ez már valóban algyői föld, ennek volt utód-elnöke, miután Parónai János nyugdíjba ment, egészen addig, amíg el nem úszott alóla a szövetkezet. Beinvitált bennünket a hajdani irodaépületbe, mert az még áll, bár összesen egy szobája van használatban.

- Szintén vitéz?

- Az én apám cseléd volt, nem vitéz, de nem nagyon vitézkedik itt már senki. Ha jól tudom, a megszüntetés kezdetekor már aktívkorú vitézünk egy se volt. Az első világháború után fejenként tíz holdat kapott minden vitézi rangot szerzett parasztember.

- És képes volt ezért kiköltözni ide, a világ végére? Hány kilométerre van ide a falu?

- Tizennyolcra. Lele is, Tápé is tízre esik csak, de Algyő Algyőhöz tartozik. Nem idegenbe ment azonban senki, mert mindnek volt itt már tanyája, egyszerűen hozzá mérték a tíz holdat. Akinek mégse volt, csak kapott, mert egy-kettő ilyen is akadt, az épített rá. Az egyesüléssel pedig úgy voltunk, Tápé inkább velünk akart egyesülni, és nem Vásárhellyel, de minek egyesültünk volna egy ráfizetéses szövetkezettel? Tehenészként kezdtem én, aztán traktoros lettem, a végén pedig elnök.

- Most pedig?

- Táppénzen vagyok.

- Senkinek nem irigylem a táppénzét, harag se legyen belőle, de hogyan van az, hogy a legtöbb elnök azonnal rájön, nagybeteg, amikor kicsúszik alóla a szék?

- Ne kívánja ezt az állapotot. Azt nem tudom, más hogyan van vele, de nekem gyomoridegem van. Idegileg kibuktam. Vissza vagyok rendelve vizsgálatra. Azt mondhatnák, füstöm magamat, ha elkezdeném sorolni, az a rengeteg hercehurca, amivel egy szövetkezet szétszedése jár, mennyire tönkreteszi az embert.

- Miért kellett szétszedni?

- Mérleghiányosak lettünk sorozatban. Sajnos, nem a mi hibánkból.

- Autóbaleseteknél szokták mondani: nem a látási viszonyoknak megfelelően vezetett.

- Sok mindennek mondták már a szövetkezetet, de autónak még nem. Minden téesz lejtőre került, és igen kevés tudott csak megkapaszkodni.

- A téesz elúszott. De mi lett a tagokkal? Őket nem lehet szétszedni.

- Mindenki visszakapta a földjét, már azon dolgozik, vagy kiadta bérbe. Én is úgy bérelek, és gépeket vettem.

- A géphez nem beteg?

- Itt van mellettem a fiam, mindenben ő segít.

- A tagok örülnek az önállóságnak?

- Azt hiszem, rosszabb nekik kint, mint bent volt. Az első évben mindjárt úgy elvert bennünket a jég, totálkárosok lettünk, amit viszont utána vetettünk, a rettenetes aszály tette tönkre. Rengeteg kölcsönt vett föl mindenki, hogy el tudjon indulni, a bérleteket fizetnünk kell, de hogy miből, senki nem tudja. Minimenkó fizetést se kapunk, ez a baj.

Minimenkó? Még ezt se hallottam.

- Volt egy víkendtelkünk, az már biztosan nem marad meg.

- Szóljon, ha verik a dobot.

- Szólok. Még a tévének is. Csúnya világ lesz itt, attól félek.

Kísért a múlt. A nem tudom hány évszázados cselédlelkűség. Bejön egy asszony, egyedül ő van még státusban, és első dolga, hogy figyelmeztessen bennünket: ha a szövetkezetről egyetlen mondatot is le akarunk írni, hívjuk föl a főszámoló biztost. Megköszönjük a szíves figyelmeztetést, de nem hisszük, hogy a volt elnök rendőri fölügyelet alatt lenne, és gyám nélkül ne nyilatkozhatna saját életéről, tehát most se fordulunk sehova. Barátságos arcot mutat később az asszony, és nagyszerűen beszélgetünk tovább. Elmondja, Szegedről költöztek ki, két gyermekük van, a kisebbik Algyőre jár iskolába, busszal, a nagyobbik Szegedre, kismotorral. Drága a busz, a motor valamivel olcsóbb, bár amióta a kompra fizetniük kell,

naponta egy százas oda-vissza, meg a motor, a benzin, és a törődés. Marhát, birkát, disznót tartottak, de mindbe jól beletenyerelek.

- Bitang világ ez, higgyen nekem!

- Mégse akar elmenni innen senki?

- Amit összekapartak az emberek, nem akarják itt hagyni. Ha kihúznák a lábukat, mindent ellopnának.

3. Vetni, vetni, vetni!

Sokat időzünk túl a Tiszán, de talán nem rója föl senki. Élesebbek itt az idő vonalai, mint akárhol.

Csányi Kálmánétól megtudtuk az előbb, hogy 1980-ban jöttek ki a városból. Marhát, disznót, birkát kezdtek tartani, de, ahogy mondtuk már, jól beletenyerelek. Az összes tehenet levágták, mert nem kaptak annyit a tejért, hogy kifejni megérte volna. Férje és az ő keresetéből él a család. A szövetkezettől összesen harminc aranykoronát kapnak majd, ha jövő augusztusban befejeződik a teljes fölszámolás, abból pedig legföljebb másfél hektár föld jut. A megélhetéshez kevés, az éhenhaláshoz sok. Két jó szót nem tudna mondani, ha a jövőről kérdezem. Teljesen sötét világba csöppentek bele, tapogatni se lehet, nemhogy látni valamit is.

Bekukkantottunk a boltba is. Ha jól hallottam, Vitézkocsmának mondja most is az itteni nép, noha kocsmai szerepet kihelyezett változata, a büfé-bódé tölt be. Szépen látogatják a szomjas betyárok. Bent, a boltban, a legnagyobb pult hasa is, teteje is kenyérrrel van megrakva. Kedden és pénteken hoznak két-két mázsát, most éppen péntek van. Anyóka rakja tele összes szatyrát, azt mondja, sütni akart otthon, mint régen, megvan a kemence is, de mindent elvert a jég, kénytelen innen vinni. Ő is azt mondja, úgy zajlanak mostanában a dolgok, józan ésszel nem lehet tudni, mit is csináljon az ember.

Boltosék hónapokkal ezelőtt fölkerestek, hátha tudnék segíteni, hogy ne árverezzék el fejük fölül a boltot, de mire elindultunk volna, arra kértek telefonon, egyelőre ne menjünk. Most derül ki, aki akkor fenyegette őket megvétellel, egyelőre visszalépett. Ha meg tudnának egyezni, az is lehet, megvennék.

Amíg ember van, addig boltnak is kell lennie. Konok az itteni nép, maradni akar, és biztosan nem szeretné se tíz, se tizennyolc kilométerekről hozni a kenyeret, a sót meg a cukrot. Be is kormosodna az ég, ha már bolt se lenne, mert a mostani magánosításban teljesen elmagányosodnának az emberek, ha még bolti alkalom se lenne a találkozásra. Van, persze, akinek a boltba se kell bemennie, elég, ha a kinti büfé előtt horgonyoz le.

Ne felejtsük el azonban, hogy a régi ismeretség alapján voltaképpen Parónai Jánost keressük. Megmutatják a tanyáját, jó sok gépet látunk ott, de őt nem találjuk. Újabb útbaigazítás következik, menjünk oda, ahol a kukoricás látszik, mert most törik a kukoricát. Hiába a sok gép, kézzel törik. Fözlötyögünk autóval a töltés oldalába, begyalogolunk a kukoricás közepén is túlra, ahol a kis csapat töri a termést, és máris nyújtjuk a kezünket. Nagyon megnéz a hajdani elnök, mosolygásra áll a szája, de nem ismer meg. Amikor avval akarom rávezetni, én volnék az a pasas, aki annakidején megírta, hogy a nagy falu négy szövetkezetéből ez az egy lett csak nyereséges, még nagyobb mosolyra futja igyekezetéből: huszonhat éven át, amíg ő volt az elnök, ha kevés volt is a nyereség, de ráfizetés soha nem volt. Nem az ő érdeme, nehogy oda könyveljem, ahová nem való, kizárólag a tagság érdeme. És föltétlenül ne írjam az

utód-elnök rovására se a bukást, mert nem ő tehet róla. Sajnos, azt se lehet mondani, hogy a bukás is a tagság érdeme lenne, mert ekkora veszedelmet nem lehet a nyakába varrni. A körülmények lettek olyanok. Amikor ő nyugdíjba ment, akkoriban kezdődött a tánc, és azóta is tart, egyfolytában. Ki tehet róla? A körülményeket még csak pörbe se lehet hívni.

Nem akarom sokáig fönntartani, mert a segítők sora gyorsan halad, de rákérdezek azért, volt-e szerepe a régi vitézségnek, hogy olyan sokáig nem ismerték a veszteséget. Netán annyira rájuk ijesztettek volna egy-két kilátásba helyezett ankét-pofonnal? Azt mondta, volt a dolognak ilyen oldala is, egészen biztos, hogy volt, de az igazi ok a vérükben volt. Ami el nem kerülhető, azt a lehető legjobban szabad csak csinálni. Addig, amíg a körülmények megengedik.

Jégverés utáni kukoricatábla aszálycincálta soványka termését törögetik most. Nem az övé, a fiáé, ahogy minden gép is az övé. Minden rokon minden pénzét beleölték a gépekbe, ezért kérdezte meg a fiú, amikor a jég elment, hogy most mit csináljunk. Vessünk? Ne vessünk? A bölcs és sokat tapasztalt ember azt a tanácsot adta, vessünk. Az ugyan nem biztos, hogy haszna lesz, de egészen biztos, hogy nem lesz, ha nem vetnek. Ami értéket belevetettek, az legalább visszatért.

Magánparaszti bölcsesség az újra magánparaszti világban.

Még néhány szóban emlékeztetem a hajdani kemencés pogácsára. Örömmel legyint rá. A régi nagyságok akármikor kijöttek ide, mindig kiszóltak, süssenek valamit, és az ő asszonyaik mindig készek voltak a finomságokra. Vadászat se múlhatott el, hogy a puskázó emberek ne kószolhattak volna valamit, legalább köröm közül, induláskor. Mert a vad nem várhat, ha puská van a kézben. Hajtás után, a lelőtt vadak mustrája után aztán jobban jutott idő egy kis kvaterkázásra is az istenadta nép teremtő közelségében, meleg, készséges és fölséges kiszolgáltatottsága mellett. Azok voltak ám a szép idők!

Ez a mostani viszont iszonyatosan cudar. Csenevész kukoricában ritkán terem reménység. Legföljebb a következő évre halasztódik, mert ha már reménykedni se lehetne, megehetné a fene.

Abban, persze, sajnos, sok az igazság, hogy mostanában csak a bolond látja itt rózsaszínben a világot. Ekeszagatóan kemény a nagyon jó föld, mondta az előbb az elnök-utód, sorra pusztulnak a drágán megvett téesz-gépek is. Pedig azoknak dolgozniuk kell, mert különben elpusztul a Rákóczi földje. Talán találnak valakit, aki kijavítja őket.

4. A Tisza sor

Algyőn is volt Tisza sor, nemcsak Tápén, de Algyőn már nincsen. Elvitte az árvíz 1970-ben. Ki emlékszik már arra? Embernyi fölnöttek lettek azóta, akik legföljebb szóból tudnak róla. A hirtelenjében lebontott szélső sor akkori lakói az úgynevezett árvizes házakba költöztek. Szeretném fölidézni a tragédia napjait, hogy megértsük következményeit. Írtam egyik folyóiratunknak, el is fogadták, sőt ki is szedték, a kefelevonatot is ideadták javításra, mégse közölték. Az jutott kibúvóként eszükbe, hasonlít veretes írónkéra, azért. Való igaz, övé is riport volt, meg az enyém is, az is az árvizes Tiszáról szólt, meg ez is, más közös vonást azonban azóta se fődöztem föl a kettőben.

Most a kefelevonatból csípek ki egy darabkát.

*

...Legtöbb víz a szegénysoron fakad. A legtöbb könny is.

Sárból rakott házak állják utolsó óráikat a part alatt. A víz magasabb a szelemennél, beláthat az udvarokra. Bújócskát játszik a gát alatt, megmossa a házak lábát. A száz éve kiszáradt föld olyan, mint a mindig szikkadt torkú ember. Addig iszik, amíg össze nem rogyik.

Öreg házakban öreg emberek. Most jobban hasonlítanak egymáshoz. A ház ablaka emberi szem, fölötte a fala homloka lett: ráncos, gyűrött, de itt a ránc százágú repedés. Rianás. Bentről gerendák támasztják a tetőt, hogy legalább az meg ne bomoljon. Az emberét meg lehet támasztani?

Seregestül jön a segítség. Műanyagból való fehér lepedővel takarják be a gátat, ne engedjen több vizet. Az utcából zsákutca lesz, de nem a KRESZ szerinti, hanem valóságos zsákokból csinált utca. Költözik a kredenc, a sifon, kemenceajtó, csak az asszony nem megy.

- Hová menjek? Mi lesz velem?

Ott a rokon, a lány, vő, unoka, mind hívja, de hová menjen ő innen? Itt közel van a piac, a templom, a temető, innen ő el nem mehet.

Fakadnak a könnyek.

- Édes jó Istenem, mi lesz énvelem? Csak annyit mondtak, menjen, akinek van hová. És akinek nincsen? Arra rádülhet a ház? Azt megeheti a fene?

- Mire a víz átlépi a küszöböt, biztosan lesz szállása.

- Azt maga honnan tudja? Küldték, vagy ingyen prédikál? Aki tudná, az most nem jön ide. Az csak kiadja, meneküljön, aki tud. És a többi? Minek született bele ebbe a keserves világba?

Gumicsizmás emberek, mezitlábos asszonyok jönnek, szóra várva. Ömlik belőlük a keserűség. Menjen, ki merre lát? De ki fogadja be azt, aki magától megy?

- Annak én nem mondhatom, hogy egy éjszakára jöttem, vagy tíz évre. Honnan tudjam, mikor lesz nekem még egyszer hajlékom? Minek építették ide ezt a homokzsákot? Szivárgott a víz eddig is, ha játszott velünk a Tisza, de el is folyt. Az ember nem ürge, hogy kiöntsék!

- Azt hallottam, azért kell a szorítógát, hogy a nagyot el ne vigye a folyó.

- Mi vagyunk nagyon útban valakinek! De megtudom én, ki rendelte el, ha addig élek is, verje meg az Isten! Mindenki csak azt mondja, ő nem tudja, nem ő a felelős. Hát ki? Tönkreteszik a házakat, és még azt se tudjuk, ki rendelte el? Micsoda világ ez?

Vigasztalnám mindegyiket, külön békítgetném, de nem megy. Nem ismernek, az én szavam gyöngye. Pedig de szépen mondom, hogy mögöttük áll az egész ország. Ez a víz nem siet, türelem, ki lehet várni. Segítenek, biztosan segítenek. Egy egész üdvhadsereg vigasza kevés lenne ide.

- Biztosan... Maga könnyen beszél, az a biztos.

Fakadnak a vizek.

Bent megint mondják, intézkednek már, lesz hajléka mindenkinek. Engem se tudnak megnyugtatni. Nem a veszedelem a legnagyobb itt, hanem a félelem. A bizonytalanság. Nincs egy ember, aki végigmenne az egész soron, és reményt hintene?

- Itt intézkedni kell, nincs idő lelkigyakorlatra. Nyugodjon meg mindenki, megmondtuk már. Ne keltsünk pánikot!

Ezt kéne megmondani, de nekik! Ez az, ami nem megy távirányítással. Mondhatna annyit a hangszóró is, hogy nyugalom, emberek, most tizenegy óra van, és délben megkezdjük a kitelepítést. Itt kap mindenki helyet a faluban, holmija se vész el. Ennyi kellene. Az elnök intézkedik, a titkár bent vigasztal. Most jött a távmondát, mit kell csinálni. Aki a távmondatot megírta, előbb innen kérdezte meg, mit tegyen bele. Aki géphez fér, névsort ír mindjárt, kinek kell mennie először. Aki mozdulni tud, mind dolgozik. Kár, hogy onnan nem látszik. Kár, hogy az az egy ember hiányzik, aki kimenne a szegénysorra. Pedig tud beszélni a hangszóró, tíz évvel ezelőtt is tudott, a téesszervezéskor, amikor pléhkurvának nevezték el. Mozcósítani tud, vigasztalni nem?

Nem tudni, mije fáj annak, aki bajban van. Az előbb még azért sírt az ereszet asszonya, hogy ő itt veszhet, mégse törődnek vele, most meg azért, mert viszik. Ő nem megy!

- Hogyan lehetnek ennyire értetlenek? Este jön haza az uram, ki főz annak vacsorát?

- Lesz annak vacsorája, édes nénikém, szállása is, ott, ahol a magáé. Rajta van a listán.

- Rajta van? Akkor se megyek.

- Muszáj!

- Ha csupa idáig jön a Tisza, egészen a nyakamig, akkor se.

- Muszáj!

- És ha éjjel elszabadul a bika?

- Megkötjük két kötéllel!

- Maga? Bikát se látott életében! Az, ha kijön, szétszórja a fél utcát előre menet, a másik felét meg visszafelé...

5. A banget emléke

Ott tesz le a busz az árvizes házak előtt. Két fél utca meg egy egész, ide fért el az egész Tisza sor. Kényelmes vagyok már, megállok a megállóban, és végigfuttatom szemeimet a Kastélykert utcai egyenházak előtt. Nem sértés akar lenni az egyenházás kifejezés, mondhatnám típusházaknak is őket, és így se gondolok sértegetésre. Ahogy Szegeden a nagyvíz utáni típus hozta a napsugárdíszes házakat, és nem győzik a megmaradtakat védetté nyilvánítani, úgy ezek is lehetnének egyszer megőrzésre méltóak, de félek, nem lesznek.

Két házat látok csak, amelyiknek nem vaskerítése van, ez tűnik legelőször a szemembe, másodsor az, hogy valamennyi sátor tetős kockaháznak épült. Azt már korábban tapasztaltam, a helybéli lelemény szinte mindenütt megtoldotta melléképülettel. Leginkább konyha került oda, hogy a típus szerinti konyhából szoba lehessen. A vízparti házikó cserepeit használták föl a melléképület födeleként, és mindazt a faanyagot, amit az idegenkezű bontásból megmenthettek.

Az egyik házból, a kárpitosiból menyecske jön elő, tőle kérdzem, melyikben laknak még olyanok, akik a Tisza mellől jöttek. Ők nem, az biztos, később jutottak ide, és a sor végén van egy család, az se, de a többi még a régi, vagy a régiek a leszármazottja. Menjek például a szomszédba, ők is olyanok.

Mennék, de nincsen itthon senki. A mellette lévőt szándékkal hagyom ki, most nem olyan családot keresek, ahol tábla hirdeti az újdivatúságot, inkább becsöngetek annak a szomszédjába. Már jön is elő Kiss Sándor, és néz is nagyot. Idegennek idegen vagyok, annyi biztos, de hogy milyen szándék hozott, nem lehet kinézni belőlem.

A Tisza sor 4-ből hajtotta el őket a vízfakadást követő hatósági kifakadás. A teljes jószándékba mindig beleesik egy légy. Annyira ráragadtak a házak a töltésre, ahogy a bangétot fölhúzták egészen a töltés tetejéig, kellett a hely a gépeknek. A lebontott házak portája a tanácsé lett, az pedig azt is megtette, hogy utána eladta, és új ház is épült a régi veszedelmek helyén. Azóta se a víz, se a tanács nem háborgatja.

- Bánja?

- Bánja a fene! A mi portánk csak negyven négyszögöles volt, kicsike a ház is, jobban jártunk, hogy el kellett jönnünk, de azért furcsa, hogy másoknak minden sikerül.

- Nem tudom ám, mi a banget! Vagy bangét?

- Így is mondják, meg úgy is. A töltés derekán van, arra való, hogy megtámassza a gátat. Kocsi is elfért rajta, és arra szokták rakni a rőzsekazlakat is, de mostanában már nincsen rőzse se. A flóriában bíznak.

A flória még flórián korából ismerős előttem. Máshol csak főliának mondják.

- Amikor megerősítették a töltéseket, a bangettól vitték föl a rézsüt a koronáig. Nekünk a töltés volt az udvarunk, az állataink reggeltől estig kint legeltek.

- Akkor se bánta, amikor indulniuk kellett?

- Rettenetesen el voltunk keseredve. Nekünk ugyan szerencsénk volt, egyik ismerősünknek üres volt akkor még a benti háza, beengedett bennünket addig, amíg ebbe bele nem költözhattünk, így a barakknyomort elkerülhettük. Az is fájdtotta a fejünket, hogy a rettenetes nagy kölcsönbe bele kellett ugranunk.

- Mennyi is volt az? Száznolcvanezer?

- Egészen pontosan száznolcvanhét. De rettenetesen nagy pénz volt az akkor! A mi zsebünkhöz mérten! Mert egy fillér nem sok, annyi se volt rá félretéve. Nagyon féltünk, hogy nem is lesz annyi pénzünk sohase. Siettünk is kitisztázni, mert igencsak csípte a bőrünket. Akkor fizettük a végét, amikor a hatalmas kedvezményeket kezdték adni a tartozóknak. Ez a mi szerencsénk! Mi mindig irtóztunk az adósságtól, aki viszont csak herdálta a pénzt, az bérletet kapott a városon. Ha netán itt bánt könnyen vele, annak akár a felét is elengedték, mi meg mindig a rövidebbet húzzuk.

Megnéztük a kétszáz-négyszögöles birodalmat. Minden centije ki van használva, a kicsike kert fölászva már. A szenes ólban cefre érik, a tyúkoknak csak kicsike kifutójuk van. Szerencsére, ők nem tudhatják, mennyire más volt az élet, amikor még sokadik őseik a töltésen csatangolhattak. Patyolattisztaság a felső házban. Csak aludni jönnek föl, meg tévét nézni. Sokan lenn is hálnak a melléképületben, de ők annyira azért nem jutottak még.

- Van tehát egy hálójuk, meg két tisztaszobájuk. Hogyan döntik el, hogy éppen melyikbe nem mennek be?

- A nagyobbikban vannak a ruháink, meg a sok üveg, mert a bort én se iszom meg, inkább kirakjuk a szekrény tetejére, a másikba meg akkor megyünk be leginkább, amikor takarítunk.

- Sokat beszélnek mostanában a falusi turizmusról. Ilyen szép lakásokra gondolhatnak.

- Maga kerülgetné az idegeneket? Mert én nem, az biztos. Két fiunk van, családos mindegyik, ha mi megöregszünk, tisztán akarjuk rájuk hagyni.
- Mit csinálnának most, ha nem jöttem volna?
- Kéményigazításra vártuk a mestereket, de már biztos, hogy nem jönnek. Van egy kis fánk, ha avval tüzelünk, nem fagy a gáz, meg kell igazítani tehát a kéményt.
- Üresek a disznóólak.
- Ezerhatszázforintos kukoricán nem szabad hizlalni. Ha száz forintot kérnek a disznó kilójáért, akkor is megveszem inkább. Csak a választási malac kettőezer-ötszáz már!

6. Füstölt flória

Ahogy én tudom, ennek a falunak jelentős szőlészete nem volt. Régi kimutatásban találtam, az összes földnek mindössze negyed százalékán termelték. A falu közepét ugyan Szőlőföldeknek nevezték valaha, de nagy szőlők nem lehettek benne. Most meg már füstölik is?

Rákaptam megint régi módszeremre: hagyom, hogy kilincsről kilincsre adjanak az emberek. Most éppen a húsfüstölő „flóriához” küldenek. Még rokonszakmaként se kapcsolódik egymáshoz a kettő, tehát érdekes lesz mindjárt. Már indulok is Vidács Lászlóékhoz. A kapuban feleségével találkozom össze, aki éppen kikíséri füstölt egyetmást szállító egyik kuncsaftjukat, és fölsegíti a kosarát a biciklire, hallhatóan nagyon kedvesen, jóval túllépve a kötelező üzleti udvariasságot. Azt mondja változatlan kedvességgel, hogy a férje kint van a hajdani reptér mellett. A gáztöltő telepre fut ki a fóliaszatruk vége. Délig biztosan nem jön be, az lesz a legjobb, ha kimegyek.

- Van szíve kiküldeni ebben a nagy hidegben?
- Még íróasztalt is talál ott magának!

Megyek a Téglás utcán végig, bámulom borjú módra a sokszor még új kapuval se rendelkező szép új házakat, és belegondolok, ez a Szegedhez láncolt falu miért nem a Szegedre menő út felé terjeszkedik? Látok egy fóliavesztett flóriát, véges-végig szőlő van benne. Ez az, amit nekem meg kell nézнем! Jó sorom van ma, éppen ebben rotátoroz, akit keresek. Mondom neki, a felesége íróasztalt ígért, oda menjünk be, mert ülve könnyebb beszélgetni, mint állva fagyoskodni. Sajnos, bent a bódében is hideg van, a golyóstollam is jelezgeti, nincsen kedvére az idő, de rászólok otthoni formulával: miért nem püspöknek születnél?!

- Szép a szőlő. Egyforma mind, mint a vakart hal.
- Egyszerre ültettük, valamennyi Pannónia kincse, tápanyagot, vizet, vegyszert, napot, mindent egyformán kap mind, szépek is, egyformának is muszáj mindnek lenni.
- Hogyan kapott rá a fóliára?
- Kordonszőlőnek telepítettük 1982-ben, de alig fordult termőre, rájött 1986-ban a huszonkilencfokos fagy. Tövig vissza kellett metszenem. Akkor keseredtem neki, mert meg nem engedhetem, hogy az időjárás dirigáljon. A természet azonban olyan, szereti mindenből kivenni a vámot. Úgy elszaporodtak a gombabetegségek, ki kellett találnom, hogy szüret után mindjárt leszede a fóliát. Hadd tépje, hadd sanyargassa az időjárás tavaszig.
- Ember! És ha megint jön a huszonkilenc, mínuszban?

- Olyan kondíciót kell teremtenem, hogy kibírja azt is. Láthatja, a vessző minden tőkén beérett. Minden évben istállótrágyát kap, minden évben dekára kimérve a műtrágya is.

- Fejadag, műtrágyából?

- Az hát. Mint a tehenészetekben a prémium-abrak. Egy mázsa szőlőhöz egy kiló nitrogén, nyolcvan deka foszfor, és két-három kiló kálium. Ha kevesebbet adnék, kevesebbet kapnék.

- Honnan tudja ennyire pontosan?

- Szentesen végeztem a kertészeti szakközépiskolában.

- Ja, így könnyű! Akkor, tessék mondani, mi a haszna egyáltalán a fóliának?

- A téli fagyok ellen semmi, de a tavasziak ellen sok. És legalább három héttel hamarabb lehetek a piacon.

- Idén is?

- Panaszom nincsen, de sok előnyöm most nem volt. A száraz meleg úgy rendezte, hogy a szabadföldi szőlő is majdnem akkorra érett be.

- Viszont fólia alatt minden gomba jobban támad.

- Minden héten permetezek. Itt a naptár, ez a permetezési naplóm, minden hétvégére permetezés van beírva. Ezernégyszáz-ezeröttszáz forint minden héten. Július legelején permeteztem utoljára, és 22-én vittem először ötvennégy rekesz szőlőt. Mindent könyvelek, láthatja, utána mindennap szállítottam.

- Azon az utcán láttam, amelyiken szinte naponta kimegyek a kertünkbe, legalább négy ember nyavalygott bénaságban egyik esztendőben. Mostanában egyiket se látom. Lehet, hogy meghaltak már. Látszott az utcáról, fóliáztak ők is.

- Értem, és igazat adok magának. Hatalmas veszedelem a mérreg szabad ég alatt is, fólia alatt még nagyobb. A mérget tisztelni kell! Az nem olyan, mint amikor ráütök a kezemre. Fáj, fáj, rázogatom, lehet, hogy a számba is bekapom, de előbb-utóbb elmúlik. A mérreg nem múlik el, a máj összegyűjti, amíg azt is tönkre nem teszi. Gázalarc nélkül el se kezdek permetezni.

- És a húsfüstölés?

- Azért nem kertészkedem télen, bár megtehetném, itt a termálvíz, mert otthon húst füstölünk. Két helyiségünk van, egyikbe a friss hús gyúlik, a másikba a füstölt, mennyezetig ki van csempézve mindegyik, és a harmadik a füstös terem. Élelmiszerről van szó, a csupa csempe nem luxus. Vastepszikbe viszem be a bükkfaforgácsot - van, amikor az egész országot összekajtatam érte -, negyvenöt óráig van a füstön, ha átlagot akarok mondani. Attól függ, milyen a hús.

- Eszi is füstöltet?

- Szeretem is, és tudnom is kell, milyen lesz belőle. Vágni azonban évek óta nem vágunk már.

- Kér mindig valakitől?

- Soha. El se fogadnám. Boltból veszünk húst, és fölfüstöljük.

- Köszönöm a hideg fogadtatást. Átmennék a szomszédba, a fűtött fólia alá, megmelegedni.

Csak mentem volna. Két akkora kutya fogadott, belépni se mertem. Egy darabig hergeltem őket, hátha előkerül a gazda, de valahol a fóliák mélyén virágzott. Mert ő meg virágot termel, ha itt van a termálvíz. Ki-ki maga mesterségét...

7. A vevő igaza

Buszra várván eszembe jutott, hogy kemény otthon az íróasztal lába. Szövegszerkesztőnk billentyűzetét hogy lejjebb eresztthessem, és ezzel betolhassam az asztal alá, amikor nem szerkesztek vele semmi szöveget, a kihúzható-betolható fiókot kell lejjebb eresztenem. A fiókszerkesztő nagyszerű író mondta annakidején, az asztal két jobboldali lába eszetlenül kemény, de akkor ő fúrt, villanygéppel, meg se kottyant neki. Most azonban én szedtem elő cigányfűrőmat, és talán a tenyeremet is föltörte volna, ha nem törik bele mindjárt a hegye. Megreszeltem, kínlódva kifúrtam a két lukat, de most eszembe jutott. Itt a műszaki bolt, beugrom, és veszek másikat.

- Cigánygyerek-fűrőt vennék.

Nagyot néznek a boltosok. Ilyet még nem hallottak. Magamkorú a főnök, neki esik le leghamarabb a tantusz.

- Hol él maga, uram? Olyasmit keres, ami ésszerű? Legyen szíves, vegyen szuperjó villanygépet, abba akárhány fűrőt tudunk adni.

Nevetve mondja, tehát magyaráznom sem kell. Neki otthon van három is, de évek óta nem árulnak már a boltban.

Jön a busz, elköszönök, de megígérem futtomban is, hamarosan visszajövök, beszélgetni. Itt vagyok újra, de mintha nagyobb lenne ma a forgalom, alig-alig tudunk szót érteni. Kerezsi Sándor a boltvezető, elmondja összes eddigi állomáshelyeit, amiből könnyen leszűrhetem azt a következtetést, hogy nem kezdővel állok szemközt.

- A mai világban nem nagyon válogathat munkahelyekben az ember.

Ezt meg úgy értelmezem, hogy általában senki nem fakad tapsra, ha nyugdíjkorhatárhoz nem messze eső munkatársa lehetne végre. Mindenesetre arra törekszik, hogy öt méter bugyigumiért ne kelljen bebuszoznia senkinek Szegedre.

Azt azonnal átlátom, rengeteg holmi van a boltba, de kényes dolog a jól-értesültség. Mert azt viszont soha nem látja az ember, ami éppen nincsen. Mondom tehát:

- Vakaró van, de kaszát nem látok.

Megszólal az egyik vevő, később név szerint is szóra bírom, Kecskeméti János:

- Vakaró van, csak az nem igen akad már, amit vakarhatnánk. Kasza is van, csak aki keres, mindig más méretűt kíván. Szerintem a 90-es vagy a 85-ös a jó kasza, a többi csak játékszer.

Kontráz a boltos, mert legutóbb ezt a méretűt keresték. A vevő mindig azt keresi, ami éppen nincsen. Vigasztalnám örök vevői szemmel megverten, hogy minek keresné azt, ami ott van a szeme előtt? Kecskeméti Jánost akár beépített embernek is sejthetném, annyira dicsérgeti az itteni állapotokat. Inkább bejön ide háromszor is, minthogy Szegedre ugráljon. Mert ha valamit nem talál, azonnal megígérik, és be is szerzik.

- A táskámra is keresnék valami jó csatot.

- Sajnos, az sincsen. És zongorazsanéért se kérjen, mert az sincsen. Kétszázast szöget se. Egyik ács se hiszi el, hogy ahová ő kétszázast keres, a száznyolcvanas is megfelel, inkább megy be Szegedre mind. Keresik a porcelánfoglatot is, mert a bakelitba százast égőt már nem szabad becsavarni, nézze, most van az is.

- Szokták emlegetni az elefántot a porcelánboltban. Ahogy a foglalatot elnézem, ebben elefántcsorda se tudna kárt tenni.

- Hőállónak hőálló, de a kivitel még nem világbajnoki. Jött maga a cigánygyerek-fúróval. Hagyományos szódás szifon sincsen, mert valaki kitalálta, nem érdemes nekünk gyártanunk, inkább hozunk be külföldről, kétezer-háromszáznegyvenért. És csodálkozunk, hogy az emberek inkább kimennek a Cserepes sorra?

- Nagyon haragszik azokra, akik kimennek?

- Rájuk nem nagyon, mert én is árulok cukrot is, lisztet is, és örülök, hogy vannak, akik a néhány forintos olcsóbságért inkább innen viszik, de azokra, akik ott árulnak, azokra nagyon. Talán most az adóhivatal rendet vág közöttük.

Most viszont arra gondolok, nem jó az, ha a boltos az adóhivataltól vár megoldást. Megbeszéljük illő komolysággal, hogy alábbhagyófélben van a házépítés is, ámbár ide szögért, fehér cementért, gipszért meg festékért jönnek leginkább, miközben valaki azt mormolja kifelé menet, nem is haragból, csak a színtiszta igazság kedvéért, hogy akkor bemegy Szegedre.

- Ehhez mit szól a boltos? Nem ágaskodik föl az összes hajaszála?

- Olyan sok már nincsen, hogy nagyon ágaskodhatna, de nem örülök neki, az biztos. A múlt havi forgalom egymillió-hatszázezer forint volt, a bolti készlet viszont ötmillió-százezer. Kevés a pénze az embereknek, ez a legnagyobb baj. Mondják is odabent, lassú a pénz forgási sebessége, én meg azt mondom, árukészlet nélkül nem lehet forgalmat csinálni.

Petróleumlámpára való üveget is látok, mert vannak még tanyák, ahol nincsen villany, de petróleum most éppen nincsen. Mennie kell érte, mert sokan keresik. Nem elsősorban világításra, inkább begyűjtáshoz. Szagelszívó is van, konyhába való, de legalább három hónapja egyet se kerestek. Az a baj, mondja a főboltos, megrendelik az emberek, aztán rájönnek, az ő zsebükhöz mérten drága. Aki kérte, nem lehet rávarrni, tehát megmarad. Aztán nagy bölcsen megállapodunk abban, a vevőnek mindig igaza van. A jó boltos azt is tudja, akkor is a vevőnek van igaza, ha történetesen nincsen.

Ez a kereskedelem ábécéje.

8. A falu arca

Tudom, hogy ez a falu város, de azért én falunak mondom ezután is. A mostani beszélgetésben is erősítést kapok.

Amikor meghallottam, hogy Molnár Mihály tornatanárként került az igazgatói székbe, szinte kötelességszerűen ugratni kezdem. Volt egy osztályvezető hajdanában a megyei tanácsnál, szintén tornatanárból lett, mintha azóta szaporodott volna el ez a megoldás iskoláinkban. Az illető még följebb avanzált, minisztériumi emberré vált, még inkább erősödött a törekvés, amíg egyszercsak vissza nem csöppent Makóra.

Ne vegye tőlem rossz néven az utókor se, iskoláskorom tornatanára jut eszembe mindig - akkor is, ha a testnevelés tanáráról beszélnek már -, ő pedig mindennek elképzelhető volt, de képességei szerint igen messze esett az igazgatóságtól, még azokban az időkben is. Kedvenc szavajárása volt: *fiackám, ha kukoricát zörgetnének előtted, rőfögnél!* Hangos újság kellene ide, hogy kiállhatatlan hanghordozása is földidézhető legyen. Tanárainknak tudniuk kell,

tanítványaik akár ötven évvel később is róluk ítélik meg utódaikat. Szóval, a mi tanárunk képessége a tigrisbukfencnél megállt, és ott is maradt, fönn a levegőben, a szekrény fölött.

Molnár igazgató úr azt mondja, nem hiszi, hogy a korábbi tanácsi kampány következtében lett volna igazgatóvá, hiszen őt már a tantestület választotta. Fogadjuk el ezt szintiszta igazságnak akkor is, ha tudván tudjuk, éppen az igazgatóválasztások körül dolgoznak még mindig néminemű ősiségi maradványok. Be kell vallanom, hiába akartam becserkészni mindenféle fondorlattal, hátha kiderülne, hogy nekem van igazam, keményen állta a vizsgát. Léphettünk tehát tovább.

Talán a pedagógus ismer legtöbbet faluja embereiből. A tanulók behoznak mindent az iskolába, azt is lehet tudni tehát, nemcsak statisztika szerint, hogyan él otthon a család. Amikor az igazgató úr még gyerek volt, Algyő népe egyöntetűbb volt. Magán viselte az egykori cselédsorsot is, a város hónaljában élő parasztok elzárkózóbb lelkületét és megfontolt bölcsességét is. Meg lehetett különböztetni a tápaitól, a szőregitől, a dorozsmaitól és a gyálaréitől is. Most?

Amikor beindult az olajmező, ezerszámra jöttek az idegenek. Akik kezdetektől fogva figyelünk, jól tudjuk, először mindenhová azok jönnek, akiknek a talpa alatt legjobban mozog a föld. Sértés ne legyen belőle, utódaik se tegyenek szemrehányást miatta, de munkakerülők, szabadult rabok is voltak közöttük szép számmal. Algyő ugyan nagy falu volt, de ehhez az áradathoz mérten mégiscsak kicsike, ennél fogva a falusi erkölcsi rend egycsapásra a feje tetejére állt. Sajnos, az is bekövetkezett, ami ilyenkor mindig törvényszerű: ha jött máshonnan az aljanép is, kezdett elmenni az itteni java. A férfiak leginkább, közülük is az értelmiségiek. Még tisztességes lány se jutott nekik saját falujukból! (Tudom, ezért a kijelentésért pedig a lassan-lassan nagymamakorba lépő hajdani menyecskék szednék ki a szememet.)

Sokat változott azóta a világ, de az a régi Algyő sehol sincs már. Hogyan csapódik le mindez az iskolában? Rengeteg a csonka családból való gyerek. Tudván tudjuk, másfelé is forr a világ, ugyanezek a jegyek szinte mindenhol megtalálhatók, de sokszorosan más az, ha úttörő szerep jut valakiknek abban, ami bárhol is egészségtelen. Most hallom a rádióban, valaki külföldi szerző munkáját ismerteti, amelyben az áll többek között, hogy a sánta társadalmi áramlatok a frusztrált emberek sokaságához kötődnek. A fasizmus is, a kommunizmus is. Algyőn, úgy érzem az olajbányászatot is ide kell kapcsolnunk. Mert az olajbányász társadalmi rétegeként jelent meg mindjárt. Ráadásul jóval vastagabban folyt a pénz az olajból, mint, mondjuk, a termelőszövetkezetből. Ahol már a téesz is borzalmas fölfordulást hozott, elképzelhetni, mit jelentett ez a másik. Földindulást.

Ehhez jött még ráadásnak a Szegedhez való csatlakozás. Szép színjáték volt, az biztos, mindennek megadták a módját, de mindenképpen erőszakolt volt. Most az is mindegy már, hogy alig van valaki, aki ép ésszel a széjjelválásra szavazna, ami történt, mégse jól történt. Előjön beszélgetésünk közben Algyő monográfiája is, amelyben Erdei Ferencnek tulajdonítódik a kiinduló ötlet. A Város és vidéke említődik az elgondolás tudományosan megalapozott forrásának. Bár soha nem istenítettem a szerzőt, otthon föllapoztam a hivatkozott mű megfelelő fejezetét, hát ott nem egészen így találtam. Három változatot említ Erdei, és éppen a teljes egységesítésre mond olyan jelzőket - többek között igazgatási bürokratákat említ -, hogy könnyen kitűnik, előtte nem ez a megoldás volt a kedves. „Pedig történelmi tapasztalat az - írja -, hogy minden formális egyesítés és egységesítés több bajt és problémát von maga után, mint a kevésbé szabályos és arányos egységek megtartása”. Ahogy tanyaügyben kénytelen volt visszatáncolni annakidején, az is elképzelhető, a három variáció közül megvalósult legrosszabbra maga is azt mondaná, nem így gondolta.

Tegyük el ezt a gondolatot későbbre, biztosan találkozunk még vele.

Ott hagytuk abba, hogy a sok idegen alaposan megbolydította Algyő társadalmi rendjét. És folytassuk ott, ki tudta-e használni Algyő - vagy akár Szeged -, hogy ide települt az olajipar? Ne kapkodjunk el azonban ezt se. Hamar kiderül, neki mintha az is elég lett volna, hogy lélekszáma és területe gyarapodott, ezzel a városi fejkvóta megemelkedett, de az olajból fakadó esetleges haszon élvezetéig már nem juthatott el. Az is lehet, ebben komolyabb akadályok támadtak. Minden jónak a haszonélvezője csak az állam lehetett.

9. Előváros legyen!

Szegénységdiktálta bugyrai Szegednek a telepek. A Petőfi-telep, a Béke-telep, a Kecskés-telep, a Hattyas-telep - nyögvenyelős illendőségből írom ide rosszul visszacsinált mai nevét: Klebelsberg-telep -, és sajnos, bugyorszámuk gyarapodott az öt község beolvasztásával.

Továbbra is Molnár Mihály iskolaigazgatóval beszélgetünk. Arról többek között, hogy a faluban négy helyen van az iskola. Ha ő találkozni akar a Sárga iskola tanáraival, át kell mennie, vagy őket kell áthivatnia. Közölni tudja a hivatalos teendőket, hivatalos úton jönnek át ide is információk, de ahhoz állandóan ott kellene lennie, hogy mindenről tudjon. Ha pedig ott van, akkor itt sincsen, és a másik háromban sincsen. Egymással is legtöbbször a buszon találkoznak a tanárok is. Elengedhetetlen lenne egy új, közös, nagy iskola.

- Ahogy pénzügyi helyzetünket ismerem, ebben az évezredben már nem nagyon lesz.

- Én bizakodóbb vagyok. Elengedhetetlenül szükség van rá, tehát lennie kell. Ha korszerű oktatást akarunk, akkor nem nyugodhatunk bele abba, hogy évente 18-20 szülő Szegeden járattja iskolába gyermekét.

- Városi szintű tantestület is kellene hozzá.

- Tudod te, az milyen? Jó tantestület kell hozzá! Tizenhárom új kollega jött, amikor igazgató lettem. Ez pedig azt jelenti, tizenhárom régi ment el. Idén, év végén már csak egy távozott, és csak egy jött. Azt hiszem, a legjobb úton járunk a kiváló tantestület megteremtésében. Mindenesetre annak a gyereknek, aki naponta busszal eljár innen, nem maradnak algyői diákkori emlékei. Az később se tud kötődni Algyőhöz. De Szegedhez sem! Hatalmas pénz kell a új iskolához, mindenki tudja, sőt akkor sincsen kész, ha már átadták, mert állandó fejlesztésre szorul a legújabb is, de én bízom benne, hamarosan belevághatunk. Ez azonban csak első lépcsője annak, amire gondolok. Alvóváros ne legyen Algyő, mert nem arra való. Annál sokkal több is lehet. Legyen például előváros. Legyen meg minden benne, ami a városi jelleghez kell, de legyen több is, mint a belváros. Azelőtt a paraszti társadalom önellátó volt. Az akkori színvonalon ezt visszakívánni botorság lenne, és megvalósíthatatlan, de ami kitelik a faluból, arról nem szabad lemondanunk. Karnyújtásra van tőlünk a Tisza. Kihaszználjuk? Lett egy nudista strandunk, de illegális. Dorozsma megél abból, hogy legalizálta a nudisták kedvtelését. A nemzetközi Tisza-túrának fontos állomása vagyunk. Nincsen egy normális éttermünk, ahol megebedelhetnének. Hívnanék svájciakat, munkakapcsolat szerveződik velük, de ha eljönnek, csak bent, Szegeden tudjuk elhelyezni őket. Técsőhöz is kötődünk már, avval is gondjaink vannak. Amíg Algyő önálló volt, arra törekedett, hogy utcái rendezettek legyenek. Hogy valahogy nézzen ki. Szegednek az a gondja, a Széchenyi tér nézzen ki valahogy. Hol van oda Algyő? És hányadik a rangsorban? Itt van nálunk Köntös Imre, a cukrász. Mindenáron vadasparkot akar. Mit mond erre a szegedi? Minek még egy, amikor már van? De

ha Köntös Imre másmilyent akar? Hely is van rá. Miért ne lehetne? Legyen érdemes Algyőre eljönni!

- Azt mondtad, elment az értelmiségiek java. Akárhonnan nézzük is, értelmiség nélkül nehéz létezni.

- Jött is ide értelmiségi is. Nagyszerű emberek is vannak közöttük, de azok meg gyökértelenek. Készül az új művelődési ház. Azt szeretnénk, ha legalább az kötne össze bennünket egymással és a várossal. Ha lenne itt is szabadtéri színpad, ha érdemes lenne bizonyos rendezvények kedvéért kiutazniuk a szegedieknek, vagy az ország más vidékéről jövőknek is, az lenne az igazi. Algyő lélekben is összeépült Szegeddel, minden család kötődik valakihez, de ez a kapcsolat leginkább egyirányú. Azt szeretnénk, ha a szegediek is kötődnének Algyőhöz. Most készítek egy tanulmányt. Azt firtatom benne többek között, mibe kerül Algyő Szegednek? A gondolatsor másik ágán természetesen az van, mit nyer Szeged Algyővel? Vagy mit nyerhetne? És az is: Algyő mit nyerhet Szegeddel? Tények kellene, hogy eldönthessék az emberek, mit akarnak. Mit akarjanak? Mert abban biztos vagyok, mindenki akarja a jót, csak abban nem, hogy azt is tudja, két lehetőség közül melyik a jobb. Említettük az előbb a művelődési házat. Mit akarna az ifjúság? Hogy legyen benne jó sok diszkó. És mit a főlnöttek? Hogy legyen benne jó sok lakodalom. Biztos, hogy mindez hozzá tartozik a mai faluhoz, a mai városhoz is, de komoly ember egy pillanatig se hiheti, hogy diszkóra meg lakodalomra szabad ekkora pénzt áldozni. Még akkor se, ha ezek tudnák legjobban eltartani a házat.

- Álmodónak mindent szabad. Mit engedjünk be oda?

- Mindent, ami Algyő fölemelkedéséhez nélkülözhetetlen. Ha már rátartásunk is lehet, ha már nem csak a lyukakat sietünk befoltozni, ha már a holnapunkat is látjuk belőle, akkor kezdünk jó úton járni. Faluháza legyen Algyőnek!

- Elővárosi faluháza?

- Játékos a szókapcsolat, de erről van szó. Érezze itthon magát az összes régi érték, de akadály nélkül telepedhessenek meg az életre való újak is. Nekünk, algyőieknek kevés az, hogy fönmaradunk. Olyannak kell megmaradnunk, hogy büszkék lehessünk magunkra. És más is lehessen büszke ránk.

Szép álmódások. A mi régi tornatanárunk ilyen gondolatoknak a közelébe se juthatott.

10. Nyitva a patika

A mészárszék is nyitva szokott lenni télen, de azért, mert a hús nem szereti a meleget. A patikaszeretek többsége, a tabletták, kenőcsök és némely szirupok nem ennyire kényesek, nem is hiszem, hogy előírás lenne a nyitott ajtó télvíz idején. Az igaz, ha becsuknák, akkor is nyitva lenne, mert egymásnak adnák az emberek a kilincset. Állítólag nagy a tömörülés most az orvosi rendelőben, onnan mindjárt idejönnek az emberek.

Ennyi lenne a beteg ember Algyőn? Ennyi biztosan van.

Amikor sorra kerülök, beszólok a kis egérlukon, hogy semmiféle hashajtót nem kérek, csak Lantos Tibor gyógyszerészt keresem. Nagyot néz az atyafi a pult mögött. Amikor kiderül, ki vagyok, beljebb invitál a pult mögé, aztán bocsánatot kér, hogy a munkát abba nem hagyhatja, mert vannak ugyan segítői, de éppen áru érkezett, azt rakják ki. Eszembe jut egyik híres

humoristánk réges-régi élce, és el is sütöm: nem baj, szeretem én a munkát. Órákig el tudnám nézni.

Ha van alaphangja a beszélgetésnek, ezzel meg is teremtődött. Ha két beteg között akárcsak fél perc szünet lett, csak akkor kérdeztem, nehogy tévedésből hashajtót adjon annak, akinek front fájdtítja a fejét.

Sportos alkatú a patikus, könnyen kiforogja tehát a szó, hogy népfrontelnök is a sport révén lett annakidején.

- A falu orvosa volt a párttitkár, ki mást ajánlott volna, ha nem a patikust? A kézilabdások edzője voltam, nagy nyüglődve azt feleltem rá, ha a pályaépítés beletartozhatna a népfrontos munkába, talán elvállalnám, de így? Rácsapott azonnal a doktor úr: persze hogy beletartozik! Vedd tudomásul, a népfrontba minden beletartozik! És az elnök, el ne felejtse, mindenhová bemehet.

Jön egy beteg, megkérdezi, becsukja-e az ajtót. Ne csukja be, bátyám, kell az a kis levegő. Majd ha megmondom a gyógyszerek árát, melege lesz magának is. Szegény ember vízzel főz, a mai patikus meg méregdrága orvossággal tüzel? Be kell vallanom azonban, előzménye is van ennek a jelenetnek. Amikor teljes csöndre voltam kárhoytatva, megjegyeztem mégis, én is idejövök kiváltani ezután a recepteket, mert Szegeden egyetlen tablettáért többet kérnek, mint itt fél kosárra valóért.

- Ne kívánd - int nyugalomra a nyugodt patikus. - Ezek nagy részén nagy a kedvezmény. Ismered a közgyógyellátásra utaltak fogalmát?

Szilajnagy eszemmel ebből viszont két dologra következtetek. Ennyi lenne a szegény ember Algyón? A másik meg ez: leginkább csak azok mernek orvoshoz fordulni, akiknek ez a kedvezmény jár? Nagy trehánytság, tudom, de most jó ezt a sok beteget a pult másik oldaláról nézmem. Nyakunkon az influenza, biztosan ez is belejátszik, de ha csak az ismerős gyógyszereket hallom, máris észreveszem, járnak ide törzsvendégek is, szép számmal.

Fél lélegzetre való szünetünk megint van, folytatjuk tehát, ahol az előbb abba hagytuk. Azon a bizonyos utolsó alakuló tanácsülésen is ott volt. Részletekre nem nagyon emlékszik már, régen volt, húsz éve is elmúlt, de arra igen, hogy nagy mozgolódások történtek.

- Feri bácsi volt a levezető elnök, egy természetes paraszti gondolkodással megáldott, nyugodt ember. Azt az egyet nagyon jól tudta, amit fönt elhatároznak, azt itt lent meg kell szavaznunk. El is ámult tisztességesen, amikor a vébé-titkár szavazásánál nem lett meg a szükséges arány. Ilyen Algyón még nem volt! Második szavazást rendelt el tehát.

- Ugyanazzal a Stadinger-módszerrel?

- Azzal. Mít ad Isten, akkor se volt ki az igennel szavazók száma. Olyan történt erre, amit addig elképzelni se tudtam volna. Fölállt a jelölt, szentül azt hittem, bejelenti, visszalép. Mi mást lehetne ilyenkor tenni? Meg is hajolt szépen, szertartásosan, szerényen, és teljes nyíltsággal megköszönte a beléhelyezett bizalmat. Ekkora vagány lennél te, édes komám?!

- Úgy értsem, hogy titkár lett belőle, bár nem szavazták meg?

- Szórol szóra így történt. Nem aranyos?

- Végül bevált?

- Arról most ne beszéljünk. Arra a kis időre, ami még az önállóságunkból hátra volt, megoldódott a titkári gond.

- És az egyesülés?

- Tündérien ment végbe az is. Talán öt előkészítő gyűlést tartottak, én csak kettőn vettem részt, de hallottam, a többin is így történt. Fölálltak a mindig mindent legjobban tudó veteránok, mindjárt a legelején, és elmondták, milyen jó dolog az, ha végre Algyő is város lesz. Ilyen nyomás alatt, aki nem akarta, meg se mert szólalni. Ha nem is önként és dalolva, de csatlakoztunk.

- Megbánta azóta a falu?

- Nem tudom. Az azonban biztos, hogy a most épülő faluházat se tudná fenntartani, ha magára lenne utalva. És hol van akkor még a többi intézménye? Az iskolák például. Vagy a könyvtár. Ha az olajipar Algyőé lehetne, ha ide adná az adóját, az egészen más lenne, de mai ésszel elképzelni se lehet, hogy egy ekkora cég, valóságos óriás, falura adózzon.

- Szerinted tehát jól járt Algyővel Szeged?

- Biztosan jól.

- És Szegeddel Algyő?

- Így már bonyolultabb a kérdés. Ha kíváncsi vagy rá, járj utána. Itt már számolni kell, mennyi lenne a falu fejkvótája, és mennyivel több a városé. Meg azt is, hogy a sokkal többől mennyit hajlandó ide adni a város. Ez már a te szakmádba vág, erre én nem tudok felelni.

11. Havonta Hírmondó

Algyőnek újságja is van. Felelős szerkesztője, Molnárné Vida Zsuzsanna a könyvtárban dolgozik, ennél fogva először a könyvtárat akarja bemutatni. Újdonságként mondja, itt megszünt a betűrend, témák szerint csoportosították a könyveket, én meg azt felelem rá, kezdenek fölzárkózni Tokióhoz. Mert ott még utcanevek sincsenek. Hogyan tudnak úgy eligazodni?

Az újság fejléce alá ez van írva: A helyi önkormányzat lapja. Értetlenkedhetek megint, mert úgy tudom, Algyőnek az önkormányzata is beköltözött a torony alá, egyetlen képviselőjük kíséretében. Az igaz, hogy így van, hangzik a felelet, de részönkormányzat azért maradt. Ezt jelenti a *helyi* szócska.

Vannak szép csavarok a közéletben.

Tíz embert választott a falu az egyetlen benti képviselő hátországnak, üléseznek is rendszeresen, és megvitatnak mindent, amiben a helybélieknek dönteniük lehet. A választás mikéntje ugyan sokak szerint igen erősen a régi beidegződések szerint történt, de ebbe most ne menjünk bele. Ennyi meg ennyi pénz fölött rendelkezhetnek aszerint, hogy melyik szervezetnek van nagyobb összegre szüksége. Ebből aztán következik, hogy a felelős kiadó is dr. Piri József, a képviselő. Ide írom a teljes szerkesztő bizottságot is az impresszumból: Bakos András, Bakosné Fekete Mária, Borbély János, Hegyes András, Karsai Lászlóné, Balázs Ágnes. Ötszáz példányban jelenik meg a lap, huszonnyolc előfizetőjük van, a többit a boltosok árulják. Minden hónap első hetében jelennek meg, pénteken, de ez nem a vallási elsőpéntekhez kötődik. Akkor fordulnak meg legtöbbször a boltokban. Önköltséges a lap, amibe kerül, az be is jön a harmincforintos árából. Tiszteletdíjakra egy fillérjük se marad.

Meglehetősen hűvös van a könyvtárban, korán jöttem, még nem melegedhetett be a régi épület egybenyitott három szobája, de Zsuzsa asszony nem panaszkodik. Ő nem gyógyszerárakkal fűt, mint a patikus, most az melegíti föl, hogy egészen más az asztal másik oldalán lenni. Amikor az újság készül, ő mindig kérdező, most meg felelgetnie kell.

- Ha elhagynák a fejléc alól, hogy önkormányzati lap? Ha csak facéran az maradna, hogy Algyői Hírmondó?

- Azt hiszem, semmi nem történne. Mert valójában sem anyagilag, sem tartalmilag nem kötődünk az önkormányzathoz. A falu életével foglalkozunk így is, úgy is. Az igaz, szöveg-szerkesztő számítógépet a várostól kaptunk, nyomtatóval együtt, hálásak is vagyunk érte, de ezért nem kell szócsövévé válnunk senkinek. Bár nagyjából azok vesznek részt a szerkesztésben, akik a részönkormányzatnak is tagjai, de ez se jelent elvtelen elkötelezettséget. Az is igaz, egyre többen segítenek mások is bennünket, az önkormányzattól teljesen független emberek is.

- Most csak a könyvtárról néhány szót. Jól jártak Szegeddel?

- Mi nagyon jól. A Somogyi-könyvtártól annyi segítséget kapunk, ki se lehet mondani. Könyvbeszerzésünk pénze is ott van, tavalyig egyetlen tételt le nem húztak az általam beküldött megrendelésekből, idén már kénytelenek, mert annyira fölszaladtak az árak, követni se nagyon tudjuk.

- És a falu?

- Hogy az jól járt-e? Nem tudom. Ha Sándorfalvához hasonlítom, amely végeredményben Algyőből szakadt ki, akkor messze elmaradunk, ha Zsombóhoz, még jobban. A rendszerváltás után, talán jól érezzük, mintha többet törődnének velünk. Több utat építhetünk, és ha csak a faluházat vesszük, a közel ötvenmilliós költségével, azzal se bírtunk volna el egyedül. Most a csatornaépítésre készülnek tervek, nem tudjuk, mikor lesz belőle valami, de a soványka teho - emlékszik még rá valaki? Területfejlesztési hozzájárulás - még a gondolatát se engedte volna meg. Azt azonban a legnagyobb jó szándék mellett sem hallgathatjuk el, jogos igényeinket törlesztgeti a város, és nem ajándékot ad, mert sokáig szinte semmit nem kaptunk. Hogy netán hozzánk kapcsolnák az olajipart? Belőlünk Texas soha nem lesz, az biztos. Annyira mi soha nem érjük utol a kapitalizmust.

- Azt mondja, most többet kapnak Szegedtől. És ha én előveszem szegedi betokozottságomat, és azt mondom, bent is lenne ezer helye minden forintnak?

- Tudom, hogy hergelni akar csak, és biztos vagyok benne, ilyet soha nem mond. Talán más sem. Mert mindenkinek meg kell értenie, ez a falu többszörösen befizette évek folyamán azt, amiből most vissza-visszakap.

- Szétválásról tehát ne beszéljünk?

- Sok embernek sok a szempontja, én csak a magamét mondhatom: nekirugaszkodásból semmiképpen ne. Akinek ez jár a fejében, fogjon papirost-ceruzát, és számolja ki apróra. Inkább rendeznünk kellene kapcsolatainkat, és nem széjjeltépni.

- Ön hogyan rendezné?

- Úgy például, hogy van a polgármester, egy személyben, de külön alpolgármestere lehetne minden önálló kerületnek. Mert a csatolt községeket én kerületnek tekinteném. Szerintem soha nem szabadna attól félnie senkinek, hogy az egy kicsit nagyobb önállóság katasztrófához vezet.

Magam gondolom tovább: azt is meg kellene értenie minden szegedinek, hogy egy-egy falu ismételt zsellérsorba süllyesztése rettenetesen anakronisztikus dolog lenne, és véghez-vihetetlen is. Az agyonhangoztatott demokrácia minden kiterjesztésben csak demokrácia lehet, a gyarmati sorsnak a látszatát se szabad beengednünk még egyszer a politikába. Ha köze volt is a nagyvárosi gögnek a községek ide csatolásához, erősen túlélve a történelem léptékeit, sürgősen el kell felejtenünk.

A normális emberi ész csak ezt diktálhatja.

12. A kenderdoktor

Még a patikában találkoztunk, úgy csak, hogy én akkor a pult belső felén voltam. Néztem, néztem, ahogy nézni szokott az ember, amikor nagyon sejti, ismernünk kellene egymást, de sehogy nem jut eszébe, honnan. Lantos Tibort kérdeztem meg, amikor már elment. Ő a György Antal! Két diplomája van, okos ember, és doktor. Már a buszt vártam, amikor elment volna mellettem, ha meg nem szólítom:

- Anti! Nem kéne nekünk ismernünk egymást?

- Honnan is? Ja, a Sajtóházból? Persze, persze! Ott dolgozott a feleségem.

Megegyeztünk azonnal, hogy két nap múlva fölkeresem, de felesége ügyében jól meg voltam lőve. Szégyen, nem szégyen, aki akarja, megérti, aki nem, vessen magára, de sehogy nem jutott eszembe, ki lehet a felesége. Bent kérdezgettem fütől-fától, magyarázta is boldog-boldogtalan, de arca még mindig nem tudtam azonosítani. Lesz, ahogy lesz, majd csak megismerem.

Most, amikor itt ülök külön kis irodáskájában, azzal kezdem, tudod, komám, kilenc évvel ezelőtt kivettek egy zölddiót a fejből, lehet, hogy abban voltatok ti is. Apránként kell visszatáplálnom bele a legjobb ismerősöket is. Ő is mentegeti magát, soha nem volt bajnok arcemóriából, ennél fogva könnyen megáruunk egy gyékényen.

A kicsike iroda azonban külön történetek hőse. Amikor felesége eljött a Sajtóházból, neki építették virágbolt gyanánt, de időközben kapcsolódott férje vállalkozásához. Üzleti megbeszélésekre nagyon alkalmas különszoba lett belőle. Azonnal kiderül férjemuram ragaszkodása családjához, semmi pénzért nem vinné ügyfeleit gyermekei nyakára.

Kenderképekkel van kirakva a fal. György Antal, ha meg nem sértem vele, kenderdoktor. Kendertermesztésből doktorált. Ennek pedig hosszú a története.

Algyőn járt iskolába, kitűnő tanuló volt, gimnáziumba ment tehát. Továbbtanulási ambíciói nagyok voltak, csak azt nem tudta, hová menjen. Családi iránymutatásra nem számíthatott, nagyon tisztességes famíliából származik ugyan, de ilyen dolgokban apja is, édesanyja is járatlan volt. Végignézte a fölvételi lehetőségek listáját, és Szarvasra jelentkezett. Azért oda, mert a kémiát és a biológiát szerette legjobban, és a követelmények között ott állt az első helyen mindkettő, és nem volt hangsúlyos a matematika. Szaktechnikusi végzettséget szerzett a felsőfokú mezőgazdasági technikumban, aztán elment katonának. Írnok lett, és a sereg azt a szándékát is támogatta, hogy szolgálati ideje alatt ráfejeljen még, és üzemmérnök legyen belőle. Munkaadóként írta alá parancsnoka a jelentkezési lapját. Szabad nekem ezt úgy értelmezni, hogy katonasága idején is tovább tanult. Később megnősült, és beiratkozott a Debreceni Agrártudományi Egyetemre. Okleveles agrármérnökként azonban tovább kísérletezett a kenderrel. Azt vizsgálta, milyen műtrágyaadagokkal merre változik a kender minősége és mennyisége. Időközben a kendergyár alkalmazottja lett, abban az időben, amikor legjobban indult oszlásnak ez az ipar.

Mit lehet ilyenkor tenni? Amikor lehetősége nyílt rá, megragadta az alkalmat, és önálló irodát szervezett. Ő tartja a kapcsolatot a termelők és a gyár között. Járja az egész országot, bár kenderből legtöbbet éppen környékünkön termelnek.

- Meg lehet ebből a munkából élni?

- Sokkal több a dolgom, mint akkor volt, amikor kendergyári alkalmazott voltam, de érdemes volt belevágnom.

- Családi indíttatása nem lehetett választásodnak.
- Valóban nem volt, és látod, még egy rokkát se szereztem mostanáig, pedig dísznek nagyon jól mutatna idebent. De azt nagyon szeretném, ha gyermekeim már engem követnének. Jól tanulnak, talán nem okoznak csalódást később se.
- Mondtad az előbb, mindig a jövőt forgatod a fejedben. Van a kendernek jövője? Hogy a gyerekeidet is erre terelgetnéd?
- Azt hiszem, van. Idén volt a mélypont. Innen csak fölfelé mehet.
- Nem sieted el a múlt időt?
- Biztosan nem. Idén összesen háromszáz hektáron termett a kender, ötvenet ebből is elvert a jég, jövőre azonban hatszázat vetnek.
- Mondhatom, hogy te mentetted meg a magyar kenderipart?
- Jól szól, de nem igaz. Legföljebb a termelőket mentettem meg a kenderiparnak.
- Álljunk meg! Ha termelő nincsen, a semmiből ipar se lesz.
- De lesz. Ha itthon nincsen kender, hoznak be külföldről. Kezd megint divatba jönni a természetes alapanyagból készült mindenfajta termék, ezért fordult meg a kocka.
- Érdekes mindezt Algyőről csinálnod?
- Kapcsolatban vagyok szinte az egész világgal. Korábban, amikor még a gyár alkalmazottja voltam, kevesebb volt a pénz, ahogy már mondtam, de rendszeres. Most? Jobban be kell osztanunk mindent, hogy akkor se legyen üres a zsebünk, amikor éppen kihagy az üzlet. Önálló vagyok, és ez nagyon tetszik.
- Ha netán mellétrafálsz?
- Én érzem meg leghamarabb, ráadásul a zsebemen. Magam igénytelen vagyok, de azt nem engedhetem, hogy a család lássa kárát. A régit semmi pénzért nem átkoznám, abban is lelkiismeretesen dolgoztam, de most nagyobbak a lehetőségeim. A kockázat is nagyobb, természetesen, de úgy kell eveznem, hogy a hajó előre menjen, és föl ne boruljon semmiképpen.
- Hallottad már gatyafának mondani a kendert?
- Ezt még nem hallottam. Azt csak, hogy rövid kenderből lesz a rövid gatyá, hosszúból meg a hosszú.
- Említetted, most a kis növésű, finomrostú a menő fajta. A rövid gatyára való. Közben azonban kibontakozott egy másik ipar, a pozdorjalemez-gyártás. Annak meg a keményfájú kellene.
- Nincsen baj belőle. Annyit ez is ad, amennyi ahhoz kell.

13. Kettős hasznosítás

Ha rövidíteni akarok, a Géza utcán járok. Förgeteges bolondság, de mindig azt hittem, a falu névadója nyugszik a név mögött. Ha igaz lenne, amit a nyelvészek mondanak, hogy Győ a Géza régi változatából, a Gyejcsa-Gyejcsa alakból lett, akkor ennél természetesebb nem is lehet. A falu adózik névadójának. Mindig belegondoltam történelmünk legrégebbi bugyraiba, de lám, mintha erről is kiderülne, tévedtem? Mindjárt elmondom.

Szemet-szívet gyönyörködtető szép házak vannak ebben az utcában is. Amikor először mentem rajta végig, megakadt a szemem a borbélyén. A hajam nem olyan nagy, hogy azonnal az ő kezére kéne adnom a fejemet, de mindjárt eldöntöttem, ide is be kell majd néznom. Nem mondom, hogy nagyon ragaszkodna a helybéli hagyományokhoz a ház, de más, mint a többi.

Kérdezem Süli-Zakar Sándort, van-e köze a családnak a naiv festő Süli Andráshoz. Nekik nincsen, de a szomszédasszonynak, Molnár Pálnénak, az Ilka néninek van. És a Suti Pál megvan még? Meg, meg, ő meg a Süli András utcában lakik. Azelőtt Petőfi utca volt az. Bevésem mindkettőt a fejembe, nehogy elfelejtsem. A tévéhíradó egyszemélyes tudósítója voltam tizenöt évig, közben fordult elő, hogy többek között a Süli Andrásról szóló film algyői-szegedi részének egy darabját is én operatorködtem össze. Ha jól emlékszem, akkor találkoztam velük is. (Föltehetően a templomi fölvételnél hagytam el a gép keresőjének két előtétlencsáját. Évekig anélkül használtam, még kiállítások fölvételein is. Merész szegénység volt.)

Most azonban a borbélynál vagyok, és előntöget szépen a soha nem látott régiségek nosztalgiaja. A kívülről tüneményes modern épület nagyobbik része lakás, ez az egy terme a műhely, de ennek az egynek a belseje legalább száz évet őriz.

- Szép ez a lábtartó.

- Édesapámtól örököltem. Ő is fodrász volt, meg az egyik bátyám is az lett. Apám a mesterétől vette az egész berendezést. Járt itt egy szakértő, azt mondta, az 1850-es években készíthették. Ekkora értéket nem dobhatok ki az ablakon.

- Mőgérkeztem, Sanyikám!

Ma ugyan gyöngé délelőtt volt, de máris itt a következő vendég. Ekkor fordult meg a fejemben a kettős hasznosítás gondolata. Ha a hajdani rizstelepen elhatározhatták, hogy ahol víz van, ott a halacska is megélhet, sőt a kacsá is, akkor miért ne vehetném én a fejembe, ahol borbélyszék van, és benne ül is valaki, ott nemcsak a borbélyt szabad kérdeznom, hanem a benne ülőt is. Kérdezem is mindjárt: honnan eredhet a Géza utca?

- Még ezt se tudja? Benne van minden Algyőről szóló könyvben. Irmából járt ide föl valami ispán, Géza volt, arról nevezték el.

Nem emlékszem rá, hogy benne lenne. Ami különbség a fejedelem meg az ispán között lehet, meg az a sok évszázad, mind átzúgott bennem.

- Hát a falu neve?

- Az meg még könnyebb. Győ, Gyevi, Algyő! Egyszerű, nem?

Senkit nem akarok kihasználni, kihallgatni meg főleg nem, ennél fogva odamondom a székből ülőnek, ki fia-borja vagyok, és mit akarok. Mintha vipera csípte volna meg alulról, majdnem föluggott, csak éppen nem tanácsos ugrálni, amikor a borbély vesz kezelésbe valakit. Akármilyen bitang apagyilkosra nem szórnak annyi átkot, mint amennyit rám lötytyint azonnal. Nem kocsmában vagyunk, és más kontójára nem hetvenkedhetem, ennél fogva úgy teszek, mint aki mindent elenged a füle mellett. Vissza is húzza indulatait, és folytathatjuk a mesterrel. Hatvan forintért vágja a haját, ami a mai világban kész ajándék. Legutóbb kétszáz körül fizettem a városban. Van itt egy kis vályú-féle is a műhelyben, megkérdezem azt is, mire való. Amikor még csak tervezték, úgy gondolta, majd ha jönnek a hajmosató vendégek, oda ülteti őket háttal, és ebbe folyik bele a mosóvíz, ebből meg a lefolyóba. Ötletnek nem rossz, de egyszer se szolgált kiszemelt föladatában, mert nem nagyon akar itt senki fejet mosatni.

Aztán szóba jön az is, hogy ketten dolgoznak a civilizáció jegyében a faluban, de hamarosan jön egy harmadik is. A férje kocsmáros, ő meg fodrász.

- Kettejük kenyere ezután három felé osztódik?

- Visszeresek már a lábaim, hadd dolgozzon más is!

Legföljebb a hatvan forint tartja itt a vendégeket, ezt gondolom magamban, de nem nagyon érek rá rágódni rajta, mert mond valamit a vendég, és rigmussal zárja be. Írnám is villámgyorsan, mert még így soha nem hallottam, de a két sor hosszú ahhoz, hogy felelősséggel leírhassem, ezért közbekérdezek: Se pénz, se posztó..., mit is oszt a színlaposztó?

Most kaptam ám igazán moslékosvödröt a fejemre! Ha én egyetlen szót is le merek írni abból, amit ő mondott, úgy bepöröl, hogy arrul koldulok. Hogy micsoda mocskos fajzat vagyok én! Ha csak egyszer is leírnám a szintiszta igazságot, akkor jussom lenne kérdezgetni, de így? És még mi beszélünk sajtószabadságról?

Fizet hatvan forintot, és elszelel.

- Ilyennek is kell lenni.

- Ő nem algyői, benősült csak.

A borbély fia állatgondozó lesz, a lánya pedig kerámias akarna lenni. Most beszéltek a Debrecenben élő bátyjával, aki az egyetemen adjunktus, hogy az lenne a legjobb, ha unokahúgocskája oda költözne hozzájuk. Mondom, Szegeden is van ilyen iskola. De az túl erős minékünk! Előhozom réges-régi érveimet, azt például, ha fiatal korában nem pörgetjük föl az agyvelő fordulatszámát, akkor később is lassújárású marad, én tehát messzire elkerülném a kimondottan nem túl erős iskolákat.

Elgondolkodott rajta a derék mester.

14. Azelőtt is cseléd

Kopaszodás tekintetében csupa magamfejű emberek járnak a borbélyhoz. El is viccelgetünk szépen: kinek a feleség magától eltoló keze van a dologban, kinek csak a homloka nő, amíg hátul körbe nem éri a testét, más meg hajdanvolt és hón szeretett vezérünk, pajtásunk és atyánk veretes képét emlegeti a hasonlósági rokonságok oldalágán.

Külső jegyek ezek csak, a lényeg beljebb lakik. Egyre többet kénytelen ez a korosztály a javító intézetbe járni. Be-bemennek Szegedre, valamelyik kórházba, és ott vagy a májat vagy a lépet, lábakat, derekakat, szíveket javítgatják.

- Őt bajt találtak bennem - mondja a nagyon csöndes, nagyon barátságos Bakos András bácsi. Három éve jöttek be a faluba, Rákóczi-telepről.

- Házat vettünk idebe.

- Mikor volt kint utoljára?

- Két hete. A fiam vitt ki. A tanya körül hoztunk be fát.

- Tehát a tanya még megvan?

- Meg hát, de nem sok köszönet van benne.

- Azt hallottam, sokan nem merik magára hagyni, mert mindent ellopnak.

- Igazat mondott, aki ezt mondta. A mienket se lakja senki, se ablaka, se ajtaja nincsen már. Még a cserepet is elvitték.

- Nem a vihar verte le?

- Amikor a vihar jött, már nem volt cserép. Valaki leszedte, szépen, sorban, hogy össze ne törjön, és el is vitte.

- Tudja, ki volt?

- Tudja azt mindenki. Még a kikötött marhát is ellopják. A Sutinak, a postásnak két borjút vitték el.

- Gyeviék?

- A leleiek a lopósak, meg a szegediek, de lehet közöttük gyevi is. A boldog Isten tudja, hányféle nemzet megfordul mostanában a tanyák között, és alig van egy is, amelyik üres kézzel menne el. Meddig tart kijönni autóval?

- Ha ezt Rúzsza Sándor látná!

- Visszaadná az ipart azonnal. Mert ő is kapcabetyárnak tartotta az aljanépet. Ej, nem támad az föl, kétszáz éve is van már, hogy elment. De ha föltámadna, és befogadna, úgy lehet, én is elmennék hozzá. Beállnék betyárnak.

- Lovon ült már, Andris bátyám?

Sándor mondja, a borbély, hogyne ült volna, amikor huszár volt.

- Lovascsendőr is voltam, Szentesen.

- Azt hittem, vitéz volt, azért lakott odakint.

- Jól fölböcsült, az biztos. Cseléd voltam én azelőtt is, nemcsak akkor, amikor bejött a téeszcsé.

Mivel a hivatalos közeget még csendőri kiadásban se nagyon kedvelem, ezt az ágát nem feszegetem tovább. Akkor se, ha tudom, a cselédnépeknek hatalmas fölemelkedés volt, ha nagyritkán közéjük állhattak. Másrészt az is belém vág, micsoda kalamajka lehetett volna abból, ha az egykori csendőr beállt volna Rúzsza Sándor bandájába, betyárnak. Inkább azon akadjon meg most a szó, hogy azelőtt is cseléd volt. Mert azt mindenki tudja, hogy a TSZCS paraszti magyarra fordítva annyit tesz, hogy Tovább Szolgáló Cseléd. Úgy kell ezt tehát értenem, cseléd volt, és cseléd is maradt.

- Nincsen ebben túlzás?

- A rendes munkásembereket kihajigálták onnan, az volt a baj.

A munkáson most ne munkásosztályt tessék érteni, annyit tesz csak, hogy aki szeret is, tud is dolgozni, annak nem mindig jutott ott hely. Abban, hogy a szövetkezet elesett, ennek van a legnagyobb szerepe, azt hiszem, így kell ezt értenünk. Menjünk inkább vissza a kórházhoz.

- Az öt bajból legalább egyet.

- Megtaposott a csikó. El is mentem az orvoshoz, mert járt ki akkor még orvos. Már írta is a papirost, menjek be a kórházba, mert talán izomszakadás is történt. Én meg úgy voltam vele, hogy ki ér rá arra dologidőben? Látja, most iszom a levit. Ha akkor elmentem volna, most egy nyavalyával kevesebb lenne.

Azt mondja a borbély, akkor törték be hámba a csikókat, amikor ez a baj történt. Helyre is igazítódik mindjárt, mert az igaz, hogy akkoriban voltak a betörések, mert nemcsak az embereket kellett betörni, de a lovakat is, a megtaposás azonban mégis inkább az istállóban történt.

- Megbotlottam, ahogy a takarmányt vittem, az meg rám lépett.

- Eddig mindig azt hallottam, a ló mind a négy lábára nagyon tud vigyázni. Ha a lovasa leesik, akkor se lép rá, vágóban se.

- Igaz is, amit mond, de itt két csikó van a dologban. Amikor én elestem, a másik csikó megharapdálta ezt, talán a nyakába harapott, vagy a hasa alá, esetleg csak meglökte. Akkor vehette csak észre szegény, hogy alatta vagyok.

- Maga is visszakarta a földet?

- Azt a hat holdat szerettem volna, ami mindig is az enyém volt, a tanya mellett, de kellett az másnak is. Kibeszélni nem lehet, mennyi zsványság történt akkoriban. Annyi volt a parlag, ki se látszottunk belőle, de mégis akadt gazember, akinek az én tanyám kellett volna. Nem a ház, csak a föld. Már elő is álltak a traktorok, hogy kihúzzák az eperfákat. A tanyát is szét akarta dúratni.

Kibeszélni se lehetne...

Amikor fénykép ügyében kerestük, akkor árverezték a hajdani Rákóczi földjét a művelődési házban. Azt gondoltuk, talán jobb lenne mindjárt oda mennünk. Jól jártunk, hogy nem mentünk. Evilági hívságnak tarthatja már a kapadozásokat, otthon maradt békében. Azt viszont látni lehetett, szinte minden kinti holmit a kicsi udvarban zsúfoltak össze. Ami valaha érték volt, nem lehet kidobni.

15. A festő

Ennek a falunak talán mindmáig legtöbbször jutott embere a naiv festőként számon tartott Süli András. Mesét írtam róla 1969. november 2-án, előveszem most, és ide másolom. Oka van, majd kiderül.

*

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember. Egész héten a földben dolgozott, de vasárnap elővette a gyúródeszkát, ráigazította rajzszeeggel a visszájára fordított falvédő papirost, és mire beesteledett, telerajzolta azzal, amit a héten látott. Csodálatosan szép rajzokat rajzolt.

Ahogy sötétedett, összetekerte, átkötötte madzaggal, beállította a szekrény mögé, és visszavedlett közönséges szegény emberré. Este azért még ellátogatott a kocsmába. Külön asztalhoz ült, egy liter vöröset kért, és záróráig szépen, csöndben megiszogatta. Kevés emberrel beszélt. Senki nem tudta, azt fürkészi az arcokon, ki mit szólna, ha most kiderülne, hogy ő híres festő. A Sándor biztosan nagyot nevetne, de ő akkor hozzávágna ezt az üveget, még akkor is, ha félig van borral.

Pedig egyszer híre ment ennek is. Az egész falu megtudta, hogy a főjegyző valami pesti úrfélével olyan váratlanul nyitott be hozzá, még a deszkát se tudta eltenni az asztalról. Alig tekintette meg a rajzokat, mindjárt azt kérdezte:

- Festeni próbált-e már?

- Még soha se. De ha az úr úgy óhajtja, fősthetök is.

A szerkesztő úr fölírta egy papirosra, hogy a városban melyik kereskedőnél milyen festéket, ecsetet meg papírt vegyen, a falvédőn meg bekeretezte azokat a rajzokat, amelyeket jó lenne megfestenie. Megadta a pesti címét, aztán meghagyta, azonnal küldje el az első képét, ahogy készen lesz. A többivel ne törődjön, olyan híres embert csinál ő belőle, hogy tátva marad a falu szája.

Alig telt el egy hét, elindult az első kép Pestre. Jött érte öt pengő előleg, meg egy levél.

A levél körbejárt a kocsmában. Mindenki olvashatta, olyan tehetséggel megáldott embere ő szomorú sorsú hazánknak, amilyenből nagyon sok kellene, de százévenként alig található kettő. Nagy pazarlás lenne ezt a benne lakó östehetséget arra kárhoztatni, hogy az idők végezetéig rejtve maradjon. Kiolvasta belőle a festő azt is, hagyjon föl a parasztizálással, ne tegyen mást, csak fessen. Közel van már az az idő, amikor hazánk előkelő személyiségei előtt bemutathatja, és kivívja számára az őt megillető helyet a társadalomban.

Ilyen szép levél után tótágast állt az agyvelő a fejében. Legszívesebben részegre itatta volna a kocsmá minden vendégét a kocsmárossal együtt, de pénz nélkül nem tehetette. Hiába kalimpált a szíve a nagy hírességre, mint a bolond harang ütője, csak szegény ember volt. Az lett inkább, hogy őt itatta mindenki. Cserébe megígértették vele, egyszer ezt az egész társaságot lefesti úgy, ahogy van.

Hallja aztán, kiállítás lesz, az ő képeit is kiakasztják a falra, és hogy ő is menjen föl oda. Ha már úgyis fölmegy, egyúttal fösse meg az eucharisztikus kongresszus dekorációját is, mert olyan ájtatos templomi képet egyesegyedül csak ő fősthet - üvegre.

Kimondhatatlanul boldog volt, amikor sorra gratuláltak neki a pesti urak. A szerkesztő úr jóvóltából patyolatfehér ruhába öltöztették, és ez a ruha az övé is maradt. Bemutatták a kegyelmes úrnak is. A díszebédnél nem tudta eldönteni, itt enni érdemes inkább, vagy az előkelő vendégeket nézni. Alig itta ki a poharát, máris töltötték bele a pincérek a gyöngyös bort. Az üveget se fogták pusztán, hanem fehér gyolcsba csavarták. Látszik, hej, de nagyon látszik, nem parasztember itt a kocsmáros.

A falu népének a fehér ruha tűnt föl először. Kinevették érte. Jön a fagyaltos, ezt mondták, ha meglátták. Nehezen ugyan, de elengedte a füle mellett. Illendőnek találta azonban, hogy két képét közszemlére tegye ki az ivóba. A hátuljára mindegyiknek ráírta a nevét, meg azt is, hogy festőművész. Nem hozott akkora dicsőséget ez a két kép, mint várta. Viccel is kikezdték. Az a kendermagos tyúk nem is arra néz, hanem erre.

Szíven ütötte minden vicc. Ő, aki olyan nagy urakkal parolázott, gyerekkori pajtásaitól csak ennyi megbecsülést kap? Ennyire tartja csak ez a porba ragadt falu? Csigaházából csak annyit bújt ki, hogy naponta kétszer, percnyi pontossággal elindult a kocsmába, megitta a kétszer két decit, rágyújtott egy pántlikás szivarra, és hazament. A szivar ugyan közönséges földi szivar volt, a legolcsóbb az egész boltban, de a pántlika rajta az mennyei és örök. Egyikről mindig áthúzta a másikra.

Ez se tartott sokáig. A kocsmárosnak mondta el először, hogy a kegyelmes úr havi ötven pengő járandóságot ígért neki, annyira tetszettek a képei. Kérdezte is mindennap a postást, de a pénz nem jött.

- Az az ígélet is addig tartott csak, amíg kimondták.

- Nem akárki mondta. Akkora úr nem hazudik.

- Akkorát nem, mint mi tudunk, csak nagyobbat.

Egyik nap csekkel várja a kocsmáros. Ötven pengő, az ő nevére. Örült a pénznek, nagyon örült, de még jobban a postás eszének, amiért ide adta be a csekket. Hadd lássák, akkora úr nem hazudhat.

Ment vele a postára. Nem látott még ilyet, föl se tűnt neki, hogy a pecsétet kétfelé tört kukoricatorzsa szolgáltatta rá. Csak a nevét meg a festőművészt olvasta rajta újra meg újra. Nagyon fájt neki, amikor a postáskisasszony azt mondta rá, erre a csekkre egy fillért se fizethet. Erős elhatározás született benne, ha csak bolondnak jó ő ebben a faluban, akkor inkább odébb áll. Különben is, városban volna a helye már régen.

Míntha csak rendelésre jött volna az az igazi festő, akire az egész falu azt mondta: ez igen! Olyan képei voltak, együtt vérzett az emberek szíve a lenyugvó nappal, meg a párja után bőgő szarvassal. Aki hattyút még soha nem látott, az most táthatta a száját, hogyan eteti a gyönyörű tó partján a kurtaszoknyás, rózsaszínkeblű, tündérszép táncosnő. Ez igen! Ilyet fess, ha tudsz!

Nagyot nevet a Művésznő, hogy nem meztlábos embernek való a művészet. Hamar fölvilágosították, nem akárki ám az ő emberük sem. Igaz, nem hattyút fest, csak kendermagos tyúkokat, de azt Pesten is kiállították már, világ csudájára. Meg is enyhül azonnal a Művésznő szíve, amikor szakmába vágó kérdéseket tesz föl neki.

Volt egyszer egy festő ember, de elveszett. Elnyelte a város. Odahagyta a művészetet, hogy a művészet szolgálja legyen. Cselédje lett csak - a Művésznőnek.

16. Még mindig: A festő

Kerek huszonöt évvel később biztatnak egy fiatal néprajzost, csinálna filmet a magyar parasztfestőkről. A szegedi professzor András bácsit ajánlja. Összehord egy csomó képet, nyomozni kezd. Rátalál. Találkozik vele, és beszél, beszél, öt napon keresztül gyözködik. Nem a festővel kell hadakoznia, hanem a Művésznővel.

Mi köti ide? Ha költő lenne, már megírta volna ő is a Húsz év múltát, az Anna-ciklusát, ha tanult főtő lenne, álomba vont képeket főtene, de a parasztfestő ilyen komplikált érzéseket nem tud keretbe foglalni.

A Művésznőnek keresete nincsen. A képeire a finomabb emberek azt mondják, most már nem divatosak, a kendergyári munkásasszony meg nagy szemtelenséggel azt, hogy szemenszedett giccs. A szomszédasszony úgy véli, az a macska, ott a képen, inkább az oroszlánt formázza. Régóta nem vesz már tőle képet senki. Egyik szobáját albérletbe adja, a másikat, állandó félhomályban, maga lakja, a régvolt idők festője pedig a kamra kövén rossz kabátokon hál. Kétszer volt már tüdőgyulladás.

Azt csak a szomszédok tudják, hogy a csontra száradt öreg szemet hord. Másnak. Az egyezséget a Művésznő köti, a pénzt is ő kapja. Egy darab kenyérrel megy dolgozni reggel. A villamosmegállónál szed hozzá egy zsebre való csikket. Néha kuporgat magának egy kis külön kosztra való, bezárkózik a fűskamrába, és lopva ünnepel.

A rokonok - tiszta lelkű emberek - azt várják, öregségére majd csak előveszi valami baj. Úgyis szeretetházba adja az a nő, nem tartja magánál. Legalább akkor hazavihetik, hogy valami örömet is lásson.

A film kedvéért visszamegy a faluba. Busszal. De a buszról a vonatot is látni. Gyerek tud csak így fölkiáltani: Ott a vonat! Ott megy a vonat! Kinevetik érte a buszban. Nem tudják, hogy negyedszázada nem ült vonaton. Senki nem tudhatta, hányszor nézte meg magának nyáron az állomást, és november ködében olyan szépen megfestette gondolatból, mintha onnan nézné a kis hídról az egészet. Legeltette a libákat egy kislány, a kecskéit egy asszony, és a disznait egy ember. Azért a tél is bekéredzkedett a képbe, mert olyan sokasággal termettek ott a varjúk, mint zimankós hidegben. Az állomásra is rászállt egy, éppen a két kémény közé.

Hárman keresik másnap. A Művésznő nyit ajtót. Beáll a két ajtófélfá közé, támasznak vetett lábakkal, hogy be ne mehessen senki.

- Sajnos, tárgytalan az ügy.

- Hogyhogy tárgytalan?

- Úgy, hogy itt maguk nem filmezhetnek. Meggondolta az öreg, és kész. Azt mondja, nem neki való már, hogy mutogassa magát. A képeiért nem kapott semmit, miért háborgatják megint?

- Hol van most?

- Semmi köze hozzá!

Ha valaki el tudja képzelni ehhez azt a pokoli lármát, ami a szomszédokat fél perc alatt kicsalta, de hamar vissza is kergette, annak biztosan fölmondja a fantáziája a szolgálatot, ha a Művésznő hűgáról esik szó. Mert előkerül ő is, s ömlik belőle az áradat fél órán keresztül. Véggökvetkeztetés: meggondolta magát, maguk pedig ne zaklassák a szegény embert.

- Ezt tőle szeretnénk hallani!

- Abból nem esznek!

Ha csak szóval folyik a párbaj, még nincs baj. Hátha elődugja a fejét valahonnan a festő. A három közül az egyik odatámaszkodik az ajtófélfához, közel a Művésznőhöz.

- Tegyük le róla! Ha meggondolta, hát meggondolta. De hallottuk, nem akárhová vetette a sors. Mert, ugye, vénségére kerülhetett volna a juhszélre is, valami csőszkunyhóba, de lám, a kimondhatatlan szerencse művészetet pártoló, sőt művészetet élő emberek közé vezérelte. Nemcsak városi földél van a feje fölött, hanem napról-napra találkozása van az alkotó művészettel is.

A haragos arc rózsaszínűvé halványul. Ez már kellemesebb beszéd.

- Mit festett utoljára, Hölgyem? Lehetne látni?

A Művésznő nem zárkózik el előle, de most, per pillanat, nem alkalmas az időpont. Máskor inkább!

- Írni kellene erről a környezetről! A mindig örök művészet lényege bukkanna elő valahonnan...

Bársonyos pír az arcon. Csak a hűg szeme szikrázik még. Ő be se fejezte a csatát, és a nővére máris kötögeti a békét? Belekiált, hogy miféle emberek maguk? Értsék meg, szó se lehet róla! Hívok egy rendőrt, majd az leigazoltatja magukat!

- De lehet róla szó, csak az időpont nem alkalmas.

- Ha itt most nem alkalmas, tisztelettel meghívjuk egy csöndes beszélgetésre a cukrászdába.

Hálás tekintet az arcon.

És a békésre fordult beszélgetés közben ázottan, sárosan megérkezik a festő.

Most látom először. Ő festette volna azokat a képeket, amelyeknek mindegyikéről meg lehetne írni a naiv festők katekizmusát? A képek szerzője párját ritkító egyéniség, aki itt áll, riadt szemű, akarat nélküli maradék belőle. Mire megszólalna, megint kitör a vulkán. Ketten mondják helyette az igét:

- Meggondolta, szó se lehet róla!

Nem mondom tovább. Délre bejutottunk. Pergett a gép, nyílt az ajtó, bealázatoskodott rajta a festő, úgy, ahogy talán mindig szokta, ha nagyritkán bejöhet ebbe a szobába. Macskákat szokott ide hozni - mert mi, a Művésznővel, kérem szépen, igen szeretjük a cicákat. Tessék csak nézni, a falon is mennyi van belőlük.

Leült az ajtó mellé odakészített székre, és hagyta, hogy filmre vegyék beszédes némaságát, elnehezült kezét, és nézte, hogyan veszik mellé a környezetet, a Művésznő képeit. A magnetofonra ennyit mondott:

- Itt élek huszonöt éve. Azóta nem festettem semmit.

Nem érez tragédiát a szavai mögött.

Ha valaki fakereplőt meg kis talicskát vett a vásárban a fiának, láthatta ott azt a melegben is esőkabátos kis embert. Ő festett csodálatos világot, tengernyi derűvel akkor, amikor még igaz volt a mese.

17. Hodenánt leszel

Ezzel a szóval még álmomban sem találkoztam. Molnár Pálnétól hallottam, akit Ilka néven tisztel minden ismerőse, és így szid minden haragosa. És aki unokahúga Süli Andrásnak.

- Édesanyám testvérje volt az András bátyám. Kislán korom óta ismertem, ott lakott nálunk, mint legén, amíg el nem hagyott bennünket.

Amikor „becsöngettem” hozzájuk úgy, hogy megvertem az ablakot, azzal fogad, hogy végre megjött a bajuszos.

- Nincsen is bajuszom!

- De lehetne. Mert a férfiembernek lehetne. Ha viszket az orrunk alja, akkor vagy bajuszos ember jön, vagy nagy méreg ér. Az előbb vakartam meg, hálistennek maga jött.

Mondom, mi már találkoztunk. Amikor András bácsiról a filmet csináltuk. A filmre emlékszik, de rám nem. Ellenben azt tudja, hogy a Moldován Domonkossal volt itt valami Horváth Dezső. Azóta se látta. Mi lehet erre a felelet? Jól nézzen meg, Ilka néném, mert ő áll most is maga előtt, tulajdon valóságában. Mondtam a nevemet, amikor bejöttem.

- Látja, arra nem is figyeltem. Csak örültem, hogy bajuszos jött. Mert mi már csak ilyen öreg babonások vagyunk.

- És a Suti Pálnál is voltunk.

- Tudom. Az nekem a testvéröcsém.

- Írtam valamikor András bácsiról.

- Emlékszem én arra. El is tettem, de valaki elkérte, és nem adta vissza.

- Mit tud a Művésznőről?

- Arról a rontás nőről? Mindent tudok, de jót egy szót se. Harmincnyolcban történt, búcsú napján, július 26-án, mert akkor még napján tartották a búcsút. András bácsi kiment, ahol a gyerektajcskákat meg a kiskocsikat árulták, ott nézelődött legtöbbet. Hogyan, hogyan se, nem tudom, de szentigaz, ott jöttek össze valahogy. Jött a szóbeszéd, nagyon beszél avval a kifőstött nővel. Este hazavetődött, mondta nagyanyámnak: - Édösanyám, bemögyök Szögedre. Úgy löhet, megnősülök. - Be is ment. Reggel kijött, és azt mondta, majd megesküsznek. Nagyanyám nagyon mondta neki, az a nő a te ellenséged, és soha meg nem esküszik veled. Még azon a héten kijött a nő is. Tizenöt-tizenhat éves lány voltam akkor, nagyon tudtam már, mire megy ki a játék, mondtam is neki, ne menj, András, te oda nem köllesz. Hodenánt lesz, küldenek ide-oda, hordárnak kellesz, szedheted a fát, hogy nekik legyen minél melegedni. Erre köllesz te neki, nem másra. Az volt a nagy baj, hogy senkire nem hallgatott.

- A filmezés után már csak akkor láttam, amikor a múzeum kupolájában kiállítást rendeztek a képeiből. Ha jól emlékszem, Ortutay nyitotta meg.

- Arra is emlékszem. Utána kijött, és sírva mondta: nem kaptam érte egy fillért se. Elvitte a maga barátja a virágos képet is rámástul, arra is azt mondta, pénzt ad érte, de semmit nem adott.

A falu monográfiájában három kép van tőle. Az egyiknek *Az állomás* a címe, a másiké meg *A család már ebédöl a szobába*. A harmadik: *Önarckép*.

- Ez a maguk szobája?

- Az hát. Minden úgy van rajta, ahogy a valóságban volt. Ez itt, bal oldalon, fönn, az asztal sarkánál, a nagyanyám, a jobb oldalon, vele szemben a nagyapám. Az asztal jobb alsó sarkánál az énapám, vele szemben pedig az ényám. Háttal ül András bátyám, ez vagyok én, bal oldalon, jobb oldalon meg az öcsém.

- Jobbról a férfiak, balról a nők?

- Így volt.

- A két képe is ott volt, fönn a falon?

- Az is. És az óra is.

Itt van most is az az óra, de már nem jár. A kegyelet őrzi még mindig.

- Talán a két macskát is meg tudja nevezni?

- Meg hát. Ez a feketés-pöttyös a Frici, a másik meg a Cirmos.

Frici a férfiak oldalán, Cirmos a nőkén. Rendnek muszáj lenni. Ezek szerint az a pár csizma, ami az ágy előtt van, csak női csizma lehet.

Biztosan nem hallottak róla, ezért elmondtam, hogy András bácsi halála előtt talán két hónappal egyezkedtem Szelesi Zoltánnal, a múzeum művészettörténészével. Arra biztattam, tegye meg teremőrnök a Horváth Mihály utcába, a Képtárba. Keresetnek is nagyon jól jönne neki, mert már semmije nem volt, de ha reggeltől estig képek között van, hátha nem állja meg, és megint elkezd fősteni. Ígérte Zoltán, nagyon ígérte, a végén már lelkesedett is érte, pedig ilyesmivel ritkán lehetett vádolni is. Igazi kísérletnek ismerte el, amelynek csak nyertese lehet a művészettörténet. Azt nem tudom, lépett-e egyáltalán ebben az ügyben, csak azt, hogy hamarosan András bácsi halálhírét vettük. Ilka néni közbevág:

- A temetésére se mehettünk el. Semmi értesítést nem kaptunk.

- A Pali se?

- Senki!

- Tudják, hol a sírja?

- Már tudjuk. Ott van az a kupolás valami a Belvárosi temetőben, amelyben a hamvakat tartják, mellette van a sírja. Közvetlenül mellette. A keresztjére rá van írva a neve, ha keresi, megtalálja.

Amikor megjelent ez az írásom, küldtem a néprajzosnak egy-egy példányt az újságból. Egy kumma szó nem sok, annyit se felelt rá. Vonaton futottam össze vele pár év múlva, rákérdeztem.

- Temetni, azt tudunk!

Biztosan mondta volna tovább is, de kezet nyújtottam neki: Isten megáldjon. Hol vagyok én Süli Andrásához, de megsértődni ugyanúgy tudok.

*

Még mindig a Géza utcában vagyunk. Megkérdeztem itt is, melyik Gézáról nevezték el.

- Nagybaktóban a zsidó bérlő fiát hívták Gézának. Sok jót tett Algyőnek, azért nevezték el róla.

Nem biztos tehát, hogy Irma major ispánja volt, de az biztosnak tűnik, a fejedelemhez akkor sincsen köze, ha netán mégiscsak fejedelmi birtok volt villa Geu.

18. Mindenki becsapta

Ilka néni öccse, Suti Pál könnyen segít visszaidézni első találkozásunkat. Ő meg is tetejezi még, mert állítólag az árvíznél is találkoztunk, meg később is, mindig ott, ahol nagyon kellett igyekezniük. Lukas a fejem, kihagy az eszem, és ráadásul öregszem is, de meg lehet, hogy neki van igaza.

A Petőfi utcában laktak azelőtt, most Süli András utca a neve. Az ő házuk a 16-os számot viseli, végeredményben ez a ház a névadó. Nyers vakolatú ház, látszik rajta, eddig futotta a „költségvetésből”, kőporozásra már nem. Elbontották a régi házat, helyette építették az újat.

Mintha én még a régiben lettem volna.

Körülbelül ott folytattuk a beszélgetést, ahol annakidején abbahagytuk: a Művésznőről. Nem akarom szépitni a dolgot, teljesen egymáshoz tartozó családokon is erőt vesz néha a förtelmes harag, de erről az asszonyról jót egy szóval se mond senki az algyői maradék közül. Cifrázási szándék nélkül sorolja:

- A legutálatosabb teremtménye az Istennek az a nő, aki ilyet meg tudott csinálni. Munkás-ember volt az András bátyánk, földje volt, mégis kitolt vele. Úgy ment be hozzá, hogy elveszi feleségül, de mi tudtuk, nem lesz abból semmi. Nem férjül kellett ő neki, hanem rabszolgául. Nem volt annak fogalma arról, mekkora érték közelébe került. Bemesélte neki, az semmi, amit fest, az a valami, amit ő mázol. Szegény András, ez meg elhitte.

- Biztos, hogy a búcsúban ismerkedtek meg?

- Egészen biztos.

- És az, hogy még aznap bement Szegedre?

- Az is biztos. Ennél egyoldalúbb föllángolás el se képzelhető. Csúnyán becsapta.

- Csak ő?

- Dehogyan csak ő. A Bálint Jenő legelőször. Sorozatban kérte a képeket, de nem kapott értük semmit.

Hatalmas fölbuzdulás volt az őstehetségek fölfedezése, senki nem gondolta akkor, és sokan még most se, hogy azonnal megjelentek a vérszívói is. És a vérszívók holta után is szívogatták.

- Amikor kijött a bátyám, a film végett, akkor mondta: legyél jó reménységben, öcsém, ezek után a képek után te nagy jutalmat kapsz. Hittem, bíztam, reméltem, de csalódtam. Hogy az úriember is be tudja csapni a szegényt? Ha más mondta volna előre, megvertem volna azonnal. Kis ház volt a mienk, de mondtam neki, mármint András bátyánknak, jöjjön ki hozzánk, és maradjon itthon. Ahol négy ember elfér, elfér ott az ötödik is. Nagyapámék tizenheten voltak testvérek, nálunk nem volt újdonság, ha sokan voltunk. A Farki réten gyümölcsösünk volt, ha oda kijött volna, amit megkíván, mindene meglett volna. Akármikor bementem hozzá, a Művésznő mindig veszekedett velem. Mondtam neki, ne pörölgjön, nem magára vagyok én kíváncsi, hanem a nagybátyámra. Ilyen nőre én kíváncsi nem vagyok. Még csak ajtót se nyitott.

- Emlékszik rá, hogyan festett?

- Nagyon emlékszem. Maga elé vette a papirost, kicsit föltámasztotta, egy darabig nézegette, morzsolgatta a két tenyerét, aztán azt mondta, legyünk csöndben, mert most föst. Lefektette a papirost, bemártogatta az ecsetet, és már föstött is. Legalább húsz vagy harminc ecsetje volt, mindig azt választotta, amelyikre szüksége volt. Nekem legtöbbször azt mondta, eriggy ki, kis szarházi. Jól van, még játszani. Mire visszaértem, készen volt a kép. Láta volna, amikor a Horthy megföstötte! Olyan aranygombok sorakoztak azon, talán az igazin se különbek.

- Erről nem is hallottam. Horthy Miklóst?

- Persze hogy azt. Azért nem emlegették a maga idejében, mert hátha rontott volna a megítélésében. Ha most élne még, úgy lehet, ki is tüntetnék érte, mert most már minden előfordulhat.

Ugorjunk egy nagyot. Sokat írtak Suti Pálról is az újságok, a többszörösen kitüntetett kubikos brigád vezetője volt a Vízügynél. Takács Tibor is írt róla valamelyik vízgazdálkodási folyóiratban. Csak a végéről idéznék néhány sort:

„Ha majd nyugdíjas lesz, bejön Szegedre, leül a partfal előtti sétány padjára, s nézi a művét. Vagy ül a Dugonics téren, és gyönyörködik a színes szökőkútban. Ez lesz a boldogság!”

- Régen itt a nyugdíj.

- Be is megyek, egy héten legalább kétszer. Le is ülök, és el is szomorodom. Mert a mai fiatalok nem becsülik semmire, amit mi elvégeztünk. Az árvízi emlékmű márványlapjait is sorra összedarabolják. A rombolás lett az istenük.

- A boldogság?

- Panasszal telek én el, nem boldogsággal. A teljes Magyarország minden munkása nevében mondom, nem becsülnék minket semmire.

- Régen jobb volt?

- Mondta valaki egyszer, kedves elvtársak. Én meg mondtam neki, nem vagyunk egymásnak elvtársai. Csak akkor lennénk, ha az igazság fegyvereit szóránk egyformán szét, és nem a hazugságét. Azt mondom én csak, de ha leírja, jól írja le, a nagybátyánknak az volt a sorsa, hogy sorra becsapta mindenki, de ugyanaz a sors jutott minékünk is. Amíg ígérni kell, olyan szépen szól a nóta, amikor viszont beváltani kellene, még jó, hogy szemünkbe nem mondják, de nagy marhák voltak, amikor elhitték. De megírom én ezt, meglátja!

És elkezdni mondani fejében faragott strófáit. Még nem volt ideje leírni.

(Ne vegye zokon senki, hogy a Művésznő nevét még most se említem. Nagy az ő vétke, nem tehetek róla. Az is kikívánczik belőlem nagyon, hogy naiv művészként tartja számon a hivatalos megítélés Süli Andrást, pedig az egész ember szenvedett holtáig tartó, talpon járó, gyógyíthatatlan és jámbor naivságban.)

19. Fiókban az oklevél

Nehezen akart összejönni ez a találkozás. Borbély János akkor ígérte már, amikor a könyvtárba készülődtem, hogy oda ő is eljön, de hiába vártuk egész délelőtt. Erőszakkal nem szeretek menni senki nyakára, hagytam: ha nem, nem. Hívott aztán telefonon, azt mondta, váratlan dolog jött közbe. Megbeszéltünk másik időpontot, aztán megint másikat, most végre itt vagyok. Az igaz, még aznap kerestem egy igazi borbélyt, a Süli-Zakar Sándort, és nála több témára is ráakadtam. Bebizonyosodott megint, a mi szakmánkban kárba veszett idő ritkán van.

Valamikor nagyon régen, még az önállóság legvégén építési előadó volt a tanácsnál. Ha beleivódnak az ember sejtjeibe a munkahely hatásai, akkor benne még mindig él valamennyi. Hét évet dolgozott tervező vállalatnál, hét évet a tanácsnál, azóta az Áfor embere. Pardon, ezt kijavítja: Mol Rt. az már.

- Építőipari technikus oklevelet kaptál. Az olajhoz nincsen rá szükséged.

- Itt van valamelyik fiókban.

- Akkor reád hiába költötte az állam a tanítási pénzeket?

- Ennyire el vagy te maradva? Nem tudod, hány mérnöki, hány tanári, meg hány másféle diploma van mostanában fiókban? Ha egyszer összeszámolnád, és egyenként csak egy forintot kapnál, te lennél az ország leggazdagabb embere.

Ha innen nézek azok után, akik külföldet gazdagítják tudásukkal, és hozzájuk veszem, akik itthon szegényítik kicsike hazánkat azzal, hogy akaratuk ellenére nem képzettségüknek megfelelő állást kénytelenek betölteni, akkor kezdem megint azt gondolni, keveset értek a világhoz. Mert azt még megérteném, ha valamiből vagy valakiből sok van, akkor máshová kell azt tenni, de változatlanul nem hiszem, hogy a rátermettek maradnak, a hígítók pedig eltávoznak. Ennyit még nem léptünk előre a modern világban.

Ha a vérében van a még önálló Algyő, akkor természetesnek tűnik, hogy lépten-nyomon a Szegeddel való kapcsolat jön elő. Azt mondja, gazdálkodásban is, vezetésben is kaphatna némi önállóságot megint Algyő, Tápé, Dorozsma, Szőreg meg Gyálarét. Körjegyzőséggel például. Szerinte Szeged azt hitte, aranybányához jut, ha ezeket magába olvasztja, és közben kiderült, púpok csak a város hátán. Int azonnal, ezt ne írjam le, mert csúnyán hangzik, de igaz. Aztán mintha finomítani akarna tovább is a képen, elkezdni mondani ő is, hogy a faluházba bele se kaphattak volna a város nélkül, mert a teho semmire nem lett volna elég. A szennyvíz-tisztítóból se lenne semmi, mert az is pénz ízű, de nagyon. A repülőtér és a Tisza töltése

között lesz, nemsokára elkészül talán. Ámbár az is meglehet, a város azért határozta el megépítését, hogy Algyő mocska ne a nyakába folyjon. Tisztelettel megkérem a torony alattiakat, ne haraggal olvassák ezeket a sorokat. Van úgy, hogy a legjobb szándék is elkajszul magyarázatok közben.

Tornaterem is kellene, új iskola is, sőt az lenne a legjobb, ha egyszerre készülne mind a kettő. A hely ki van hagyva régtől fogva, és meg is lesz, ha belevágnak. A tornateremnek olyannak kellene lennie, hogy sportcsarnokként is használható legyen. Fölvetődhet persze, hogy minek kellene Algyőnek sportcsarnok, amikor van Szegeden, sőt a Délépét se tudják kihasználni, de ez megint olyan téma, hogy pusztán logikai szempontok nem dönthetnek benne. Mert Algyőn eleven a sportélet, és még eleveníthető.

Sajnos, az önálló gazdálkodást szüntette meg leghamarabb a város - medítálunk tovább. Mintha neki az lett volna az érdeke, hogy hűbéresi hatalmát fitogtassa a gyepplő kézben tartásával. Sajnos, az talán soha nem derül ki, mennyit veszít vele maga is, hogy a tetre kész embereket gondolkodási tétlenségre ítéli.

- Mondd ki végre: te elválnál Szegedtől?

- Nem. Azt hiszem, a falu se szavazná meg, de ez már nem olyan nagyon egyértelmű. Azért nem szavazná meg, mert el se menne szavazni. Annyira hozzászókkott ahhoz, hogy neki semmibe nem lehet beleszólása, nem is erőlteti. Legyen meg a busz, legyenek nyitva a boltok és a kocsmák, ennyire alászálltak a napi igények. És ha valami hatalmas bukfenc révén mégis elválnánk Szegedtől, az ipartelep akkor is megmaradna a városnak. Jobban szereti, ha neki adózik. Azt a nézetet kellene csak eltörölni, hogy Algyőt el kell sorvasztani.

- Bolondot beszélsz. Nem hiszem, hogy lenne ilyen nézet.

- Nem mondom, hogy szándékosan, de van. Felelj akkor, miért nem lehet Algyőn telket venni? Azelőtt azért nem engedték, mert akkor nem keltek volna el bent a panellakások, most meg azért, mert nem biztos, hogy elkelne a telek. Az biztos, ha önálló lenne a falu, avval kezdené, hogy házhelyeket mérne.

Eljutottunk odáig, hogy az emberi gyöngeség a legerősebb a világon. Hegyeket mozgat meg csak azért, hogy ő maradhasson a székben, ne más.

- Csak nem pályázol valahová?

- Jó nekem az olaj is, bár meglehet, hogy éppen most döntenek benne, hogy megszűnik a kisteleki részleg, és haza kell jönnünk Algyőre. Azt is megértem én, hogy mindenki ragaszkodik a székéhez, inkább az adja gondot, hogyan jutottunk el a közömbösségnek arra a fokára, hogy ez már nem is érdekli az embereket? Itt van például a barakk tábor. Nincsen ember a faluban, aki meg tudná mondani, kik laknak benne, mit csinálnak, és meddig maradnak. És azt se tudja senki, a barakkok meddig maradnak, pedig mindenki érzi, erősen szükségük azok csupán. És micsoda házak épülhetnének a helyükbe!

20. A kókányolt komp

Ősidők óta kompon járt át a gyevi ember a Tiszán, meg az is, akit erre vetett a sors. Komp utcája most is van még, de kompja már nincsen. Kisrének, kis révnek mondták azt, nem is kompnak. Mert a komp mindig a révben járt. És révbe ért.

Volt rá példa, legalább négy évig két komp is szolgált. A fölrobbantott vasúti hidat pótolta az egyik. Dátum szerint nem találtam, mikor kezdett járni, és mikor hagyta abba, bár nem lenne nehéz kideríteni, engem azonban most más érdekel. Magnetofonra fölvelt visszaemlékezést közöl a monográfia az egyik legilletékesebbtől, a mentésben részt vevő révésztől, és visszaemlékezést hallottam Ilka nénitől. Mindkettő lényege: egyszer nem ért révbe. A világ minden kincséért se akarom versenyeztetni a kettőt, tudván tudom, a megtörtént dolgok elbeszélése sokszor sántít. Inkább példának említem tényszerű megbízhatatlanságukat.

Gercsó Antal, a révész se tudta megmondani, hány halál esett akkor, amikor elsüllyedt a feketézőket átszállító komp, csak azt tudta, sokan odavesztek. Ilka néni azonban pontosan tudja: csak egy asszony meg a fia maradt meg, mert ők meg tudtak kapaszkodni egy fenyőfában. El is sírja magát, mert olyan borzalmakat sírás nélkül megemlíteni se lehet.

Meglehetősen megvetéssel illet sokáig emlegetnünk a feketézőket. Ahelyett, hogy otthon maradtak volna, és siettették volna a romba dőlt ország újjáépítését, összeszaladgálták az országot, és mindent vettek, mindent eladtak. Szikrát se tudnék rájuk szórní, nemhogy tüzet, mert ha nem ezt csinálták volna, nem maradt volna életben az se, akinek végül mégiscsak újjá kellett építenie az országot.

Az történt, hogy befutott a sártói oldalon a népekkel megtömött szerelvény, és erőt vett az utasokon a csordaöszön: megrohamozták a kompot, hogy a másik oldalon várakozó másik szerelvényben is helyet kapjanak. Kókányolt komp volt az, a szegedi Regdon-fürdőnek az alja, megfelelően. A ránehezülő súly alatt elkezdett süllyedni. Hiába kiabált ott révész és policár, megállítani nem lehetett az emberáradatot. És a víz beáramlását se a pontonokba. Nem is lehetett kiírva rá, hogy mennyi a szállítható utasok száma, de gondolom, ha kiírták volna, már régen leszaggatták volna. Amikor a tömeg elveszti a fejét...!

A révész azt mondja, megbillent a komp, a rengeteg ember elkezdte lökődni egymást. Ez lett a vesztük. Ilka néni is mondja ezt is, de kiegészíti: eldurrant a drótkötél. Ha nem jobbra vágódott volna, hanem balra, őt magát is agyoncsapta volna. Egyből el is süllyedt.

Drótkötéllal is lehet kötekedni. Ellenkezem, ha csak kötél szakad, nagy baj nem lehet, legföljebb Szegednél ér túlsó partot a komp. Természetesen azonnal kiderül, a kompi tudományokhoz halovány huzalmam sincsen, mert az úgy történt, ahogyan mondja. Ha nyugodt nép lett volna rajta, biztosan más lett volna, de úgy viselkedtek, mint a kötetlen marhák. Egymást cibálták bele a halálba. Meredek volt a part, aki belecsúszott a vízbe, nem érte lába a földet, úszni meg nem tudott, tehát elment mind a víz alá. Hiába kiabálta a Pósa András bácsi, ne gyűjjenek, emberek, mert elsüllyed a komp, senki nem hallgatott rá.

- Hogyan került át a túlsó partra?

- Battonyán voltunk, sóért.

- Ott lehetett kapni?

- Lehetett. Írtam a nagynénémnek előtte, azt felelte, amennyi csak kell, annyit hozhatunk.

Szemtanú volt tehát Ilka néni is. Érdekelt is volt benne, hogy átjusson, de a helybeliek bölcsebbek és nyugodtabbak lehettek, hiszen őket nem fenyegette veszély, hogy nem férnek föl a vonatra. Gondolom, kivárták nyugodtan, hadd menjen el az első hullám, ők majd ráérnek második fordulóban is. Nem lett második forduló. Késő délután történhetett a katasztrófa, de este kilenc volt, mire hazaértek. Elmentek a kis révbe, ott jöttek át a faluba. Hozták magukkal a rémületet, döbbenetet.

Békében is megszédte emberadóját a Tisza.

Gercsó szerint is az volt a legnagyobb baj, hogy fegyelmezetlen volt a nép. „Merhát az a nép olyan vót! Ajajj! Ha megindút, ez úgy ment, mint a csürhe. Még azokat ha ütötte az ember ustorral, azok megállapodtak, vagy visszahúzódtak. Ez toltta egymást! Kiabáltunk ottan: Elég mán, ne gyűjjenek!” Szó van nála is láncról, de nem az szakadt el, hanem: „Ahogy sülyedt lefelé a komp, a láncok eldurrogtatták azt a vastag fát. Eltört mind a kettő.” Nem a lánc szakadt, hanem a tartó oszlopok mondták föl a szolgálatot. Miért nem vitte el akkor az egész alkotmányt a Tisza? Mert úgy tele volt emberrel, és az alatta lévő pontonok teleszaladtak vízzel. Azonnal megfeneklett.

Rengeteg súlya van a rengeteg embernek, de sokkal nehezebb, ha feketéző mind. Battyúval jött valamennyi. Aki húst hozott, hájat vagy szalonnát, az csak hagyján, mert az nem ült el, de aki sót, kékkövet vagy zsírszódát hozott, azt a csomagja is húzta lefelé. „Mögnymta a belső nép, oszt akkor bele oda a vízbe! Kicsi, naggya, öregje, fiatalja ott... Ott a garabolyok, meg a csirkék... pulyka, liba, kácsa, minden. Úgy úszott éppen, mint amikor egy nagy kocsi tökök beleöntenek a vízbe, osztán ott úszkál a tök a víz tetején... A fejek úgy vótak! Hú, de mit csináljunk?!” Akit elértek, húzgálták kifelé. „Mikor vége lett, hozzáfogok osztán szedni kifelé, akik ott vannak a fenyőn. Vót, aki még élt, vót, aki mán meghalt ottan. Kint vót idáig a fán. Odamék, mondom: nénikém, adja ide a kezit! Odamegyek, felemelem így a fejit: na emmán nem... Felemelem, oszt’ akkó kihúztam oda a fenyőre, azt’ vitték onnan kifelé. Mék a másikho, annak is mondom: na, bácsikám, adja ide a kezit! Nem szól semmit. Fölemelem: ais mán halott... Vót olyan, hogy úszott, oszt rámentek, megfogták. Odavan, elment.”

Nem állítottak emlékoszlopot a katasztrófa színhelyén. Nem is tudták volna összeszedni az odaveszettek neveit. De ha jelentkezne valaki, aki elszenvedő résztvevője volt, megköszöném.

21. Kuszált idők

Ezt a beszélgetést szépen elterveztem. Ha matematikatanár Kovács Antal, akkor igen könnyű leckéből indulhatunk ki. Minden alapláncnál legalább két tényező van az egyik oldalon, és mindig belőle fakad az eredmény. Ha társadalmi matematikát játszunk - ha játszhatunk egyáltalán, mert a társadalom soha nem játék! -, akkor a múlthoz adva a jelent, mindenképpen a jövőt kapjuk. Lúlogika ez, persze, mert ha igaz lenne, még a jövőmondókat is kiiktathatná magából az emberiség. Akár a tíz ujjunkon kikétszerkettőzhetnénk, mit hoz a holnap. De bevezetőnek mindenképpen mutatós jóság lenne.

El is mondtam, bele is vágtunk, de az első tényezőnél tovább nem jutottunk.

Úgy lett tanár a Tanár úr, hogy előtte tanítóképzőt végzett. Gyakorlati pedagógiából a tanítók mindig a tanárok előtt jártak, aki erre a jártasságra tudta ráfejteni a magasabb tudományokat, azzal nagyon jól járt az iskola. Fölmerül azonban másik kérdés is: és a Tanár úr vajon jól járt? Erre felelet a cím: Kuszált idők!

Elvégezte Szegeden a képzőt, hazajött a falujába. Álom, álom, édes álom, azt képzelte, innen mehet nyugdíjba majd. Az igaz, hogy innen ment, de közben jó nagy kanyarok cifrázták az útját. A tánc 1948-ban kezdődött. A háború utáni nagyon egészséges nekibuzdulást ekkor tették be a megfagyasztóba. Jugoszláviából ideszármazott pedagógusféle lett az igazgató, akivel igen hamar violenciák támadtak. Több hónapi fizetéssel máig adós. Annak a kis csoportnak viszont, aki ezért fölszólalni mert, sürgősen el kellett hagynia az iskolát. Antal úrnak - mert igencsak fiatal volt akkor még - Vásárhely hatalmas határában, Szikáncson sikerült

megállnia, az egytanerős tanyai iskolában. Amikor levelezőn elvégezte a főiskolát, akkor helyezték be a belvárosi iskolába, pedig akkor már kéttanerős iskolává változott a szikáncsi.

- Kiugrottam, azért helyeztek be.

- Kettőből kitűnni nem nagy kunszt.

- Nem kettőből, legalább harmincből. Mert az összes tanyai tanítót egybe számolták. Közben szomorú dolgok történtek az algyői igazgatóval is, nem viselték el, hogy Jugoszláviából ide telepedő ember igazgasson, Nagyfába zárták, és ott, állítólag, függőlegesen halt meg a szerencsétlen.

Szikáncson is történtek nagy dolgok. Volt ott egy nagyon tisztességes lópatkoló kovács, akinek a felesége nagyhangú MNDSZ-asszonyoság lett, a fiából pedig a város első embere, a pártbizottság első titkára. A lópatkoláshoz nagyon elég volt az a természetes ész, ami az öregben lakott, de a fiának az annál is gyöngébb képessége igencsak kevésnek tűnt. Láthatta viszont egy gyűlésen, hogy nagytudású emberek is gazsulálnak neki. Forogni kezdett a tanár úr gyomra, és ott is hagyta őket.

Nagyot lódult vele is a világ. Bár a pártba továbbra se lépett be, egyszer csak fönn találta magát a magasságos kultuszminisztériumban, a kis iskolák országos tanfelügyelőjeként. Parasztosan szólva hamar lerondította viszont a kalapácsnyelet. Elküldte egyszer Jóború Magda Vas megyébe. Panasz érkezett: idős tanítónőket bocsátanak el, mert templomba járnak. A hivatali regula szerint a megyei első titkárhoz kellett volna először mennie, ő viszont a tanítónőhöz ment, aztán az igazgatóval beszélt. Az igazgató is megerősítette, az egyik legjobb tanerőről van szó, elment tehát a megyei művelődési osztályra, ahol derék cipőgyári munkás volt az osztályvezető. Meg is kérte mindjárt, helyezze vissza a tanító nénit. Visszafelé igyekezett már akkor a cipőgyárba az osztályvezető, jót beszélgettek, aztán megígérte, azonnal intézkedik. Este érkezett vissza hivatali kocsin, reggel már várta a belügyminiszter dörgedelme: mit keres a kultuszminisztériumban a beférkőzött ellenség? Szedhette azonnal a sátorfáját azzal az osztályvezetővel együtt, aki őt fölvitte.

Darvas volt akkor a miniszter, átlátta a helyzetet, és azt mondta, Orosházára menjen, keresse meg bátyját, a Dumitrás Mihályt, majd ő segít állást keresnie. El is helyezkedett, de akkoriban a népen belüli ellentétek leginkább a tanács és a pártbizottság között szikráztak, hamar szemet szúrt tehát a főnről kiebrudalt új igazgató. Indokot az szolgáltatott többek között, hogy az egyik nevelő ha akart, elment tanítani, ha nem akart, akkor be se ment az iskolába. Behívatta, és tudtára adta, ha orvosi igazolást nem hoz, a bérét se fizeti ki. Csakhogy a tanárnő férje magasállású személyiség volt, akinek hivatalból alantasa az orvos, vitte tehát az orvosi igazolást. Odavágta az asztalra, és elment. Mi lehetett volna a következmény? Neki is mennie kellett. Csabán kapaszkodott meg, nagyszerű két iskola következett, de a másodiknál közbejött valami. Ötvenhat. Cikket írogatott az újságba, és éppen október 23-án jelent meg a *Szóljanak a pedagógusok* című. Sorra gratuláltak tanártársai, de attól este még tüntettek Pesten, sőt lőttek is. Elővették később a cikket, és elkezdtek szorongatni: lépjen be a pártba. Nem lépett, viselnie kellett tehát „botlása” következményét: elcserélték egy Csongrád megyei tanárral. Míndszentre kellett volna átjárnia Algyőről.

Bement a megyére, ott azt mondták, nem tudnak változtatni rajta. Átment a pártbizottságra, padtársát találta ott, aki viszont azonnal elintézte, hogy legyen helye Vásárhelyen. Soklovas kocsit hajtott akkor a pártbizottság, de a gyeplő mindig az ő kezében volt. Ötvenkilencben ürült Algyőn a matematikatanári állás, végre hazatérhetett.

Régi hibája azonban megmaradt: nem tudott nem szólni, amikor szólnia kellett. Zúrok támadtak például az úttörő-pénzek körül, kérte az igazgatót, csináljon rendet. Hatalmas

fölbolydulás támadt belőle. Amikor már sikerült eltüntetni a nyomokat, elkezdtek őt piszkálni. Összes addigi tapasztalata viszont arról győzte meg, és baráti biztatást is kapott, ha meg akar maradni saját falujában, de nem úgy, hogy a téeszcsében csinálnak neki helyet, be kell lépnie a pártba. Hatalmas belső vívódások után beadta jelentkezését, másodmagával. A hajdani horthysta vezető fiát föl is vették, őt azonban nem. Az összes párttag mellette szavazott, akik viszont a nagy asztalnál ültek, mind ellene. A legnagyobb kérdés ez volt: Miért volt magának ennyi munkahelye?

- Csak azért, hogy ezután egy legyen: Algyő.

22. A gitáros pap

Az Algyői Hírmondóban írott cikkei alatt láttam a nevét függelékkel: Balogh József plébániai kormányzó. Azt is tudtam, doktori címet visel, meg azt is hallottam lépten-nyomon, nagyon jól járt vele a falu, csak éppen meg nem találtam soha. Naponta benéztem a templommal szemközti plébániára, mindig hiába. Úgy adódott egyszer, éppen onnan siettem a buszhoz, és szembe jött velem egy fiatalember. Egyik kezében gitárt hozott, a másikban lapos táskát. Már elmentünk egymás mellett, amikor gyanúm támadt: csak nem ő a plébános?

Pedig ő volt. A gitár most is itt van a szobában.

- Mit jelent a plébániai kormányzóság? - ezt kérdezem elsőnek.

- Egy lépcsővel alacsonyabb beosztás a plébánosnál. Régen ezt nevezték adminisztrátornak.

- Sajnos, azt se tudom, mi lehetett.

- Ahhoz nem kellett állami jóváhagyás.

- Mai szóhasználattal mondhatom úgy, hogy teljes plébánosi jogkörrel fölruházott helyettes papi személy?

- Származási helyén is furcsán hangzik, a rádiónál és a televíziónál lévő állapotokra utal, de végeredményben erről van szó.

- Ön új ember itt. Tudhatja azonban, mekkora hírverés történt elődjének az itt-marasztalása ügyében.

- Újságokból, rádióból és televízióból tudok róla.

- Sérti Önt ez az előzmény?

- A mi állásunk nem sértődésekre való.

- Akkor még a váci egyházmegyéhez tartozott Algyő, de a Szeged-csanádi püspök is elmondta véleményét róla. Magam azt gondolom, minden rendszerváltás a demokrácia jegyében zajlik korunkban, természetesnek tűnik, hogy a hívek azt hiszik, abba is beleszólhatnak, ki legyen a papjuk. Csakhogy az egyházban hierarchia van, ahogy püspökünk is mondta. Nagy ellentmondásnak látszik.

- Valóban hierarchia van az egyházban, de annak is lehet keményebb és demokratikusabb változata is. Ha emlékszik a püspöki nyilatkozatra, az is elhangzott benne, hogy vitás esetekben ő meg szokta beszélni a hívekkel, és eddig még nem keveredett hasonló ellentmondásba.

- Azok a hívők azonban most is itt vannak, akik elmentek Vácra, követségbe.

- Azt tudom, hogy egy buszra való ember ment el, de azt nem, hogy kik voltak. Nem is kutatom. Volt egy nagyszerű mesterem, aki azt mondta, minden hívőnek megvan a maga papja, és minden papnak a maga híve.

Paraszti egyszerűséggel ezt úgy mondják, minden zsák megtalálja a foltját. Ha mellékíze lenne, bocsánatot kérek.

- Most tehát Algyő is a teljesjogú Szeged-csanádi püspökség része. Hozott ez lényeges változást? Sokan vagyunk, akik nem mertük elhinni, hogy ezeréves hagyományok ilyen egyszerűen átírhatók.

- A Szentatya bölcsessége segített benne. Igaz, hogy mondta az egyik püspök, ha elődei lovas kocsival is be tudták járni egyházmegyéjüket, akkor a mai autós világban ez nem okozhat gondot, de mégis jobb, ha közelebb van a püspök.

- Algyő viszont egészen szem előtt van, noha azelőtt igencsak távolra esett.

- Látjuk is előnyeit. Az új egyháztanács beiktatására is elhívhattuk a püspök urat. Azelőtt azért ez nehezen ment volna.

- Algyőn hittant oktat, de változatlanul tanít a teológián is. Nagy megterhelés lehet.

- Nem érzem annak. Itt a faluban - püspök urunk kínosan ügyel rá, hogy városrésznek mondja - két óvodás csoportnak tartok hittant, és három iskolás csoportom van. Templomban is van egy hittanóránk, és egy bibliaóra fölötteteknek. Szegeden a dogmatikát tanítom, három előadásom van a nappali tagozaton, és kettő a levelezőn, ráadásként egy óra biblikus beszélgetés a kispapokkal.

- Ez olyasmi lehet, mint az egyetemen a speciálkollégium?

- Nem. Ebből se vizsga, se beszámoló nincsen, és keretét is a szeminárium adja, nem a főiskola. Az óvodástól az idősig, a kispaptól a civilig tudok szólni tehát a hívőkhöz, és ez nagy dolog.

- Megint egy profán hasonlat következik. Ha a főiskoláról jött ide, a papucsát azért, gondolom, bent hagyta az ajtóban, hogy hirtelen be ne csukódjon mögötte. Számít arra, hogy visszamegy még teljes állásban?

- Az egyház embere ritkán dönt jövőjéről. A főpásztoron múlnak ezek a dolgok, de hangsúlyozom, mindkét föladat nagyon érdekes. A mai magyar valósághoz mégiscsak közelebb van Algyő, tehát örülök neki, hogy ide jöhettem. Itt tanulhatom meg, hogyan lehet az egyház-közösséget egyáltalán megszólítani, megmozdítani, illetve hogyan lehet elérni az embereket.

- Jól érzi itt magát?

- Alapjában véve igen. A szegedi nyüzsgő élet után pihenhetek az itteni csöndben, de meg kell mondanom azt is, néha visszavágyom a nyüzsgésbe is.

- Ha reggeltől estig tart a szolgálat, mikor pihenhet egyáltalán?

- A csütörtök például szabadnap.

- Holnap csütörtök. Mit csinál?

- Idősebb és fiatalabb papokat szoktunk látogatni, és pap barátaimmal jövünk össze. Lelki napnak tekintjük. Afrikai a tétel, hogy egy fej nem birtokolhatja a bölcsességet, összedugjuk tehát a fejünket. Az a fölismerés is benne van ebben, hogy a papot igazán a másik pap érti meg. Rendszeres és szoros kapcsolatot tartunk tehát egymással.

- Amikor jött az árvíz annakidején, Ön még diák lehetett.
- A Tömörkénybe jártam, és az Ady kollégiumban laktunk. Számítottunk rá, ha valahol baj talál lenni, a mi kollégiumunkba idegenek jönnek, nekik is enniük kell tehát, ezért mentünk a pincébe, krumplit csirázni.
- Arra nem is gondolhatott, hogy majdani temploma vízben áll.
- Nem gondolhattam, mert akkor még azt se tudhattam, hogy pap leszek.
- Kiszáradtak már a falak?
- Valamilyen szerkentyűt építettek bele, mint a tápaiba és a dorozsmaiba is. Nem tudom, hogyan működik, de nyilván a hajszálcsövességre van valamilyen hatással. Azóta szépen szárad.

23. Parasztkocsi, úri nyereg

Újdivatú utcadísznek is beillene az állatorvosi lakás előtt a régi parasztkocsi. Elegáns lehetett új korában. Mielőtt ide került, már tyúkok ültek benne. Azt mondja dr. Major József, nem húzták, úgy húzták ide, hogy baja ne essék útközben. Az állatorvosi rendelőben egykori tisztí nyereg „ül” az egyik ülökén, fölötte pedig nem akármilyen zabla fityeg. Státuszszimbólum lenne? Inkább szakmai érdeklődés jele, de volt előzménye is. Amikor a televízió itt forgatta a Rózsa Sándor egyik jelenetét, a színészek szinte kifosztották a falut: minden régiségét megvették. Akkor kapcsolt az állatorvos is, de ő már csak a tanyán juthatott hozzá néhány darabhoz.

Elmúlt húsz éve, hogy ebben a faluban dolgozik, nagyon ismeri kívül és belül. Mert természetes volt mostanáig, hogy a paraszti származásúak állatot is tartottak, sőt az olajmérnökök is meghizlalták a maguk disznait, ahol pedig állat nevelkedik, ott az állatorvos nélkülözhetetlen kellék. Ráadásul éppen száj- és körömfájás dúlt akkor, amikor betette a lábát, azonnal mélyvízbe dobódott tehát. Lelkes dicsőítésekbe kezd, amikor Rákóczi-telep jön szóba. Itt maradt meg legjobban a tanyavilág, bár itt is átalakult meglehetősen. Nem lenne Algyő olyan, amilyen, ha ez a telep is megszűnt volna.

Sajnos, már akkor nem volt önálló hangja a falunak, amikor ide költözött. Értelmiségieinek a java Szegedről járt ki, akármennyire tisztességesen akarták is végezni munkájukat - mert ilyen is akadt -, lélekben mégis szegediek voltak, és nem gyeviék. Az olajipar is öntötte már akkor az új arcokat, kereshette a régi falut, csak nyomokban lelt rá. Ő is említi mindjárt, hogy az olajipar sokkal jobban fizetett az itteni átlagos keresetnél, és ennek nemcsak gazdasági előnyei, de erkölcsi hátrányai is lettek. Kifordult önmagából Algyő.

Jó szándékkal panasz nem érheti az olajipart, mert bármit adott volna, ha lett volna, aki kér. Szégyenlős volt a falu vezetése, később pedig, amikor már Szegedhez csatolódtak, a szegediek sem tudták kihasználni támogató készségét. Gáz kell? Iskola kell? Csak szóljatok! Iskolaügyben mertek szólni, meg is épült a Kosárfonó utcában, bővítették az óvodát is, hiszen az olajipar gyerekei is oda jártak, de a gázzal már csak akkor lehetett szó, amikor mindent saját zsebből kellett állniuk a lakosoknak. Néma gyerekeknek az olajipar se értette a szavát.

Az egyik tanyában tizenegy kacska pusztult el egyszer, mert olaj ment a csatornába. Jegyzőkönyvet vettek föl annak rendje-módja szerint, hogy kellő alapja legyen a kártérítési igénynek. Ne gatyázzatok - mondta az olajos illetékes, és kiállította a kártérítési papirost negyven kacsára. Látszólag tehát minden ment simán, de lehetetlen nem észrevenni, hogy

időközben ha nem is elúszott, de teljesen átalakult Algyő. Eljött egyszer a zombói tanácselnök, elmondani, mitől fejlődnek ők gyorsabban, mint a többiek. Mondta, náluk is kerestek olajat, de nem győznek hálálkodni a sorsnak, hogy nem találtak. Az Isten se őrizte volna meg őket akkor, hogy velük is ne egyesüljön Szeged. Mert nagyon kellett akkoriban a létszám, de nagyon jól jött az is, hogy olajipari központnak vallhatta magát Algyő. Ámbár - megint előjön az ámbár - soha nem tudta Szeged se kihasználni a vele járó aprócska előnyöket se.

Jön valaki, hogy tegnap óta nem eszik otthon a koca. Föl se írja se a nevet, se a címet, így is tudja, útba kell ejtenie Németh néniéket.

- Négyszáz marhát tébécéztem hajdanán, ebből kétszázhatvan volt a tehén. Most? Legföljebb hetven-nyolcvan tehén van, de tegnap volt leadás, valószínű, hogy már annyi sincsen. Nincsen ára a tejnek, nem éri meg tartani. Disznóból se volt ilyen kevés még, mint amennyi most van. Tizennégy anyakocát adtak le a napokban, és erősen megfogadták, többet nem tartanak. Tudja maga, mit jelent az, ha a kocát leadják? Azt, hogy holnap nem lesz malac. Kettőt-hármat hizlalnak csak, szigorúan saját célra. Azt szépen beosztják, mert már nyáron is lehet vágni. Ott a mélyhűtő, megold minden tartósítást. Mindig kérdeznak, mi lesz itt, Doktor úr, de nem tudok rá felelni semmit. Van még olyan termelő, akinek kétszáz birkája van, de ő is szeretne megszabadulni tőle. Befulladt idén a húsvéti bárány, a gyapjú se kell senkinek, csak ráfizetés az is. Nyulászati szakcsoport is működött, valutát hozott az országnak, de már csak öten-hatan vannak, akik még nem tudták teljesen fölszámolni az állományukat. Volt olyan olajipari mérnök, aki háromszáz tenyésztélyűket tartott a padláson. Megszüntette azt is a bizonytalanság. Mert a szerény, de biztos jövedelemnek a bizonytalanságnál nagyobb ellensége nincsen.

Fekete a szivárvány a mezőgazdaság egén. Senki nem tudja, mi lesz ebből.

Megint a velük élő Szeged. Olajnak megfűrt sok kútból lehetne termálvizet nyerni, és az olajosoknak is jól jönne egy gyógyfürdő, mert zsákszámba terem közöttük a reumás. Csakhogy Szeged hosszú évekig a minden évben egy medence címszó alatt saját fürdővárossá avanszálásával volt elfoglalva, hogyan gondolhatott volna még Algyőre is! A Tiszán is megszüntették a strandot, a részönkormányzat idejében lett megint. Úszni jó, és a víz mellett kötelesség megtanulni úszni. A gyerekeknek is kellene valami játszópark, akár az ártéren, kidöntött fákból szerkesztett mászóakkal és egyebekkel is. Még nem volt rá idő, hogy az is legyen.

Vasárnaponként kétszer lehet tömeget látni. Amikor jönnek ki az emberek a miséről, és amikor meccs van. Örök igazság, amit sportra költünk, azt nem költjük orvosra. A kézilabda mellé tenispálya is kell, a tenispályát be is kellene keríteni, ment tehát az állatorvos sportirányítói minőségben, adjon kerítésnek való avult csöveket az olajipar. Megszűnt már az a világ! - ezt felelte valaki. Nem éri meg kiszedni a földből.

24. Télen pang az üzlet

Azóta sétáltatom a fejemben Köntös Imre cukrász mestert, amióta az iskolaigazgató beültette a fülembe a nevét. Állatai iránti kíváncsiságom hozott hozzá, de be kell látnom, a jó cukrász állatsereglet nélkül is cukrász.

Pedig szokványos panaszarádattal indul a beszélgetésünk. Három tanulója van, tehát elismert cukrász, de tízezer forintot kell fejenként fizetnie értük, hogy kabinetbe járhasanak hetenként egyszer. Az elismertségre meg azt mondja, minden algyői mester legalább annyira elismert a maga szakmájában mint ő, noha két kezén meg tudná számlálni, hányan vannak összesen.

Valamennyi hasonló cipőben jár, ha tanulót nevel. Legalább adókedvezményt adhatnának érte. Nem leírni az adóalapból, mint ahogy most is lehet, mert az valós összegekben számolva filléreket jelent csupán, hanem igazi kedvezményt. Nem elsősorban ő járna jól vele, hanem a holnap.

Kétkarú habverő dolgozik. Egyik karja a tojás sárgáját veri föl, a másik a fehérjét. Amikor már mind elég habos, összeönti a kettőt. Megint a szegedi főposta jut eszembe, ahol a gondosan más-más bedobóba potyogtatott vidéki és helybéli leveleket odabent összeöntötték egy kosárba. Miért kell külön verni, ha úgyis egy lesz belőle? Van egy nagyobb verőgépük is, azzal együtt is menne a kettő, de annak olyan nagy a teljesítménye, vele a fogyasztása, nem éri meg bekapcsolni.

- Látja, két villany ég itt lenn, a műhelyben, fönt egy kávéfőző és egy hűtőgép van bekapcsolva, mégis tízezer forint a havi villanyszámlánk. Fatüzelésű a sütőnk. Ha a gázt át akarnánk hozni a szomszédból, tervezéssel együtt százezerbe kerülne. Egyelőre az új épület törlesztő részleteit fizetjük, nem bírjuk áthozni. Nem is olyan nagyon jó a gázsütő a süteménynek. Mire megsül, ki is szárad. A villanysütő jó lenne, de az meg még jobban pörgeti az órát.

A háromosztatú sütőbe a három tanuló rakosgatja be a nyers tortakarikákat, aztán forgatja, följebb vagy lejjebb cserélgeti, hogy mintaszerűen egyenletesre süljön mind. Szegedre szállítja, fontos, hogy időre beérjen, és az is természetesen, hogy kifogást ne lehessen tenni rájuk. Mert egy magániparos meg nem engedheti magának, hogy bárakárki kifogást találjon munkájában. Amit kiad a kezéből, mindenkor vádlója lehet. Hej, de sokan vannak, akik rá se hederítenek erre. Csak a pénzt fognák mindenáron, és nem veszik észre, éppen a pénzt verik ki saját kezükből. Belevágnak valamibe nagy lendülettel, aztán tönkre is mennek.

Ki lehet ellensége egy cukrásznak? Leginkább egy másik cukrász. Mondjuk, egy zucukrász. Vagy kettő. Most tél van, az úton járók közül kevesen állnak meg, látván a táblát, hogy Könös cukrászda, de elvileg ilyenkor vannak a nagy lakodalmak, süthetnének minden hétvégén rogyásig. Azért nem sülnek, mert a lakodalmas népek úgy adják kézzől-kézre a cukrászképzettségű, de nem cukrász embereket, mint a húsfőzőket. Fazekakban sültek a tortát, fél áron. Megtehetik, hiszen a hozzávalót a háziak adják, nekik csak a hozzáértését kell vinniük. Máshol vannak állásban, nem fizetnek tehát társadalombiztosítási hozzájárulást, adót, nem törlesztenek kölcsönt vadonatúj üzletért és műhelyért, az a fele ár, amit megkapnak, teljes haszon. Két ilyen emberről tud a faluban, az a nagy fájdalom, hogy mindkettő az ő tanítványa volt. Még azt se mondhatja rájuk, nem értik a szakmát.

- Lehet, hogy a mostani tanulókból is konkurenciái gyarapodnak majd?

Szendén mosolyognak a sütő mellett. Hol vannak ők még attól! És ahhoz adottság is kell. Nem egészen rendes úton váltak el amazok mesterüktől.

Mindenki fut a pénze után. Régi tisztességgel pillanatnyilag nehéz megélni az új világban. Marad a nyári négy hónap, hogy egész évre megélhetést adjon. Ha nem ilyen talpig csempézett, ragyogóan tiszta műhelyben beszélgetnénk, talán elmondanám a Kutyakaparót Petőfivel, amelyben az is benne van, hogy csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak, mert senki nem fordítja feléjük a rudat. Amikor itt az idő, indul a feleség kinyitni a cukrászdát. De le is jön utána beszélgetni, mert tudván tudja, senki nem nyit rájuk ajtót. Bent, a faluban is volt előtte üzletük, de azt fölszámolták. A műhelyt is kihozták ide, mert az állandó ki-bejárás a költségeket növelné.

- Miért nem pályázott a Virág cukrászdára? Ott télen is árulhatna még fagyaltot is.

- Akkora adósságba belemenni? Óriási a bérlemény, annyi alkalmazottal, hatalmas a kockázat. Nehezen jön ott össze annyi tiszta haszon, amennyi el ne folyna külön csatornákon. Az igaz, hogy van fagyalt télen is, láttam is a minap, ketten is nyalták. Csak ketten! És ráadásul sorban nyílnak a büfék, tudok olyat, hogy vasesztergályos keveri a fagyaltot. Ha én beállnék a vasas szakmába, én se nagyon tudnám, jobbra kell-e lépnem, vagy balra.
- Fával tüzelnek, de sehol nem látok kint fát.
- Naponta bentről hozunk ki egy zsákkal.
- Megérte akkor kijönniük ide?
- Nézze, az én szakmámban nincsenek óriási lehetőségek. Hiába tartják édes szakmának, sok benne a keserűség. Az lett volna a legjobb, ha külföldre mentem volna ki, és nem maradtam volna itthon. Meggazdagodhattam volna én is, mint a többi.
- Miért nem ment ki?
- Amikor itt még csak faház volt, akkor kellett volna, de akkor még nem lehetett. Most már lehetne, de itt az új épület, nem vághatok neki.
- Akármerre járok, minden maszek sír.
- Sír ma már a vállalati dolgozó is, mert megszűnik alóla a vállalat. A vásárhelyi vendéglátó már megszűnt, hamarosan elkel a Csongrád megyei is. De ha nem hiszi, hogy sírásra mindig van ok, jöjjön, és próbálja meg maga is.

25. Álmai oroszlánja

A Peugeot reklámjából lopom el most a címet, ne legyen harag belőle. Itt azonban nem kerekeken járó oroszlánról van szó, hanem igaziról.

Az állatorvos hozott ide. Amikor meglátta a cukrász, első kérdése mindjárt az volt, hogyan lehetne leszoktatni az oroszlánt a húsról, és rászoktatni más eledelre. Rávágom kedveskedésként, meg kéne próbálni tortakarika-nyesedékkal.

- A lányom addig eljutott már, hogy az ő kezéből a parizert is elfogadta, de az ősi ösztönt föl nem adja.

Most jelentették az állatorvosnak, hogy valahol bélcsavarodásban múlt ki egy ló. Jó napot szerzett vele Köntös Imrének.

- Hogyan lesz egy cukrászból állatszerető? Előző életében talán oroszlánvadász lehetett?

- A cukrászat a legbékésebb foglalkozás, az biztos, és az állatokhoz más fogalmak kapcsolódnak, de én az állatot is szeretem. Gyerekkoromban, emlékszem rá, vadnyulat szelídítettünk, és amikor fölnőtt, elengedtük. Fajkutyákat is neveltünk. A pécsi állatkertben láttam először kis oroszlánt, a gondozójuk a kezembe is adta. Ez lett a végzetem. Leveleztem az ország összes állatkertjével, ha Pestre megyünk, most se kerüljük el. Eljártam a veszprémi vadasparkba is, és elkezdtem afrikai vadászkalandokat bújni. Az Elza és kölykei, az volt rám a legnagyobb hatással. Veszprémbe hoztattam egy hím oroszlánhoz, elaltatták, hogy szállítani lehessen, de Kecskeméten már nem élt. Jóindulatú kártalanításként kaptam egy kis oroszlánt. Azt már az ölemben hoztam, kocsival. Egyéves koráig otthon nevelkedett a lakásban. Négyéves volt, amikor elpusztult szegény, kint a telepen. A szomszédom patkányokat

mérgezett, beténfergett hozzá a beteg patkány, megette, maga is fölfordult. A tünetekből lehetett látni, a mérég vitte el.

- Így pusztulnak ki a valóságban is elsőnek a ragadozók.

- A család kedvence volt a Moyma. Feleségemet meg a lányomat szerette legjobban. Szabadon járt a lakásban. Nem tudom, az idegent hogyan viselte volna el, mert nem nagyon mert hozzánk bejönni senki. Együtt nézte a lányommal a tévét.

- Miért lett Moyma?

- Az állatkertben nevezték el, és mi meghagytuk annak.

- Azóta?

- Három van. Két hím, és egy nőstény. Van egy hím barnamedvénk, egy gímszarvasunk, egy dámszarvasunk. Volt három vaddisznónk, kettőért cseréltünk egy oroszlánt, a harmadikért a kicsi barna medvét. Van három pónilovunk, és kutyák tömkelege. Két kuvasz érdemel szót közülük, meg két pockos kutya. Azóta nem kell méreggel irtani a patkányt. Az egyiket nejlonszádba kötve találtam a nádasban. Természetesen kieresztettem, azóta hűséges hozzánk.

- Az előbb arról beszéltünk, hogy drága az áram, drága a gáz, minden drága. És az állatok? Mennyit költ rájuk?

- Attól függ, milyen húst kapok. Ha kobzott marhahúst, az még megteszi.

- Milyen? Az elkobzottat talán ismerném.

- Olyan kényszervágásból való, ami tovább nem adható. Ha fölfújódik egy marha, le kell vágni, de nincsen a húsának semmi baja. Mostanában leginkább a baromfivágóból hozom a hulladékot, de rákaptak arra is a kutyatartók.

- Pénzben mennyit költ rájuk? Ami hasznot az üzlet hoz, megeszik az állatok?

- Soha nem dohányoztam.

- Csak nem azt akarja mondani, amit más elfüstöl, abból maga eltart ennyi állatot?

- Számoljon utána. A középminőségű cigarettából is elszív egy ember naponta száz forintot. Ha csak egy üveg sört iszik rá, hát ebből kifutja az is. És nincsen mellékhatása.

(Félek, ha ezt leírom, mindenki abbahagyja a bagót, és oroszlánokat kezd tartani.)

Árulkodik a feleség. Nyáron, este tíz után szokott kimenni hozzájuk. Napjában egyszer esznek, de azt az egyet természetesen nem lehet kihagyni.

- Hol vannak most?

- Három kilométerre ide. Vannak izgága emberek, akik verik a nagydobot, hogy életveszélyesek, pedig a lehető legjobb rácsok mögött vannak. Annakidején rendőrségi, tanácsi jóváhagyással állatkerti szabvány szerint készültek, tehát baj nem lehet.

- És valóban szeretne vadasparkot nyitni?

- Ide akartam hozni őket, szembe, a túloldalra. Elismerem, nagy lett volna a kockázat, mert így is évente három-négy baleset történik a faluban autók és gyalogosok találkozásakor, tehát belenyugodtam, hogy oda nem szabad. De itt mellettünk is üres terület van. Ide meg azért nem hozhatjuk, mert három távolabb lakó nem adja hozzájárulását. A pesti állatkert lehet lakott területen, az algyői külterületen sem? A halászcsárdás szomszéd is azt mondja, jó lenne neki

is, mert aki kijönne ide, megnézni az állatokat, meglehet, megenne egy halászlét, vagy bejönne a mi üzletünkbe fagylaltra, netán egy krémesre, de nem lehet, mert nálunk törvény van.

- Esetleg az ártérre?

- Ha a víz ki nem jönne, nagyon jó lenne, de ki szokott jönni.

- Ugyanott, csak a mentett oldalon? Vagy itt, mondjuk, az út másik felén?

- Horgászto van és kemping. Nekünk az is nagyon jó lenne, de ők voltak itt előbb. Akkor is tisztelnünk kell őket, ha alig jön valaki a kempingbe.

- Mit jelenthetne Algyőnek?

- Trópusi állatokat ritkán lehet látni, itt láthatna mindenki. Pesten száz forint már a belépő, mi ingyen megmutatnánk bárkinek.

- Mire vár tehát?

- Csak egy biccentésre, hogy lehet.

26. A szoknyás ház

Láttam én már fóliát építőipari hasznosításban ezer változatban, de ilyenben még nem. Amikor még a vályogot a leghaszontalanabb anyagnak tartották hivatalosan, már akkor letakarták vele, hogy az eső szét ne mossa. Ez a ház a végtelenített Kastélykert utca kellős közepén van. El-elragódtam rajta már, miért kastélykert a névadó, miért nem a kastély, hiszen ahol kastélykert volt, ott kastélynak is lennie kellett, de most nem ez okozott gondot. Hamvaiból akarják föltámasztani a vályogházat - innen jutott eszembe az előbbi vályogos hasonlat -, de fóliaszoknya fogja körbe-körbe. A föld aljától leér a földig, sőt egy kicsit vissza is hajlik.

- Salátát is termelhetne alatta. Mire a ház készen lesz, piacon a saláta.

Bakos Istvánt boldogítom ezzel a bolondsággal. A szomszéd jogán segít az építkezésen. Most éppen mérgelődik.

- Egy evőkanál szemetet ki nem vittem még az utcára, mégis fizettetni akarják velem a szemétpénzt. Hivatalos föllebbezést adtam be, választ is kaptam rá: kérjek hozzájárulást. De mihez járuljanak hozzá? Ahhoz, hogy nekem nincsen szemetem? Most azt mondja az írás, emelik a szemétpénzt. A nem létező szemetem díját is. Ha az utcát takarítom, mert nem tudom elnézni, hogy mocskos, akkor is behozom a szemetet, és rádobom a tűzre. Akkor kérjek én is emelést, mert mindig ingyen szedem össze?

Fölvilágosít illőképpen, azért van a szoknya a házon, mert a mostani fagyos idő nem kedvez a friss borításnak. A fólia alatt ugyanúgy megfagyhatna, mint anélkül, de ha a szobákba befűtenek, az ablakot meg leszedik, akkor a benti meleg jön kifelé, a fólia viszont ott tarja a fal mellett. A fűtési díj nyilván nem számítódik bele az építési költségekbe.

Szép nagy házban lakik egyébként. Emeletes az eleje, földszintes a vége. Hátnál egyetlen szobát használ csak, de ehhez magyarázatok kellenek. Későn nősült, feleségének az első házasságából volt már két gyermeke. Ahogy készen lettek a házzal, meghalt a feleség, a gyerekek örökölték tehát az első traktust. Mindkettőnek családja van már, és háza is hozzá, ezt tehát nem lakja senki. Ekkora jó módot álmodni se mert volna akkor, amikor cselédnek szegődött gyerekkorában.

- Hatvankét éves volt az apám, amikor megszülettem, de utána még vertem neki a markot. Kijártam az iskolát, mind a hat osztályt, de a három ismétlőt már szolgálatból végeztem. Szaniszló Varga Antalhoz szegődtem, hajnali háromtól este tízig talpon kellett lennem. Rosszat mondani a gazdámra akkor se tudnék, ha nagyon akarnék, de hamar megtanultam, aki meg akar élni, annak dolgoznia kell. Gazdasági iskolát végzett a gazdám, elég jól előrehaladt a parasztizálásban. Mondtam neki egyszer, hordják a homokot a 47-es út alá, elmennék én is oda fuvarra a lovakkal. Azt mondta, nem lehet, mert gyöngé a kocsi hozzá. Gyöngének gyöngé, de mibe kerül az magának, ha csináltat egy erősebbet!? Na, erre elmentünk Sándorfalvára, az ottani bognár megcsinálta a vázat, az itthoni kovács meg jól bevasalta, és olyan jó kocsink lett, örök életet jósoltak neki. Fuvaroztunk a két Hangya szövetkezetnek is, ezen a réven jutott hozzá a vasalásokhoz.

Egész évi keresetéből tudott venni egy biciklit.

- Mondtam is, amikor már az olajosoknál dolgoztam, hogy akármelyik vízfordó gyerek vehetne félhavi fizetéséből. Ennyit változott a világ.

Kár, hogy nem tértünk ki a mostani árakra. A sok tízezer forintosokra.

Ott aludt az istállóban, fönt a priccsen. Nyáron meg a gangon. A Horthy-rendszerről sok jót nem tudna mondani, a hárommillió koldusnak nyilván nagyon rossz volt, de akinek pár holdja lehetett, az már biztonságban érezhette a jövőjét. Ő is ragasztgatott magának hét holdat, amíg be nem jött a tészvilág. El is ment mind. Most visszakaphatná, de azt mondja, képtelen rá, hogy kilicítálja, ami őt illetné egyébként is. Az lenne a jó, ha az ilyen koros emberekkel törődne valaki, és nem dobódna el az a föld, amiért megdolgozott.

A tészből átlépett az olajiparba, elsősorban azért, mert nem tudtak adni naponta főtt ételt. Emlékeztetem rá, jobban is fizetett az olaj, de neki fönntartásai vannak. Voltak, akiknek több pénz jutott, de azok elsősorban a bedolgozók voltak. Mostanában fordul a kocka, azok kapnak kevesebbet, emezek meg többet, de rajta ez már nem segít. Ő is előhossa azonban, amit eddig minden olajostól hallottam. Egyik Texast emlegette, a másik Kuvaitot:

- Olyan lehetne Algyő, mint Kuvait, ha el nem vitték volna innen a pénzt a közös kalapba. A gázzal is úgy voltunk, mint az a falu, amelyik a szénbánya mellett van, de nem kap szentet. Nem mintha nekem nagyon hiányozna, mert csak az udvarba vezettem be, a házba nem.

Kis bögrét hoz elő, abban keresi meg a legutóbbi nyugdíj szelvényét. Amikor elment, akkor kapott négyezer-nyolcvanhatot, most meg tízezer-nyolcszázharmincat. Kicsit hetvenkedik, mindig megmondta ő a véleményét mindenkinek. Amikor jött a pártszemély, hogy hiába hívja az őrt, neki is megmagyarázta, nem telefonügyeletes, hanem kinn vigyáz a vigyázni valókra. És figyelmeztette arra is, hogy soha, semmilyen körülmények között nem hazudik, ezt vegye tudomásul. Ahogy a Sebőknével is megbeszélték a szemétiügyet is. Keményen.

- Mire jutottak?

- Azt mondta rá, ő is mit tudna csinálni!

Kemény a felelet is.

27. A nemtudom falu

Hadd fussak neki ennek a témának egy kicsit messzebből. Még tanyajáró koromban akartam elérni mindenáron, hogy az elsöpört tanyai iskolákból legalább öregek otthona legyen. Ne kelljen valakinek vénségére Ásotthalomról Nagymágocsra mennie, mert az akkora megrázó kódtatás, mintha föllőné a Holdra. Ha otthon maradhat, azokkal töltheti napjait, akikkel együtt járt iskolába, együtt katonáskodott, és később is együtt ütötte-verte az életet. Ha kiül az iskola elé, azokat látja elmenni, akiket mind ismer, és akiktől megkérdezheti, megázott-e jól a kukorica.

Talán mondanom is fölösleges, mindenestül becsúszott ez is tanyai álmaim összekötözött bugyrába. A mi vidékünkön lett ugyan szociális otthon tanyai iskolából, például Irodasoron, de a szellemileg visszamaradottaknak.

Most, hogy fölfelé megyek a két hónappal ezelőtt megnyílt otthon lépcsőjén, amit nem egészen tiszta magyarsággal Szállást biztosító idősek klubjának neveznek, fönn áll az ámbituson egy atyafi, háncspapucsban. Ráköszönök, nem felel. Hangosabban mondom: meg tetszik fagyni! Erre már félig-meddig megfordul, és azt mondja, csak a bikákat nézi. Elöttük a piac, azon meg az állatok átvevője, és most hozták éppen leadni az ő bikáit is. Amikor később bejött, pontosan megmondta, hány mázsát nyomtak összesen.

A mai napra rendelt legfontosabb ténykedése az volt, hogy ezt megtudja.

Először Bíró Györgyné mutatja be a följújtott épületet, aztán Szabácsiné Sáli Kata mond néhány szót az ide bejárókról. Vannak, akik reggel jönnek, este mennek, de olyan is van, egyelőre csak egy, aki hétfőn bejön, és szombaton délután megy haza. Süli Antalné a bentlő. Azt mondja, otthon is egyedül lenne éjjel, itt is egyedül van, mégis inkább jobb itt. Három szobában tizenegy ágy van, reménykednek benne, többen lesznek később. Ha egészen pontosak akarunk lenni, akkor le kell írunk, két másik is volt már, de mindenáron egyesíteni akarták a kocsmát és a szállást.

Süli nénitől, előre kitalálhatják, megkérdeztem, rokonságban volt-e a család Süli Andrással. Majdnem lett, de elmaradt. A nénjét megkérte András, de kosarat kapott. Állítólag azért, mert egy kicsivel magasabb volt a lány, és hogyan néztek volna úgy ki egymás mellett? Az is előjött a mindent eldöntő érvek közé, hogy bolond egy kicsit az András, de most végérvényesen rehabilitálódik: inkább nagyon okos volt! Szerencsétlen nénye olyan embert kapott, akit elvitt a tüdőgyulladás. Hosszú özvegység várt reá. Kecskeméti Annusnak hívták. Ezt csak azért írom le, hogy tudja az utókor, mennyivel más élet várt volna festőnkre, ha ez a frigy nyélbe sikeredik. Ha, mondjuk, öt centivel magasabb lett volna az Andris, vagy annyival alacsonyabb az Annus.

Íme, itt a bizonyíték, centivel mérjük nálunk a boldogságot is, meg a kárhozatot is.

Bornyúznak a legények. Az ördögbibliával való játék talán legártatlanabb formája ez, bank sincsen benne, ennél fogva a főnyeremény megütése csak elméleti alapon mehet. Bankot robbantok mégis: amikor leülök közéjük, összezsukják a bibliát. A kompról akartam kérdezni őket, de egyikük se tud többet, csak annyit, hogy valamikor elsüllyedt. És egy csöpp kislány is belefulladt a Tiszába. Vidács Jánosra ragad a szó, ő ül mellettem. Auschwitzot is megjárta katonaként, de éppen ott lett vége a dalnak. Annyit már tudott, hogy oda szállítják a zsidókat, meg mindenkit, akik útjában voltak Hitlernek, de hogy mit csinálnak velük, azt csak itt hallotta, amikor már minden kamrát lebontottak, minden tüzet eloltottak. Nagyot lódult, Fehéroroszorszáig meg se állt. Harminchét kiló volt, amikor hazaért.

A nagyothalló Sándor bácsi, aki az előbb a bikákat nézte, nem tudja, miről beszélünk, ezért azt súgja oda neki, mondja meg nekem, száz forintért veszik a disznót, és négyhatvanért adják el. Böcsületes dolog ez? Másik megrázó történetet is mesél Jani bácsi: valaki éppen visszaért szabadságról, az első éjjel aláaknázták a partizánok a síneket, és széjjel is robbant mindjárt.

Ökrökről is előjön a szó. Mert volt, aki nyáron a kendergyárban áztatta a kendert, télre pedig elszegődött cselédnek. Zsivány, Polgár, Tímár és Kulcsár volt az egyik négyesfogat ökreinek a neve, és hosszú ustora a béresnek, Ferenczi Jenő viszont a Vellást és a Bimbót hajtotta. Marika néni úgy tudja, az ő apja bivalyökrökkel bajlódott. Nem egészen olyan ez, mint a háború, hogy beszélni se jó róla, de azért ott törje ki a nyavalya, ahol van. Meg a Polák Sámuel két hajcsárát is. Procentra dolgoztak, annál több jutott nekik, minél többet hajtottak ki a cselédekből.

Vissza kell ugranunk egy kicsit az otthonalapításhoz. A hazajárók azt mondják, Ladányi Máténé hagyta örökül a városra az épületet, kikötvén, hogy rendeltetése csak ez lehet, és beszállt a svájci lovagrend is, a vezetőnk inkább Rádul Mártonnéról tud, de amikor megkérdezi a többiektől, elhiszi, mégis inkább Ladányiné. Kifelé menvén látom a nagy táblára kiírva, se nem Ladányiné, se nem Rádulné, és nem is Mártonné, hanem Radány Máténé volt a neve.

Nem akadok fönn rajta. Biztosan nem idevalósi volt, azért nem tudják pontosan. Belenyugszom abba is, hogy Algyő a nemtudom falu. Annyi idegen lakik benne, akármit kérdezek úton-útfélen, mindig ezt hallom: nem tudom, nem idevalósi vagyok.

Meglepetéssel szolgál a főnökasszony más oldalról is. Eredeti szakmája kirakatredező és dekoratőr volt, de harminchárom éves korában jött rá, hogy neki mégis inkább orvosnak kellett volna lennie. Segített a változásban az is, hogy beütött a magánosítás, fölösleges lett egy csomó kirakatban dolgozó. Beiratkozott a védőnőképzőbe, de most már biztosan tudja, annál tovább nem megy. Negyven fölött már ne ugráljon az ember lánya.

Erősen bízik benne, lekopik az intézményéről a szeretetház bélyege. Mert mindenki láthatja, igazat mondott a kollégája: amióta itt van, azóta nem fél a megöregedéstől.

28. A Tisza vizét issza...

Volt szerencsém ugyan már dőcögős repülön is ülni, a mostani terepjárós hánykolódás mégis azt gondoltatja velem, hogy ide égi taligával kellett volna megérkeznünk. Akkora bevágások vannak a hirtelen fölázott úton, mélyebb növesű ember ki se látszana némelyikből. Mintha minden idegszálával tiltakozna a természet, hogy ide bemenjünk. Vagy böjtölnünk kellett volna negyven napig.

Szomolyában vagyunk, a pirtói lejárónál. Jóságos csodabogarat keresünk, aki ajándékba adogatja a teheneket. Aki a kezébe kerülő minden újságot legalább ötször elolvas. Aki egyetlen rádióját kidobta, mert hidegben nem akart szólni. Aki a NATO meg a régi Varsói Szerződés tagállamairól akármikor pontos politikai szemináriumot tarthatna. Akinek öt öreg, hat kicsi macskája van, meg egy bejáró, de annak soha nem ad enni. Bohus Pálnak hívják, és augusztusban lesz hetvenöt éves. Orvosokkal pedig nem komázik.

Csabán született, bányába ment csillésnek, de látta az öreg bányászok legyöngült állapotát, ezért inkább elment Pestre a papírgyárba, bálát emelgetni. Olyan hálótárssal hozta össze a sors, aki estére kelvén mindig tökrészeg lett, és végigdandolta az éjszakát. Hiába térítette volna a jó útra, nem fogott rajta a szó. Megemelte magát egyszer, megroppant a dereka, figyel-

meztetésnek vette, innen is el kellett mennie máshová. Kezdet akkor már füstös-poros lenni a pesti levegő, kiolvasta valamelyik újságból, hogy a Felszabadulás TSZ rizsaratókat keres. Sarlóval aratták akkor még a rizst, eljött, első lett a versenyben, aztán itt is ragadt. Kinevezték éjjeliőrnek. A vásárhelyi Vidám rizsórhoz címzett vendéglő tiszteletbeli tagjává választhatná, ha tudnának egymásról. Talán a gyevi Makk hetes se látta még poharat emelgetni, nemhogy a vásárhelyi.

Kétosztatú lakása van, akármelyik panel-tervezőnk mintát vehetne róla, mert tervezni se lehetne ennél jobban az emberi zsugorítást. Hárman jöttünk hozzá, ha valaki beáll a hidegben is nyitva tartott ajtóba - különben nem férnénk be! -, elfogja teljesen a világosságot. Iroda volt a rizstelepen az épületnek ez a fele, a másik meg az öntözőhajó tartozékainak a raktára. Most a kutyákat zárta be oda, hogy hagyjanak bennünket, de sokszor át kell kiáltania: hallgassatok! El is csöndesednek egy időre. Zuhog az eső, de azt mondja, ez a jó idő. Legalább elhajtja a havat, és legelhetnek a jószágok. Szakállas kísérőnk már járt nála, ennél fogva bennfentesként kérdezi a böjtölésről. Kapásból rávágja, szombaton ezért volt napsütés, mert a zsidó böjt napja volt. A katolikusok ugyan minden pénteken böjtölnek, de az, a mai világban, úgy látszik, kevés, azért van hol aszály, hol meg sok víz. Már a dorogi bányában megesett, hogy derékig érő vízben dolgoztak, mégse kezdtek böjtöt a bányászok.

Amikor még megvoltak a tehenei, tejet, túró, tejfölt vitt a piacokra. Válogathatott kedvére, hol a tápaira, hol a gyevire, hol meg a Mars térre járt, de nem győzte már munkával, levágni meg semmi pénzért le nem vágná, elajándékozta mind a hetet. Kettő még kimúlt, a másik kettő meg eltűnt, tehát összesen tizenegyet tartott. Dorongokból tákolt sopája teljesen üres most.

Öt kecskéje van, meg egy bak. A szerelem bolondját járja most a bak, le is gyöngült annyira, lábra állítani se lehet. Azért nem ad neki teljesítményéhez méltó kosztot, mert akkor nem hagyja nyugton a kecskéket, így viszont úgy járhat, mint Toldi lova a szeméten: mire megszokná a koplalást, elpusztul. Harminchat baromfija van, de életében még nem vágott tyúkot. A tojást se eszi, mert az is a böjt ellen való, és akkor megint itt a rossz idő, de nem is nagyon tojnak a tyúkjai, mert nem is eteti őket. Októberben kotlott meg az egyik, kilenc tojásra ült rá, de rakott alá még néhányat, hogy ne üljön hiába. Apró csirkék futkároznak az anyjuk körül, nem lehet azt mondani, hogy az a csirkenevelő jó idő lenne rájuk, de sok mindent ki kell bírnia az embernek is, a tyúkfélének is. Hogy minek vannak, ha meg nem eszi? Vannak, mert lettek.

Családja nem is volt. Elég volt a munka, nem ért rá udvarolgatni, rendetlen nővel pedig nem foglalkozhatott. Testvérei bőven voltak, de ő éppen akkor született, amikor apja a fronton volt, ennél fogva amikor hazaért, nem maradhatott otthon. Tízéves volt, amikor megkereste az egyik nővére, és apja sírjához hívta.

Mindennap tetőtől talpig megmosdik. Langyos vízben először, aztán leöblíti magát hideggel. A meleg víz nem jó, mert puhítja a bőrt, és bemegy rajta a betegség. A fejét is mossa mindennap. Orvosságot nem fogyaszt, betegségből legföljebb a gyomorrontást ismeri, de arra forralt víz az orvosság, melegen. A vizet a Tisza adja, az inni valót is. Az a legjobb víz. Belemegy gumicsizmában, megmeríti a vödröt, egy kicsit állni hagyja, hadd ülepedjen. Istenáldotta nagy szerencséje, hogy a Maros lejjebb folyik bele a Tiszába, így még iható a víz. A vezetékes nem jó, mert édes, az ásott kúté se, mert az meg gázos, marad tehát a folyó.

Krumpli fő a fazékban, a jancsikályhán, az lesz a reggeli. A kismacsák még keveset tudnak az életből, vagy ritkán láthatnak forró földöt, azért minduntalan rálépnek. Sietve mennek tovább, hidegebb fazék földjén hűtik a talpukat. Szigorú rend szerint étkezik, minden

harmadnapon túrós palacsinta az ebéd, mézzel. Gyanakodni kezdek, hátha valamelyik szekta titkos követője a jámbor öreg, de azt mondja, papokhoz és térítőkhöz semmi köze nincsen. Ha viszont húst eszik valaki, akkor szél lesz.

Amikor besötétedik, lefekszik, és alszik kivilágos kivirradtig. Öreg csontjai azért nem fájnak, mert afrikai szivacsból kettő is van alatta. A hajdani gerincroppanása régen nem fáj már. Egészen pontosan tudja, akkor megfázott, és ha megfázik az ember, a csontjai is kihűlnek, ha pedig a csontok kihűlnek, a velő is kihűl, és ez szokott törést okozni.

Mindenesetre az éjszakát most nem tudta végigaludni. Azon rágódott, mit akarhat a szakállas. Nagyon jó neki, mert nem fázik a foga, de hogy mit akart, amikor bejelentette, hogy ma vendéget hoz, ez nem hagyta nyugodni.

29. Megint lőttek

Balgák a filozófusok. Azt mondják, nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni. Járták volna újságíróként útjukat, majd másként mondanák!

Olyan régen történt az egyik eset, meg se tudnám mondani, mikor. Amikor híre jött, hogy a használt autók első szegedi kereskedésébe is betette a lábát valami maffia-kezdemény, akkor gondoltam, el kéne mennem ahhoz a bíróhoz, aki az ügyet tárgyalta. Hátha elmondaná magánvéleményét. El is mentem, el is mondta.

Forró vizet kaptam a fejemre, pedig akkor még kopasz se voltam. Neki nem volt kifogása, de föl kellett mennem főnökéhez. A parancsutat betartva ugyanis fölvitte hozzám kéziratomat. Össze is kaptunk odafönn az első másodpercben. Alig léptem be hatalmas szobájába, előhúzta terjedelmes íróasztalából szerény kéziratomat, és szemem láttára huzigálta volna ki belőle mindazt, ami szerinte nem maradhat benne. Mondtam neki jámborsággal eltelve, ne rondítsa össze irományomat. Elvetemültségemben még a kezét is megfogtam. Ahogy a szűnyogot szokás agyoncsapni, azt felelte, vegyem tudomásul, a bírónak nem lehet magánvéleménye. Csak tán nem áll rendőri fölügyelet alatt? - kérdeztem szokásos érveimmel. Summa summárum, az az interjú a mai napig nem jelent meg, megjelent viszont másnap a *Magánvélemény* című írásom arról, hogy lőttek a demokráciának. Hatalmas cirkusz lett belőle.

Most megint lőttek.

Áldom az Istenemet, hogy utolsónak hagytam az olajmezőt. Ha az elsők között történt volna, talán világgá futottam volna. Mindig úgy gondoltam, Algyőről az olajmező nélkül írni bűn. Luk maradna a térképen is.

Jó tizenöt évig nyomtam a gombot a televíziónak, és abból tíznél is több már az olajmező meglétére esik. Alig múlt el hét, hogy nyakig sárban innen ne küldtem volna riportot. Olajtüzek oltásának is állandó kelléke lettem. Nem dicsekedni akarok, de amikor egyszer nívódíjat is adtak, annak az indoklásába is belefoglalták olajmezei kóborlásaimat is. Rakhatnám tovább a kazlat, mert fotókiállítás ürügyén is szabad bejárásom volt. Olajos mérnök nyitotta meg páros kiállításunkat (Gyenes Kálmánnal volt páros), jelezve ezzel is, hogy két jó szándék találkozott össze.

Könnyen felejtene az emberek.

Leültem tehát Akárkivel beszélgetni akárhol, akármiről. Hozzá is úgy jutottam, mint bárkihez ebben a sorozatban. Azelőtt semmit nem tudtam róla, de az első mondatok után éreztem, nagyon jó, hogy egymásba botlottunk. Akkor még természetesen neve is volt, kora is, de el-

vitte az idő. Kiszólitotta kolléganője, és valakik odakint megmondták neki, hogy van itt a sajtonak való nyilatkozattételre kijelölt felelős ember, de nem ő az. Nehogy megüsse a bokáját.

Kemény fenyegetés egy ilyen csöndes figyelmeztetés. Bevallom őszintén, olyan veszedelmes hadititkokat kérdeztem tőle, amelyet még nem pipált Európa. Színszárny csevegés közben utaltam rá, hogy annakidején valaki kombájnosként találta meg azt a drótkötelet, amit fűrősként dobott bele a vetésbe. Az ősi bumeráng algyői változatát láttam benne. Megkérdeztem, talán tizenötödikként, lehet-e számítani rá, hogy egyszer majd himbák bólogatnak Algyőn is. És szembesítettem egyik geológusunk és legeredményesebb barlangkutatók véleményét a mélyben megbújó barlangokról a napi tapasztalat emberével. Való igaz, annyira elvetemültünk, kiszámítottuk azt is, az a gyerek, aki a tápai kitöréskor látta meg a napvilágot - a ludak is feketévé lettek akkor -, körülbelül hatvanötödikbe lép, amikor újra búzaföld lesz az olajmező.

Kedvemre való beszélgetés lett csupa ilyen haszontalan dolgokból, föllekesedtem, és meg is írtam még aznap két folytatásban. Fél hétre rá újra jöttünk, hogy fényképet is kéne csinálnunk hozzá, de avval fogadott nagyhírű barátom, be kell előtte mutatnom a kéziratomat. Nem neki, olyan valakinek, akivel eredetileg elsőként beszélhettem volna, de másodikként már nem akartam. Elmondtam megint, amit tízmilliószor elmondtam az akkori átkosban: van újságíró igazolványunk, bármikor fölmutatjuk, ha valaki kíváncsi ránk, a többire meg ott van a független magyar bíróság. Minket a ki nem mondott szóért is pörbe lehet hívni.

Meg voltam löve nagyágyúval. Kínomban fölajánlottam, tegyék át az esetet, mondjuk, az ecsedi lópá, és legföljebb nem írjuk le az ő nevét se. Nagyszerű az ötlet, mondta, de róla így is tudja már mindenki, hogy szóba állt velem, tehát semmi ködösítés nem használna. Értsem meg, rajta csattanna az ostor.

Tisztelettel kérek tehát mindenkit, hagyják nyugodni azt az ostort. Nagyon lejárt már róla az idő. Ha valóban úgy igaz, ahogy tőle hallottam, hogy egyébként nagyon csöndes ember a főnöke, még inkább sajnálom. Az egész rendszerváltozás többek között azt is célozta, hogy senki nyakán ne éberkedjen más, csak a törvény. Tőlem éppen most ne várja senki, hogy ebben e témában évtizedekig hűséggel megőrzött szüzességemet eljátsszam.

Vallom azonban időtlen idők óta, hogy se szívességből, se fizetésért nem ártanék senkinek, ezért most ünnepélyesen megnyomom szövegszerkesztőnk kitörő billentyűjét, és egycsapásra kiirtom még az utókorból is mind a két folytatást.

Úgy vagyok, mint akármelyik horgász. Az a legszebb hal, amelyik visszaesik a horogról.

Sajnálom kedves barátunkat. Tudván tudom, mindezek után ezért is előveheti bárki, mégis csak ő hozta a bajt. Olyan ez, mintha AIDS-gyanúba keveredne valaki: senki le nem mossa róla. Esküszöm pedig, nem az ő hibája, hogy olyan emberrel hozta össze a sors, aki nem is egyszer, de töméntelen sokszor belelépett ugyanebbe a folyóba, és aki előtt annyira szent a demokrácia, nem szereti, ha megint lövögetik.

30. Egy hintóban

Úri passzióknak is fölfogható, hogy harmincszor fölültem a buszra, elmentem Algyőre, és harmincszor haza is jöttem. Ahogy pulira ragad a bolha, rám is rám ragadtak némely dolgok. Még aznap igyekeztem leírni, amit közben tanultam, mert régtől vallom, nem jó, ha kialussza a magamfajta a mérgét. Akkor is így szoktam mondani, ha méregnek a szele se érintett meg. Másnap már ugyanaz egészen másnak tűnik, ez a legelső okom, a másik meg az, hogy jobb, ha

nem keveredik össze a fejemben a szezon a fazonnal. Az se rossz ebben a játékban, hogy nem érzem teletömöttnek soha a kobakomat, hiszen naponta kiürítem. Most, a végén baktatva önként vállalt gyalogutamnak, nem győzöm észrevenni, jónéhány csemege mindig kimaradt.

*

A hazafelé jövő buszra vártam egyszer. A buszmegálló padjait szerelte egy atyafi, látszott rajta is, hogy nem falubeli. Volt időm, jól megfigyeltem. Társam is akadt a nézésben, meg is hánytuk-vetettük a világ állását. Azt például, hogy azok az istenverte gazfickók, akik erejüket fitogtatják mindenhol, ahol rombolni lehet, pokolra valók. Erre sóhajtja el magát a padszerelő meg a másik figyelő csaknem egyszerre: vissza kéne hozni a csendőrséget! Majd azok gatyába ráznák ezt a fajzatot! Mert azok aztán nem kukoricáztak, előbb csattant a pofon, aztán jött a kérdés. A mostani rendőr? Még jó, ha nem áll be közéjük padokat szagatni.

Magára hagytuk morgolódásaival az ülep alá való javítgatót, mert jött a busz. Másnap láttam, egészen szépen elhaladt nálunk nélkül is. Gondosan otthagya azonban mindenhol a saját szemetét. Csak nem a csendőrség föltámadását várja az eltakarítással?

*

Első nap, amikor itt jártam, rá akartam köszönni ismerősömre, de nem találtam otthon. Ötletet kértem volna tőle, legalább elindulni hadd tudjak. Északra menjek, vagy délnek? A kapu hasadékába bedugtam kis cetlimet avval a szöveggel, hogy majd keresem megint. A bedugott cetli is lehet azonban időzített bomba, mert többször csörgött itthon a telefon, amíg végre meg is talált. Mondtam neki, mit akartam, és azt is, köszönöm szépen, de már inkább leadnék néhány csomagot, mert annyit találtam, menekülnöm is nehéz lenne előlük. A régi érdeklődéssel firtatta, kiknél jártam, és mire mentem. Egy részét jónak ítélte, a másikat kárhoztatta. Biztosan igaza van, ő a bennfentes, de hogy mindenáron segíteni akart, az biztos. Akkoriban kerülgettem a tiszajáró nagy komp elsüllyedésének körülményeit, megkértem tehát, azt segítse kideríteni, mikor volt pontosan. Mert mégse állapot, a monográfia büszke rá, hogy történészek írták, de éppen az időpont maradt ki. Fél óra türelmet kért, majd visszahív. Háromnegyed lett belőle, de csörgött a telefon. Nyugdíjas cimboráját hozta elő, aki azt állította, már csak három ember van meg azok közül, akik tulajdon szemeikkel láthatták, szívesen elvezet hozzájuk. Nem akartam hinni a számnak, szerintem sokkal többen vannak, de nekem az is elég lenne, ha időközben ő tudakolná meg a háromtól. Meg is ígérte. Megállapodtunk, hétfőn reggel 9-kor óraütesre ott leszek nála. Zavaros lötytők maligánfoka érződött a szavában, ezért megkértem, hadd száradjon ki arra az időre a pohár. Esküvel fölérő makacssággal erősítette, mindenokvetetlen ott lesz ő is. Józanon.

Eljött a hétfő, és mire a kakukkos óra elütné a kilencet, ott vagyok nála. Felesége van csak otthon, nagyon sajnálja, de nem tudja, hová szívódott föl. Meg is kérdezte célzott kíváncsisággal:

- Maga is iszik?

- Ha az összes kocsma minden töve egyszerre száradna ki, akkor se írnám le, hogy dühöng az aszály.

- Akkor pedig az én emberemet nehezen találja meg! De a barátját se, azt hiszem.

Nyájas üzenetet hagytam hátra mindkettőnek. Félek, a legkisebb italos pohárban süllyedt el másodszer az a bizonyos komp.

*

Nyalka egyetemistaként jártam itt először, talán 1955 őszén. Uramisten! Maholnap negyven éve már. Néprajzi ügyben bóklásztunk, találtunk is egy embert, aki gyönyörűen mondta, hogy annakidején Dózsa, Rákóczi meg Kossuth hajtott végig egy hintóban a falun. Elöntötte szívünket-lelkünket a gyönyörűség: másfél századokat lép egyszerre az emlékezet lova? Egyetlen hintóba belegyömöszöli egész történelmünket? Mert a vége az lett, hogy a faluvégen csak fölborult a hintó! Ahogy teljes történelmünkben mindig fölborult.

Akárhányszor lépek is be a faluba, mindig eszembe jut a mesélő. Sajnos, eddig még nem akadtam rá. Akkor vénséges öreg volt már, lehet, hogy nemsokára meg is halt. Nem úgy hallgattam, hogy bármikor szükségem lehet még rá, ennél fogva személyleírást se tudnék róla adni, de egészen biztos, hogy nem álmodtam. Most, mintha nem a zsugorításra találnék lépten-nyomon példákat, inkább a szétesésre. Említettem már, nemtudom falunak neveztem el magamban Algyót, mert kérdéseimre legtöbbször ezt a feleletet hallottam: nem tudom. Alig találtam két embert, aki ugyanarra egyáltalán emlékezne.

A népvándorlás okozhatott akkora kavarodást nemzetünk életében, amekkora Algyón támadt az utolsó húsz évben.

(1993)

Kesztyűt dobtak

Kritikusok, tegyétek lábhoz puskátokat, és ne lőjetek meg érte. Látom én is, ahogy Algyó is kilógott már, erősen elüt minden korábbi műfajtól az is, amit ide fűzök, de nincsen más lehetőségem, hogy legalább magamban nyugtát adjak. Kesztyűt dobtak élém. Bár minden udvari illemnek híjával vagyok, tudom, a lovagiasság szabályai szerint föl kell vennem, és megneveznem segédeimet. Vívnom kellene az első vérig. Párbajkódexben járatlanként is föl tudom azonban venni a porba dobott kesztyűt. Ürgetem-forgatom, leporolom, és elteszem talált tárgyaim közé.

Bocsánatot is kérhetnék.

Mondom, magamban motyogok inkább, csak azért írom le, hogy el ne felejtsem.

Szalmacséplés ez, azt is tudom. Nem a vívás, mert nem vívok, jobban csak abban bízom, hátha sikerül még egy-két apró szikrát kiugrasztanom lábi hajtású szikkadt köszörűkövemem.

Mint a kántor allelujával

Akár gyásztáviratnak is beillene: fájdalomtól megtört szívvel dünnyögöm ezeket a sorokat. Pedig mindig arra intettem kollegáimat, csillanjon a viszontválasz, ha arra kényszerülnek. Legyen olyan elegáns - hóbortos kívánság -, ahogyan a tehén törüli szájon farkával a fejőgulyást. (Hol vannak már a fejőgulyások!) Egy jól szabott mondat többet ér, mint két kötetnyi okoskodás.

Ilyen kéne most magamnak is.

Félek, közelebb lenne a kötethez.

Bizony mondom, régen abba kellett volna hagynunk ezt az átok vitát.

Tengeri szörnyeteggé aljasult.

Nagy bűnöm, hogy elkezdődött. El-elkezdem a közgyónást: Gyónom a mindenható Istennek...

Ha bele nem botlottam volna abba hírbe, hogy valaki márványtáblával akarja örök időkre megjelölni a bádogkrisztust, amely most már valóban az országút kanyarjában áll, de már se a fája, se a bádogja nem az eredeti, ráírván Juhász Gyula szép versének két sorát, talán meg se fordult volna a fejemben, hogy bizonyítani kéne, ennek az eredetije volt-e valójában a verset ihlető feszület. Száz évekre menő tévedések magját ültetjük el vele, ha nem figyelünk jól. Biztosan nem botlottam volna bele, ha nem újságíró lettem volna, és ha sok-sok kollégámmal ellentétben nem vert volna meg az Isten az igazmondás kötelezettségével.

Alaposan megvert. Mások helyett is. Akkor is az igazat, csakis a szintiszta igazat, ha senki nem kérdi. Mondtam már, igazság nélkül a barátság is cinkosság. Hitetlen Tamásként, szinte megtapinthatásig jártam utána mindennek, ami a tollam elé került.

Szólj igazat, betörök a fejed!

Csavargatom vissza emlékezetemet. Megírtam, amit találtam, *Krisztuspör Tápén* címmel, ebből lett a tengerikígyó. Krisztusnak gondolni se merném, noha Krisztus képéről szól, mert a megváltáshoz, az üdvösséghez a tekergőző istennyilának, remélem, semmi köze nincsen. Akkor se, ha néhányan pokolra kívántak érte.

Krisztusért a pokolba?

Ketten majdnem egyidőben kezdtek vádolni, és mostanáig hibáztat egyikük, azért nem közli a Délmagyar az ő válaszaikat, mert ott vagyok, és nem engedem. Ki hiszi el nekem, hogy ekkora hatalmam soha nem volt, és szándékom se hozzá? Mindegyikük válasz-gondolata tételesen megjelent már azelőtt a lap hasábjain, ismétlésekbe senki nem akart belemenni. A nálunk közölt cikkek hívták föl az én figyelmemet is a készülő márványtáblára. A tizennégy esztendő alatt földuzzadt terjedelmes vitairatot adtam ki legutóbb könyvben (*A tápai Krisztus pöre, 2002*), avval a jámbor szándékkal, hogy kárba ne vesszen. Hadd lássa, aki akkor nem láthatta. Benne vannak az ő hangos érveik hamisítatlanul, és az enyémeik is mellettük szerénykednek. Sok az ismétlés, mert végig ugyanazt hajtogatta az egyik, de pontos akartam lenni én is. Csak ott csonkoltam a tekergő tengeri lény egy-egy bordáját, ahol írja erre kárhoztatott. Megtiltotta, hogy leveléből akár egyetlen mondatot is idézzek. A dátumát talán szabad: *2000. május 19.*

Ezért adtam ki tehát. Most meg ezt vetik szememre? Tehetek jót, tehetek rosszat, mindegyikbe bele lehet kötni. Mint a vízpróba a boszorkánypörökben. Ha följött a delikvens a víz alól, mindenki láthatta, az ördög cimborája, halál reá. Ha nem jött föl? Megfulladt az ördögadta.

Gyorsvonatnál is sebesebben jött a botrány. Alig jelent meg könyvnapra a kötet, a **Szeged** folyóirat 2002 júliusi számában duplacsövű sópuskával lőtt fenébe ismét a harmadik, **Horváth Dezsőnek** címen. Nem akarok felelni rá, mert nem látom értelmét, de motyognom muszáj. Ha ezerszer ismétli valaki azt, ami nem igaz, azzal még nem szidolozza igazzá. Az igazi igazat talán egyszer is elég kimondanunk, bár a fene tudja. Változik ebben is a világ.

Ha már emlitem a világot, azt is ide kell szúrnom, a világ legnagyobb és leghiúbb cifrasága az igazság. *Vélt* igazáért ugyanúgy képes holtáig vívni valaki, ahogy a *valódiért* teszi a másik. Elszánás és gerinc kérdése csak. Fejeket vertek be, amióta világ a világ, seregek mentek egymásnak, halomra pusztítva ellenfeleiket is, magukat is.

Mi csak ketten-hárman vagyunk.

Dolgozik bennem két régi rigolyám, ezerszer elmondtam már, magamban mormolva előjön megint. Az első: *se szívességből, se fizetésért nem ártanék senkinek*. Se eleveneknek, se holtaknak. A fejfámra is kiírhatnák. A mostani újságírás inkább a fordítottját uzoválja: minél többet ártasz, annál nagyobb a botrány. Mindent bele! Akkor veszik a lapot. A másik, ha rajtam múlik: *se húsz fillérrel, se fél szóval nem maradok adósa senkinek*. Vannak, akik előtt harciasnak, kötekedőnek, hepciáskodónak is tűnik a második, és a kettő össze is gubancolódhat, de magamban sikerült mindig simára vasalnom.

Most megint nem lehet érvényes, hogy nem kérek kölcsön fél szavakat se, néha zuhatagként ömlik onnan is, ahonnét nem is várom. Ellenzuhatagot, persze, nem indíthatok, mert ha a tisztesség ugyanazt teszi, amit a másik, semmi meg nem különbözteti tőle. A tisztesség fegyvertelen, legyőzésre ítélve.

De nyugtát adhatok, legalább magamban.

Hosszú rágódások után döntöttem most is úgy, ha csak motyogva is, de mondok erre is valamit sok nehezékkal megrakott észjárásom szerint. Akkor is, ha nyomós szavú emberek *pitiánernek* nevezték a legújabb támadást, és a támadót. Arra intettek, ne törődjek vele. Nem érdemli a feleletet. Eszembe jutott az is, amit egyik barátom szeret hangoztatni - *ha az Istennek annyi gondja lenne rá, mint neki, soha be nem menne a mennyek országába* -, de félre is tettem. Vázlatos feleletemet nem sietek kiadni, majd egyik kötetemben talán meg-

találja a maga helyét. Egyelőre odaadom Thékes Pistának, a Juhász Gyula-hagyaték szerény örözüjének, hadd legyen együtt a többivel.

*

Mondatokat idéz balga érveimből nagyhírű vitatársam, és mindjárt cáfolja is azokat, de nem említi egyszer se, melyiket mi csalta elő belőlem. Pedig valamennyinek van előzménye, és ez mindegyikből ki is olvasható. Említettem már az öregátkos klasszikus gyakorlatát: emelj ki a szövegből három mondatot, értsd félre erőszakkal, és verd el rajta a port! E. Fehér Pál is ezt tette a Csóri-előszóval. Ahogy a napi pártok rohamléptekkel igyekeznek vissza az öregátkosba - szabad szólnod, de ha másként szólsz, beragasztjuk a szádat! -, úgy látszik, ő is vissza-visszakocog oda?

Legjobb magyartanárunk leleményét és éleslátását kellene kölcsön kérnem megint. Azt hiszem, *stíluskritika* lenne. Akkor még a textológia, azt hiszem, nem volt közforgalomban. Az öregátkost említem, de visszább is mehetek, egészen 1952 novemberéig. Elővettem akkori egyik *beöntését*, Sztalin elvtárs nyelvészeti zsenijét magasztalta benne. (Még alszik a nagy mű, nem tudok róla, hogy kordokumentumként újra a világ elé tárták volna, mint Takács Tiborét.) Tanárunk biztosan észrevenné, ha azok a fordulatok jönnének elő most is, másként hangszerelve. (Egykori főszerkesztőnk nevezte *beöntésnek* az egyvágányú és túlzott lelkendezéseket, ámbár hithű katonája volt annak a rendszernek.) Biztosan elmondaná Kiss Károly Ernő most is, *a stílus az ember*. És Flauberttel szólva: *Bovaryné én vagyok*. Olyan az, mint nyomozóknál az ujjlenyomat. Grafológusok a betűvezetést tartják utánozhatatlannak, előtte a mondatfűzés árulkodott ennyire.

Álljak elő, és lobogtassam? Így is fájdalmas.

„Horváth Dezső nem nyugszik” - írja első mondatában. Hatásos nekifutás, tagadhatatlanul. Énekelve lenne szép, de botfűlűként csak szóban ferdíthetném javamra Fülöp király örök áriáját - *Majd nyugszom én, ha véget ér a kín* -, de minek. (Remélem, jól idéztem, és jól csavartam rajta.) „Könyvének (A semmi ember. A tápai Krisztus pöre. 2002.) csaknem felét a sok ismétléssel, érdektelen részletekkel, erőltetett gunyorossággal megtöltött vitára áldozza a Juhász Gyula versét ihlető fészület helyéről.”

Azon túl, hogy csak egyik illetékes vagyok, és tudtommal nem a helyéről, hanem a fészületről magáról folyt a vita, a többi igaz, az viszont nem világlik ki belőle, melyikünk szállította az *érdektelen részleteket*, és az *erőltetett gunyorosságot*, bár a tehén farka, bevallom, példázatként mindig előttem volt. Nekem címezte, kénytelen vagyok magamra venni akkor is, ha csípi a bőrömet. Meg tudnám toldani azonban még néhány kacskaringós fordulattal. Ahogy a kanász vágja oldalba a kandisznót, úgy kaptam az ütések. Csak vissza-visszaröffenem rá második rigolyám parancsa szerint. Sok ismétlés lett belőle, de nem az én hibámból. Az is igaz, ha lenyeltem volna az első támadást, nem fájult volna el ennyire, tehát mégis én vagyok a ludas. Átkozott adósság! Meg az is igaz, persze, és erre utánlövése a bizonyíték, így se sokra mentem vele. Mondhatom én a magam igazát, sok bizonyítékkal, ha ő egyedül a magáét tartja életképesnek.

Megesett máskor, nem is egyszer, fölhívtam figyelmét egy-egy tévedésére. *Tudhatod, hogy én hozott anyagból dolgozom, mint az úri szabó* - ezzel ütötte el. Én meg azt erősítettem, ha átveszed mások vétkét, sajátodként kezeli az utókor, szentírásnak veszi. Nem is hivatkozik rá, honnan származik!

Játékos kedvemben ezeregy bűvőhelyet tudnék fölfedezni az úri szabóságban is, most csak annyit mondok, megint csak magamban, a kölökmacska mégis megfogná benne az egeret. Nincsen az az úri szabó, amelyik hitvány anyagból, darócból, netán zsákvászonból varrná a vőlegényruhát. Vagy a temetési ünneplőt.

A másoktól vett *hozott anyag*, és a *megtapintásig menő utánjárás* ellentmondása szikrázna elő most is? Nehéz az ekét kibillenteni a barázdából.

A *könyvének... csaknem felét* is kegyes túlzás. Elkukacolhatnék ezen is. Ha kezébe vette, láthatta, a 249 oldalból csupán 78 tartozik ide, 170 *A semmi ember* kárára vagy javára írandó. Csaknem a *harmada*, és nem *fele*! Minden, ami nem mellette szól, duplán számít? Mondanám, tessék jól osztani és szorozni, ne szőrözzünk azonban, nem számtanórát tartunk.

Egyik osztálytársam jut eszembe róla. Tenyerével mutatta a térképen, hol van Madrid. Egész Spanyolországot betakarta, tehát eltalálta. A felében is benne van a *harmada*.

„Személyes megtámadtatás címén felelnem kell - írja tovább -, nehogy az utókor, nemsokára esedékes halálom után, azt higgye, hallgatásom megfutamodás.” (Erre mondtam az előbb a temetési ünneplőt.) Messze is lehet még az a bizonyos utolsó óraütés, a kertek alatt is járhat, és mindketten előtte vagyunk még, de az is hatásos hivatkozás. Azon a szomorú úton nem az következik, aki koros, hanem aki soros. Már táncoltam a partján, de visszamaradtam. Kéretik tehát az utókor tisztelettel, nehogy azt higgye. És a jelen se.

Mínta az utókorba bújtatott jelenről lenne szó.

A gond elenyészően parányi: nem én támadtam meg személyét személyesen, ő akaszkodott belém. A kabátlopás agyoncsócsált példájával: nem én loptam, az enyémet lopták. Jogcím nélküli vádlott lettem tehát. Mint derült égből a gömbvillám, úgy csapott le 2000. május 21-én *@postán* küldött üzenete, és annak kiteljesedése a **Szeged** lapjain. Késztetve érezte magát, hogy - idézem - „a Szeged áprilisi számában megjelent újabb és heves ellenvéleményével szemben most már magam is kifejtsem álláspontomat.”

Vele nem volt *ellenvéleményem*, de neki volt *álláspontja*, és kifejtette. Ugyanolyan tévedésekkel megrakva, amilyenekkel az előző kettőé volt. Igaz, körbe forog a járgány, mindkét társam hivatkozott az ő könyvekben leírt mondatára is, mint megföllebbezhetetlen érvre. Sértette, hogy nem borultam le előtte én is, mint a hithű mohamedán?

Ezek is benne vannak a könyvemben is, vegye elő, aki kíváncsi rá. Kocsmai verekedéseknél, és fenenagy háborúknál szokták szajkózni az ellenfelek, hogy a másik kezdte.

Ha jól emlékszem, nem is az én soraim jelentek meg az áprilisi számban. Kifejthette volna véleményét legalább ennyire jogtalanul arra vonatkoztatva is, aki talán nekem szóló hízelkedő önbuzgalmából, egyébként jogosan az újabb „löketet” elindította, de ő megöregedett besúgója volt neki is, nekem is - és még sok másnak -, előtte tehát megkülönböztetett tiszteletet érdemel. (Megöregedettnek mondom hatvankilenc évével, noha a Heves megyei irodalmi újság legutóbb is fiatal fölfedeztként közli verseit. Az is valami, ha ebben a korban még fiatal a tehetség.) Ő tehát kegyeletes mentességet élvez előtte. Rá is értve mondta egyszer, szóbeszéd közben: mit csináljak, ha engem ők szeretnek?

Ha sokat jártatom az eszem kerekít, még kiderül, nem szerettem annyira, hogy be is súgtam volna? Annyira senkit nem szerettem.

Szívesen ide írnám mondatról mondatra mostani, halálosnak szánt lövését, de elővehetem bármikor. Számomra lényeges, ezért ismétlem magamban, vitám nem vele kezdődött, és nem vele burjánzott egészen az agyrémig. Csak belecsöppent - bocsánat megint a póri hasonlatért, - mint légy a levesbe.

Prüszkölök tőle egyfolytában.

Most hat pontban összegezi a számára bizonyító tényeket. (Előtte hétben tette, és magam is hétbe foglaltam az enyéimet.) Az elsőben leszögezi, „semmi jogom, hogy kételkedjem a költő állításában”, miszerint „*Az ország útján függ, s a földre néz...* Mi oka lett volna, hogy ne a valóságot írja?” Szó nélkül elmegy most is az általam előbogarászott cáfoló érvek mellett. Figyelmen kívül hagyja azt is, hogy a vers születése idején a fakereszt nem állt az ország útján, még ott volt az éppen ó-temetővé váló sírkertben. A Hősök kertjében azért se állhatott, állítottam többször is, mert öt évvel a vers megszületése után, 1928-ban kezdtek csak kiásni a Téli kikötő medrét! A kert földjét abból töltötték föl! Azért kellett föltölteni, hogy ne szittyós mocsári hősöknek állítsanak emléket. Nehéz elképzelnem a józan paraszteszű tápaiakról, hogy vizes területre mentették volna át a feszületet, és csak később töltötték volna föl.

Sok más kereszt áll országok útján, megszámlálhatatlan mennyiségben. Hasonlókat már mondtam, de most a szegedi szólást is ide citálom: *úgy tele volt Juhász Gyula útszéli Krisztusokkal, mint a kántor allelujával.*

„Mi oka lett volna, hogy ne a valóságot írja?” Szentségtörés következik most, megkapaszkodom én is. Hallottam már olyan költőről is, aki kész versének keresett címet. Ahogy minden betűvetővel megesik. Az irodalmi alkotásokat, köztük természetesen a verset is, úgy olvassuk, ahogyan kapjuk. Először a címét, aztán a többit. Az iskolai fogalmazást is így írtuk. Előbb a címet, utána jöhetett a dolgozat. A mű megalkotása azonban ritkán történik így. Mostanában már sok mindennek bevallottan is van *munkacíme*. Könyvnek, filmnek, riportnak, festménynek, szobornak is. Van, aki fejben zötyögteti csak, mások le is írják. Aztán átírják.

Netán csak a címét találta meg Tápén? (Hatalmas sértésnek venné *valaki*, ha ezt olvasná. Legalább akkorát ágaskodna, mint amikor a fajtisza komondorok tömeges létezését vontam kétségbe, vagy a *Tápai lagzi* repedt harangján csodálkoztam.) Mert a címen kívül az összes többi, ami benne van, mind nem csupán tápai, hanem *egyetemesen magyar*. A nyárfa is, a fecske is, és a zivatar is. Nem akarok elindítani újabb lavinát, de a többi tápai illetőségű Juhász-versre is érvényes lehet. Kivétel talán csak a *Tápai nóta*. Vegye elő, aki akarja. Olyanokat is talál, amelyek két címen is ismerős.

Az egyik biztosan később jutott eszébe.

Lehetni lehetett így is, de hogy miként is történt, örök rejtély. Az Illyés Gyulánétól idézett mondat ide is érvényes: *csak a költő tudhatja, mire gondolt, amikor a verset írta.*

Vannak, persze, mindig vannak, akik jobban tudják.

Ha jól belegondolunk, valójában balga gondolatolvasók akarunk mi lenni. Extra-normál kivételben, ennyi idő után, amikor a vers megszületése pillanatában is egyedül költőnk tudhatta.

Most a nap minden másodpercének töredékében több mint hatmilliárd gondolat születik a világon. Nem is sejtem, hány milliárdan élhettek akkor, de ebből a rengetegből kettő se volt, amelyik hajszálra megegyezett volna.

Így szép a világ!

Aki ráér, átbogarászhatja a magyar irodalom kincsházát, sok olyan példát talál, Aranytól Zrínyiig visszamenőleg is, amelynél már a címbe odabiggyesztett helynév is jó fogás volt csupán. A korabeli magyar irodalomban is szokás volt. A szegediben is.

Jó, ha gondolunk vele.

Nagy hajcsár az írás. Recseg a járom, szakad az istráng, amíg végre készen lesz valami. Tudok olyat, aki hosszú listát, legalább tíz változatot állított össze a lehetséges címekből. Ahogy kényes kisasszonyok kalaposnál rakásra próbálgatják a teljes készletet, mindet kóstolgatta, végül minket kért meg, válasszunk mi. Nem tudni, Juhász Gyula miként cselekedett. Az az első kézirat kellene ide, aminél előbb soha nem kerül elő.

És az se bizonyítana semmit.

Mennyit kódorgok megint! Ennek az írásnak is legalább tizedik címe a mostani. Ha öcsi-bácsi mind így csinálja, nem fosztanám meg tőle szóbanforgó költőnket se.

Tápaiak, ne feszítsetek keresztre érte!

Általános szokás, előbb világra kell szülni a gyereket, hogy keresztvíz alatt nevet adhassunk neki.

Eddig azt mondogatták sokan, a falut emelte be tápai verseivel az egyetemes irodalomba. És ha megfordítjuk? Az egyetemes emberit a dicsőséges magasságokból szállította le Tápéra? A címben mindenképpen.

Szerintem ez az igazi főlemelés.

*

Most avval is megvádol hívatlan-kéretlen vitapartnerem, hogy *szembe* akarom *ugrasztani* valakivel. Valóban idézgettem őt is, nevének kimondása nélkül, de csak azért, mert nem akartam összeugrasztani senkivel. És ő se akart szerepelni alacsony járású parlagi vitánkban. Azért támaszkodtam rá, mert a falu szülötteként többet tud, és szintúgy tudós kutatója Juhász Gyulának. Ismétlem első számú rigolyámat: *se szívességből, se fizetésért nem ártanék senkinek*. Neki se! Barátságból se.

Divatos szóval: se állítani, se kétségbe vonni nem az én kötelességem, teljes-e az összhang kettejük között.

Régtől fogva tapasztalom, kihagyásokkal, lóugrásokkal olvas mostani pörbefogóm. Hadd ugorjak most én is a *számára bizonyító tények* 6. pontjára, csak azért, mert ide is vág. „Horváth Dezső tetszetős poétikai érve, hogy Juhász Gyula verse »nem egy Krisztusról szól, a népi vallásosság tükröződik benne: társunk, a szenvedő Krisztus.«...” Ha nem annyira kihagyásokkal, szelektíven olvasna, föltűnhetett volna, már a legelső írásomban *idézem* ezt a mondatot, és ki nem mondva éppen tápai barátomtól. Utána is, többször. De ezt se azért szedem elő, hogy *szembeugrasszam* kettejüket.

Tehát nem az én *tetszetős poétikai érvem*. Nagy dicsőség lenne, ha ilyen szépeket tudnék mondani.

A lóugrásos olvasás teszi, nem vette észre, hogy ugyanabban a fejezetben van ez is, ahonnan ellenemre idéz.

A *katonai térkép* fontos nyomaték, kiadták, ellátták minden szükséges toldalékkal, hivatkozni lehet rá. Ahhoz sincsen újabb hozzáfűzni valóm. Jól emlékszem, az általa megnevezett falubélivel és tudós kutatóval tamáskodva, árkon-bokron átmászálva jártuk be az egykori helyszínt. Megerősítette tapasztalatainkat Molnár Imre és Török József, meg az egyszer már

fölsorolt többi visszaemlékező. (A két nagyszerű nevet azért veszem elő, mert első számú vitapartnerem szilaj haragjában azt is ajánlgatta, hívjuk össze a tápai értelmiséget, és döntsék el ők a vitát. Nem népszavazáson dől el az igazság, így háritottam el.) Levontam azt a következtetést, hogy a térkép föltehetően itt is téved. Aki katona se volt, és soha el nem tévedt téves térkép talaján, annak ér föl szentírással az is.

Itt is vakvágányra futott első számú tápai ellenfelem. Amikor megtudta, hogy Molnár Imrével és Török Józseffel is megbeszéltem, azonnal átfordult benne is az indulat: őket is ellene hergelem! Ugyanabban a néprajzban forgolódo három kitűnő tápai emberből kettőt tud ennyire gyűlölni a harmadik? Ennyire sok lenne egy faluban három néprajzos? Lényeges momentum: őket is *szembe* akartam *ugrasztani* egymással?

Ennyire egy kottára jár kettejük gondolata? És ennyire megátalkodott szembeugrasztó lennék?

Valójában nem tudhatom, mikor készült a „vasjézkáról” az a fénykép, amelyikre én is a Kilényi-hagyatékban akadtam rá, de amelyik *egyszer csak eltűnt* onnan. Dátuma nincsen. Magam néminemű fényképezős múltam révén ugyanannak a laboratóriumnak a „kézjegyet” láttam rajta, amelyik Babitsné képeit is kidolgozta. Nem hiszem, hogy 18 évvel később, 1941-ben bárki is produkálni tudta volna ugyanazt.

Juhász Gyula költői jubileuma alkalmával vele látogatott el Tápéra Babits Mihály, feleségestül, és Kosztolányi Dezső. Kedves falujába hívta el őket. A kirándulásról beszámoló riport szerint megmutatta „a tápai Krisztust”. Ez ugyan ellentmondani látszik az előbbi sejtésnek, annak, hogy csak a címére talált rá Tápén, de akkor már megvolt a cím, megjelent a vers. Biztosra veszem, Török Sophie a kéznél lévő fényképezőgéppel azt fényképezte le. És az nem az ó-temetőbéli bádog feszület volt.

Juhász Gyula nem tudta, hogy neki a másíkról kellett volna verselnie? Örökké ezt kerülgetem, mint a kerge birka, mert a *táblás tévedés* erre vonatkozik. Magyar László írása mellett nem ezt a képet közli a Film, Színház, Irodalom 1941-ben.

Magyar Lászlóról még egy pici gondolat előjött bennem. Ugyanolyan földön járó, tehát tévedhető újságíró volt, mint bármelyikünk, tagadhatatlan tehetséggel megáldva, miért az ő lépése döntené el a vitát? Róla írtam magam is, hogy átprogramozták, később már a fakeresztre esküdt. Az is kitapintható, kik programozták át. Akiknek vendége volt.

Kiknek is? Leléléknek.

Mint a hurkatöltő, visszaadta, amit bele töltöttek. Időskori feledékenység is lehet mögötte: elhomályosult előtte, amit évtizedekkel előbb leírt. Semmit nem dönt el az elsővel se, de hatalmas előnye volt velünk szemben: személyesen ismerte költönket. És Kilényi Irmát is, aki egyoldalúan bár, de szintén közel volt Juhász Gyulához. Ennek ellenére, nem győzöm rigolyásan hangoztatni, *egyetlen pillanatig se állítottam, hogy a „vasjézkáról” ihlette volna a költeményt*. Csak azt bátorkodtam kétségbe vonni, hogy a „bádogkrisztus” lett volna.

A kettő között hatalmas a különbség.

Folytatom magamban ott, ahol eltérültünk. „Korábbi válaszaimban ugyan nem tettem szóvá Horváth Dezső vitairatainak gyűlölködő, gúnyolódó hangját, amelyre az én írásom nem szólhatott nemhogy okul, de még ürügyül sem.” Csúnya dolog ellenkezniem megint, de elég beleolvasni ismét a könyvbe: bizony szóvá tette. Legjámborabb kifejezéseimet fordította át sértődötten erre a mottóra. A *tanítványi alázatomat* is szemforgatónak vélte akkor is, most is. Súlyos következtetést kell levonnom belőle: itt is kettőn áll a vásár, akár a barátságban vagy a szerelemben. A *tanítvány* a *tanító* hozzájárulása nélkül ki nem mondható. Nem vállalja. „Ebből a tanítványi tiszteletből nem kérek.” Ahogy az arkangyal lángpallossal üzte ki Ádámot

és Évát a paradicsomból, kiűzettem én is. Mostantól kezdve tehát nem nevezem magamat tanítványának akkor se, ha az egyetemen tanított, és azóta is sokat eltanultam tőle. Csak éppen besúgója neki se voltam. (Nem szerettem annyira őt se?) A sajtóhibák ádáz vadászatából is ragadt rám tőle valami.

Lényeges szempont a lelki rugók visszacsapásában: egyesegyedül csak ő lenne a világon, akivel vitába keveredtem? Ennyire maga alá parancsolna mindent?

Pedig nem is vele vitatkoztam.

Köszönöm viszont, hogy idézi a következő töredéket: „... mintha agysebész térne át a Malvin néni talpmasszázsára.” Ha magam ismételném a sajátomat, furcsábban hatna. Most is megtoldom azonban, ahogy akkor: „szürke természetgyógyász konokságát veszi föl, noha tudós kutatóként tartják számon.” Hozzátettem annakidején, megismétlem most is: *tudományos presztízsét teszi kockára. Válaszcikkében azt mondja, vállalja. Az egykor hitt tanítványi alázattal írom le megint: a lelke rajta.*

A *konok* szón is konokul vitatkozhatnánk ítéletnapig. *Te vagy a konok! Nem igaz, mert te vagy az! Aki mondja, mindig az, te mondtad, hát te vagy az.* Gyerekkorunkban jó volt még az ilyen játék.

Nagyot téved azonban, amikor azt mondja, így *kedveskedem* neki: „Örök igazságosztóként győzni akar...” Még ha erősen pejoratív értelemmel mondja is, ezzel nem *kedveskedni* akartam, fájdalommal nyögtem ki. Mivel *örök* igazságosztót írtam, hozzá kell tennem, nem csupán kettőnk présbe szorult vitájából szűrtem a keserű mustot. Megismétlem ezt is: szívesen maradok továbbra is az igazság koldusa.

Elkövettem azt a vakmerőséget is, Ady Endréről se mertem elképzelni, hogy akkor írta meg versét a disznófejű nagyúrról, amikor disznót látott, és Babitsnak se kellett találkoznia a cethallal, amikor a Jónás könyve sorai kezdtek el dobolni benne. Szerinte azért nem vethető össze egyik se *A tápai Krisztussal*, mert ezek a *képzelet szülöttei*. Változatlanul erősen hiszem, ez a vers nem riport, hanem költemény - maga a csoda! -, *a képzelet szülötte*. És mondom, tele volt vele Juhász Gyula, mint a kántor allelujával. Akkor is, ha Tápén is volt Krisztus.

Kismilliószor elmondtam már, most elmotyogom dramatizálva. A riport leginkább úgy készült volna, hogy megáll bánatos költőnk a keresztfa tövében, zsebébe nyúl, és előveszi a noteszát. Kezebeli ceruzát is turkál elő, és írja.

- Hol is vagyunk?

- Az ország útján.

- A Krisztusnál. És?

- S a földre néz.

- Aztán?

- Arcán szelíd mosoly a szenvedés.

Ilyesmit kellene elképzelnünk. Ha nem vers lenne, hanem riport.

A nagyágyú még hátra van, az a bizonyos *kihagyásos mondat*. Orromra koppint érte - furkósbottal. Elég hosszú idézet következik, mégis ide írom. „Veszi a bátorságot, hogy nyelvhelyességből is kioktasson. A tőlem idézett szóhoz szögletes zárójelben önkényesen kiegészítést csatol: »Azt is mondja a kedves tanár úr, elő is tudná keresni a limbusából az újságkivágatokat, de nem nélkülözhetetlen[ek] ahhoz, hogy most már maga is kifejtse álláspontját.« Horváth Dezső magyartanár volt, így tudni kellene, hogy van kihagyásos mondat is:

a *nélkülözhetetlen* nem a *kivágatokkal* egyezik, hanem a mellékmondat kihagyott [előkeresésük] alanyának névszói állítmánya.”

Hogy is van ez? Ürgetem-forgatom a mondatot a kihagyás betoldásával is, mégse akar összeállni. Kukacos vagyok, mint állítja, kedves Tanár Úr, megátalkodottságomban még tehetnék egy szögletes zárójelet az előbbi mondatba is: *így tudni[a] kellene...* Kopik az irodalmi gyakorlatból is, a beszélt nyelvben pedig talán soha nem volt általános, mégis úgy tanultuk, és tanítottam is, hogy ilyenkor személyragozzuk a főnévi igenevet. Igényes stiliszták ritkán hagynák el. Látva még megátalkodottabb következetességét, elhiszem inkább, ott volt, csak a nyomda ördöge elvitte a pokolba. Vagy igazodott valakihez? Idézi is Bárczi Gézát Móra Ferencről írott monográfiájának 44. lapján (hadd utánozzam egy pillanatra a filológust magam is): „Igaz, hogy néhány öröklött, szigorú nyelvtani szabályunkat olykor áttöri, de ezzel csak közvetlenségüket emeli ki.” És utána felsorol néhányat Móra bocsánatos bűnnek számító nyelvi *tévedéseiből*, csupa ilyen főnévi igenevekből.

Nem hiszem tehát, hogy Juhász Gyuláról szólván maga felejtette volna ki.

Kár volt azonban múlt időbe tennie magyartanárságomat, most is annak érzem magam. Nyolcvankét kemény jegy után rektori pecséttel ellátva az áll diplomámban, *okleveles középiskolai tanárnak nyilvánítjuk*, és ezt nem vonta vissza senki. Nem foglalkozás, nem állás, *végzettség*. Életem eddigi legértelmesebb darabját éltem tanárként, visszaemlékezni is gyönyörűség rá. (Gondom csak az állandóan változó tanmenetekkel volt. Át is költöttem az egyik nótát: *Ha meghalok, jó emberek, / A fejfámra tanmenetet / Tegyetek!*) Az iskolai képzettség azonban nem kabát, nem is lajbi, amit hol levetünk, hol fölveszünk. Nem is köpönyeg, hogy forgatni lehetne. Életrajzból se lehet kihagyni, akkor se, ha ráfejel még az ember - nem a foxi-maxi egyetemen! -, és bibliográfiákból kifelejteni se lehet. Kitörölhetetlen az, mint a belénk süttött billog. Sav se veszi ki, még az ecetes olló se.

Most éppen égető, mint Nessus vére.

A telefonkönyvben is tanár vagyok mostanáig, bár régen nem tanítottam már, amikor az elsőbe beíratam. Azt gondoltam, az összes többi foglalkozásom ingatag, változtatható erőszakkal is, és ennél egyik se tisztességesebb, hadd maradjon. Ez legalább én vagyok.

Még is toldom valamivel, hogy kéznél legyen, ha egyszer még ellenem fordítaná ezt is: diákként ugyanabban az intézetben nyelvészkedtem, amelynek ő korábban tanársegéde volt. Szakdolgozatomat is nyelvészetből írtam. Pályám elején eltérítettek, ahogy eltérítették őt is.

Emlékszem viszont rá, fölvételin másként elemeztem a nagyon kacifántos mondatot, mint ahogy a nagykönyvben meg volt írva. Nagy volt a tét, vagy fölvesznek, vagy nem, mégis ellenkeztem egészen addig, amíg a kérdező belátta: úgy is értelmezhető. A bizottság többi tagja élvezni látszott a vitát. Talán olyan is volt köztük, aki néminemű gyanúval gondolta, *e fiúból nyelvész lesz, akárki meglássza*. Ha netán akkor még tanársegéd lett volna az egyetemen mostani kerékkötőm, és benne lett volna a *fölvevő bizottságban*, visszafelé következtetve az is megeshetett volna, nem lett volna belőlem magyartanár. Föl se vettek volna!

Mennyivel egyszerűbb lenne most *A tápai Krisztus* ügye!

Annakidején hetykén hangoztattuk, nem könyvből tanultuk anyanyelvünket, ahogy a logikát se. Szülőföldem nyelvjárása a tanult nyelvész szemszögéből nézve meglehetősen sok slendriánságot őriz. Lesz dolga a tételes tudósak, amikor elkezd gyomlálni botlásaimat. Ha érdekel majd egyáltalán valakit.

Megint egy kis filológia, könyvéből. A már említett Móra-monográfia 109.-110. lapján is említi, mennyire kárhoztatták írónkat tudós vagy tudatlan nyelvbarátok azért, mert nem a

tételes nyelvészet parancsa szerint rója sorait. Magam szeretem *műnyelvésznek* mondani őket. Idézi Móra mondatát: „De az ördög vigye el azt a stiliztikát, engem még az se tudott leszoktatni arról, hogy úgy beszéljek, ahogy az édesanyámtól tanultam.” Pár mondattal később pedig ezt: „Attól félek, hogy halálos holtomig inkább az élet nyelvén fogok beszélni, mint a szabatos irodalomén.”

Nem egyedül Móra volt ezzel így.

Bocsánat, most nem is ezt hányja a szememre. Csak azt, hogy magyartanár létemre tudnom kellene.

Nem védem a védhetetlent, csupán magyarázom. Igaza van. A sima magyartanárnak is tudnia kellene azt is, mikor kellett volna leírnom a *volna* szócskát, és mikor lenne jogos a *lenne*. Vagy most is keverem? Átkozott örökség. Bárczi Géza, nekem is bocsásd meg! Akkor is, ha a Mészöly-iskola híve voltam.

A *kihagyásos mondat* természetesen ismerős előttem, szakmai kötelesség tudnom róla, de ez a változat annyira bonyolult, mint amikor jobb kezével vakarja valaki a bal füle bejáratát. Jó stilizta ritkán nyúl ilyenhez. Tanultabb nyelvészek értik legföljebb, ha értik egyáltalán.

Most néztem meg az idegen szavak szótárában, pontosan mi is akar lenni a *limbus*. Fájdalom, nem kergettek otthon az asztal körül, amíg meg nem tanulom. Első jelentését orvosok szájából veszi: *szegély, perem*. Ez ide nem vág. A másodikat a valláséból: *a pokol tornáca*. A harmadik lehet legközelebb hozzá: *rendezetlen levéltári anyag*, de félelmetessége miatt hadd vegyek hozzá egy kicsike szálkát a *pokol tornácából* is.

Még egy gyatra gondolat. Azt írta az elején, amikor a *személyes megtámadtatás* újra fölkapott parlamenti fordulatát előhozta, nehogy azt higgye az utókor, hogy megfutamodott. Ki elől is futhatott volna? Előlem? Nem kergettem. Ahogy összerakom az eddigieket, csak nem saját maga elől?

Ilyennek vagyunk teremtve. Árnyékától senki el nem futhat.

Ahogy kimondtam már, hogy nem létező kertben kerti kereszt se lehet, a nem létező *személyes megtámadtatás* elől megfutamodni is világбайnoki teljesítmény lenne. Vagy volna?

(2002. szeptember 7.)

*

Hihettem én, Isten tudja, hányszor, hogy vége lesz az idéetlen vitának. Nem lett. A mai újságban (Délmagyarország, 2002. szeptember 16.) a minapi példát követve legrégebbi társam is kiássa megint - a furkósbótot. (*A tápai Krisztus védelmében*). Tapintatosan szól, most nem írja ki a nevemet. Ide teszem, ami rám vonatkozik:

Másfél évtizeddel ezelőtt hírt adtunk a megújított tápai Krisztusról. Akkor az egyik szegedi újságíró megkérdezőjelezte a Krisztus tápaiságát[,] és érveket sorakoztatott fel, hogy igazát hangoztassa. Azt hajtogatta, hogy Juhász Gyula bármelyik út menti keresztről írhatta volna a verset. Sajnáljuk az okfejtését, de nem állja meg a helyét. Juhász Gyula sok, már elhalt tápai tanúsága szerint a „mi körösztünk körül, a Hódélonka körösztjirűl írta a versöt.”

A hibás értesülésű újságíró a templomkertben lévő „Vasjézuskát” állította a vers témájául, amelynek „hiteltelen hitelességét” csak egy-két tápai mondotta. Még szerencse, hogy a szegedi irodalmárok fejet hajtának a hiteles adatokat emlegető tápai idők emlékére, és nem utolsó sorban az ország útján álló, a falu népét csöndesen néző Tápai Krisztus előtt.

Úgy tűnik, nagy falat lenne, ha visszaemlékezne legelső írásomra. Akkor se, és később se állítottam, hogy a „Vasjézuska” lett volna a vers ihletője. Legalább saját szövegében venné észre az ellentmondást. Ha azt *hajtogattam*, hogy bármelyik út széli kereszt lehetett, akkor *nem állíthattam* a „vasjézuskát”. Ekkora következetlenséget nem szoktam elkövetni. Beteg elmeként tartana számon minden olvasónk. Ismételnem kellene újra meg újra, hogy az általa ismét évszámmal jelölt időben (1923) nem volt még meg a Hősök kertje, abban akkor nem láthatta meg Juhász Gyula.

A varázsos adut, a tápai öregeket is előhossa megint. Akik lám, megmondták, *a mi körösztünkről, a Hódélonka körösztjiről írta a versöt*. Eddig való életemben nem győztem becsülni az öregek bölcsességét. Nagy idők tanúi ők, legtöbb szavuk szentírás. Kivéve, amikor tévednek. Mindig azért vágytam hosszú életre, hogy egyszer majd közelíthessem józan okosságukat, de nem hiszem, hogy ebben az ügyben rájuk kéne hivatkoznunk. Akkor se, ha a józan parasztesz örök alap. Elég elnéznünk néhány elaggott párt mindenütt folyton jelenlévő tagjait. Sajnos, tudomásul kell vennünk, egyre jobban közeledünk ehhez a korhoz, vagy netán már benne is vagyunk. Terus ángyi szóhasználatával akár Ricsók-tünetnek is mondhatnánk: „hígul a kend veleje”. Keverjük emlékeinket, következtetéseink viszont gyalázatosak. *Kivéve a gyevi bírót*, mondanám, ha nem éppen Tápéről beszélnék. Egyszer már fölkínáltam ezért a kisebbik Kossuth-díjat párbajhősömnek, most posztumusz a tápai öregeknek is följajnlom. Talán azt se tudták, hogy *költőt tisztölhetnek az úrban*, elképzelni is nehéz, hogy a verset is számon tartották. Pesti újságban jelent meg!

A szegedi irodalmárokat is elővezeti. Eddig ők valóban kimaradtak a vele támadók sorából. Ami rangos irodalom Szegeden létezik, abban némileg ismerős vagyok, de egyetlen kivétellel nem vettem észre, hogy *fejét hajtanának a hiteles adatokat emlegető tápai idősek emlékére...* Azt se hiszem, hogy külön-postán tartanának kapcsolatot vele. Némelyek tudnak ugyan színesnek nem mondható szélesvásznú vitánkról, de nem nagyon törődnek vele. Vannak, akik fél mondat erejéig figyelemre méltattak, a már említett *pitiáner* jelzöt is tőlük hallottam.

Ezredváltást átívelő monstre bohózat lett vitánkból.

Írásának egyéb stilisztikai hibáit ne is említsük.

Szegény ember! Hitvallói buzgalommal tőlem kell *védened A tápai Krisztust?* Se Juhász Gyulának, se versének nincsen szüksége buzgó ügyvédre. Kár is lenne vallásháborúvá szélesítened. Juhász Gyula hitéről, esetleges büntudataról se nekünk kell vitatkoznunk. Elrendező-dött az már. Elégedj meg avval a kétes dicsőséggel, hogy százados félreértés magvát vetted el azzal a kicsike táblácskával.

Sajnos.

Teremtő és mindenható örök Isten! A békesség kedvéért elismerem inkább, egyesegyedül Juhász Gyula tudta, Tápénak már akkor jussa volt bádogkrisztusára, amikor a történelmi Jézus még meg se született.

Ámen.

A besúgót is besúgták

Szoktam emlegetni az egykori Szeged szép képét. Tóth Béla igazgatói szobájában láttam, amikor az a szoba még az övé volt. Ott van most is, szinte beleágyazódik az iroda képébe. Valami ilyesmi van aláírva: *Szeged Bánát felől való tekintete*. Rézkarc lehet? Az akkori Szegedet mutatja, Vedresék idejéből, a maga valóságában, de csak egyetlen pontról nézve volt

érvényes akkor is. Aki arrébb lépett akár húsz méterrel is, már nem ugyanazt látta. Aki pedig nem Bánát felől *tekéntette*, hanem, mondjuk, a Felső-Tiszaparról, egészen mást nézhetett, pedig ugyanarról a Szegedről van szó.

Mondhatnám tehát, amit én láttam, az az újságírás Bánát felől való *tekéntete*.

Ahogy értek az évek, *Szegednek* nemcsak *Bánát felől való tekéntete* jött elő bennem. Amikor belekezdtem ebbe az írásba, dehogy gondoltam, hogy ez a fejezet is összeáll majd. Rühellem most is, mint Jónás a prófétságot, mert olyanok is bele keveredtek, akikről legkevésbé se gondoltam. Nem pohár mellett szerzett barátokról van szó, mégis oda jutottam, amit a közmondás állít: Ments meg, Uram, barátaimtól, ellenségeimmel elbánok magam is. Az első csalódás mindig jobban fáj.

Akit a kígyó megmart, a gyíktól is fél, márpedig engem vipera is megharapott már. Nehezen futok neki most is. Ha vannak kellemetlen dolgok az életben, ez ezerszer az. Egyelőre szerény a készlet, összesen négyen jelentettek, de úgy tűnik, folytatása is lesz.

Én, vén marha! Ráadásul magam hoztam a fejemre, jól megrágott, előre megfontolt szándékkal. Azért nem mertem eddig kikérni a Történeti Hivataltól a rám vonatkozó titkos főljegyzéseket, mert tudtam, ha csak egy is akad a rám tapadó csúszó-mászó meztelen csigákból, megbocsátani nem tudnám. Macera Macának se tudtam.

Könnyen neveztem meztelen csigának az összes besúgót, amíg nem tudtam, kik azok. Kicsit másfelé kezd járni megátalkodott szavam, inkább szerencsétlenségüket látom. A kutya is harap, ha beszorítják. Nem tudhatom én se, más se, milyen tévedés, netán bűn volt a lépvesszőre kenve, amelyen, tudjuk, az énekes madár is fönnragadhat.

És ha nem kérem ki? Tudatlanul, teljes lelki nyugalmamban akár együtt is hálhatnék velük? Ha csak rágondolok, megdermedek. Mert azt azért éreztem, majdnem naponta, némelyek úgy ragadnak rám, mint a pióca. Mit tehetnék velük? Cigarettaacsikkal szokták leválasztani a piócaszedők, de azt se nyomhatok rájuk, mert nem dohányzom. Se pohár, se cigaretta.

Jó az elefántnak, az orrszarvúnak meg a vízilónak. Csak el kell viselnie a csipegető madarakat, akár a szeme szögletéből is kicsípik a vérszívókat. Micsoda pedáns művelet! Azt is hozzá kéne gondolnom, persze, ha éppen nincsen madár, akár lakodalmat is ülhetnek a férgek. Meddig ellakmározhat egy picinyke légy a hatalmas rinocéroszon? Csak a páncél-bőrt kell átszűrnia szívókájával, de annak is lehetnek gyöngye hajlatai. Ez az érzés eresztette bennem legmélyebbre a gyökerét. Egy életem, egy halálom, levelet írtam a csigafészkek nyálait őrző hivatalnak. Itt van a gépben, pity-paty-pötty, már elő is vettem:

Történeti Hivatal
Ügyfél- és Kutatószolgálati Osztály
1369 Budapest, Pf.: 367

Kedves Történeti Hivatal!

Tisztelettel kérem, legyenek szívesek a rólam esetleg föllelhető „besúgói jelentésekről” részletesen tájékoztatni. Nemesszalókon születtem 1936. január 14-én, Édesanyám Ács Mária.

Szóba jöhető időszakok:

1./ 1954. szeptember 1-jétől 1958. aug. 1-jéig a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkarának hallgatója voltam, 1957 elején fegyelmit kaptam utolsó figyelmeztetéssel.

2./ 1958 szeptemberétől 1960 január végéig a pusztamérgesi általános iskola tanáraként dolgoztam.

3./ 1960 februárjától 1960 novemberéig Hódmezővásárhelyen, a Csongrád Megyei Könyvtárban módszertani előadó voltam.

4./ 1960 novemberétől 1969 januárjáig Szegeden, a Csongrád Megyei Népművelési Tanácsadónál módszertani főelőadói állást töltöttem be.

5./ 1969 februárjától nyugdíjazásomig (1996. január 14.) a Szegeden megjelenő Dél-magyarország munkatársa, később főmunkatársa lettem.

Egyetemistaként a Juhász Gyula kollégiumban, később a József Attila kollégiumban laktam. Végzésem utáni lakcímem: Szeged, Április 4. u. 42., később pedig 6722 Szeged, Mikszáth K. u. 6 E/3., illetve 6723 Szeged, Bihari u. 28/B.

Szíves közreműködésüket előre is hálásan köszönöm.

Üdvözlettel

Szeged, 2001. július 14.

Lesz, ami lesz, jöjjön, aminek jönnie kell, a kocka el van vetve. Tudtam, akár vesztek, akár nyerek, mindenképpen ráfizetek. A lelki békémet tettem kockára.

Nem sokra rá jött egy udvarias levél, elkezdték a kutatást. Sok a keresni valójuk, türelmet kérnek. Magamban fohászokodtam, bárcsak ne találnának egyet se.

A türelmem óriási, ebben az ügyben az örökkévalóság végéig is elvárakoznék. Most meg is jött az első adag. Egyelőre ennyi van, de a kutatást tovább folytatják. Amit találnak még, azonnal küldik.

Soha rosszabbkor! Négy hónappal később, éppen agyafúrtságom tizenhetedik évfordulóján jött. Tegnap vittem tizenhetedszer megmentőmnek a szatyor almát, és a zacskó diót. El is mondtam újra az ígét:

*Szemet szemért,
Fogat fogért,
Zölddióért jó diót!*

Az alma is, a dió is saját termés, akár a fejemből kisuvasztott zölddió volt.

Ne kárhoztasson senki, hogy megülöm ezt a napot. Annakidején percre kiszámítottam, figyelembe véve a szökőévet is, mikor érte az utolsó baleset Karinthyt, és olyan cipőt húztam, amelyiknek fűzője nincsen. Mert éppen azt kötötte be. Megkértem életem párját, egy napig fél szóval se ellenkezzen. Vele éppen pörölt a nej. Dehogy hittem akkor, megérem még a tizenhetedik fordulót is.

Most is hétfőre esett, ami akkor is hétfőn volt.

Semmi köze nincsen a kettőnek egymáshoz, de körülbelül azokban a pillanatokban, amelyekben kitoltak a műtőből, és szinte ködszerű burkolatban csak sejleni láttam családomat, csöngetett most a postás. Tértivevényes levelet hozott. Ilyesmivel az adóhivatal szokott megtisztelni, végig is futott rajtam a borzongás. Még jobban, amikor megláttam, postafiók a földadó. Azonnal ráismertem.

Hány gerezd fér bele egyetlen dióba? Ebben is négy van. Zöldnek is mondhatnám, ha még folytatása lehet. Épeszű voltam én, amikor azt a kérőlevelet megírtam?

Időrendi sorrendben szedem elő négy szereplésem. Nem győzöm mondogatni, nagyon nehéz elkezdenem.

*

Az első 1956 októbere. Nem tudni, ki írta, de tanulságos. Az előttem álló képnek nem *Bánát felől való tekintete* ez se.

Sűrítménye azoknak a napoknak. Az lesz a legjobb, ha ide írom az egészet. Történelmi forrásértéke lehet

Csongrád megyei Rendőrkapitányság
Politikai Nyomozó Osztálya
Tárgy: Összefoglaló az egyetemi vonalról

Szigorúan titkos!

I.

AZ EGYETEMEK TEVÉKENYSÉGE AZ OKTÓBERI ESEMÉNYEK ELŐKÉSZÍTÉSÉBEN

Az ellenforradalmi akciók jelentős tömeg erejét az ifjúság különböző csoportja, s elsősorban az egyetemi ifjúság képezte.

Az októberi események eszmei előkészítésében szerepe volt a szegedi egyetemeknek is, hiszen innen indult ki a MEFESZ gondolata, de amint [„anonimizált” törlés] III. éves bölcsész elmondja, már az 1954/55-ös tanévben is tapasztalható volt egy-két olyan jelenség, amely az októberi események szerves előzményének volt tekinthető.

Ilyen volt pld. a már ebben az időben egyre nagyobb tért hódító nacionalista hangulat:

Egyes marxista szemináriumokon viták folytak a trianoni határ, Erdély visszacsatolásának kérdéséről. Beszéltek a Csehszlovákiában és Romániában élő magyar nemzeti kisebbség állítólagos elnyomásáról, stb. ...

Az egyetemen szervezett kérdezz-felelek esteken felvetették az uránérc problémáját is. (Igaz-e, hogy a Mecsekben szovjet bányászok a Szovjetunióknak bányásszák a magyar uránércet?)

Később az október 23-i izzó hangulat megteremtéséhez nagymértékben hozzájárult az október 6-i Rajk-temetés. - Ez a kérdés már régebbi idő óta foglalkoztatta az embereket, s a feszültséget növelte az ünnepélyes temetés, az ezzel kapcsolatos sajtókampány, mely a [„]vétkes vezetők”-kel szemben mindinkább előretolta Nagy Imrét.

Az egyetemi hallgatók körében fokozott érdeklődés volt tapasztalható a politikai események, elsősorban a belpolitikai események irányában. Az órák letelte után csoportokba verődve beszéltek meg a felvetődött kérdéseket, vitatkoztak azok felett.

1./ A MEFESZ kialakulása

A kibontakozást elősegítette, hogy október 13-án Alexa Helmut 2. éves jogász hallgató levelet kapott a budapesti bölcsész karon tanuló Román Károly nevű volt iskolatársától, melyhez mellékelve volt egy - egyoldalas, géppel írt - felhívás, amely az orosz nyelvű oktatás elleni sztrájkra hívta fel a hallgatókat, a „Budapesti Bölcsészek” aláírással, október 1-i keltezéssel.

A felhívás foglalkozott azzal, hogy a budapestiek a sztrájkot már megkezdték, és szolidaritásra hívták fel a szegedieket.

Alexa Helmut a levéllel nyomban felkereste a bölcsészkaron Görög Józsefet - az akkori DISZ-titkárt - s azzal adta át a felhívást, hogy helyes lenne csatlakozni. Görög ezt elutasította, miután Lejtényiékhez fordult vele, aki egyetértett a felhívással, sőt ezen keresztül eljutott egy diákszervezet megalakításának gondolatáig.

Tervét október 14-én közölte Kiss Tamással, azzal a megjegyzéssel, hogy erről már több hallgatóval beszélt, akik támogatásukat ajánlották fel. A szervezet az egyetemisták érdekvédelmi szerve lenne melynek feladata: a hallgatók tanulmányi és szociális problémáinak megoldása.

Kiss Tamás szintén helyeselte a tervet és felajánlotta támogatását.

Október 15-én már 10-15 fős csoportokban - az egyetemi diák club helységében - megbeszéltek az érdekvédelmi szerv létrehozásának kérdését, azt, hogy karonként 2-3 főt jelölnek, akik a másnap tartandó gyűlésen már részt vesznek.

Október 16-án reggel az egyetemen már minden terem ajtaján volt egy gépelt felhívás, amely:

1./ Követelte a DISZ helyébe egy önálló diákszövetség megalakítását,

2./ A legelső célkitűzésének megvalósítását, mely az orosz nyelv kötelező tanulásának eltörlése volt. (Az orosz nyelvoktatást a Szovjetunió nagyhatalmi sovinizmusának megnyilvánulásaként emlegette a felhívás.) A követelés kivívása érdekében diáksztrájkot hirdettek, s a pestiekre hivatkoztak a felhívás készítői, azzal, hogy azok már október 6-án Rajk temetéséről hazamenet tüntettek már ezért.

A felhívás meglepő volt, de általában tetszést aratott. Az első gyűlést aznap meg is tartották, melyen minden kar 3 tagú küldöttséggel képviseltette magát. A gyűlésen Lejtényi András elnökölt. Az elnökség tagja volt még: Vezényi Pál, Székely László, Tóth Imre, Kiss Tamás, Abrudbányai Iván.

A megnyitó olyan - politikamentes - diák-szakszervezet féleség megalakításáról tárgyalt, mely kizárólag a diákságság érdekvédelmével foglalkozott. Két részből állt:

a./ Szervezeti szabályzat tervezetének ismertetése. Ezt vita követte, amelynek lényege az volt, hogy kinek irányítása alatt álljon a létesítendő szervezet. Szavazás alapján a többség a párt irányítása mellett foglalt állást.

b./ Programtervezet ismertetése. Melyet szintén vita követett, amelynek során Karácsonyi Béla, országgyűlési képviselő is állást foglalt, az orosz nyelvoktatás kérdésével kapcsolatban elmondta, hogy nem tartja helytelennek, de ne úgy fogalmazza meg ezt a gyűlés, hogy az orosz nyelv eltörléséről, hanem úgy, hogy általában az idegen nyelvek fakultatívvá tételéről legyen szó.

Erre olyan megnyilvánulások hangzottak el, hogy nem akarnak kertelni, éppen a szovjet sovinizmus elleni tüntetésről van szó, - s ezzel eljutott a „politikamentes” szervezet a politikához, s ettől kezdve a gyűlés hangja egyre rosszabb lett. Horváth Dezső felszólalásában pl. már új országgyűlési választásokat követelt, mondván, hogy a jelenlegi képviselők mindenféle jobbra-balra-fordulatokat megszavaztak, nem következetesek. Halász György 4. éves orvostanhallgató pedig a szovjet csapatok kivonását követelte.

Putnik Tivadar 4. éves bölcsész pedig politikai követeléseket olvasott fel, hogy az azokat tartalmazó papír honnan származott, még nincs tisztázva. A követelések a továbbiakban egyre zavarosabbak, szélsőségesebbek lettek - felmerült például Magyarország semlegességének kérdése is, egyesek még az országhatár megszüntetésének problémáját is felvetették.

A vita után az alábbi programtervezetet fogadták el:

1./ Március 15-e és október 6-a nemzeti ünnep legyen.

2./ Kossuth címer

3./ Az uránérc feldolgozása magyar legyen.

A program elfogadás után elhatározták, hogy azt október 20-án az ifjúság elé viszik a nagygyűlésen.

Ha a római számok közül az egyessel indul, és nincsen benne kettes, könnyű kitalálnom, ez is részlet csupán. Mondtam az előbb, történelmi forrásértéke lehet. Már amennyiben jóval később lejegyzett, erősen célzatos bárminek lehet. Mert ebből több helyen kiérződik, hónapokkal később foglalták össze. A megtorlás első hónapjaiban nem szerepelt még AZ OKTÓBERI ESEMÉNYEK kifejezés, kimondottan ELLENFORRADALOMként emlegették. A cím után most is evvel indul a bekezdés. Lehetetlen az is, hogy azonnal kapcsolatot talált volna a hivatalos értékelés a Rajk-temetés, meg a később történetek között. Azt is nehéz lenne elképzelni, hogy azt a bizonyos levelet Pestről Szegedre bárki ennyire pontosan követni tudta volna, bár ha Görög Jóskához eljutottak vele, attól kezdve minden lehetséges. Egyéb stíluskritikai bonyodalmakba nem szeretnék most belemenni.

Bocsánat, el ne szaladjunk az élet szépségei mellett! Az összefoglaló második bekezdésében egy nevet töröltek. „Anonimizáltak”. Most már nem fekete füstökkel húzzák át személyiségi jogaira hivatkozva a nemkívánatos neveket, ahogy látom, talán számítógépes törléssel irtják ki. „... *de amint *** III. éves bölcsész elmondja*” - olvasható a harmadik sorban. Mi voltunk akkor harmadévesek, és bölcsészek voltunk, tehát közöttünk is dolgozott a meztelen csiga? Akkor még leplezetlenül őszinték voltunk, akit onnan most kihúztak, csak hazafias lelkesedésből dolgozhatott.

Három emberről tudtuk akkoriban, hogy közvetlen kapcsolatot tartott fenn a fölsőbb hatalommal. Egyikük annyira gennyes volt, elsőik között disszidált, Angliáig ment, és egy rádióriportban hős emigránsként azt üzenté vissza, fegyverrel harcolt a szovjet tankok ellen. Azt a fegyvert is hiába nyomozná százezer mesternyomozó, meg a tankot is, meg nem találná. Akkor se találta volna meg. Mert nem is volt. Amelyik szél besűgővé tette, az lendítette át a határon is. Hazafiasságból lett hazáját elhagyó. Amikor ez az összefoglaló készült, ő már nem volt kéznél.

A második? Nem akarom szidolozni a róla őrzött emléket, de kicsit mintha gügye lett volna. Némely hatalomnak a gügyék a legjobb támaszai? Gyakorló tanításunk tapasztalatait összegezték később a Radnóti Gimnázium szakvezetői, róla azt írták, tanári pályára alkalmatlan. A pártos iskola állapította meg a párttagról, hősi harci múltja ellenére? Ha ez majdnem két évvel később ennyire megállapítható volt, akkor azt kell mondanom, a tanári pályára fölkészítő egyetemre is alkalmatlan volt. Teteje az egésznek, államvizsga előtti utolsó tollbamondáson még úgy elcsúszott, hogy Nyíri Antal megbuktatta. A párttagot. Mindkettőből kimosta a politikai hatalom, tanár lett.

Találkoztam vele pár év múlva a Széchenyi téren. A szegedin. Azt mondta, igazgatóhelyettest akartak csinálni belőle, de nem vállalta. Miért is? *Senki lábakapcája* nem akart lenni. Palócos hanglejtéssel szolt a *lábakapcójá*. Azt értettem ki belőle, az *igazgatótást tartottá volná* magához méltónak. (Bocsánat, hogy körülbelüli nyelvjárási aprólékkal írtam, kiejtéséhez közelítőbb betűket nem találok.) Megismétlem: az az ember mondja, akit abban az időben indítani se akartak tanári pályára.

Nehéz elhinnem, hogy ő jelentett volna a III. évfolyamról.

Netán a harmadik? Most tűnik csak föl, hogy ő is gimnáziumot kapott! Mert az egész évfolyam színe-java csak az általános iskola lépcsőjéig jutott, ötvenhatos múltunk miatt. Kivéve azokat, akik szolgálatuk fejében nyerték el. Akik az egyenlők között egyenlőbbek voltak.

Szegény gyerek! A háború napjaiban kézigránát csonkította kézfejét, állandóan kesztyűféle mögé rejtette. Lelke is behorpadt egy életre. Mintha szilánk ment volna bele? Alig kezdett tanítani a külön kegyel kiutalt középiskolában, kiütöztek rajta az idegbetegség jegyei.

Először könyvtárosságba menekítették, de onnan is kisodródott, és talán még félideje előtt nyugdíjazták. Fiatalembernek a rokkantnyugdíj? Üljön be a sarokba, és várja a halált? Ebbe már egészséges is belepistulna.

Sok évvel ezelőtt csapódott hozzám levélileg. Rendre küldtem neki is a találkozókra szóló meghívókat, ebbe kapaszkodott bele. Egyre se jött el, de mindig írt. Nálam pedig törvény, minden levélre még aznap válaszolok. Az övénél pesszimistább sorokat még nem olvastam. Vigasztaltam, ahogy tőlem tellett. Menj ki a vízpartra, nézegesd a szép lányokat, és rá se ránts a világra!

Byron-lelke van, borongani szeret. Erősen depressziós. Ha melegfront érkezett a Balaton fölé, már csörgött a telefon Szegeden, hogy világfájdalmáról tudósítson. És szapulhasson, amiért nem arról írok, amiről ő szeretné. Verseskötetét rendezeti sajtó alá, hártya-papirosra gépelt, agyonjavított példányokat küldözget laponként, és mindenképpen bírálatot várna tőlem. Ki kell igazítanom magamat: inkább tudományos lelkendezést. Dicséretre van kiéhezve. Éhe a szépnek, éhe a jónak - éhe a dicséretnek. Mondtam neki, fiatalon abbahagytam a verselést, a tanárságból is kiszakadtam, nem tarthattam lépést a verstudományokkal. Szívességéből se ártanék senkinek. Ő viszont szemrebbenés nélkül veregetett bele a sárga földbe, amikor egy-egy kötetemet elküldtem neki. Az is lehet, neki van igaza. Legutóbb az utolsó mondatot tudta csak helyeselni, és reményét fejezte ki, egyszer majd eljutok a *szocialista realizmusig* is.

Hivatalosan számítva is késett legalább tíz évet.

Egyik levelében fölpanaszolta Gerzsont. Állítólag ő szedte ki a hatalom kezéből! Ha ennek csak a fele is igaz, akkor talán megtaláltam a számítógéppel kiirtott nevet?

Gerzson is érte a pénzét. Akkora vehemenciával vetette bele magát az október utáni zavarodottságba, feketére verték a seggét a karhatalmisták. Éppen rakták vissza a csillagot az egyetem központi épületére, amikor valóságosan is elköpte magát. Nem a markába, a csillag felé. Összes színészi hajlamait is beleadta abba a köpésbe. Bevitték, és addig kenegették sűrített marxizmussal, amíg bele nem feketedett. Feneke két partja olyan lett, mint a cipő talpa, csak sokkal nagyobb. Ki is rúgták az egyetemről, természetesen nem szépítészeti gondok miatt, aztán egyszercsak visszavették. Erre utalt volna a harmadik?

Kicsi voltál te ahhoz, hogy szavad ebben szerepet kaphatott volna.

Az viszont biztos, az alulról beletöltött eszmeiség valósággal kivirágzott Gerzsonban. Annyira megtért, központi pártiskolai előadó lett, megyei főkaderek fejtágító oktatója. Teljes meggyőződéssel, és legalább akkora ambícióval, amekkorával a Balatont szokta átúszni. Aztán hazánkba érkező idegeneket tanított édes anyanyelvünkre, a végén pedig Pekingből nem jött haza a találkozóinkra.

Ezeket már sikernek gondolhatta az is, aki időnap előtt jutott nyugdíjba. A logikája pofonegyszerű: annak kellene jobban boldogulnia, aki kihúzta a bajból. Kit gyűlölhette jobban? Akin netán mégis segített.

Negyediket is sejthetnék. Fegyelmi tárgyalásomon is tagja volt a bizottságnak. Nem tudhatom, ártott vagy segített, amikor a kés a nyakamon volt. Fél szóval se bánthanám érte. Neki az a sors jutott, nekem meg ez. Az övé ágazott el a tisztességtől, vagy az enyém? Ha ketten nézzük, akkor is kétféle a vélemény. Ilyen erővel akár a pszichológia tanársegédjét is fölmenthetem, mert nem tudhatom, kinek a gondolata volt, hogy mégse rúgjanak ki el nem követett vétkeim miatt. Kimostak vagy bemártottak?

Az biztos, az első tüntetés napján, amikor a Kendergyár előtt a beitatott katonák a levegőbe lődöztek, Szeged egyetlen tűzoltó kocsija pedig vízzel veretett szét bennünket, beszaladván a kollégiumba, az ablak sarkában gubbasztva találtuk. Megkérdeztük, miért nem jött velünk. *Mert én szeretem Rákosi elvtársat!*

- Csókold meg, ahol a leggömbölyűbb!

Nem a fejére gondoltunk.

Attól kezdve soha nem kérdeztük. Ő meg egy másik főiskola tanára lett. Jól tanította az orosz, mondják az orosz szakosok, de hajdani diákjai másként beszéltek róla. Sőtlan embernek tartották, rosszindulattal megrakva.

Az is lehet, az orosz nyelv elleni ősi utálat vonódott át rájuk is?

Róla is nehéz elképzelnem, hogy mellékállásban még a hatalmat is tájékoztatta volna.

Egyszer biztosan visszakerül a szövegbe az a kitörölt név is.

Mondtam már, a *Rajk-temetés* is később jöhetett bele. Talán a *sajtókampány* se volt akkor még közkifejezés, legföljebb a nyugati világ romlottságára használták. *Nagy Imre* említése ebben a körítésben szintén a későbbi lejegyzésre utal, hiszen a hatalom megígérte, bántódása nem lehet. Kötélosztásnál mégis az élre állították.

Szerepel tehát benne egyik évfolyamtársam, név szerint, aki akkoriban állítólag a DISZ titkára volt. Őszintén szólva nem emlékszem már rá, az volt-e valójában. Az egyetemi pártbizottságban lehetett valami évfolyamfigyelő beosztása, azt sejtettük is róla, vagy talán tudtuk is, ennél fogva a legkisebb figyelmet se fordítottuk rá. Szuperokoskodó pasas volt. Ezek szerint neki mutatták volna meg először a pesti egyetemistáktól érkező levelet, de ő visszautasította. Érdekes eset lehetett, éppen akkoriban váltott át az orosz szakról a történelemre, és ezek az oroszok akarták eltöröltetni? Mondhatta volna, lám, megelőzte saját korát, mégis győzött benne a lojalitás. Sok évvel ezelőtti utolsó hírem róla, hogy talán meghalt. Lépcsőnként ment fölfelé a számlétrán. Vagy lefelé? A kárpitos segédttől a főiskolai oktatóig vitte, de előtte még megnyuvasztotta Marcit. (Mátyás ő, de miért ne neveztük volna Marcinak, ha egyszer neve madárnemzetségből származott, és mi bölcsészek voltunk?) Egyetem után először könyvtáros volt Vásárhelyen Jóska, a megyei könyvtárban. Hamar behozták Szegedre, a főiskolára. Ilyen értékes embert nem hagyhattak kint a prérin. Az ő helyére álltam be én két évvel később. Aztán fokozatosan csúszott lefelé, amíg hirtelen megint fönn volt. Káder el nem veszik, csak átalakul.

Róla tehát csak annyi maradt fönn, hogy visszautasította a történelem kínálatát. Ha ő lett volna a kiirtott név mögött, akkor ide se írták volna ki a nevét. Rólam is egyetlen mondat szól csak az összefoglalóban, de példaként szerepelek, tehát a többiből is vehetnék magamra. *Horváth Dezső felszólalásában pl. már új országgyűlési választásokat követelt, mondván, hogy a jelenlegi képviselők mindenféle - jobbra-balra - fordulatokat megszavaztak, nem következetesek.* Ez az egy mondat a teljes valóságot mondja, jól összesűrítve. Valóban fölszóltam itt is, és ez is kijött belőlem. Azonnal éreztem a lúdbőrt a hátamon. Lesz ennek még folytatása!

Lett is. A fegyelmi. De amit néhány nappal később a József Attila-kör első és utolsó üléséről jegyzőkönyvként fölvettek, az gyalázatos munka volt. Szóltam már róla, pár évvel ezelőtt a **Szeged** egyik számában közzétette Farkas Csaba levéltáros. (1997. október.) Az *Államvédelmi Hatóság* is *Állatvédelmi*ként szerepel benne, eredeti elírással.

De az biztos, az én egyetlen mondatom nem a kiradírozott embertől származott. Más forrásból is dolgoztak. Köszönöm, hogy megőrizték. Mivel menteném magamat az utókor előtt, ha a mai napig se járok el szavazni? És mi vehetne rá, hogy évfolyamtársaim színét-javát csokorba kötve idézzem vissza?

Szidolozhatnám is múltamat. Akármelyik mai párt kebelére ölelné ezért az egy mondatért. Kerestek is ilyen szándékkal tíz évvel ezelőtt. Erre én? A minap is megkértek a tévések, üljek le a képernyő elé, és idézzem vissza azokat a napokat. Kikötöttem most is: ha avval kezdhettek, nem voltam hős. Abból annyi terem, a Tisza is kifutna tőlük. Ezt írtam meg az újságban is az évforduló alkalmával. Azt mondtam el a képernyőn, mennyire féltem a november 4-re virradó éjszakán. A hősök nem szoktak félni. Egyesegyedül voltam az egyetemi kollégiumban. Meg azt is elmondtam, hogyan csalogatott csemege cukorkával két részeg orosz decemberben, fölvaltva pisztolyuk bordáim közé bökődésével, amikor be akartak mászni szomszédék balkonjára. Ne sajnáljam tőlük azt a gyönyörű leánkát, aki abba a házba futott be, magára zárva a kaput. Két barisnyát adnak cserébe majd a Szajuzban!

Eszembe is jutottak, amikor odakint jártam, de nem ígéretük okán.

Putnik Tivadar soha nem jön úgy elő egyetlen visszaemlékezésben se, hogy baki ne ölelné körül. Év elején vették vissza az egyetemre, és nem negyedéves volt. Velünk járt. Magyar-orosz szakos. Összes sérelmét ki akarta beszélni magából. Állítólag valahol Tiszasziget alatt kocsival lépte át a határt, de ma se tudom, ez a hír hogyan juthatott el hozzánk. Jugoszláviába menekült. Őt nem zsupolták vissza. Családi kötődései voltak odaát, gondolom, nem a hivatalosoknál jelentkezett.

Nem tudom, mi lett vele.

(Most, hogy idáig jutottam, rátaláltam a telefonkönyvben újszentiváni rokonságára. Putnik Emilné - bizonyos Jézó néni - mondta a nagyon idősök sorából, sajnos, meghalt, körülbelül egy hónapja. Különb tanár lett odaát is, Óbecsén nyugszik, agylágyulás végzett vele. Nem mindig jó mindent tudnunk.)

*

Kivonatot kaptam „*Kecskeméti*” fedőnevű titkos megbízott 1983. március 8-ai *jelentéséből* is. Barátaim megfejtették már, papi embert rejt a fedőnév. Kötzni való barmok voltunk akkor is. Mi kértük, elmennénk hozzá, beszélgetni egy kicsit. Követségbe készültünk, Bálint Sándor ügyében. Ha ez a papi ember magára vállalta az egész temetés minden nyűgét, beleértve a pártállami átkokat is, akkor talán rá lehet venni, a templom falába tegyünk legalább egy kis táblácskát. Vagy a szobrát. Kívülről. Legjobb lenne csinálni oda egy külön szegedi panteont. Vagy csak Alsóvárosit. A kirekesztetteknek.

Kinek lenne ez szentebb földadata, ha nem azoknak, akik jól ismerték őket? És értéküket is tudták.

Mi mindenben tud reménykedni három jó barát, ha negyedekre talál. Barátkozni mentünk tehát a barátok templomába. Evvel is kezdi a másfél oldalas kivonatot:

A napokban telefonáltak, hogy fel akar keresni Tóth Béla könyvtárigazgató, Ilia Mihály, és Horváth Dezső a Dél-Magyarországtól - egy kis 'énekórára', ahogy ők nevezték. Na, a Dél-magyart csak az írta kötőjellel, aki annyira ismeri a magyar helyesírás szabályait, hogy nem veszi figyelembe, 1910-ben egybeírva jelent meg a fejlécünk, és néhány éves „tudományos” félreírás kivételével ma is így jön ki a nyomdából. Neki ezt tudnia kellett, talán szóba is jött beszélgetés közben. Ezt a szöveget is átírta tehát valaki. Nem biztos, hogy szegedi.

Az is figyelemre méltó, Ilia Miskáról máskor is jelenthetett, őt nem illette értelmező toldalékkal. Vagy aki átírta, ő ismerte volna besúgni való oldaláról? Harmincnál is többen buzgólkodtak ellene, ezernél is több gépelt oldalon. Hány rablógyilkost lehetne bekeríteni ennyi megfigyelővel? Tóth Bélánál se az a fontos, hogy városunk legszebben szóló prózáírója, mert kit is érdekelne ilyen semmiség, sokkal inkább az, hogy könyvtárigazgató? Én meg úgy szerepelek benne, ahogy a főállású gyűléseelnökök szoktak bekonferálni: szeretettel köszöntjük a Délmagyarországtól. Nehogy elszólja magát valaki!

Akármennyire töröm is a fejemet, meg nem értem, hogyan nem vettük észre előre, kivel van dolgunk? Hárman se tettük ki egy kölökróka szimatát. Szakmánk szerint is bele kellett látnunk az emberek veséjébe is. De miért fordulna meg bennünk bármi gyanú is, ha magunk ritkán vétünk a tisztesség ellen? És éppen egy pappal szemben? Mintha gyóntunk volna, olyan őszinték voltunk gondolatban, szóban és cselekedetben. Annak a papnak, aki ráadásul bányász is volt Oroszlányban?

Nagyon megszorongatták szegényt, amikor elhagyhatta a szívlapátot!

A templomtorony testében, körülbelül félúton volt a szobája, igen egyszerű berendezéssel. A harangszó behallatszott, más nem nagyon. Azt hihettük, a kimenő hang is fölfelé mehet csak. Jól eleresztettük magunkat, nem tettünk féket a nyelvünkre. Ő se.

Itt csak az Isten figyelhet bennünket.

És azt is csak az Isten látja, amikor írógépe elé ül, és aktuális jelentését írja.

Ahhoz se kell nagy ész, hogy utólag megfejtjük, erre nézve nem lehetett külön megbízatása. Vagy már a telefon után megbuggyant a kapásjelző a horgon? Annyira beépülhetett szegény, automatikusan kezdtek el működni besúgó mirigyvei? Ahogy nekem beindulnak mindjárt, ha jó témát hallok, és igen sokszor előre meg tudnám írni fejből. Hát még Béla! Vagy Miska!

Fel is jöttek, és eltöltöttünk egy délutánt. Szóba jöttek a mai kulturális élet problémái, az erdélyi kérdés. Nagyon óvatosan, nagyon kevés névvel, és abban egyeztünk meg, hogy felvesszük a kapcsolatot, és továbbra is találkozgatunk, és elbeszélgetünk ezekről a kérdésekről.

A lényeg: az, amit látok itt Szegeden, hogy itt is van kulturális területen egy vonal, és van egy vezetői vonal, és a kettő nincs összhangban.

Ezt akarta mindenáron a hatalom tudomására hozni, és mi lettünk volna hozzá a médium? Szóról szóra igaz, a kettő nincsen összhangban, csak azt nem gondoltuk, ami nyelvünkön megfordult, azt így lehet átírni káderkottára. A veretesen szép szentbeszédék szerzője sehogy nem jön elő ebből a szövegből. Vagy csak azt akarta érzékeltetni, most nem szentbeszédet mond?

Azért is gondoltunk a beszélgetés folytatásaira, mert mi is tudni szeretnénk volna, némely dolgokról mi lehet az egyháziak véleménye. Hiteles embernek gondoltuk ebben is. Erdélyről Miskának ezeregy mondanivalója támadt, és Béla se takarékoskodott tapasztalatai földidézésében. Magam elmondtam, kirándultunk egyszer feleségem iskolájával. Kolozsváron Kányádi Sándort kerestük meg, legyen idegenvezetőnk. Telefonon hívtuk föl a Napsugár szerkesztőségéből. Mondta, most vésték ki a fogát, beszélni is alig tud, de holnap szívesen elkalauzol bennünket. Mivel éppen aznap jött el Kolozsvárra őcsászári pártelsőtítkár elvtárs, azt tanácsolta, menjünk ki inkább a Házsongárdi temetőbe, ott biztosan nem leszünk útjában egyetlen szaglászknak se. Abban is megegyeztünk, másnap kilenckor buszunknál találkozunk. Magyar buszból kevés álldogált akkoriban még Kolozsváron.

A második baj ott kezdődött, hiába volt üzemképes másnap Sándor szája, járgányunk reggel nem volt a helyén. Jónéhány utcával arrébb söpörték. Töméntelen ember várakozott viszont, ahol mi akartuk várni. Déli egyre volt hirdetve a szentbeszéd, és kilenckor már üzemek és intézmények szerint csoportosult a város népe, és rendületlenül hordták a környékbelieket is.

Hogyan találjuk meg egyáltalán Kányádit? Hírből ismertük csak, soha nem láttuk, és egészen biztos, ő se ismer közülünk senkit. De hogy eljön, abban egy percre meg nem inogtunk. Odaléptem a buszunk helyén várakozókhöz, bemutatkoztam, és megkérdeztem, tudnának-e segíteni? Szabó T. Attilának édes gyermeke, maga is egyetemi oktató - ha jól rémlik, talán biológus - fogadott föl közvetítésre. Ketten kezdtünk el kóvályogni a tömegben, hátha ráakadunk. Mert ő se tudhatta, hol vártuk volna pontosan, ha a buszunk is itt lett volna!

Közben kérdezgettem:

- Mit csináltok itt déli egyig, ha még csak reggel kilenc van?
- Várunk.
- Étlen-szomjan?
- Itt a menázi a szatyorban.
- És ha valakinek netán pisilnie kell?
- Visszatartja!

Négy óra csak maga a várakozás, a kiadós beszéd a ráadás. Prosztatabetegek, jól megszenvedtettek.

Szerencsésen összetalálkoztunk. Sándor ugyanúgy tükön lépdelt, mint mi. Be is terelt bennünket a Farkas utcai református templomba, és belülről zárta ránk ódon kapuját.

- Itt csak az Isten hallgat meg bennünket!

Akár most, a torony közepében.

Tünemény dolgokat mondott. Egész életre szóló hazaszeretetet oltott diákjainkba. Tőle hallottam először, hogy Magyarországra is lehet disszidálni. Istenesen kemény véleménye volt azokról az írókról és költőkről, akik áttelepültek az anyaországba. És még írónak merik nevezni magukat? A néppel tűzön, vízen át!

Elmondtam a toronyban ezt is, jól emlékszem. A részletek nem lehettek fontosak, egyikünk történetei se örökítődtek meg az ezerszemű, ezerfülű utókor számára.

Akkor még nem állott Sándor bácsi szobra a templom előtti téren. Sehol nem állott róla semmi. Egyetlen betű se. Ha a város nem akar se szobrot, se emléktáblát adni neki, itt, a templom falában külön panteont nyithatna. Első lehetne a sorozatban Bálint Sándor.

Születése pillanatától szívének utolsó dobbanásáig városáért élt ez az ember, és városa hitványul hátat fordít neki, tegye meg az első lépést az egyház. Ott legyen első emlékeztetője, ahol megkeresztelték, és ahonnan eltemették. Ki szólhatna bele, ha a templom falába teszik?

Jó ötletnek tartotta.

Mintha ő is gyónna nekünk, olyan őszintének látszott, amikor elmonda, a temetés után behívták a yardra. Magyarázatot kértek tőle: hogyan fordulhatott elő, hogy a főkoszorú színei kiadták a magyar zászló három színét? És miért énekelték a templomban a gyászszertartás végén a Himnuszt, a sírnál pedig a Szózatot. Való igaz, olyan szépen talán soha nem

szólt még orgonán a himnuszunk, mint a templomban. Padlótól a hálóboltozatig betöltötte a templomot, és megremegettette az emberek szíve gyökerét is.

Azt mondta, nekünk legalábbis így mondta, mindkettő a magyarok imádsága, és Sándor bácsi magyar ember volt.

Nagyon egyetértettünk vele.

Most rágódom csak rajta, mint beépült egyént joggal vonhatták kérdőre. Akinek fejében a kantár, izgága emberek rángathatják is.

Felhozták itt, Tóth Béla mondta, hogy a szegedi kulturális világ elhatározta, hogy az új tér Kodály Zoltán tér lesz, meg voltak festve a táblák, és egyszerűen, egy tollvonással elintézték, és Komócsin Zoltán tér lett. Ez az ő fájdalomuk, hogy ez nincs összhangban.

Ennek a véleménynek a kimondásához is mi kellettünk volna? Itt azonban megint döccent egy kicsit a szekér. Biztosan nem úgy fogalmaztunk, hogy a *kulturális világ határozta el* a Kodály teret, mert tudván tudtuk, Péter Laci terve volt ez. Ő írta meg az avatás előtti napokban a Magyar Nemzetben, hogy Kodály tér legyen. A plébános úr szemében Péter László volt a *kulturális világ*. Mi akkor is tudtuk, és azóta is tudjuk, az a tér nem tér, értelmetlenség külön nevet adni neki. Az se igaz, hogy egyetlen tollvonással átkeresztelték Komócsin térre, mert addig ők se tudhatták, mi forog Laci fejében. Nem létező dolgon nem fog a tollvonás se. Az pedig biztosan nem hangzott el, hogy a táblákat is megfestették Kodály nevére. A tőlünk telhető akasztófahumorról beszélgettünk róla.

Talán neki is bögyében lehetett Komócsin Zoltán névadói szerepe, ezért tartotta fontosnak belénk csomagolni a maga véleményét? Tény, hogy beszéltünk róla, tény, hogy idiótáságnak tartottuk.

Tóth Béla párttag, sőt munkáskáder, mert tudom, hogy asztalos volt. Ilia nem tudom, hogy párttag-e, de az biztos, hogy ők nem pártemberek egyikük sem.

Jó a szimat, de a fogalmazás itt se utal arra, hogy szentbeszédre edződött nyelven írták volna. Aki viszont maga is vajúrkodott - tenyere akkora volt, mint a szívlapát -, hogyne tartotta volna fontosnak megjegyezni, ki a munkáskáder, ha azt is tudja, asztalos volt. A *párttag* és a *pártember* közötti különbségre azonban most van alkalmam először figyelni.

Volt valami olyan is, Ilia kérdezte Tóthtól, hogy valamit akart kiadni. Erre Tóth válaszolt, hogy igen, akartam, de hát, tudod, a „fehér házban” ott nem.

Talán nem szalajt az eszem, ha azt mondom, a *Tiszajárást* forogta ki a szó. Már akkor szerettük volna könyvbe kötve látni, és erre most is várhatunk. Béla számítógépes átképzése után maga terelgette egy kötetbe a folytatásokat, mégse kapnak a kiadók utána.

Tóth elmondta, hogy megkeresték amiatt, hogy Bányainé Birkás Mária kikerül a tanácsi apparátusból, és hogy oda kerülne hozzá igazgatóhelyettesnek, erre ő beintett, hogy Mariska nem jön hozzá, neki nem kell.

Itt ismét könnyen lebukhatott volna, ha rabvallató szemekkel figyeltük volna. Mindenki tudja, Bálint Sándort az alsóvárosi templomból temették, mert nem engedték a múzeumban fölravatalozni. Annyi ember legföljebb búcsúban feszegette belülről a templom falait, és odakint is százával várakoztak. Késik a kezdés, még mindig késik, egyszer aztán látjuk, szétnyílik a padok közepén a tömeg, mintha az oltáriszentség jönne, és határtalan nyájassággal vezet be a templom plébánosa a városi küldöttséget: Bányainé Birkás Mária, mint tanácselnök-helyettest, és Berencsi Györgyöt, a Hazafias Népfőntartó városi vezetőjét. A szentély főhelyén, az egyháziaknak fönttartott székekre ültette őket. Az öregátkos szokása szerint megkülönböz-

tetett tisztelettel főnnyhangon köszöntötte is mindkettejüket a szertartás megkezdése előtt, ahogy gyűléseken is szokták. Békepapi gyűléseken is. Templomban, gyászmise előtt fölöttébb zavaró volt. Mi pedig a plébános szobájában a magunk hóbertjával most is Mariskázunk?

Lélektanászok sasnak való szeme kellett volna ide, hogy észrevegyük, nem is színjáték ez, hanem vazallusi gesztus.

Az is igaz, Béla legénykedett, hogy neki nem kell a Mariska, de mi ezt is másként könyveltük el. Ezeregyszer panaszkodott szegény, városi szemétkerakónak nézik a könyvtárat. *Sánták, bénák, félkezűek és féleszűek* jönnek. Minden bukott káderünket neki kellett volna felelős vezetői posztra beültetnie, az aktív nagyságok retyerutyái mellé.

Pedig biztosan papi arcára volt írva pillanatnyi álnoksága, észre kellett volna vennünk.

Elbeszélgettünk az erdélyi magyar irodalomról, amelynek Ilia nagyon jó ismerője, s kiderült, hogy van egy közös ismerősünk, Kocsis István kolozsvári író, akinek „A korona aranyból van” című darabját most játszották a Kisszínházban. Pesten lakik két húgom a férjeikkel, s azok igen jó barátai, szokott náluk lenni, s ők viszik ide-oda, és az előadáskor lehozták Szegedre, és nekem bemutatták.

Dolgozhatott már fejemben a zölddió, egy évre rá vették ki belőle, erre már nem emlékszem. Vagy éppen akkor kellett kimennem?

Érdekes dolog, hogy annyi rosszat hall az ember a román kormány nemzetiségi politikájáról, ugyanakkor kezébe kerülnek az embernek nagyon komoly magyar kiadványok, rengeteg lehetősége van a magyar irodalomnak.

Ezeket a sorokat se stilszta írta. *** r. fhdgy. talán?

A szöveg alatt a szokásos záradék:

K [készült]: 1 pl. [példány] + 3 kiv [kivonat].

K [kapja]: „Szerkesztő” fn. bny. [fedőnevű belső nyilvántartott]

G [gépelt]: Lné

Nytsz [nyilvántartási szám] 57/67-162

*

Rend a lelke mindennek, időrendben haladunk. A következő *Kivonat* majdnem öt évvel későbből való, „Diós” fn. tmb-vel 1988. február 16-án megtartott találkozó jelentéséből.

.....

Tóth Bélának, a Somogyi Könyvtár igazgatójának az irodájában általában hetente egy alkalommal összejön egy szűk körű társaság, melynek tagjai Ilia Mihály, Horváth Dezső újságíró, és Németh András urológus. Aktuális politikai, művészeti kérdéseket vitatnak meg.

Ilia egyre betegbb, többek szerint rákja van.

.....

Itt is föltűnhet, hogy Miska neve minden toldalék nélkül áll, tehát róla „Diós” fn. tmb. se először jelent, vagy nem először hallja dr. *** r. szds. Hogy miért kell Tóth Bélát cafrangostól említeni? Lehet, hogy azért, mert elfelejtették már, de az is lehet, az irodát, mint hivatalos helyet akarja kiemelni vele.

Bandinak is, nekem is jár a pontos függelék, nehogy ne tudjanak azonosítani bennünket. Egyébként minden szava igaz. Valóban összejöttünk, magam éppen három éve voltam közöttük. Nem lehet tehát mondani, hogy elsiették volna, és kiseded társaságunk születése pillanatában mindjárt fölfigyeltek volna ránk. Hacsak elő nem kerülnek korábbi *dokumentumok* is. Az éberség, elvtársak, az a legfontosabb!

Amikor meglékeltek a fejemet, már összejárt a három legény, és közülük kettő elhatározta, bejön a klinikára látogatóba. December 8-a volt. Addig húzták-halasztották a rettenetet, éppen akkor jöttem haza. Telefonon hívtak föl, meggratuláltak hősi helytállásomért, és valamelyikük fölvetette, elmehetnék közéjük én is. Szombatonként találkoznak. Innen ragadt rájuk - rám is - a *Szombatosok* nevezet. Volt már ilyen társaság Szegeden, de az talán más szempontok szerint nevezte magát.

Bandi a telefonáláskor nem volt velük, ő naponta följött látogatni turbános fejemet. Gondolom, rendre vihette a rossz hírt először, aztán a fokozatosan javulókat is, ha hitt egyáltalán tényleges javulásomban. A telefonáláskor hirtelen fogalmazódott meg bennük, elférnék közöttük én is. Bandiról azt is mondta Béla, elég szorosan fogja Márta a gyeplőt, de mivel itt az irodalmat bogarászó kapakasza-kerülők vannak együtt, időnként kiszabadulhat kezei közül.

Férfiak tüzes nyelve!

Az előbb már említettem a riporterri vér buzdulását, ha jó témát hall. A *Diós* név mögött virtigli újságíró nyughatatlankodik, elképzelem, mennyire megörült, hogy talált egy gyöngé mínuszos hírre valót. Izgó-mozgó természete vall szégyent avval, hogy három évet késett a jelentéssel.

Nézem az öröknaptárt, február 16-a abban az évben keddre esett, tehát 13-án, szombaton botlott be hozzánk. Péter Lacit kereste. Lehet, kötete érdekében volt kénytelen kuncsorogni, de az is lehet, azért, hogy őt is újra besúghassa?

Nem akarom elhúzni a szekeret a Szombatosok mezejére, de sokan közülünk se tudják, ők mikor csatlakoztak hozzánk. Fontos támpont lehet majdani tájékozódóknak: 1988. február 16-án még csak négyen voltunk. Először én ajánlottam, legkedvesebb jótevőmet, életbe visszahozómat is elhívnám egyszer. Mindhárman helyesnek tartották. Aztán bebotlott néhányszor Péter Laci, leginkább a nálunk pihenő újságokért. Akkoriban még ő jelölgette ki a sajtófigyelőjünkbe érdemes írásokat. Bandi vetette föl, meg kéne kérnünk, üljön be közénk ő is. Azt hiszem, neki is a kötetét istápolgatta, hálát érzett iránta, azért ajánlotta. Aztán egyszer csak közöttünk volt „*Diós*” is. Hívta-e valaki, vagy csak ott ragadt, nem tudom már. Lehet, hogy Laci hozadéka volt?

„Leglelkesebb” tagunk lett, ha a sajtókukac nyüzsgését lelkesedésnek tartjuk. Szoktam hergelni, vegye be a vérnyomáscsökkentőt, ha közénk jön. Egyszer az ajtóra is kiírtam, heccből. Sokkal később derült csak ki róla, egyenként, lépésről lépésre, hogy mindnyájunkat besúgta. A lehető legjobb vadászmezőre talált tehát? Szeret superlatívuszokban beszélni, a legszebbek, a legokosabbak mi voltunk előtte. Utána, természetesen. Nyilvános szereplésein *óriásit* mond legtöbbször, magára alkalmazva. Torgyán nem henceg annyit, mint ő, de dél-amerikai cseresznyecserékről még nem beszélt.

Egyik társunk az áldozatok között hősiesen viseli a nyálas udvarlásokat. Mit csináljak, ha ezek szeretnek? - szokot mondani. Rendületlenül tapad rá a mi emberünk is, mint a már emlegetett pióca, és ránk is. Mi már tudjuk, mekkora törleszteni valója van, de ő eddig mintha nem tudná, hogy tudjuk.

Mondtam, évfordulót ültem, amikor a paksaméta megérkezett. Azonnal „gépbe ültem” megint, és ezt írtam neki:

Kedves Zoltán!

Agylékelésem tizenhetedik évfordulóján, ma kaptam meg a Történeti Hivatalban rólam föllelhető dokumentumokat.

A december 18-ára kitűzött szereplésemet lemondom.

Üdvözlettel

Szeged, 2001. november 12-én

Nem bíztam postára, magam vittem el a levélszekrényébe. Ahogy a Szent István térről ráfordultam a Szűcs utcára, láttam, körülbelül huszonöt méterrel előttem bandukol hazafelé. Esett az eső, de nem sietett. Uramisten, ha az én utazási sebességgemmel megyek, pillanatok alatt utolérem.

Ahol a legnagyobb a szükség, ott legközelebb a segítség. Ponyvás teherautó takarta el előlem néhány másodpercig, és utána sehol egy fia ember sincsen. Mintha föld nyelte volna el. Útbaesett a sarki kocsmá, csak oda léphetett be egy hörpintésre. Gyerekkorom óta átkozom az összes becsületsüllyesztőt, most akár imámba foglaltam volna. Csak egy ugrás a lakás, már be is dugtam az utcai szekrénykébe.

Mikor ért haza, mikor se, nem tudom. Este Somogyiné kiállítására mentem Újszegedre. Ennyire telten ritkán látni a művelődési házat, úsztam a gyönyörűségben, hogy ezt is megérhettem. Ott volt ő is. A tőle szokásos erős hangon - nem tudom, hány maligánfokos lehetett - támadt rám:

- *Miért nem vállalod te a decemberi szereplést?*

- *Amit mondani akartam, leírtam.*

- *Csak az van leírva, hogy meglékeltek a fejedet.*

- *Nem olyan hosszú az a levél, hogy ne lehetne végig olvasni. És te se vagy fejből annyira gyöngy, bár egy lékelés rád is rád férne.*

- *Akkor írd meg a Délmagyarban, mi bajod van velem!*

- *Örülj, hogy luk van a seggeden.*

Legjobb védekezés a támadás, ezt választotta ő is.

Este föl hívtam Miskát, mondtam neki, elvittem a levelem. Másnap este ő hívott, és mondta, ő is megírta a magáét, és postán küldte el.

Hirtelen szakadhatott rá *Diósra* a bazilika. Összeroppant a dióhéj. Akár röptében is besúgott mindenkit. Biztosra veszem, őt is megszorongatták valamiért, amikor bezupáltatták, de mintha nem eshetett volna nagyon neheze. Az is megtörtént, az újságba ugyanazt adta le, amit jelentett. Tanuló besúgó? Nem szeretném tovább fokozni, de úgy tűnik, kéjes érzést válthatott ki belőle.

Ha jól számolok, egy évvel hamarabb lett újságíró, mint én. Három faluban is tanárkodott előtte. Alkut kötettek volna veled? Bejöhetsz Szegedre, ha a szádba veszed a zablát.

Micsoda szerencse, hogy engem meg se környékeztek ilyesmivel! Soha nem lett volna újságíró belőlem. Némely kollégámat viszont igen. Csak azokról tudok, akik nem vállalták a spionságot.

Miért bánt ez a néhány sor, ha minden szava igaz? Tízezer alkalma lett volna megszűgni, vigyázz, komám, mert nekem jelentenem kell. Soha nem tette. Ahogy a többi se. Amióta kipattant a besúgói veszedelem, külön érdeke lett volna, hogy egyenként tudomásunkra hozza. Keresztények vagyunk, megbocsátottuk volna. Ezt se tette meg. Vagy talán még mindig sűg valakinek?

A csángókról akarta azt a bizonyos estét megszervezni. Gyenes Kálmánt is fölkérte, állítson ki néhány odakint készült szép fényképet is. Kegyetlen voltam, lemondtam. Bocsássátok meg, csángómagyarok!

Kerülővel hallottam, ahogy Miska levelét is megkapta, elment közös kiadónkhoz. Ahogy Nyikita Katika is elment a főszerkesztőnkhez annakidején, panaszt téve, hogy macerálom. Kiadó Pista fölhívta a harmadik besúgót, és megkérte, keljen védelmére. Fél óras magánkihallgatáson fogadta. Nem tudhatom, miben maradtak, miben nem, csak az a hír vert el hozzám, megírja beszerzése történetét, még hozzá drámában. *Az ördög markában* lesz a címe.

Igazi gyónás lesz, vagy csak gatyamosás?

Mindenesetre megsajnálta a magánkihallgató. És minket kárhoztatott, nem lett volna szabad ennyire elbánnunk vele.

Semmi mást nem tettük, csak észre mertük venni, hogy az alfelünkbe vágta a rozsdás vasvillát. És ahelyett, hogy csóváltuk volna, mint a kutya a farkát, föl mertünk jajdulni.

Hagyhattuk volna, hogy holtáig nyalja?

(Nem láttam, de tudom, megírta a nagy művet. Aki olvashatta, azt mondja, családja szentté avatási előterjesztésével is fölért volna az egész. El is küldte egyik folyóiratunknak, de vissza is adták neki. Bőséges magyarázattal szolgált a tekintetes főszerkesztő, hogy miért nem közli. Ezt a levelet olvashattam magam is.)

*

A „*Kecskeméti*” *fn. tmb.* és a „*Diós*” *fn. tmb.* furcsa kapcsolata is eszembe villan most. Bálint Sándor bácsival voltam egyszer az alsóvárosi sekrestyében. Ki tudnám bogozni a körülbelüli dátumot is, mert akkoriban még csak gyűjtötte az anyagát *A szögedi nemzethez*. Ősrégi, agyonsárgult imakönyvek széthulló lapjaiból kellett korabeli gúnyrajzokat kifényképeznem a hét főbűnről, és az ördög más incselkedéseiről. Annyira vigyáztak a kicsi képekre, még Sándor bácsinak se adták ki. Táskámban volt a reprodukciókhoz szükséges minden tábori szerszám, az ötvenes évekből való asztali lámpa tövéhez támasztottam a rajzokat. Ez csak a körítés, a lényeg most következik.

Beszélgetés közben Sándor bácsi hozta szóba a most „*Diós*”-nak becézett embert, mint ősi népi imák gyűjtőjét. Hanghordozásából, csöndes gesztusaiból félreérthetetlen volt, valahogy nem lelkesedik érte. Hártyafinom lelkülete minden rezdülést megérezett. Minden szava meglepett. Azt nem tudhatom, rólam miként vélekedett más környezetben, de az ismerős hozzá dörgölődzőkről alkalomadtán máskor is véleményét mondott.

Ők lettek leglelkesebb „ápolói” hagyatékának. Ha csak azt tudnák, amit nekem mondott róluk, inkább a föld alá bújnának. Lehet, hogy azért mondta, hoztam majd nyilvánosságra egyszer, de nem volt ideje meghatalmazni rá.

Rutinos papi higgadságát sutba dobva kelt ki a plébános. Valamikor Makón töltötte pályakezdése éveit, és a Csongrád Megyei Hírlapot olvasta. Nem akarom ferdíteni szavait, de valami ilyesmit emlegetett: *ez gyűjti az imákat? Aki vérgőzös cikkeket írogatott az egyház ellen?*

Istenem, ha tudta volna, egyszer majd egymás mellé kerül mindkettejük neve, gyönyörű besúgóként!

Sándor bácsi is szólt még megjegyzést rá. Nem tenné ki az ablakba. Lefogadom, nem is tud róla, ezért nem győz takarózni vele „*Diós*” *fn. tmb.* azóta se. Csak nem jelentett róla is? Vagy éppen *Kecskeméti*? Aki a pokolba átkozta volna pályatársát.

Akár nyíltan, akár titokban mondom, a besúgók se bírják mindig egymás szagát. Tudván tudom, másik kiváló besúgóval a pokolba is elkergették volna egymást.

Hallani, egyszer azért küldték ki hivatalosan Erdélybe, hogy az egyik célszemélyre vonatkozó minden adatot gyűjtsön be kinti kapcsolataitól. Nem lehet tudni, milyen hosszú volt a póráz, de az biztos, erős kezek markolták a végét. És a pulikutya jó szimattal dolgozott.

Erdély mindkettejükénél kulcskérdés lett volna?

Alig egy hónap leforgása alatt még súlyosabb dolgok derültek ki mindegyikükről. *Dióst* úgy megszorongatták, húsz éven keresztül kisdíák szorgalmával jelentett minden valamire való barátjáról, *Kecskeméti* pedig nála is hamarabb kezdte. A második vatikáni zsinat idején már kipróbált besúgó volt, püspök-nagybátyjára is ráállítva. Hatalmas nagy alakítása volt a belső elhárításnak a zsinat. Mintha innen akarták volna szabályozni a vatikáni gépezetet. Mentek, ugye, a püspök-atyák, többségük szintén beavatott - tehát megbízható - egyén, és siserehadként kísérte a többi beszervezett.

Valamit megérezhettek a vatikániak, mert mindjárt különválasztották a hivatalosokat a kísérőktől. Máshol adtak nekik szállást.

Külön könyv jelent meg a napokban a szegedi papok besúgói buzgólkodásairól, egyelőre csak a hatvanas évekre vonatkozóan. Istenem, hány jóra való szegedi szolgád mártódott be lankadatlan munkálkodása révén! Gyatra számítással is kijön, közel három évtizedig imádott téged is, meg az ördögöt is. Ha lehet két urat egyszerre szolgálni!

*

Fél hónappal később megint szereplője lettem a III/III-nak. „*Rákoshelyi*” *fn. tmb.* (már ismerjük a rövidítések föloldását) 1988. március 10-én adott *jelentéséből* idéznek. Szintén kivonat ez is, csak a rám vonatkozó bekezdést adták át.

A tmb. elmondta, hogy együtt voltak nemrég Zsombón, ahol egy iskolában (Népfőiskola volt?) meghívták azokat, akik Horváth Dezső ott szervezett előadássorozatának előadói voltak. Az előadássorozaton az agytevékenység kutatásától a biofizikáig, a művészettörténettől a vallási témáig sokfajta előadás hangzott el. A résztvevők közül megemlítette még Tóth Béla nevét.

...

Elmondta, tehát nem írta? Az eredeti jelentés kétlapos volt, rám csak egyetlen bekezdés jutott.

Ezer ember között se gondolhattam volna rá. Akár hálás is lehetnék érte, hiszen a köztudatnak ebbe a szennyes sötétjébe is bevitte a Wesselényi Népfőiskola hírének. Magát is jelentette benne, hiszen a *vallási témáig* szókapcsolat az ő előadásaira vonatkozott. Akkor lett volna először nálunk? Az évfáronkra vonatkozhatott a *nemrég*, március 5-én tartottuk. Ő is eljött, későn érkezett, és hamar távozott. Papi elfoglaltságára gondoltunk. Kitérő civil hurrával fogadtuk.

Valami miatt fontos volt, hogy Tóth Béla neve is belekerüljön. Többek között.

Itt megint előjön a besúgottak szokásos siráma: ha már egyszer jót írt, miért nem súgta meg legalább nekünk is? Kismillió alkalom kínálkozott volna rá. Igaz, egy bekezdéssel korábban Miskáról erősen lekicsinylő szavakkal beszélt, és kínos lett volna elismernie.

Ezt meg honnan tudom, ha nekem csak a rám vonatkozót adták? Összerakó játék is van a világon. A nevek is ilyen össznépi játékokban világosodtak meg előttünk.

A dolog pikantériája, hogy amikor először volt nálunk, Zsombón, karácsony hetében, másnap már tudták a megyei pártbizottságon is. *Mit akar a Horváth Dezső ezzel a pappal?* Tehát a besúgót is besúgták! Fürgébb volt, aki róla súgott. És biztosan velősebbet mondott.

Furcsa műfaja a magyar irodalomnak.

Olyan, mint az oroszok matrjoskababája. Lecsavarod a nagyot, benne van a kisebb, abban meg a még kisebb. Mindegyik súg valamit a másiknak. Vagy a borítós halászat. A Halyagosban ilyenekkel is dolgoztunk. Amikor már nem volt kotlós a *burítóban*, befűztük vesszővel az alját, hogy ahol a kiscsibe ki-bejár, a kisebb hal se tudjon megszökni. Ráborítottuk a halra. Ha nagyon ficánkolt, nagy volt benne. Földről belenyúltunk, és kivettük. A virtigli halászok tapogatóknak mondják a magukét. Nyíri tata szentesi halászati könyvében reginás tapogató is van. Ha oldalról vágódik neki a hal, akkor is fogva van.

Itt, úgy látszik, a halászra is ráborították. Mi csak halak voltunk a reginában, mert hálnak születünk. Ő meg, szerencsétlen, észre se vette, hogy le van borítva maga is. Karikaturista kellene ide, a javából. Bábeli tornyot rakhatna össze tapogatókból.

Csak azt nem tudni, ki nyúlt bele legfölül.

Bele is zavarodott a rendszer.

*

Az én első csomagomban tehát négy álcázott név szerepel besúgóként, és négyen vagyunk besúgottak. Ha az elsőket kérdezhetnénk, és ha hajlandók lennének felelni, talán azt mondanák, nem kapkodtak legyek után. Ahogy a sasmadár se kapdos. A második négyből háromra igaz: biztosan nem légy egyikük se. Legföljebb kérdést rebegnének: sugdosni is szokott a sas? A vakond jár annyit a föld alatt, de az is föltúrja néha a földet, hogy levegőhöz jusson.

Nem búsulok, a történelmi alvilág legalább már érdeklődött utánam. A vakondtúrásra talán én is föllállhatok.

Ilyen az élet.

Ilyen is.

Nem a humor ömlik el bennem, amikor ébredés előtti félálomban elképzelem, mind a négynek mellére tűzik a Nagy Testvér jelvényt. Náluk száználmasabb álompáriák soha nem töltöttek be állami funkciót. Aki besúgóként szolgálja az államot, miért ne lehetne funkcionárius az is? Legalább segédfunkci? Istenem, de sokan voltak! Napjainkban náluk csak hősökből van több.

Félálmokat se szabadna pazarolnom rájuk.

A legtöbbször ártatlan dolgokat jelentett. Gondolom csak, semmi adatom nincsen rá, a jelentések többsége szóban történt, és a hivatalos ember írta le, megjelölve a forrást. Azért lett annyira általános az egyen-stílus. Az isten-föhással átítatott beszédhez hivatásánál fogva is idomuló pap bácsi rejtjelezett neve alatt olyan bárgyún fogalmazott szöveg áll, nem tudhatom,

hány miatyánkot szabott volna ki penitenciaként, ha ezzel a primitívséggel térdelt volna be a gyóntatószékbe.

Teremtő, Mindenható és Gondviselő Istenünk, micsoda irdatlan nagy nemzeti gyóntatószék kellene ide, hogy mindenki megbánhassa ide vágó bűneit. Természetesen sűgva gyóntának, ahogy a besűgást is gyakorolták. A szakmában ugyancsak járatos gyóntató papok is kitelnének közülük. Közösen mormolhatnák a penitenciát!

Vegyük tehát az elképzelt sorrendet. Jelentkezik a zsoldos, jelenteni valója lenne? Vagy jelentkezik a Yard, erről meg erről kellene rendszeres megfigyelés. Itt már időt kell egyeztetni, macerás dolog. Esetleg beetető vacsora kell hozzá az Alabárdosban. Aztán: meghallgatni a jelentőt, vagy begyűjteni a jelentést. Ennek is olajozottan kellett mennie, különben hamar kilógott volna a lóláb. Titkos lakok is rendelkezésükre álltak, hogy föl ne tűnjön senkinek. Pokolian nehéz föladatot vállaltak magukra, amikor poloskát telepítettek a lakásba is, irodába is. A bankrablók tudományos fölkészülése lehet hasonló. Megszerezni a kulcsokat már önálló hadművelet. Megegett, az osztályfőnököt környékezték meg, csenje el a gyerek kulcsát addig, amíg lemásolják.

Külön mesterség az ilyen osztályfőnök elötalálása. Mert ha netán nem áll kötélnek, ki-beszélheti. Kapóra jöhetett, ha beszervezett besűgó volt ő is. Vagy a feleség főnöke lett volna a kulcselozó? Pisztolynos igazgató volt az emlékezet szerint, kitette az asztalra a pisztolyát, amikor nevelőtestületi értekezletet tartott. Most úgy látszik, ez a megoldás volt a kézenfekvőbb, nem is kellett másik iskolában osztályfőnököket próbálgatni.

Aztán: hetekig kellett figyelni a háziakat, ki mikor megy el hazulról. Utána: meggyőzni a lépcsőházban valakit, adja kölcsön lakását, ha az örgém veszélyt jelez. Vagy szintén besűgó az illető, vagy hivatásos tagja a szervezetnek. Tábornoki hadművelet ez már.

Tény, hogy bejutottak.

Az összegyűjtött jelentéseket osztályozniuk kellett. Nyilvánvaló, voltak szempontjaik hozzá, csak abba a dobozkába dughatták be, amelyikből bármikor elő is vehették. Titkosítani kellett mindent. A törvényes szabályokat úgy kellett átlépniük, hogy senkinek föl ne tűnjön. Lelemény kellett arra is, hogy valakit tisztességes nevééről átkereszteljenek, bár a magyar nyelv hétközetes értelmező szótára kéznél lehetett. Tudhatta-e bármelyik is, melyik nevet adják rá? Ahogy a besűgottak se tudhatták, keresztvíz nélkül is átkeresztelték őket.

Országos hálózatról van szó, a titkos neveket országosan is egyeztetni kellett. Való igaz, nem mindig sikerült. Hol volt akkor még a számítógép!

Nagy seregük volt, amelyik ingyen dolgozott. Kényszerből. Mások fizetésért. Nekik adtam volna álmomban a Nagy Testvér plecsnit. Legalább a pizsamára kitűzhatték volna.

Darabbéres besűgók voltak, vagy csak átalánydíjas? Ennyire semmitmondó jelentésekért is fizettek volna? Ennyire gazdagok voltunk? Aki zsoldot kapott, annak alá is kellett írnia a bérjegyzéket. Álnévét nem nagyon írhatta. Ahhoz legkisebb követelmény, hogy tudnia kellett volna sajátját. Hej, sok fejtörést okozhatott ez is. Vagy zsebből fizettek volna? A mostani elhitványodott időket nem szeretném visszavetíteni, de kitalálnunk se lehet, mennyi forint csorgott el mellékvizeken.

Ha bizonyíték arra sincsen, hogy fizettek, ki merné szívére tenni a kezét, hogy mindenki a lehető legpontosabb munkát végezte? Régi törvény, kenni kell a kereket. Lopott fuvar alatt a legkisebb nyikorgás is kész lebukás.

Nem hallottam róla, hogy buzgólkodásába bárki is belerokkant volna. Húsz év, harminc év, bujkálva a lebukás veszélyével, bujkálva az önváddal, több mint büntetés. Szegény hazánk, ebbe is te rokkantál bele.

Nekem külön gyötirelem: az ördög harapott bele az almába. Csorba foga nyoma benne maradt a barátságban.

Elég furcsán hangzik a cím: A besúgót is besúgták. Tartok tőle, furcsább is van. A célszemély is besúgott. Őskáosz ez már, hatalmi tébolyban szenvedők hatalmas energiája kellett hozzá, bár a dzsungel eltakarta a világ elől. Maga a jelentés is ezer gondot okozhatott. Bejárni a titkos találkahelyre? Papi embernek ez is kockázat. Hátha nőhöz jár! Postára vinni a jelentést? Az ilyesmi is ki szokott derülni. Ha csak a postaládába dobja be, akkor is. És ha elveszik útközben? Vagy be volt építve a postába a fogadóbizottság? Biztosan ilyen is volt, hiszen az érkező leveleket is bűvészfínomsággal operálták ki a tömkelegből. Egyik részüket megtartották, a másikat továbbították. A kettő hatását egyszerre figyelték.

Mi mindenesre várjuk meg a következő szállítmányt. Sajtóházbéli jötevőimre számítanom kell még.

A Fejedelem és Helytartója

Egy rózsaszál szebben beszél..., ide teszem Takács Tibor írását. Megjelent 2002. október 18-án.

Naplórészlet

2002. június 17 / hétfő

Lapozom az új Horizontot. Mindig találok benne valami érdekeset. Hirtelen megüti a szemem Horváth Dezső: A besúgót is besúgták c. írása. Mi ez? Mielőtt elolvasnám, felidézem a megismerkedésünket, de miután végigolvastam másfél év naplóját, nem találtam, ezek szerint nem sok nyomot hagyott bennem, mikor Polner Zoltán lakásán összetalálkoztunk, mert különben írtam volna róla. A lap első-belső oldalán a Szerzők között ez olvasható róla: Horváth Dezső író, Magyarpolány-Szeged.

Azt hittem, novellát olvasok. Később jöttem rá, ez a véres valóság.

Mielőtt véleményt mondok erről az irományról, előre futok időben. Azt hiszem, talán 1996-ban közölte Polner Zoli a DÉLVILÁG c. lap kulturális mellékletében az előzőleg a Művészet és Barátai-ban megjelent Barcsay Jenőt idéző írásomat. Erre írtam neki, mert megéreztem, hogy sorsfordító jelentősége van e közlésnek, végre visszatalálok Szeged irodalmi életébe. Összeismerkedtünk, megszerettem lobbanékony természetét (hiszen Vízöntő minden ízében), másoknak talán nyertesnek tűnő modorát, ami arra szolgál, hogy leplezze örök segítőkészségét. Sok azonosságot találtunk egymásban (bár erről sose beszéltünk), ő se, én se szeretem a hálálkodást. Megszerettem kedves, mély érzésű, sok-sok szeretetre vágyó Kinga lányát, feleségét, a nagyszerű költő Katona Juditot. Ha lehetett, írtam köteteikről, valami keveset igyekeztem visszaadni abból a sok jóból, amit tőlük kaptam. De hát a barátságnak és a szeretetnek nincsenek számolócédulái, nem strigulázzuk: mit kaptam, mit adtál. Adunk, mert adni jó, kapunk, mert kapni jó! Megszerettem, mert őt találtam egyetlen igaznak Szeged-Szodomában. Visszaadta hitemet, hogy azért valami változott a hajdani szegediség, lám, egy picit fejedelem lehetek ott, ahol mindig is akartam lenni, és ha én az vagyok, akkor Polner Zoltán az én szegedi helytartóm. Hazataláltam, egyes-egyedül Polner Zoltán barátsága által.

Érezte, tudta, hogy én is, ő is a letűnt szegedi elvtársi világ áldozatai vagyunk. Hazataláltam, mert pártolt, kiállt értem, felemelte hangját. Sorra kiverekedte a közléseket a Szeged, a Szegedi Szép Szó, a Szegedtől Szegedig antológia oldalain, könyvbemutatókat szervezett, vezetett, általa ismertem m[e]g Majzik Istvánt, ezt az áldozatos mecénást, aki már három könyvemet jelentetett meg a Bába és Társai égisze alatt. Mi ez, ha nem a legszebb hazatalálás? Általa, vele, ölelésével, szeretetével.

Mindezt persze magamnak írom és az utókornak, ha van irodalmi utókor!

Tavasszal, amikor hazavittem az Örvények szigetén c. verseskötetemet, úgy emlékszem, hogy felolvastam a Ballada, mikor a Rádió átvilágított c. versem, a konyhában ülve. Nem emlékszem, hogy mit mondott erre Zoltán, egyáltalán mondott-e valamit, de azt tudom, hogy már szóba kerültek a választások, (túl voltunk a második fordulón is), és akkor Zoltán csak annyit mondott, sajnos, nem tudom pontosan idézni: elvittek tőlünk az elvtársak húsz kiló aranyat, istenem, ha csak a felét visszaadnák. Oda lett a házunk, a teljes berendezés... - és sorolta kínjait, a kor gazemberségeit, és azt, hogy soha, egyetlen rendszer sem adott vissza semmit. És azt se mondták: pardon!

Engem soha nem akartak beszervezni, de vajon mit mondtam volna, ha elém tesznek egyszer is egy beszerző papírlapot? (Könnyű-nehez most Esterházy Péternek megírni - és babérokat aratni - beszerezett apját pellengérré állítani). Az a kor ilyen volt. Ha Esterházy Mátyás besúgta, akiket be kellett sügnia, csak védekezett a kor ellen! És a kór ellen, ami szétrágta a magyar társadalmat, tönkretette a világot. Ilyen valóságot adott áldozatainak. Ki nem volt itt áldozat? Mindenki.

És most ez az Írócska Dezső azon elmélkedik, hogy őt besúgta a Dió[s] aláírással jelentéseket adó Polner Zoltán. Köztudott, hogy a párttagoknak kötelességük volt mindenkit besügni, de erről olyan jó elfelejtkezni. Vagy Tóth Béla író, és a Délmagyarországnál dolgozó Horváth Dezső nem volt párttag? Lehetetlen. És a többiek?

Eszembe jutott az a kolozsvári éjszaka, mikor a sétatéren hazafelé menve Huszárúr vendégei voltunk. Fodor Sándor író barátom, kedves közvetlenséggel azt súgta fülembe:

- Most hazamegyek és megírom a szekusoknak jelentésemet arról, hogy miről beszéltünk.
- Sanyi, hogy tehetsz ilyet? Te besúgó vagy!
- Itt mindannyian besúgók vagyunk! És jobban jársz, ha az én jelentésem kerül az illető elvtárs asztalára elsőnek, mint másoké. Vagy azt hiszed - és mondott egy nevet - ő nem ír jelentést?
- De akkor hogyan barátkozol vele?
- Vedd tudomásul, ő a legmeghittebb ellenségem.

Nos, Szeged azért Szeged. Horváth Dezső most boldog?

És szegény Zoltán boldogtalan?

Takács Tibor

A besúgók ellentámadása?

Csípőből tüzel Takács Tibor, mint Iván a davaj-gitárral. És erőnek erejével betolakodik családukbába, keresztapámmá nevezve ki magát. Tisztességes helyeken kérni szoktak ilyen szerepre embereket, őt nem mi kértük, de úgy látszik, némelyeket kiutalni is lehet.

Gyanús mostanában minden keresztapaság, maffiavezérek is ide soroltatnak, és a fölhalálók is jól teszik, ha keresztapaként olyanokat szereznek meg maguknak, akik fölhalálni soha semmit nem tudnak. Másfajta irodalmi keresztkomaság is létezik, magam azonban a te esetemben, *Kedves Keresztapám*, vállalom akár a szerencsenmosdatást is. Csak pénzmosás ne legyen mögötte, mert az APEH szeme mindent lát.

Fölteszed a nagy kérdést a Szegedi Szép Szóban közölt *Naplórészleted* végén:

Horváth Dezső most boldog?

És szegény Zoltán, boldogtalan?

Köszönöm, hogy ennyire szíveden viseled sorsomat. Legfőbb célunk evilági életünkben, hogy boldogok legyünk, ha lehet. Tizennyolc éve egyfolytában boldog vagyok. Ha süt a nap, annak örülök, ha eső esik, annak. A fölgetegnek is. Ha nagyon okos emberrel találkozom, akkor is előnt a gyönyörűség, és ha nagyon ostoba kerül elélem, annak is megemelem a kalapomat. Jobb a földön fölül, mint alatta.

A mostani eset inkább szomorúsággal tölt el. A tisztesség minden egyes-lövessel és minden gitársorozattal szemben fegyvertelen, az összes otromba támadónak nyert ügye van tehát.

Szegény Zoltán ebbéli lelki állapotáról nem tudok mondani semmit.

Számítani lehetett rá, erősen tüzelnek majd valakik. A legtermészetesebb dolog. *Támadás - ellentámadás. Hatás - ellenhatás* a fizikában, *akció - reakció* a társadalomban. És véget nem érő körkörös áradat lesz belőle. Ellentámadásba lendültél te is. Csakhogy most erősen mellé találtál. Támadás nélkül is ellentámadás?

Mert most sem én lőttem, engem löttek!

Sokszázezeren nyalogatják mostanában szerencsétlen sebeiket. Besúgóik szorgalma törte föl a lelküket.

Tanulságos eset jut eszembe a nekem szentelt írásodról. Temetői menetben jött mellém az olvasószerkesztőnk, amikor még élt, szegény. Mondta, megoperálták. Azóta jól van, még hízott is. Nem győzi átszabatni régi ruháit. A testi gyarapodás csak közvetve írható a műtét javára, de kemény intelmet is kapott: le kellett szoknia a bagóról. Az elvonás szokta fölfújni az embereket. Mindenestre örültem a jó hírnek.

Azonnyomban eszembe jutott néhány évvel korábbi összefutásunk, mondtam is neki. Arra kért az utcasarkon, hívnám föl a professzort, szeretné meglátogatni. Neki is bizodalma van hozzá. Mert a körzeti orvos azt ajánlotta, szakember nézze meg az agyába fölmenő ereket. Nagyon kényes nyavalya gyötri, majdnem olyan, mint amikor az üzemanyag csöve dugul el a motornál. Hárítottam:

- Nem hívom föl.

- Ennyit nem tudsz megtenni értem?

- Semmi szükség nincsen rá.

- Nem érted? Az orvos ajánlotta.

- Azt már régen tudom, hogy nem kap elég vért az agyad. Azért nem közölted tizenöt éven át az írásaimat, ha a *tegnap* szó nem volt mindjárt az elején. Nem hívom föl, mert fölösleges a közvetítő.

- Hogyan állítanék be bejelentés nélkül?

- Annakidején megegyeztünk, mert mindketten tudtuk, a hasonló bajban szenvedők megtalálnak engem is. Kötelességének érzi, hogy segít, ha tud. Fölhívod, és jelentkezel. Megmondod, ki vagy, és azt is, mi a panaszod. Meglátod, a többi simán megy.

Elment. Vizsgálatok után azt mondta neki, még várhatnak vele. Az egyik oldal tőrhetően működik, és az agy úgy van megteremtve, valamennyire a másik oldalt is ki tudja szolgálni.

A temetőbéli híradás tehát azt jelentette, először tovább romlott legfőbb szinteken a helyzet, bekövetkezett a halaszthatatlanság állapota, és lám, túl van a műtéten. Sikert! Nem csodálkoztam rajta, a professzor azt vallja, nekik csak tízest szabad löniük. És a bagóról is le tudott szokni. Addig egyik cigarettáról gyújtotta a másikat, és olyan szikár volt, a füst aszaltára csontjaira a bőrét. Ki is cserzette.

Oka van, hogy ez jutott az eszembe.

Amikor mondta az általad most *szentté avatott* valaki az egyik szombaton, hogy neked is ugyanaz a bajod, mindjárt mondtam, ide kéne kormányoznia. Akadémiai nagydoktoriját is a *carotis* sebészeti kezelése témájában védte meg professzorunk maximális pontokkal, kismillió műtéti sikerrel a háta mögött, nála jobb szakembert nehezen találnának. Ha eddig meggyötört szerencsétlenül a nyavalya, és végső stádiumába jutottál, megérdemelnéd, hogy a legjobb kezekbe kerülj. Pár hét múlva jött a hír, túl vagy a műtéten, sikeresen gyógyulsz.

Nem itt operálták meg.

Az idei könyvnapon együtt ültünk a *szégyenpadon*, láttam, tampon volt a nyakadra ragasztva. Gratuláltam is a sikerhez. Beszélgetni nem volt időnk.

Meglepett most, azt írod, nem sok nyomot hagyhattam benned első találkozásunk alkalmával, mert nem találsz naplódban. Egyszer voltam *szented* lakásában, erőszakkal tessékelt befelé, és ott találtalak téged is. Precíz ember vagy, ha a naplóra hivatkozol, de ha nem emlékszel jól, a teljes gyógyulással még mindig baj van.

Ott mondtam, félreértést vettem észre a *Móra igazgató úr* című könyvedben. Azt írtad, *Sziromszékről* szólván, hogy az *Ének a búzamezőkről* himnikus fejezeteiben Etel asszony a saját nevéen szerepel, a férfiét, Kazi Ferencét azonban megváltoztatta. Amikor magamfajta *ásatással* földerítettem a valódi helyszínt, és beszélhettem a még élő valamennyi szereplővel, azt találtam, egyedül Kazi Ferenc jött elő a saját nevéen, a többi mind változott. A lánykából fiút csinált, a fiúból meg kislányt. Rozálból lett az Etel, Tóniból meg Rókus. És föltételeztem, azért írta a végére *Sziromszéket*, meg *Cs. Mátyás tanyáját*, hadd keresse, aki akarja, úgyse találja meg.

Az se igaz, hogy ott kint írta volna a regényt, a szereplők élő környezetében, ahogy te is megerősítetted. Szintén félrevezetés gyanánt tehette bele. Reggel kiment, ásatott, és este hazajött. Ahogy a régész csontokat, cserépdarabokat, műtűrkéket, mindent összeszed, hadi leveleket, és a szereplőkről készült fényképeket is találtam. Aztán azt a bolondságot is elkövettem, hogy el is küldtem a *Móra kőpárnája* című könyvecskémet. Abban van benne minden, amit találtam.

Aki ezt elfelejti... - nem folytatom.

Hasonlóképpen lett legendává a nagyszéksósi aranyelet megtalálása is kettőtök tollán. Megkerestem a helyszínt, beszéltem Bálint Józseffel, aki állítólag gyerekfejjel még avval az aranypálcával terelgette a disznait, amit a fejedelmi kincs nyakba való karikájából egyenesítettek ki. Irodalmi mázzal öntötted le te is, ahogy Móra, csakhogy ő megtehetette. Én pedig? Elégge el nem ítéhetően a rideg valóságot szedtem össze. Úgy körbeírogattam a

könyved margóját, négy oldalon át, akármilyen helyreigazításra elég lenne. Ahol Móra túlzásai fél talicska aranyat mondanak, ott rátettél még egy-két lapáttal, és tele lett a talicska. Csak éppen csikót nem kötöttél elé, ahogy virtigli kubikosok kénytelenek voltak befogni gyermeküket, ha emelkedőre kellett tolniuk a terhet. *Hozott anyagból* dolgoztál te is, mondhatnám rá mások hamiskás védekezését idézve, én pedig pótnyomozást végeztem. Megírtam ugyan ezt is az újságba, és bár állítom, mindenhová eljut a betű, oda is, ahová nem kellene, nem hiszem mégse, hogy tudnál róla.

De a lelkedet mindig tiszteltem, és nem gázoltam bele! Nincsen is szükség ilyen apró encsömbencsömekre ahhoz, hogy valaki teljes szívből tudjon gyűlölni. Alanyi harag lehet, törölmetszett *ellenszenvnek* mondják. A pusztá *megérzés* is elég hozzá.

Keresztpapához nem illik az ilyesmi!

Azt a besúgást is igyekeztem meztelenre vetköztetni minden romantikus beöltöztetés nélkül, amely miatt gyalázatosan nekem estél.

Olvasószerkesztőnkhez még vissza kell térnem egy szóra. Nem tudta elviselni a bagótlan életet, hosszú hónapok múlva visszaszokott rá, és agyvérzés vitte el.

Nyugodjon békében!

Ha semmi érdemlegeset nem találtál rólam a naplódban, akkor azt mondom, nem szeretnék napló lenni. Forgandó, akár a köpönyeg. Akármit beleírhatnak, és akármit ki lehet hagyni belőle. Utólag is át lehet fősteni. Nem merlek evvel vádolni, ha még mindig benne van a dugó a fejedben, akkor inkább szánnom kell.

Ne keseredj el, tovább gyógyulsz te is.

Mivel azonban leírtad, amit leírtál, felelnem kell rá. Nem jól olvastad az Új Horizontban a *Besúgót is besúgták* című irományomat. Észre kellett volna vened, mert benne van, hogy a fenekembe szúrták a szaros vasvillát, és én fölajdultam. Csóválnom kellett volna a nyelét, mint kutya a farkát? Nehezemre esik az ilyesmi. Ami fáj, az fáj. Látod, én fél szóval se bántottalak, és mégis fölkiáltasz. Véded a *legszentebb embert*, aki téged *visszasegített Szeged szellemi életébe*.

Akkora áldás az ilyen, kimondani se lehet. Csakhogy én valamivel többet is tudok róla. Engem is besúgott. Ő is. Tíz éven át minden héten úgy ültünk egymás mellett, hogy összeért a könyökünk, mégse utalt rá fél szóval se, hogy vétkezett. Velünk volt Ilia Miska is, Péter László is, őket is súgta, és sok mást is, nekik se szólt. Attól tartok, az egyik legtermékenyebb besúgó volt.

Ha jól olvasnál, észrevehetted volna, írtam azt is, keresztények vagyunk, megbocsátottunk volna. Panasza neki is, hogy senki nem mondta még azt se, hogy *pardon!* Látod, ezt vártuk volna mi is. Meg azt is írtam, sejtem, megszorongathatták a szerencsétlent, amikor bezupáltatták. Később mégis úgy tűnt, örömét is leli benne. Ez, persze, erős vélekedés csupán. Bocsánatot kérek, ha elfog a hirtelen tévedés.

Ötvenhatért fegyelmit kaptam az egyetemen, utolsó figyelmeztetéssel. Nem lehettem középiskolai tanár, noha világéletemben az akartam lenni. Akit te védelmedbe veszel, hamarabb végzett, már tanított azokban a hónapokban. Lehet, ugyanabból a zsoltárból énekeltünk volna, ha együtt lettünk volna?

Magyarázatot erre is találok, példázatként el is mondom.

Mondjuk, százan várják a buszt a megállóban. Tíz is meg szokott ott állni, most egy se jön. Elmúlik fél óra, háromnegyed is, még mindig semmi. Mind a száz szidja a buszos vállalatot, mint a bokrot. Fölködlük egynek az orra, százan reménykednek: na, végre!

Ilyen busz volt Ötvenhat, de nemcsak százan vártuk.

Begördül a megállóba, fölszállnak rá tízen, mert csak ennyinek jó. A többi kilencven ettől kezdve nemcsak a céget szidja, azt a tizet is. Jön a másik, arra is tízen kapaszkodnak, a harmadikra is. Szépen fogyogatnak az utasok - de katasztrófa következik. Sorban fejre állnak a buszok.

Ez is Ötvenhat volt!

Nem tudom, melyikben lehattél te, és melyikben volt *szented*. Ahogy ti se tudjátok, együtt toporogtunk a megállóban. Mindegyikünké máshová tartott. Majdnem minden busz pokoljárát lett.

Ilyen az élet.

Most meg egymásnak szedjük ki a szemét? Normálisak vagyunk mi?

Nekem mentségem van rá, hogy a vasvilla belém vágását legalább nyugtázzam. *Se húsz fillérrel, se fél szóval nem maradok adósa senkinek*, ha rajtam múlik. Annyiszor mondom már, kirojtolódnék tőle a szám. Neked se szeretnék tartozni, rám löcsölt rokoni kötődéssel se. Bár azt is eltanulhattam volna megmentőmtől, hogy a betegnek nem szabad még szemrehányást se tennünk. Ezt még sokszor kell ismételnem, hogy véremmé váljon.

Végtelenül sajnállak, csak a beléd kövesedett meszek okozhatják, hogy azt a látszatot kelted, te vagy a Nagy Író, a másik csak *Írócska Dezső*. Köszönöm az újrakeresztelést, bár sokkal jobb, amit anyánk-apánk hozott össze. Aki a nyilvánosság elé tolja az ábrázatát, számíthat arra is, hogy homlokon csókolják, meg arra is, hogy szembeköpi.

Eddig a csókból kaptam többet.

Aki nálam kisebbnek hírlelte magát, mindig azt hittem, fősti az ábrázatát. Az örök kicsinek azt mondani, hogy pici, legalább akkora lelemény - barátom szavaival élve -, mint lóban fölfedezni a vízvezetékét. Sokszor úgy mutakozom be, hogy buckák között bócorgó mezít-lábos újságíró vagyok, és e-mail címem is így kezdődik: *bolha...* Nem hiszem, hogy az elefánttal össze lehetne téveszteni. Besúgni azonban mindig lehet. Az östermészetben érzem magamat, ahol az oroszánok törvényszerűen megeszik a gazellákat.

Balga fejjel még mindig reménykedem. Ismered a mondókát? Gyerekkorunkban hajtogattuk:

Kicsi vagyok én, / Majd megnövök én, / Mint a tüdő a fazékból / Ki-da-gadok én!

Az óvodások ma is tanulják.

Vannak távlataim.

Te úgy tudod, a *párttagoknak kötelességük volt mindenkit besúgni, de erről olyan jó elfelejtkezni*. Nem így tudtam, és nem is hiszem. Vigyázz, százezreket sértesz meg velem! Megszámlálhatatlanul sok becsületes embert ismertem közöttük is.

És a Délmagyarországnál dolgozó Horváth Dezső nem volt párttag? Lehetetlen. Nem értettem magam se, hogyan lehetett, mégse voltam. Az első hívó szóra bevallottam, nincsen, és kikötöttem, nem is lesz piros könyvem. Könnyen beszéltem, nem én igyekeztem erre a pályára, ismétlem, hívtak. Sokáig csak az ügyvédekről tudtam, hogy pénzért hazudnak, később rájöttem, az újságírók is ezt teszik. Amikor ezt kimondtam, azonnal kért két hét haladékot a

főszerkesztő, másnap már sürgetett: menjek. A két hét az két hét, nekem is gondolkoznom kell! Olvasásra ajánlanám *Aranyhajcsár* könyvemet.

És kapaszkodj meg, védenced se volt az! Hiába főstenéd át akár az eget is, megállapítva, hogy kötelességből sügött. Pletykaként keringett a házban, állítólag többször szeretett volna belépni, rangos ajánlója is akadt mindig. Nem győzi holta után szentté avatni az egyiket, ahogy te is teszed övele, élőként. A párttitkár is mellette lett volna, hiszen ő is segítette, hogy behozzák a szerkesztőségbe. Minden jó elnyeri a maga büntetését, hálából nem győzi lebunkózni mostanában. Valaki azonban sorra betette a lábát. Mindig ugyanaz. Ma úgy mondanánk, hiába pedálozott. Ismétlem, pletyka ez, nem rám tartozik.

Engem viszont környékeztek belépésre minden munkahelyemen, ez is benne van a könyvben. Mindig visszamaradtam.

Nem is vittem semmire.

Visszafelé haladok írásodban, elnézést kérek érte, de beigazolódni látszik, hogy minden átfösthető. Esterházy könyvét is említéd, kimondván, hogy pellengérré állította apját, pedig ő is csak azt sügte be, akit be kellett sügnia. Csak védekezett a kor ellen. És a kór ellen. Tessék jobban vigyázni minden hivatkozással! Mert akkor mi, szerencsétlen besügöttak döntünk el, a kort vagy a kórt képviseltük?

Ki nem volt itt áldozat? - kérdezed. *Mindenki* - felelsz is rá. Látod, még ebben se vagyok biztos. Voltak olyanok is, akikkel a megbillenő busz is tovább futott. A rovatvezetőség meglehetősen bizalmi állás volt az újságnál, talán te is tudod.

Mindezt persze magamnak írom, és az utókornak, ha van irodalmi utókor! - olvassuk tovább. Ehhez képest igen hamar bebizonyítottad, hogy a jelennek szánod. Jó kis fogás, látod, magam is élek vele. Érdemes azonban valamit visszafelé is elolvasni.

Tűzbe tetted a kezed barátodért. Ódát, ennél szebbet, talán nem is lehetne írni. Csak bele ne csempéssze valaki az Énekek énekébe! Nem vagy szűkmarkú, a család minden tagjára áldozol tisztességgel. Elhiszem, megfizethetetlen, meghálálhatatlan, hogy közölte írásaidat, bár olvastam rendre verseidet a mi lapunkban is, ahol ő szerkesztőként szóhoz se juthatott. Nem illene elfelejtened ezt se. Mindez azonban a szent napnak csak egyetlen sugára, sajnos, árnyéka is van. Engem és *minket* - legtöbbször az árnyéka ért el.

Háromszor is megnéztem az 1996-os évszámot. Érdemes lenne még egyszer elővenned naplódát, hátha kiderülne számodra is, hogy abban az évben a Délvilágban ő már nem közölhette versedet. Az utódlapban legföljebb.

Írásod címe fölött három név áll. Ugyanaz a három az enyémben is benne van, mint áldozat. Miért éppen engem választottál a három közül? Azután szépen *beugrott*: én vagyok a leggyöngébb láncszem. De ha a *Mérhetetlen Nagy Író* akkor érzi jól magát, ha kiöntheti mérgét aprócska *Írócska Dezsőre*, akkor csak ismétélhetem a még nagyobbat: *Sekély e kék!*

Megalázóan sekély.

Visszafelé olvastam, és lényeges dolgot kihagytam. Ezt is írod: *Eszembe jutott az a kolozsvári éjszaka, mikor a sétatéren hazafelé menve Huszárúr vendégei voltunk. Fodor Sándor író barátom, kedves közvetlenséggel azt sügte fülembe:*

- *Most hazamegyek és megírom a szekusoknak jelentésemet arról, hogy miről beszéltünk.*

- *Sanyi, hogy tehetsz ilyet? Te besügó vagy!*

- Itt mindannyian besúgók vagyunk! És jobban jársz, ha az én jelentésem kerül az illető elvtárs asztalára elsőnek, mint másoké. Vagy azt hiszed - és mondott egy nevet - ő nem ír jelentést?

- De akkor hogyan barátkozol vele?

- Vedd tudomásul, ő a legmeghittebb ellenségem.

Látod, látod, te is megrökönyödtél: *hogyan barátkozol vele?* Engem meg beleversz a sárga földbe, mert tíz év múlva észre merem venni, aki mellettem ül, *legmeghittebb ellenségem*. Volt. Pedig ugyanúgy megsúghatta volna akár ezerszer is mindnyájunknak, teljes pofabeség mellett is, hogy neki jelentenie kell, vagy kellett, ahogy megsúgták az erdélyiek.

Nálunk ez a divat nem terjedt el. Visszafelé ritkán súgtak az emberek. Inkább rúgtak.

Valóban rejtett zseni vagy! Csak fél névvel említettem legnagyobb *szentedet*, te mégis azonnal tudtad, hogy róla is beszélek? Micsoda ráérzés! Hogyan lehet ilyen gyorsan ráismerned? Ezt is a lelki rokonság hozza? A *Vizöntő* tenné? Ami büntetőjogilag nem támadható, erkölcsileg még kifogásolható lehet. Ilyen nagy író esetében pedig, amilyenek te hitegeted magadat, az *erkölcsi kifogás nem életfogytig, de ítéletnapig tart*.

Isten óvjon tőle!

Mód fölött röstellem, hogy a szellemi rongyázás gyorstalpaló tanfolyamáról is lemaradtam. Lényeges dolgot kell kimondanom újra meg újra: szánom azokat, akik besúgni kényszerültek, a *vasvillának azonban mégiscsak a nyelét fogták*. Keményen, vastagon. Lehet, hogy undorodtak attól is, de a rozsdás négy ágát belénk vágták.

Micsoda különbség!

Körbeforog a világ saját tengelye körül. Tudnom illene, az lett megint az igazi hős - és egyben áldozat -, aki a vasvilla nyelét fogta. Azt a hitvány gyaurt pedig, aki kiállni se tudja, sőt annyira elvetemült, hogy besúgásra ingerelje a hős besúgót, ott egye meg a fene, ahol van. Bele a vasvillát!

Ha megint elmaradtam volna egy brosúrával, azért is bocsánatot kérek.

Amikor még lovas nemzet volt a magyar, született egy csúfondáros szólása, emberre értették: annyira erőlködik valaki, rácsinál a hámfára. Szóról szóra ezt történt. Most jöttetek rá utálatos voltára? És ezt az ocsmányságot is velünk akarjátok lenyalatni?

Szerénységed is lenyűgöz. Az például - idézlek -: *picit fejedelem lehetek ott, ahol mindig is akartam lenni*. Uralkodói ambíciója az egészen pici fejedelemnek is határtalan. *Amióta egyetlen igaz emberként hazasegített Szeged-Szodomába, be is zárod a kört: és ha én az vagyok, akkor Polner Zoltán az én szegedi helytartóm*.

Mondjam, ne mondjam? Zsák a foltját? Már csak Csóri vajda hiányzik.

Vigyáznék rád, idétlen mórifikálásod közben ki ne törd a lábadat.

A világ minden kincséért se sérténélek meg vele, de intenem kötelesség. Te többet próbáltál mostanáig, Dante Rondabugyrába is belehágtál, a nagy mester legjobb magyar tanítványának dicsőítésekor, *a mi kedves lányunk, Balogh Ilonka dübörgő, kezes traktorján*. A nemzetközi benyalatosság tetejére kerültél nyomban. Ezt már újra fölfedezte az utókor, talán jobban, mint az akkori, *versészet*i és *beltartalmi* hiábavalóságait is elemezgeti. Amikor Zoltánt emelted föl a mennyekbe, akkor kezdtem rád ismerni.

Te se tehetsz róla, hogy biológusaink már a gének megmaradása törvényről beszélnek. Ami akkor megvolt benned, meg is maradt.

Ha visszafelé is jól forog az eszem kereke, te már akkor is fejedelem akartál egy picit lenni, amikor a hozsannát zengted? És most megint?

Ez meg a *fejedelemség megmaradásának* a törvénye?

Gyönyörű illúzió lehet ennyire ficamos tudattal egyenesen élni. Nagy bukfenc lenne, ha kiderülne, akit helytartóddá avattál, szintén gőgös uralkodásra pályázna. Ahogy elnézem, annyi jussa neki is van rá. Meg is tesz érte mindent.

Száz szónak is egy a vége, csak azt akarom mondani, aki mások gatyáját mossa, számítson rá, lekváros marad a keze.

Förtelmesen büdös lehetett Élisz gazdag királyának, Augeiasznak az istállója. Ha megpiszkálták, még büdösebb. Héraklész nem *átvilágította*, de félisteni leleménnyel *átmosatta*. Két patak vizét vezette bele. Neki egy napjába tellett, nálunk tizenkét esztendeje vacakolnak vele, és még az *átpilácsolásig*, az *átlögybölésig* se jutottak el. Akinek meg kellett volna szavaznia az átmosató törvényt, bolond lett volna maga ellen voksolni.

Pedig azt az istállót csak ki kellene végre aljazni!

*

Fölbolydult a világ, vannak olyan napok, amikor két kézzel szórják elém a kesztyűt. Az is, aki beleszerkesztette írásodat a *Szegedi Szép Szóba*.

Az ókori paripaistállóról jut eszembe, lovaink már alig vannak, mégis lócitrommal van tele az utca. Mindenféle *sántikálás* - máshol sántaiskolának mondják a gyerekek tavaszi játékát - megingathatatlan törvénye, hogy a *vádolt* négyzet a másik vára, azt csak átugrani szabad. Legszívesebben ősanánk, Éva lennék *Az ember tragédiájában*, hogy mondhassam: *Én glóriával átállépek azt...*

Mit is? A lócitromot.

Igaz, a glória is foglalt már. A fejedelemé és helytartójáé.

A *keresztfiad* hódoló alázatával köszöntlek, és további gyógyulást kívánok.

Horváth Dezső

Nemesszalókon született 1936. január 14-én. Iskoláit szülőfalujában kezdte, Magyarpolányban folytatta, a gimnáziumot Sümegen járta, az egyetemet Szegeden végezte.

**Adassék tisztelet egykori magyartanárának,
Kiss Károly Ernőnek.**

Megjelent munkái:

A tizedik ember

(Magyarország felfedezése, Szépirodalmi, 1985)

Klinikai föltámadás

Magánkiadás, 1991

Móra kőpárnája

Somogyi-könyvtár, 1994

A röhögő katona

Agóra-Print, 1996

Aranyhajcsár

Agóra-Print, 1997

Terus ágyi

Bába és Társai, 1998

Ezredes úr, hadra vágva

Bába és Társai, 1998

„Mivé lettél, csángómagyar?”

Bába és Társai, 1998

Vipera

Bába és Társai, 2000

Parasztpassió

Felsőmagyarország Kiadó, 2002

A semmi ember

A tápai Krisztus pöre

Bába és Társai, 2002

Dani Jani

Algyó, hol vagy?

Bába és Társai, 2003